

สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง : ศึกษากรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ

นางสาวศรีภพาน สุพรรณไชยมาตย์

ศูนย์วิทยพัรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Unfair Contract in Contract Farming : A Study on The Broiler Production

Miss Sriphuphan Suphanchaimat

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

520469

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่ง

: ศึกษากรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ

โดย

นางสาวศรัฎพาน สุพรรณไชยมาตย์

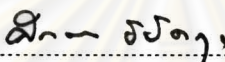
สาขาวิชา

นิติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. ศนันท์ภรณ์ ไสตติพันธ์

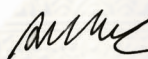
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

คณบดีคณะนิติศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดา ธนิตกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ (พิเศษ) คัมภีร์ แก้วเจริญ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศนันท์ภรณ์ ไสตติพันธ์)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สำเรียง เมฆเกรียงไกร)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัยนติ ไกรกาญจน์)

ศรัฎฐพาน สุพรรณไพทยมาตย์ : สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง : ศึกษากรณี การเลี้ยงไก่เนื้อ (UNFAIR CONTRACT IN CONTRACT FARMING : A STUDY ON THE BROILER PRODUCTION) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร. ศนันทกรณ์ โสทธิพันธุ์, 159 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกฎหมายของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง (Contract Farming) เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทย ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเกษตรที่มีความสำคัญและมีการใช้สัญญากันอย่างแพร่หลาย คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเกิดจากการตกลงร่วมกันระหว่างบริษัทที่ดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร (Vertical Integrator) กับเกษตรกรรายย่อยโดยอาศัยสัญญาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างนิติสัมพันธ์ แต่สัญญาที่ใช้ในการผลิตสินค้าเกษตรรูปแบบนี้ยังไม่ชัดเจนว่าเป็นสัญญาลักษณะใดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และข้อสัญญาที่ปรากฏเป็นธรรมเพียงใด จึงเกิดคำถามเชิงวิจัยว่า หากเกิดข้อพิพาทขึ้นแล้วจะนำบทบัญญัติกฎหมายลักษณะสัญญาใดมาปรับใช้ และเมื่ออำนาจต่อรองไม่เท่ากันเกษตรกรจึงอาจเสียเปรียบจากการทำสัญญา การศึกษานี้ใช้วิธีสืบค้นกฎหมายไทยและกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ในฐานะที่เป็นต้นแบบของอุตสาหกรรมนี้ ทั้งนี้ ผู้เขียนวิเคราะห์ถึงหลักเกณฑ์ที่ปรากฏในกฎหมายเกี่ยวกับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งโดยเฉพาะว่ามีบทบัญญัติและสาระสำคัญอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อมีสองรูปแบบ ได้แก่ แบบรับจ้างเลี้ยงและแบบประกันราคาต่างมีลักษณะทางกฎหมายเฉพาะและมีนิติสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนมากกว่าเอกเทศสัญญา จึงถือเป็นสัญญาต่างตอบแทนที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมซึ่งเป็นสัญญาไม่มีชื่อประเภทหนึ่งที่ต้องบังคับตามหลักทั่วไปเรื่องหนึ่งและนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี หลักดังกล่าวใช้บังคับผู้มีพื้นฐานมาจากหลักเสรีภาพในการทำสัญญาของบุคคล อาจขัดกับสภาพความเป็นจริง เพราะสัญญาที่ใช้เป็น "สัญญาสำเร็จรูป" ฝ่ายบริษัทกำหนดข้อสัญญาไว้เป็นการล่วงหน้า ขณะที่ฝ่ายเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองเพื่อขอแก้ไขสัญญา จึงต้องพิจารณาพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ประกอบด้วย พบว่าข้อสัญญาบางข้อมีลักษณะเป็นการเอาเปรียบหรือผลกภาระมากเกินไปเกินสมควร เช่น ให้สิทธิบริษัทเลิกสัญญาฝ่ายเดียว เกษตรกรมีหน้าที่รับผิดชอบความเสียหายทั้งหมด เกษตรกรไม่มีสิทธิรู้วิธีการคำนวณราคาซึ่งกฎหมายให้ศาลมีดุลพินิจปรับลดให้มีผลได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี เช่นนี้เท่ากับว่าคู่สัญญาต้องนำคดีขึ้นสู่ศาล ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับผู้กล่าวอ้างที่ส่วนใหญ่คือเกษตรกร และเกณฑ์การพิเคราะห์ว่าเพียงใดเป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีย่อมเป็นไปตามภาวะอัตวิสัย (Subjective) ผู้เขียนจึงเห็นควรมีกฎหมายเฉพาะบังคับเกี่ยวกับการทำสัญญาคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยกำหนดสิทธิหน้าที่ของคู่สัญญาให้ชัดเจน สาระสำคัญที่ควรมีในสัญญาและควรหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะเพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่คู่สัญญา

สาขาวิชา..... นิติศาสตร์..... ลายมือชื่อผู้นิสิต.....

ปีการศึกษา..... 2552..... ลายมือชื่ออาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

4986297234 : MAJOR LAWS

KEYWORDS : UNFAIR CONTRACT / CONTRACT FARMING / BROILER

SRIPHUPHAN SUPHANCHAIMAT : UNFAIR CONTRACT : A STUDY ON CONTRACT FARMING. THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR. SANUNKORN SOTTHIBANDHU, DR. JUR., 159 pp.

This thesis aims at studying legal aspects of the contract farming in broiler industry in Thailand. This is because the broiler industry is considered the most advanced agro-industry, and contracts have been widely used. The contract between small-scale farmers and the vertical integrator is used as a tool to develop juristic relations. The contract in this case is a new form which has not been specified by the Civil and Commercial Code or other Codes to ensure fairness among parties. This leads to a research question whether either party of the farm contract encounters unfairness. This study has used secondary data analysis method. The Civil and Commercial Code of Thailand and the Packer and Stockyard Act 1921 of United States are mainly analyzed. Legislation and the main substances of each country are analyzed independently.

The study reveals that there are two types of broiler contracts which are hired-farmers as producers and the purchasing-guarantee from farmers who acted as independent producers. Both types create different juristic relations which are more complex than existing specific contract. Therefore, the contract is not complied with provisions of the Civil and Commercial Code of Thailand. The contract should be classified as "Collective Contract" which has to be enforced under terms the liabilities and juristic relation provisions. Enforcement should be complied with freedom of contract under the Autonomy of Will. This principle is however conflicted to the fact that currently contractors use the adhesion contract. This form of contract, consider to be under the Unfair Contract Terms Act B.E. 2540, creates imbalance power since the company is the one drafting contract, and farmers have no right to negotiate anything. Moreover the burden of prove is on them. For instance, only the company could terminate the contract or unspecified pricing method. Nevertheless, the Act gives courts great discretionary power in determining whether contract terms are unfair and unreasonable. This also means that the burden of proof is on the farmers as plaintiff. Moreover, discretion of criteria are depend on subjectivity. Based on the study results, it is recommended that there should a specific law to undertake the contract farming providing rights and duties of contractors, specification of contracts and a special committee to take care of the contract farming in order to ensure fairness.

Field of Study : Laws Student's Signature

Academic Year : 2009 Advisor's Signature

Sriphuhan

S. Sotthibandhu

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของท่านรองศาสตราจารย์ ดร. ศนันทภรณ์ โสติพันธ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณที่ท่านกรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งตลอดการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ท่านได้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ รวมถึงกำลังใจแก่ผู้เขียนเป็นอย่างมาก ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ (พิเศษ) คัมภีร์ แก้วเจริญ ประธานกรรมการ ที่ท่านให้ความเมตตา คำปรึกษาและข้อคิดแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สำเรียม เมฆเกรียงไกร และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัยนติ ไกรกาญจน์ ซึ่งกรุณาสละเวลาได้รับเป็นกรรมการสอบ และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ บิดา - มารดา ผู้มีพระคุณและเป็นที่ยกย่องของผู้เขียนที่เป็นกำลังใจสำคัญทุกช่วงเวลาตลอดการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ และขอขอบคุณน้องชายที่คอยให้กำลังใจมาโดยตลอดแม้จะปฏิบัติงานในพื้นที่ห่างไกล

ผู้เขียนขอขอบคุณ นายศิริ เลิศธรรมเทวี ผู้อำนวยการสำนักนิติธรรม สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี ที่ให้ความเมตตาและเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา หมั่นคอยติดตามความก้าวหน้าของผู้เขียนเสมอมา และขอขอบคุณผู้บังคับบัญชาและรุ่นพี่ทุกท่านในกลุ่มกฎหมายเศรษฐกิจที่คอยช่วยเหลือและสนับสนุนผู้เขียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ขอขอบคุณ คุณอลิสสา และ คุณปริยงคราญ ที่ช่วยเหลือด้านภาษาต่างประเทศ และที่สำคัญขอขอบคุณ คุณปรีม อินทรเดช คุณศิวณัฐภรณ์ นันทะมา และคุณภาณุมาศ บุญชูช่วย ผู้เป็นกำลังหลักในการปรับแก้ข้อบกพร่อง ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือทุกด้านจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และผู้เขียนขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานสำนักนิติธรรมทุกกลุ่ม ทุกฝ่าย ตลอดจนกัลยาณมิตรทุกๆ ท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ที่คอยให้กำลังใจ และความห่วงใย กับทั้งหมั่นหยิบยื่นความช่วยเหลือแก่ผู้เขียนตลอดมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นน้ำใจอันมีค่าอย่างยิ่งสำหรับผู้เขียน

ขอขอบคุณเพื่อนๆ รหัส 49 และรุ่นพี่รุ่นน้อง คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเพื่อนร่วมรุ่นหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่เชื้อเพื่อแก่ผู้เขียนในทุกเรื่องทุกประการ

ท้ายสุดนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีคุณค่าหรือประโยชน์อันใด ผู้เขียนขอมอบแด่ บิดา - มารดา ผู้มีพระคุณที่สุดในชีวิต ครู อาจารย์ ที่ประสิทธิประสาทความรู้ให้แก่ผู้เขียน หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียวและกราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญแผนภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและสภาพของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษาวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย	3
1.5 วิธีศึกษาวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย	4
1.7 นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งกับการเลี้ยงไก่เนื้อ	7
2.1 คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง	7
2.1.1 ความหมาย	7
2.1.2 ความเป็นมา	9
2.1.3 ทฤษฎีการรวมตัวในแนวดิ่ง (Vertical Integration) กับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง	12
2.1.4 รูปแบบของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง	14
2.1.4.1 แบ่งตามความสัมพันธ์ของคู่สัญญา	14
2.1.4.2 แบ่งตามลักษณะทางการตลาด	15
2.1.5 ข้อดีและข้อเสียของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง	17
2.1.5.1 ข้อดีและข้อเสียที่เกษตรกรได้รับจากการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ..	18
2.1.5.2 ข้อดีและข้อเสียที่บริษัทได้รับจากการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง	19

	หน้า
2.2 การเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทย.....	20
2.2.1 ความสำคัญและโครงสร้างของอุตสาหกรรมไก่เนื้อ.....	20
2.2.2 รูปแบบการเลี้ยงไก่เนื้อ.....	23
2.2.2.1 การเลี้ยงโดยอิสระ.....	23
2.2.2.2 การเลี้ยงโดยฟาร์มบริษัท.....	24
2.2.2.3 การเลี้ยงโดยทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง หรือ โดยมีสัญญา.....	25
2.2.3 สาเหตุหลักของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง.....	25
2.3 การเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง.....	26
2.3.1 ผู้เกี่ยวข้องในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	27
2.3.1.1 บริษัทคู่สัญญา.....	27
2.3.1.2 เกษตรกรผู้เลี้ยง.....	28
2.3.1.3 หน่วยงานภาครัฐ.....	30
2.3.2 ประเภทของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	31
2.3.2.1 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง.....	31
2.3.2.2 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา.....	35
2.3.3 ลักษณะทั่วไปของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	39
2.3.3.1 ความเป็นสัญญาต่างตอบแทน.....	40
2.3.3.2 ความเป็นสัญญาไม่มีแบบ.....	40
2.3.3.3 ความเป็นสัญญาที่มีการควบคุมการทำงาน.....	41
2.3.3.4 ความเป็นสัญญาที่มุ่งความสำเร็จของงาน.....	42
2.3.3.5 ความเป็นสัญญาที่มีข้อตกลงขายฟอง.....	43
2.3.3.6 ความเป็นสัญญาถ่ายทอดเทคโนโลยี.....	43
2.4 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับเอกเทศสัญญาประเภทอื่น.....	44
2.4.1 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง.....	44
2.4.2 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา.....	45
2.5 สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม.....	46

4.2.3 ปัญหาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับสัญญาจ้างแรงงาน.....	100
(ก) แบบรับจ้างเลี้ยง.....	100
(ข) แบบประกันราคา.....	103
4.3 ปัญหาเกี่ยวกับผลทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	105
4.3.1 พิจารณาตามคำพิพากษาศาลฎีกา.....	106
4.3.2 พิจารณาตามข้อหาหรือกรรมสรรพากร.....	108
4.4 ปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	115
4.4.1 ปัญหาความเป็น "สัญญาสำเร็จรูป" ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	117
4.4.2 ปัญหาความเป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	119
4.4.3 ปัญหาความเป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	121
4.4.3.1 เงื่อนไขเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต.....	121
4.4.3.2 เงื่อนไขเกี่ยวกับผลผลิต.....	122
4.4.3.3 เงื่อนไขเกี่ยวกับระยะเวลา.....	125
4.4.3.4 เงื่อนไขเกี่ยวกับการเลิกสัญญา.....	126
4.4.3.5 เงื่อนไขเกี่ยวกับการประกันความเสียหายแก่บริษัท.....	127
4.4.4 ปัญหาความเป็นธรรมในกรณีอื่น.....	128
4.4.5 ปัญหาการใช้บังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ.....	131
4.4.5.1 ปัญหาประเภทของสัญญา.....	132
4.4.5.2 ปัญหาความได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร.....	133
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	141
5.1 บทสรุป.....	141
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	147
 รายการอ้างอิง	 154
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	159

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพ	หน้า
แสดงภาพรวมธุรกิจอาหารสัตว์	22
แสดงโครงสร้างของอุตสาหกรรมไก่เนื้อในประเทศไทย	23
แสดงลักษณะและเงื่อนไขสำคัญของการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญารับจ้างเลี้ยง	35
แสดงลักษณะและเงื่อนไขสำคัญของการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาประกันราคา	38

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพของปัญหา

การเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยพัฒนาจากการเลี้ยงในสวนของภาคครัวเรือนไปสู่การเลี้ยงในสวนของภาคอุตสาหกรรมหรือที่รู้จักกันในนามของ “การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง”^{*} ที่เป็นเช่นนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของปริมาณเนื้อไก่ในตลาดโลกที่เพิ่มขึ้น โดยรูปแบบการเลี้ยงเชิงอุตสาหกรรมนี้ บริษัท เจริญโภคภัณฑ์ (ซี.พี) ผู้ประกอบการด้านธุรกิจด้านธุรกิจเกษตร (Agribusiness) เป็นผู้เข้ามาแทนที่ลักษณะการเลี้ยงแบบเดิม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2510 พร้อมกันนั้น ในปี พ.ศ. 2513 บริษัท ซี.พี. เข้าร่วมทุนกับบริษัท อาร์เบอร์ เอเคอร์ (Arbor Acres Inc.) ผู้ผลิตอาหารไก่รายใหญ่ของสหรัฐอเมริกา ดำเนินธุรกิจนำเข้าฟอส – แม่พันธุ์ไก่เนื้อและไก่ไข่ที่โตแล้วสำหรับนำมาขยายและพัฒนาสายพันธุ์ต่อไป

เป็นเวลานานกว่า 40 ปีที่ธุรกิจการผลิตไก่เนื้อดังกล่าวเข้ามามีบทบาทต่อภาคการเกษตรของประเทศไทยและกำลังทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นตลอดเวลา จากข้อมูลสถิติการเกษตรพบว่า ในปี พ.ศ.2551 ประเทศไทยมีปริมาณการผลิตไก่เนื้อในรูปแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งมากถึง 281,672,304 ตัว¹ ด้วยมูลค่าการส่งออกกว่า 51,353,860,232 บาท² ซึ่งมากกว่าสินค้าปศุสัตว์ชนิดอื่น จนทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศส่งออกไก่เนื้อและ ผลิตภัณฑ์ไก่เนื้อรายสำคัญของโลก

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่าถึงแม้ภาคเศรษฐกิจเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่เนื้อจะได้รับผลประโยชน์จากปริมาณการส่งออกอย่างมหาศาลแต่สำหรับภาคการเกษตรกลับพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีสภาพเศรษฐกิจไม่ดีหรือมีการลดลงของจำนวนผู้เลี้ยงซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้รับผลกระทบในรูปแบบอื่นที่ไม่สามารถวัดด้วยตัวเลขได้ ขณะเดียวกันตัวบทกฎหมายก็ยังไม่มีการพัฒนาเพื่อรองรับรูปแบบของภาคอุตสาหกรรมเกษตรดังกล่าว ด้วยเหตุที่การเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเป็นการผลิตสินค้าเกษตรแบบใหม่ที่อาศัยสัญญาเป็นสาระสำคัญ

* เนื่องจากยังไม่มีกานิยามของคำว่า “Contract Farming” อย่างเป็นทางการ ผู้เขียนจึงทับศัพท์ภาษาไทยว่า “คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง” และใช้ตลอดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

¹ จำนวนปศุสัตว์ในประเทศไทยประจำปี 2551. กรมปศุสัตว์. [ออนไลน์]. 30 มกราคม 2553. แหล่งที่มา : www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly52/stock52/region/table1.pdf

² มูลค่าการนำเข้า/ส่งออกสินค้าปศุสัตว์ประจำปี 2551. กรมปศุสัตว์.[ออนไลน์]. 30 มกราคม 2553. แหล่งที่มา http://www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly51/imex51/page/imex51-1.pdf

กล่าวคือ ให้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างนิติสัมพันธ์ระหว่างบริษัทผู้ประกอบการและเกษตรกร ซึ่งส่วนมากเป็นรายย่อย แต่หากการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเกิดมีปัญหาข้อพิพาทแล้ว ประเด็นสำคัญ คือ ไม่อาจวินิจฉัยกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นกับสัญญาเลี้ยงไก่เป็นเอกเทศสัญญาลักษณะใดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้อย่างเฉพาะเจาะจงเนื่องจากมีความใกล้เคียงเพียงบางประเด็นกับสัญญาซื้อขาย สัญญาจ้างทำของ หรือสัญญาจ้างแรงงาน และเมื่อพิจารณาทั้งนิติสัมพันธ์จะพบว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อมีความสลับซับซ้อน และแตกต่างจากเอกเทศสัญญาทั่วไป จนอาจถือได้ว่าเป็นสัญญาต่างตอบแทนพิเศษยิ่งกว่าเอกเทศสัญญาธรรมดา ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราไม่อาจชี้ชัดได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ใช้กันในปัจจุบันเป็นสัญญาลักษณะใด ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการวินิจฉัยนิติสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาตั้งแต่นิติฐานะ สิทธิ หน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบตามกฎหมาย หรืออาจรวมถึงความสมบูรณ์ของสัญญาของสัญญา แบบ และอายุความใช้สิทธิเรียกร้องอีกด้วย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากสถานะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบันสามารถสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจการต่อรองของคู่สัญญาที่แตกต่างกันมาก บริษัทซึ่งเป็นผู้ประกอบการธุรกิจแบบครบวงจร (Vertical Integrator) มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าผู้เลี้ยงซึ่งเป็นเกษตรกรรายย่อย และเป็นฝ่ายกำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้าซึ่งมักจะเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเอง หรือบางครั้งอาจใช้สัญญาสำเร็จรูปเป็นเครื่องมือสร้างความไม่เป็นธรรม ยกตัวอย่างเช่น ข้อสัญญาให้บริษัทสามารถสงวนสิทธิเปลี่ยนแปลงสัญญาแต่ฝ่ายเดียว หรือกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผลผลิตที่สลับซับซ้อน หรือสร้างเงื่อนไขการต่อสัญญาที่เพิ่มภาระให้ผู้เลี้ยงเกินควร เป็นต้น ดังนั้นสัญญาที่อาจพิจารณาว่าเกิดจากความสมัครใจเข้าผูกพันกันตามกฎหมายของคู่สัญญาสองฝ่าย จึงไม่อาจวัดได้ว่าสัญญานั้นมีความเป็นธรรมเสมอไป

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นควรศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะและรูปแบบของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในประเทศไทยว่าเป็นเช่นไร ผลทางกฎหมายเป็นอย่างไร มีความเป็นธรรมตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ตลอดจนศึกษาถึงการบังคับใช้บทบัญญัติของกฎหมายที่มีอยู่ว่าสามารถนำมาปรับใช้กับสัญญาลักษณะนี้ได้หรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อให้ธุรกิจเกษตรดังกล่าวสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างเป็นธรรมแก่คู่สัญญา และเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษารูปแบบและความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาในการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง (Contract Farming) กรณีการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทย

(2) เพื่อศึกษาถึงลักษณะและปัญหาที่เกิดขึ้นกับในการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องเอกเทศสัญญาและพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

(3) เพื่อศึกษารูกระบบการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ปัญหาและการแก้ไขด้วยนิติวิธี ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนากฎหมายไทยต่อไปในอนาคต

(4) เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับนิสิต นักศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชนทั่วไป ในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญา

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเป็นสัญญาที่มีข้อตกลงหลายลักษณะ จึงยากแก่การนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเรื่องเอกเทศสัญญาลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาใช้ กอปรกับคู่สัญญามีอำนาจการต่อรองไม่เท่าเทียมกัน เป็นผลให้ข้อตกลงบางประการเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกรผู้เลี้ยง

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษารูปแบบและลักษณะของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งสำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสำคัญ โดยจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะในส่วนของการผลิตในมิติของกฎหมายว่าสอดคล้องกับลักษณะนิติกรรมสัญญาและเอกเทศสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รวมถึงหลักสัญญาของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 อย่างไร ในฐานะที่เป็นสัญญาสำเร็จรูปอย่างหนึ่ง ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งอาจต้องเสียเปรียบจากการใช้สัญญาสำเร็จรูปนั้น นอกจากนี้ ยังมุ่งศึกษาการทำเกษตรลักษณะเดียวกันนี้ของประเทศสหรัฐอเมริกาและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องสำหรับการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรม

อนึ่ง การศึกษาครั้งนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดในส่วนของภาคการตลาดหรือภาคการส่งออกเนื้อไก่ หรือ กฎหมายเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หรือ การคุ้มครองแรงงานภาคเกษตร และข้อมูลบางส่วนที่ใช้ประกอบการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นความลับของบริษัท ผู้เขียนจึงไม่สามารถเปิดเผยชื่อแท้จริงของบริษัทในวิทยานิพนธ์นี้ได้

1.5 วิธีศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตไก่เนื้อ เช่น เจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่เนื้อที่มีสัญญาผูกพันกับบริษัท เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) จากการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จากตำรากฎหมาย บทความ วิทยานิพนธ์ วารสาร ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

(1) สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ ภายใต้ การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในมุมมองของนิติศาสตร์แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตลอดจนนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจ

(2) สามารถวิเคราะห์และแสดงให้เห็นถึงนิติสัมพันธ์ของการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาทั้งรูปแบบรับจ้างเลี้ยง และแบบประกันราคา และข้อสัญญาไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในธุรกิจประเภทนี้

(3) สามารถวิเคราะห์ให้เห็นว่ากฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจไม่เพียงพอ หรือไม่เอื้อต่อการนำมาบังคับใช้กับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

(4) สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของคู่สัญญา รวมถึงกฎหมายที่อาจนำมาใช้บังคับกรณีเกิดข้อพิพาท และแนวทางให้แก่ศาลสำหรับการวินิจฉัยข้อพิพาทที่อาจมีขึ้นในอนาคต

(5) สามารถแสดงให้เห็นถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักการและสาระสำคัญของกฎหมายที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้มีอำนาจต่อรองด้อยกว่าไม่ให้เข้าสู่ความผูกพันอันปราศจากความเป็นธรรม

1.7 นิยามศัพท์

(1) เอกเทศสัญญา (Specific Contract) หมายถึง สัญญาที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ระบุไว้ในบรรพ 3 เช่น สัญญาซื้อขาย สัญญาแลกเปลี่ยน สัญญาเช่าทรัพย์ สัญญาเช่าซื้อ สัญญาจ้างแรงงาน สัญญาจ้างทำของ สัญญารับขน สัญญายืม สัญญาฝากทรัพย์ สัญญาค้ำประกัน สัญญาจำนอง สัญญาจำนำ เป็นต้น

(2) สัญญาไม่มีชื่อ (Innominate Contract) หมายถึง สัญญาที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้ระบุไว้ในบรรพ 3 เช่น สัญญาเล่นแชร์เปียฮวย สัญญาแฟรนไชส์ สัญญาปลูกอาคารในที่ดินเพื่อให้เช่า (ไม่ใช่สัญญาเช่าทั่วไป แต่เป็นสัญญาต่างตอบแทนพิเศษ ยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 412/2511 และ 471/2533) เป็นต้น

(3) ไก่เนื้อ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไก่กระทง (Broiler) หมายถึง ไก่ที่มีอายุระหว่างการเป็นลูกกับไก่ที่โตเต็มวัย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะหมายถึงไก่ที่มีอายุประมาณ 45 วัน และมีน้ำหนักประมาณ 2.0 กิโลกรัม ไก่เนื้อที่ตัดจะต้องตัวใหญ่ เจริญเติบโตเร็ว อัตราการตายต่ำ ทำน้ำหนักดีโดยใช้อาหารแต่น้อย ซึ่งเมื่อเลี้ยงไก่เนื้อครบกำหนดจะได้มาตรฐาน ขนาดและน้ำหนักสามารถส่งโรงงานชำแหละได้

(4) อัตราแลกเปลี่ยน (Feed Conversion Ratio หรือ FCR) หมายถึง ปริมาณอาหารที่ไก่กินเพื่อเพิ่มน้ำหนัก 1 กิโลกรัม สูตรการคำนวณ คือ

$$\text{อัตราแลกเปลี่ยน} = \frac{\text{ปริมาณอาหารที่ไก่กิน}}{\text{น้ำหนักตัวไก่}}$$

(5) อัตราการเลี้ยงรอด หมายถึง ผลต่างของจำนวนไก่ที่เข้าเลี้ยงเทียบกับจำนวนไก่ตายและไก่คัดทิ้ง ตัวอย่างเช่น อัตราการเลี้ยงรอด 95% หมายถึง จำนวนไก่ที่เข้าเลี้ยง 100 ตัว มีไก่ที่ตายและไก่คัดทิ้ง 5 ตัว เหลือไก่มีชีวิตที่สามารถส่งขายได้ 95 ตัว

(6) Incentive ที่บริษัทจ่ายให้กับผู้เลี้ยงแบบประกันราคา คือ เงินพิเศษที่จ่ายเพิ่มเพื่อเป็นแรงจูงใจในการเลี้ยงไก่กับบริษัท ได้แก่

(6.1) โบนัส จ่ายให้กรณีที่เลี้ยงไก่กับบริษัทครบตามที่ระบุไว้ในสัญญา เช่น 0.25 บาท/ตัว/รุ่น

(6.2) ค่าความสามารถ จ่ายให้ผู้เลี้ยงไก่ได้น้ำหนักเฉลี่ย 2 กิโลกรัม/ตัว/รุ่น เช่น 0.10 บาท/กิโลกรัม/รุ่น

(7) โรงเรือนปิด (Evaporative Cooling House) หมายถึง โรงเรือนที่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อม ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น การระบายอากาศ และแสงสว่างให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของสัตว์ปีก สามารถป้องกันนกและแมลงได้ สามารถลงลูกไก่ได้ 12-14 ตัว / ตารางเมตร

(8) โรงเรือนเปิด (Open House) หมายถึง โรงเรือนที่ไม่สามารถควบคุมสภาวะแวดล้อมตัวไก่ตามธรรมชาติและอุณหภูมิจะแปรไปตามสภาพของอากาศรอบโรงเรือน สามารถลงลูกไก่ได้ 7-8 ตัว / ตารางเมตร

(9) โรคนิวคาสเซิล (Newcastle disease) เป็นโรคที่เกิดจากเชื้อไวรัสและติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว ไก่ที่เป็นโรคนี้จะแสดงอาการหงอย ซึม ไอหรือจามมากขึ้น มีอาการคล้ายเป็นหวัด อ้าปากหายใจ นอกจากนี้ยังมีอาการทางประสาท ท้องร่วง ถ่ายอุจจาระเป็นสีเขียวปนขาว และมักตายภายใน 2-3 วันนับแต่เริ่มแสดงอาการป่วย โรคนี้ไม่มีวิธีรักษาที่ได้ผลดีมีแต่เฉพาะการป้องกัน

(10) โรคไข้หวัดนก หรือ ไข้หวัดใหญ่สัตว์ปีก (Avian influenza หรือ bird flu) เกิดจากเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่ชนิดหรือสายพันธุ์เอ (type A) มีระยะฟักตัวรวดเร็ว ไก่ที่เป็นโรคจะมีอาการซึม ชูบผอม ไม่กินอาหาร ขนยุ่ง หายใจลำบาก หน้าบวม หงอนและเหนียงบวม สีดำคล้ำ มีอาการทางประสาท ท้องเสีย หรืออาจตายกะทันหันโดยไม่แสดงอาการ ไก่ที่ติดโรคนี้มีอัตราการตาย 90 - 100% คนสามารถติดเชื้อโรคนี้ได้จากการสัมผัสสัตว์ป่วยโดยตรง และจากการสัมผัสกับสารคัดหลั่งจากสัตว์ที่เป็นโรค เช่น อุจจาระ น้ำมูก น้ำลาย เป็นต้น และปัจจุบันยังไม่มีวิธีรักษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2 คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งกับการเลี้ยงไก่เนื้อ

2.1 คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันระหว่างนายทุนและเกษตรกร สำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการประกอบธุรกิจเกษตรรูปแบบหนึ่งภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเริ่มต้นการศึกษาด้วยความหมายและความเป็นมาของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น

2.1.1 ความหมาย

“คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง” มาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Contract Farming” จากการศึกษาพบว่ายังไม่มีข้อกำหนดนิยามศัพท์หรือความหมายไว้เป็นทางการ จึงทำให้มีการเรียกวิธีการทำเกษตรรูปแบบนี้อย่างหลากหลาย เช่น การทำเกษตรแบบมีสัญญา เกษตรพันธสัญญา ตลาดข้อตกลง ฟาร์มสัญญา หรือคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เป็นต้น

ตัวอย่างคำอธิบายที่หลายฝ่ายให้ในความหมายของคำว่า “Contract Farming” เช่น

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ให้คำนิยามไว้ว่า “ตลาดข้อตกลง (Contract Farming) หมายถึง การซื้อขายสินค้าเกษตร ที่มีข้อตกลงไว้ล่วงหน้าระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตหรือสถาบันเกษตรกรกับผู้รับซื้อจะเป็นโรงงานแปรรูปหรือตัวแทนผู้รับซื้อในท้องถิ่นต่างๆ โดยมีการทำสัญญาข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรที่ระบุเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิต และการตลาดของสินค้า ได้แก่ แหล่งผลิต พื้นที่เพาะปลูก ปริมาณ ราคา สถานที่ส่งมอบ ช่วงเวลาการส่งมอบ คุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ การชำระเงิน การให้คำแนะนำทางวิชาการเกษตรและการชดเชยค่าเสียหายเมื่อมีการผิดสัญญา”¹

ดร. สมภพ มานะรังสรรค์ กล่าวว่า “ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน (Contract Farming) หมายถึง การจัดการทางความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้ซื้อผลผลิตในแนวดิ่ง (Vertical Chain of a Production and Marketing) โดยที่ผู้ซื้อสามารถกำหนดความแน่นอนของ

¹ กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์, “ระบบตลาดและเครื่องมือทางการตลาด”, (เอกสารพิมพ์ แจก), หน้า 7.

วัตถุดิบซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ตนจะรับซื้อ และโดยที่ตัวเองไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของ (Ownership) หน่วยการผลิตทางการเกษตรนั้นเสียเอง”²

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) ให้คำจำกัดความว่า “Contract Farming หมายถึง ข้อตกลงระหว่างเกษตรกรและหน่วยตลาด (marketing firms) ในการผลิตและจัดส่งผลผลิตทางการเกษตร โดยมีการตกลงราคากันไว้ล่วงหน้า และรวมถึงการกำหนดให้ผู้ซื้อจัดหาการสนับสนุนการผลิตต่างๆ เช่น วัตถุดิบและคำแนะนำด้านเทคนิค โดยสัญญาระบุข้อตกลงว่า เกษตรกรจะต้องผลิตสินค้าตรงตามที่คุณซื้อที่กำหนดทั้งในด้านมาตรฐานคุณภาพและปริมาณ และกำหนดให้ผู้ซื้อ (บริษัท) สนับสนุนการผลิตของเกษตรกรและรับซื้อสินค้าดังกล่าว”³

Ewell Paul Roy กล่าวว่า “การเกษตรแบบมีสัญญา (Contract Farming) คือ การทำการผลิตในลักษณะที่มีข้อตกลงหรือสัญญาระหว่างเกษตรกรกับหน่วยธุรกิจหรือบริษัทต่างๆ ลักษณะของสัญญาอาจเป็นการตกลงกันด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งการตกลงดังกล่าวจะกระทำก่อนที่จะมีการผลิต และจะมีการระบุเงื่อนไขทางการผลิตหรือด้านการตลาดของผลิตผลนั้น”⁴

John Tang C.S. กล่าวว่า “การเกษตรแบบมีสัญญา (Contract Farming) เป็นกรณีการดำเนินธุรกิจในลักษณะที่มีการดำเนินการเกี่ยวกับความเสี่ยงระหว่างเกษตรกรกับธุรกิจเอกชนตามขอบเขตของสัญญา ซึ่งจะดำเนินการภายใต้ข้อตกลงและเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการผลิต การจัดการ และการตลาดของสินค้านั้นๆ”⁵

จากนิยามข้างต้น จะเห็นว่าคำอธิบายของแต่ละแห่งต่างให้ความหมายในทำนองเดียวกัน อันหมายถึง การทำข้อตกลงหรือสัญญาระหว่าง “เกษตรกร” ในฐานะเป็นผู้ผลิต (producer) ผู้เลี้ยง (grower) หรือผู้ขาย (seller) ฝ่ายหนึ่ง กับ “บริษัทหรือโรงงานแปรรูป” ในฐานะ

² สมภพ มานะรังสรรค์, “รายงานการวิจัยเรื่องระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน : ทางออกของเกษตรกรไทย”, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 46.

³ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Contract Farming Partnerships for growth , (Rome, FAO Agricultural Services Bulletin No.145., 2001), p. 2.

⁴ Ewell Paul Roy, Collective bargaining in agriculture. (Danville, Illinois : The Inter Printers and Publishers, Inc, 1970.) , อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ ชมาฤกษ์, “อำนาจการต่อรองในระบบเกษตรแบบมีพันธสัญญาของกลุ่มชาวนาในจังหวัดเชียงใหม่”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2539). หน้า 7.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

เป็นผู้ประกอบการ (enterprise) หรือ ผู้รับซื้อ (buyer) อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการผลิตพืช หรือสัตว์ตามแต่ชนิดพันธุ์ วิธีการ คุณสมบัติ ระยะเวลาที่ตกลงกัน โดยผู้ประกอบการจะให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและรับซื้อผลผลิตนั้นภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ที่ตกลงกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงสรุปว่า “การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง” หรือ “การทำเกษตรแบบมีสัญญา” หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีสัญญาผูกพันถึงการจัดการร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการซึ่งเป็นบริษัทส่งออกหรือโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่มีขนาดใหญ่ ฝ่ายหนึ่ง กับผู้ผลิตซึ่งเป็นเกษตรกร ทั้งที่เป็นผู้ปลูกหรือผู้เลี้ยงและมีปัจจัยการผลิตพื้นฐาน เช่น ทุน ที่ดิน แรงงาน อีกฝ่ายหนึ่ง การตกลงกันทำสัญญาอาจกระทำด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยกำหนดว่าเกษตรกรจะเป็นผู้ผลิตสินค้าภายใต้ข้อตกลงเรื่องปริมาณ คุณภาพ ลักษณะผลผลิต ราคาซื้อขาย เป็นต้น และผู้ประกอบการจะเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ ซึ่งรายละเอียดของข้อตกลงนั้น ผู้ประกอบการจะเป็นฝ่ายกำหนด และแตกต่างกันไปตามแต่ชนิดสินค้าและวิธีการผลิต

2.1.2 ความเป็นมา

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่จากผลการศึกษาขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) คาดว่าเริ่มมีปรากฏขึ้นในยุคกรีกโบราณที่ปฏิบัติกันทั่วไปในรูปของการจ่ายค่าเช่าตามสัดส่วนของพืชที่ผลิตได้ตามที่ตกลงกัน ขณะที่ประเทศจีนมีการบันทึกไว้ถึงระบบการแบ่งผลผลิตระหว่างคู่สัญญาในหลายๆ รูปแบบที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 1⁶ อย่างไรก็ตาม การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเริ่มพัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจนช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เมื่อประเทศสหรัฐอเมริกานำเครื่องจักรมาใช้กับการผลิตพืชผลทางการเกษตร เช่น การปลูกอ้อย หัวผักกาด ลูกพีช เป็นต้น โดยทำสัญญาในการจ่ายค่าเช่าที่ดินให้เจ้าของที่ดินด้วยวิธีการหักพืชผลทางการเกษตรในอัตราส่วน 1 : 3 ของผลผลิตที่ได้บนที่ดิน⁷ ซึ่งคาดกันว่าวิธีการนี้พัฒนามาจากระบบคักดินานั่นเอง ต่อมาช่วงปี ค.ศ. 1910 ระบบการทำข้อตกลงกับเกษตรกรเริ่มพัฒนาไปสู่ประเทศที่อยู่ภายใต้

⁶ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Contract farming Partnerships for growth, p. 1.

⁷ Carlos Arthur B. da Silva, The Growing Role of Contract Farming in Agri-Food Systems Development::Drives,Theory and Practice , Agricultural Management, Marketing and Finance Service, (Rome FAO),. p. 11.

อาณานิคมของประเทศแถบยุโรป เช่น สัญญาปลูกฝ้ายในประเทศชูดาน สัญญาปลูกมะเขือเทศในประเทศอินเดีย⁸ ซึ่งส่งผลถึงสัญญาปลูกมันฝรั่งในภาคเหนือของประเทศไทย

ผลการศึกษาวិวัฒนาการความเป็นมาของการทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งในประเทศไทย เริ่มต้นจากการที่รัฐบาลต้องการส่งเสริมการปลูกพืชไร่เพื่อเพิ่มการส่งออกในช่วง พ.ศ. 2510 ซึ่งเป็นช่วงที่ราคาพืชไร่ในตลาดโลกมีราคาสูง⁹ ไม่ว่าจะใช้รูปแบบการลดหย่อนภาษีหรือการให้สิทธิพิเศษอื่นๆ ตามพระราชบัญญัติการส่งเสริมการลงทุน โดยกิจการแรกๆ ที่สนองรับนโยบายของรัฐบาลคือ ธุรกิจผลิตมันสำปะหลังอัดเม็ด โรงงานผลิตแป้งมันสำปะหลัง โรงงานผลิตสับปะรดกระป๋อง โรงงานผลิตอาหารสัตว์จากข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และโรงงานน้ำตาล แต่ที่ประสบความสำเร็จคงเป็นธุรกิจของบริษัท เจริญโภคภัณฑ์ (หรือ ซี.พี.) ที่เริ่มจากการผลิตอาหารสัตว์และลงทุนเลี้ยงไก่แบบครบวงจรในระบบฟาร์มขนาดใหญ่ ต่อมารัฐบาลจึงประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ซึ่งตามแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวมีนโยบายที่จะปรับระบบการผลิตทางการเกษตร เพื่อให้มีปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการผลิตเพื่อให้ผลิตผลทางการเกษตรมีราคาต่ำพอที่จะแข่งขันในตลาดโลกได้¹⁰ เมื่อประสบความสำเร็จรัฐบาลจึงหันมาให้ความสนใจกับระบบการเกษตรแบบครบวงจรและให้การสนับสนุนการทำธุรกิจเกษตรระหว่างผู้ประกอบการและเกษตรกร โดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทำหน้าที่ดูแลเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างคู่สัญญาร่วมกับสถาบันการเงิน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งมีหน้าที่ให้บริการด้านสินเชื่อในการลงทุนทำการเกษตรแก่เกษตรกรรายย่อย¹¹ จึงเกิดเป็น “โครงการสี่ประสาน” แต่เพียงไม่กี่ปีโครงการนี้ก็ต้องล้มเลิกไปในที่สุดเนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จและไม่อาจปฏิบัติให้บังเกิดผลได้ทั่วประเทศ

⁸ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Contract farming Partnerships for growth, p. 4.

⁹ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม, 2546), พิมพ์ครั้งที่ 3 , หน้า. 71.

¹⁰ ทวีศักดิ์ วัฒนกุล., "อดีต ปัจจุบัน และอนาคต รูปแบบการเกษตรของไทย", วารสารธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ 18, 4 (2534) : หน้า. 15-17.

¹¹ Jansen, Karel, "Finance, Growth and Stability: Financing Economic Development in Thailand, 1960-1986, (Aldershot : Avebury, 1990), p.78. (อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเคอร์ : 2540)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา การผลิตสินค้าเกษตรแบบอิสระเริ่มลดลงจนกระทั่งปัจจุบันนี้การทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่ล้วนอยู่ภายใต้การทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งทั้งสิ้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความต้องการของตลาดเปลี่ยนไป ผู้ประกอบการต้องการสินค้าที่มีคุณภาพและตรงตามความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งสามารถควบคุมปริมาณที่เข้าสู่โรงงานอย่างต่อเนื่องเพียงพอ ขณะเดียวกันเกษตรกรผู้ผลิตต้องการตลาดที่แน่นอนและไม่ต้องเสี่ยงกับความผันผวนของราคาด้วยเหตุนี้ จึงทำให้การทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งแพร่ขยายสู่การเกษตรกรรมหลากหลายชนิด ทั้งการปศุสัตว์ การประมง และการเพาะปลูก ดังจะเห็นได้จากสินค้าเกษตรหลายรายการที่ผลิตภายใต้การทำสัญญาคอนแทรคฟาร์มมิ่ง เช่น การปลูกผัก ผลไม้ การปลูกข้าวโพดในภาคกลาง การปลูกไม้ดอกในภาคเหนือ การปลูกปาล์มน้ำมันในภาคใต้ และการปลูกมันสำปะหลังและอ้อย เพื่อป้อนเข้าโรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ทั้งไก่เนื้อ ไก่ไข่ สุกร เลี้ยงปลา ในกระชัง เป็นต้น

ขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร (Agribusiness) ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อระบบคอนแทรคฟาร์มมิ่ง โดยเป็นผู้ผลิต ส่งออก และพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อจูงใจให้เกษตรกรรายย่อยบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกเพื่อขายผลผลิตให้แก่บริษัท ตัวอย่างเช่น ธุรกิจเลี้ยงไก่ บริษัทสัญญาจะจัดหาพันธุ์ไก่ อาหาร ยา ให้เกษตรกรในรูปแบบของสินเชื่อ แต่เกษตรกรต้องเลี้ยงไก่ตามวิธีที่บริษัทกำหนดและต้องขายไก่ให้บริษัทในราคาที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า เช่นเดียวกับธุรกิจผลิตสับปะรดกระป๋อง โรงงานต้องการมีแหล่งวัตถุดิบที่แน่นอนเพื่อนำไปแปรรูปต่อไป จึงมีการทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกเพื่อส่งผลสับปะรดเข้าโรงงานตามกำหนด อย่างไรก็ตามในบางครั้งพบว่าเกษตรกรอาจเป็นฝ่ายผิดสัญญาหากราคาตลาดสูงกว่าราคาที่กำหนด โดยนำผลผลิตที่ได้ไปขายในตลาดซึ่งนอกจากจะได้ราคาสูงกว่าแล้วยังไม่ต้องถูกหักค่าใช้จ่ายการผลิตต่างๆ ที่บริษัทสำรองจ่ายให้ก่อน กรณีเช่นนี้ทำให้บริษัทเกิดความเสียหายอย่างมาก

ปัจจุบันการทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งของไทยได้ขยายตัวสู่ประเทศเพื่อนบ้านในรูปแบบความร่วมมือระหว่างประเทศระดับรัฐบาล เพื่อสนับสนุนให้ธุรกิจเกษตรของไทยเข้าลงทุนผลิตสินค้าเกษตรส่งกลับมาจำหน่ายในประเทศไทย โดยที่ผ่านมา คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2548 เห็นชอบการยกเว้นอากรขาเข้าเหลือ ร้อยละ 0 สำหรับการนำเข้าสินค้าเกษตรจำนวน 10 รายการ ได้แก่

- 1) ถั่วเหลือง
- 2) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
- 3) ละหุ่ง
- 4) มันฝรั่ง

- 5) ข้าวโพดหวาน
- 6) เมล็ดมะม่วงหิมพานต์
- 7) ยูคาลิปตัส
- 8) ถั่วลิสง
- 9) ลูกเดือย และ
- 10) ถั่วเขียวผิวมัน

ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) ระหว่างประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย ในโครงการ Contract Farming ให้กับประเทศเพื่อนบ้าน บริเวณชายแดน 3 แห่งใน 3 จังหวัดน่าน ได้แก่ ชายแดนแม่สอด-เมียวดี (ไทย-พม่า) ชายแดนเลย-ไชยะบุรี (ไทย-ลาว) และชายแดนจันทบุรี-พระตะบอง (ไทย-กัมพูชา) และเพื่อเป็นการผ่อนปรนและอำนวยความสะดวกในการนำเข้าของที่ได้รับยกเว้นอากร จึงอนุญาตให้ไม่ต้องมีใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้าแต่ใช้หนังสือรับรองจากผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย เพื่อให้กรมศุลกากรใช้เป็นหลักฐานในการอนุญาตให้สินค้าเข้าประเทศได้ซึ่งเป็นมาตรการระยะสั้นเพื่อรองรับการนำเข้าพืชเป้าหมายดังกล่าว ในช่วงระหว่างเดือนตุลาคม 2548 – เมษายน 2549 ขณะเดียวกันการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในประเทศไทยอนุญาตให้นักธุรกิจต่างชาติเข้ามาลงทุนในกิจการเกี่ยวกับการเกษตรหลายประเภท ประกอบกับการส่งเสริมการลงทุนของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน หรือ บีโอไอ อันเป็นเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนให้ตัวเลขลงทุนของธุรกิจเกษตรต่างชาติเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น สนับสนุนการปลูกมันฝรั่ง มะเขือเทศ เมล็ดพันธุ์ของบริษัทต่างประเทศ เป็นต้น

2.1.3 **ทฤษฎีการรวมตัวในแนวตั้ง (Vertical Integration)** กับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง จากที่ได้กล่าวมาแล้วจะพบว่าการทำเกษตรเชิงอุตสาหกรรมในปัจจุบันมักเป็นการผลิตภายใต้สัญญามากกว่าการผลิตแบบอิสระของเกษตรกร ซึ่งการผลิตรูปแบบนี้เริ่มมาจากความต้องการลดต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการรายใหญ่ ดังนั้น เพื่อความชัดเจนต่อการศึกษาวิจัย ผู้เขียนจะยกตัวอย่างจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่ ซึ่งเป็นรูปแบบของธุรกิจที่มีการรวมตัวในแนวตั้ง (Vertical Integration) หรือที่เรียกว่า การผลิตแบบครบวงจรตั้งแต่การผลิตอาหารสัตว์จนถึงการแปรรูปเพื่อส่งออก การลงทุนในธุรกิจประกอบด้วย โรงงานผลิตเมล็ดพืชที่ใช้เป็นวัตถุดิบในอาหารสัตว์ โรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานฟักลูกไก่ โรงเลี้ยงไก่พันธุ์ โรงงานชำแหละและแปรรูปธุรกิจห้องเย็นและส่งออก เหตุที่มีการรวมตัวกันระหว่างอุตสาหกรรมต้นน้ำจนถึงปลายทาง

เนื่องจาก ร้อยละ 85 ของต้นทุนการผลิตอาหารสัตว์มีสัดส่วนมาจากวัตถุดิบ เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง และ ร้อยละ 75 ของต้นทุนการเลี้ยงไก่เนื้อมีสัดส่วนมาจากอาหารสัตว์ และร้อยละ 85 ของต้นทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไก่เนื้อมีสัดส่วนมาจากการเลี้ยงไก่ ต่อเนื่องเป็นลำดับ ดังนั้น หากผู้ประกอบการสามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ในวงจรการผลิตทั้งหมดได้ก็ย่อมสามารถลดภาระ ต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลกำไรได้เช่นกัน

Prof. Ewell Paul Roy นักเศรษฐศาสตร์เกษตรประจำมหาวิทยาลัย Louisiana ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการรวมตัวในแนวตั้ง (Vertical Integration) ไว้ว่า¹²

“Vertical Integration หมายถึง การรวมตัวทางธุรกิจหรือกิจการที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน มีการตัดสินใจ การจัดการ และการประสานงานร่วมกัน ตลอดจนร่วมกันรับความเสี่ยงภัยทางด้าน ผลผลิตและตลาด มีการทำสัญญาหรือข้อตกลงกันระหว่างธุรกิจที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะระหว่าง ผู้เลี้ยง (farmers) กับผู้แปรรูป (processors) หรือตัวแทน (dealers) เช่น ผู้เลี้ยงไก่กับผู้ผลิตอาหารสัตว์ ซึ่งการรวมตัวโดยผ่านการทำสัญญาต่างๆ นี้ นับเป็นภาคส่วนสำคัญ (largest segment) ของธุรกิจ ครอบคลุมและมักจะเรียกว่าการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง (Contract Farming) ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ให้ คำจำกัดความของคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งว่า หมายถึงการทำฟาร์มในลักษณะที่มีข้อตกลงหรือ สัญญาต่างๆ ระหว่างผู้เลี้ยง (farmers) และบริษัท (companies) ไม่ว่าจะเป็นการตกลงด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษร โดยระบุเงื่อนไขต่างๆ ไว้เกี่ยวกับด้านการผลิต (Production) และการตลาด (Marketing) ของผลผลิตนั้นๆ”

ดังนั้น การรวมตัวในแนวตั้ง (Vertical Integration) และการทำสัญญาการผลิต (Production Contract) ในรูปของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งสามารถก่อประโยชน์ต่อทั้งผู้เลี้ยง และผู้ผลิต โดยในด้านของผู้เลี้ยงจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนเพิ่มขึ้น ทำให้สามารถ ขยายการผลิตออกไป มีตลาดปัจจัยและตลาดขายผลผลิตที่แน่นอนและลดความเสี่ยงภัยลง อีกทั้งผู้เลี้ยงจะได้วิชาการและเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยซึ่งอาจทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้ ส่วนในด้านบริษัทซึ่งเป็นผู้ผลิตอาหารสัตว์ก็จะสามารถขายอาหารสัตว์ได้มากขึ้น (หากกิจการเลี้ยง ไก่ยิ่งขยายมากเท่าไรก็จะยิ่งขายอาหารสัตว์ได้มากเท่านั้น เพราะอาหารสัตว์เป็นปัจจัยการผลิตถึง ร้อยละ 75 ของปัจจัยการผลิตทั้งหมด) และบริษัทก็ยังได้รับผลผลิตในจำนวนที่แน่นอน เนื่องจาก บริษัทเป็นทั้งผู้ขายปัจจัยผลิตและเป็นผู้ซื้อผลผลิต (supplier of inputs and buyer of the farmer's product) ในขณะเดียวกัน

¹² Ewell Paul Roy. Contract Farming, U.S.A. (Ill : Interstate Printers & Publishers, Inc. 1963) , p. 3.

2.1.4 รูปแบบของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ซึ่งผู้เขียนศึกษารูปแบบของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งโดยแบ่งตามความสัมพันธ์ของคู่สัญญา และแบ่งตามลักษณะการตลาด ซึ่งแต่ละประเภทอาศัยหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.1.4.1 แบ่งตามความสัมพันธ์ของคู่สัญญา

Prof. Ewell Paul Roy ได้แบ่งกิจกรรมทางการเกษตรที่เกิดจากการรวมตัวกันระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ (farmers) และบริษัทที่ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมในฟาร์มด้วยตัวเอง (off - farm business) ในสหรัฐอเมริกาว่ามี 4 ประเภท ได้แก่¹³

(1) การเลี้ยงแบบอิสระ (Non - integration) หมายถึง การเลี้ยงโดยไม่มีการทำสัญญาใดๆ ระหว่างผู้เลี้ยงกับบริษัท ผู้เลี้ยงสามารถซื้อปัจจัยการผลิตหรือจะขายผลผลิตให้กับใครก็ได้ที่ให้ราคาดีที่สุดในตลาด แต่ข้อเสียที่สำคัญของการเลี้ยงแบบนี้คือการเคลื่อนไหวขึ้นลง (fluctuation) ทั้งด้านผลผลิตและราคา แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อดีในแง่ที่มีอิสระเต็มที่ในการผลิตและการตลาด

(2) การเลี้ยงแบบมีสัญญา (Contract Farming หรือ Quasi-integration) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

(2.1) สัญญาที่มีการอย่างจำกัด (Limited - Management Contract) กล่าวคือ ผู้เลี้ยงจะทำสัญญากับบริษัทขายอาหารสัตว์ในเรื่องอาหารและลูกไก่โดยไม่มีประกันราคา โดยบริษัทขายอาหารสัตว์จะให้เครดิตแก่ผู้เลี้ยงโดยผู้เลี้ยงต้องรับผิดชอบต่อหนี้สินเอง ทำให้ผู้เลี้ยงมีสิทธิตัดสินใจในเรื่องผลผลิตได้ การทำสัญญาประเภทนี้เป็นที่นิยมกันมากในผลผลิตหลายประเภทไม่เฉพาะเรื่องไก่เนื้อ

(2.2) สัญญาที่มีการจัดการอย่างเต็มรูปแบบ (Full - Management Contract) เป็นรูปแบบที่ผู้เลี้ยงจะทำสัญญากับบริษัทในเรื่องอาหารและลูกไก่เช่นกัน โดยบริษัทจะเป็นเจ้าของผลผลิตและรับผิดชอบรับซื้อผลผลิตโดยประกันราคาผลผลิตให้ด้วย วิธีนี้ผู้เลี้ยงจะต้องเลี้ยงตามรายการหรือตามที่กำหนดอย่างเคร่งครัดและต้องยินยอมให้บริษัทดูแลตรวจตรากิจการและควบคุมการผลิตเพราะบริษัทต้องรับความเสี่ยงไว้ทั้งหมด สำหรับผู้เลี้ยงจะลดความเสี่ยงภัยลงและมีความมั่นใจเรื่องการตลาดมากขึ้น โดยมากแล้วผู้เลี้ยงที่มีเงินทุนจำกัดจะเลือกวิธีนี้

¹³ เรื่องเดียวกัน หน้า : 3.

(3) การเลี้ยงโดยฟาร์มบริษัท (Ownership integration through profit-type firms หรือเรียกว่า Company - owned farms) ในกรณีนี้บริษัทจะเป็นเจ้าของที่ดินเองหรือเช่าที่ดินพร้อมสร้างโรงเรือนและจัดหาอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งหมด โดยมีผู้เลี้ยงเป็นลูกจ้างโดยตรงของบริษัท ได้รับค่าตอบแทนจากเงินเดือนของบริษัทและต้องเลี้ยงตามคำสั่งและคำแนะนำของบริษัท วิธีนี้เกิดขึ้นเนื่องจากผู้เลี้ยงไม่มีความสามารถดำเนินการด้วยตนเอง สวัสดิการต่างๆ ที่ผู้เลี้ยงได้รับคือที่พักและโบนัสซึ่งขึ้นกับผลกำไรของบริษัทและประสิทธิภาพในการเลี้ยง

(4) การเลี้ยงแบบรวมกลุ่ม (Farmers Operating Cooperatives) หรือ Ownership integration through cooperatives) โดยวิธีนี้ผู้เลี้ยงจะรวมกลุ่มกันเองทำสัญญาร่วมกัน สมาชิกทุกคนช่วยกันรับผิดชอบทั้งกำไรและขาดทุน โดยการจัดหาอาหาร ลูกไก่ และบริการอื่นๆ ให้แก่สมาชิกในกลุ่มของตน

2.1.4.2 แบ่งตามลักษณะการตลาด

การตลาดมีความสำคัญอย่างมากต่อการทำเกษตรแบบมีสัญญาเพราะตลาดเป็นตัวกำหนดผลผลิตว่าต้องการสินค้ารูปแบบอย่างไร ลักษณะเช่นไร ปริมาณเท่าไร ด้วยเหตุนี้ Prof. Minot N. นักเศรษฐศาสตร์เกษตร (Agricultural Economist) ประจำมหาวิทยาลัยมิชิแกน จึงได้จำแนกประเภทของสัญญาทางการเกษตรได้เป็น 3 รูปแบบ ตามลักษณะทางการตลาด ดังนี้¹⁴

(1) สัญญาตามความต้องการของตลาด (Market - specification Contracts) สัญญาลักษณะนี้เป็นสัญญาที่มีเงื่อนไขการซื้อขายผลผลิตโดยเน้นที่ราคา คุณภาพ ปริมาณ และระยะเวลาส่งมอบ อีกทั้งมีการประกันราคาตามที่ตกลงกันได้ ซึ่งอาจจะใช้ราคาหลายระดับเพื่อจูงใจให้เกษตรกรผลิตสินค้าที่มีคุณภาพในเวลาที่ต้องการ โดยสัญญารูปแบบนี้จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหากรณีข้อมูลทางการตลาดไม่เท่าเทียมกัน เพราะบริษัทผู้ประกอบการเป็นผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการผลิต ฤดูกาลที่เหมาะสม และคุณภาพที่เป็นความต้องการของตลาดซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกษตรกรไม่สามารถเข้าถึง¹⁵ บริษัทก็จะให้ข้อมูลความต้องการของตลาดให้กับเกษตรกร โดยที่ระบุถึงผลผลิตที่ต้องการในด้านของรูปแบบสายพันธุ์ คุณภาพ ระยะเวลาที่ต้องการ ท้องที่ผลิต และราคาที่กำหนดตามที่ตกลงกัน เท่ากับว่าสัญญาลักษณะนี้เป็นการถ่ายโอนข่าวสารทางด้าน

¹⁴ Minot, N. "Contract Farming and its Effect on Small Farmers in Less Developed Countries." Working Paper No. 31. Department of Agricultural Economics, Michigan State University, 1986.

¹⁵ จุฑาทรร พรสุวรรณ. "การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 32.

การตลาดไปสู่เกษตรกร ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรก็จะแจ้งบริษัท ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการผลิตว่าจะทำได้ตามสัญญาอย่างน้อยเพียงใด เมื่อเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายจึงตกลงทำสัญญา

(2) สัญญาสนับสนุนปัจจัยการผลิต (Resource - providing Contracts)

สัญญารูปแบบนี้เป็นสัญญาที่ทางบริษัทตกลงจะจัดหาปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกรสำหรับใช้ในการผลิต เช่น พันธุ์พืช ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ย หรือแม้กระทั่งการจัดหาสินเชื่อและคำแนะนำต่างๆ เพราะการทำสัญญาลักษณะนี้มีขึ้นจากความไม่สมบูรณ์ของตลาดด้านปัจจัยการผลิต กล่าวคือ การขาดแคลนปัจจัยที่มีคุณภาพในการผลิตในตลาด เช่น พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพดีตรงตามเงื่อนไขของสัญญาทำให้ผู้ซื้อต้องจัดหาพันธุ์ให้ หรือแม้จะเป็นปัจจัยการผลิตที่พหุหาได้ในตลาด แต่คู่สัญญาอาจจัดหาซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าให้กับเกษตรกรคู่สัญญาหลายรายก็จะทำให้เกิดความประหยัดทางเศรษฐกิจ (Economic of Scale) นอกจากนี้ บริษัทที่ซื้อผลผลิตต้องการให้เกษตรกรผู้ผลิตใช้ปัจจัยชนิดต่างๆ ตามที่บริษัทกำหนดเพื่อควบคุมคุณภาพ โดยอาจให้ทุนสนับสนุนการซื้อปัจจัยดังกล่าว ซึ่งช่วยลดต้นทุนให้กับเกษตรกรอันจะส่งผลไปถึงราคาซื้อขายในท้ายที่สุด ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีการประกันราคาในสัญญารูปแบบนี้ แต่สัญญาประเภทนี้นิยมใช้กับพืชที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตเฉพาะหรือไม่มีขายทั่วไปในท้องตลาด หรือเป็นพืชพันธุ์ใหม่หรือกรณีที่บริษัทสามารถหาปัจจัยการผลิตได้ในราคาถูก

(3) สัญญาสนับสนุนการจัดการ (Management - providing Contract)

สัญญารูปแบบนี้เป็นสัญญาที่กำหนดให้เกษตรกรดำเนินวิธีการผลิตและใช้วัตถุดิบตามข้อตกลง เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ข้อมูลด้านตลาด หรือการจัดการทรัพยากรต่างๆ ซึ่งสัญญารูปแบบนี้ทำให้บริษัทจะเป็นผู้รับความเสี่ยงทางด้านการตลาดและราคาผลผลิตเอง แต่ขณะเดียวกันก็จะเข้ามาแก้ปัญหาการเข้าถึงและการกระจายข้อมูลทางการผลิตจากบริษัทสู่เกษตรกร¹⁶ เพราะเมื่อเข้าทำสัญญาแล้วบริษัทก็จะต้องถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับเกษตรกร นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่แทรกอยู่ในการประสานงานด้านการตลาด เช่น สหกรณ์การเกษตร สมาคม และองค์กรที่ช่วยในด้านการต่อรองซื้อขายสินค้าเกษตร ระบบข้อมูลสินค้าเกษตร ระบบการบริการขนส่ง ระบบบริการสินเชื่อ รวมถึงแผนงานภาครัฐ เป็นต้น แต่ในการนี้บริษัทผู้ซื้อที่เป็นคู่สัญญาต้องมั่นใจว่าเกษตรกรจะไม่นำผลผลิตที่ได้รับความช่วยเหลือไปขายให้กับผู้ซื้อรายอื่น โดยทั่วไปแล้วบริษัทคู่สัญญาจะให้ความช่วยเหลือในกรณีที่บริษัทเป็นผู้ซื้อรายเดียวเข้าทำสัญญาให้ปลูกพืชเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งที่พิเศษจากตลาดทั่วไป หรือเป็นพืชใหม่ที่มีเทคโนโลยีการผลิตต่างไปจากพืชชนิดเดิมที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกอยู่ ด้วยข้อจำกัด

¹⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 73.

ของข้อมูลและแหล่งรับซื้อทำให้เกษตรกรต้องพึ่งคู่สัญญาในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและตลาดรับซื้อตามราคาที่กำหนดในสัญญา การให้ความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีการผลิตจึงนับเป็นส่วนสำคัญของการจัดการผลิต ในการควบคุมการผลิตให้ได้ผลผลิต ที่มีปริมาณ คุณภาพ และมาตรฐานตามต้องการเพื่อให้คุ้มค่ากับการรับซื้อในราคาที่กำหนด

สำหรับรูปแบบการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในปัจจุบัน ไม่สามารถแบ่งตามหลักเกณฑ์ข้างต้นได้อย่างชัดเจน หากแต่เป็นการผสมผสานระหว่างสัญญาทั้ง 3 ลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น การปลูกมันฝรั่งภายใต้การทำสัญญาที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ลักษณะของสัญญาซื้อขายปัจจัยการผลิตเป็นการทำสัญญาผสมผสานกันระหว่างสัญญาทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือ เป็นสัญญาที่มีการระบุราคา คุณภาพและเวลาส่งมอบไว้ชัดเจน (Market - specification Contracts) และบริษัทก็ยังจัดหาหัวพันธุ์มันฝรั่งรวมทั้งปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชให้กับเกษตรกร (Resource - providing Contracts) นอกจากนี้ บริษัทต้องให้คำแนะนำกับเกษตรกร ตั้งแต่เทคนิค วิธีการเกี่ยวกับการเพาะปลูก ไปจนถึงการดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยว (Management - providing contracts) การที่บริษัทใช้ทั้ง 3 ลักษณะในการทำสัญญานั้น เนื่องจากมันฝรั่งไม่ใช่พืชท้องถิ่นเกษตรกรจึงไม่มีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดมากนัก นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่สามารถหาหัวพันธุ์ที่มีคุณภาพได้บริษัทจึงต้องเข้ามาให้การสนับสนุน แต่ในอนาคตหากเกษตรกรได้เรียนรู้เทคโนโลยีและวิธีการผลิตจนสามารถทำได้ บริษัทก็ไม่จำเป็นต้องทำสัญญาสนับสนุนการจัดการ (Management - Providing Contracts) มาใช้ในเรื่องของหัวพันธุ์ เพราะเมื่อมีการพัฒนาจนไม่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศและเกษตรกรสามารถหาได้ทั่วไป หากตลาดสินค้าสมบูรณ์เกษตรกรสามารถหาแหล่งเงินกู้ได้บริษัทก็ไม่จำเป็นต้องเข้าไปสนับสนุนทางด้านปัจจัยการผลิต จึงไม่ต้องทำสัญญาในลักษณะสนับสนุนปัจจัยการผลิต (Resource - providing Contracts) ดังนั้น การทำสัญญาอาจเหลือเพียงสัญญาตามความต้องการของตลาด (Market - specification Contracts) โดยที่เกษตรกรจะพึ่งพาบริษัทแต่เฉพาะในเรื่องการตลาดเท่านั้น¹⁷

2.1.5 ข้อดีและข้อเสียของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

การศึกษาข้อดีและข้อเสียของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งที่จะนำเสนอนี้ พิจารณาจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

¹⁷ จุฑาธร พรสุวรรณ, "การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย" หน้า 53.

ที่นิยมมากที่สุดและเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการพิจารณาจะแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ในด้านเกษตรกรและในด้านบริษัท ดังต่อไปนี้

2.1.5.1 ข้อดีและข้อเสียที่เกษตรกรได้รับจากการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ข้อดี

(1) เกษตรกรมั่นใจได้ว่ามีตลาดรองรับผลผลิตที่ออกมอย่างแน่นอน เนื่องจากบริษัทคู่สัญญาจะเป็นผู้รับซื้อทั้งหมด

(2) ไม่ต้องกังวลเรื่องความผันผวนของราคาตลาดหากว่าเป็นการผลิตแบบประกันราคาซื้อ แม้ราคาตลาดตกต่ำเกษตรกรซึ่งขายไก่ในราคาประกันก็จะไม่ได้รับความกระทบกระเทือน และไม่ต้องคอยติดตามภาวะตลาดอย่างใกล้ชิด

(3) เกษตรกรจะได้รับความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ จากการทำบริษัท จะจัดส่งพนักงานส่งเสริมการขายหรือนายสัตวแพทย์มาเยี่ยมและให้คำแนะนำในการเลี้ยง อันเป็นการช่วยเหลือทางวิชาการแก่เกษตรกร

(4) ในเกษตรกรบางรายที่ไม่มีเงินทุน ก็จะได้รับความช่วยเหลือจากบริษัท เช่น บริษัทติดต่อแหล่งเงินกู้จากธนาคารให้ หรือบริษัทอาจให้ความช่วยเหลือเองในลักษณะเงินกู้เพื่อก่อสร้างโรงเรือนและจัดซื้ออุปกรณ์ และการให้สินเชื่อเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนจัดหาพันธุ์ไก่ อาหาร ยา และวัคซีนป้องกันโรค เป็นต้น

ข้อเสีย

(1) เกษตรกรไม่มีความเป็นอิสระในการเลี้ยง โดยจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของบริษัทอย่างเคร่งครัดและต้องจดบันทึกการเลี้ยงการเปลี่ยนแปลงทุกวัน เพื่อให้บริษัทนำไปประเมินประสิทธิภาพการเลี้ยง และหากเป็นการเลี้ยงไก่ในระบบปิดด้วยแล้วเกษตรกรจะต้องคอยหมั่นดูแลเอาใจใส่ฟาร์มทุกระยะ เพราะหากไฟดับเกิน 30 นาที จะทำให้ไก่ตายทั้งเล้าหรือหากมีสัตว์อื่นเข้ามาในบริเวณอาจเกิดโรคระบาดได้

(2) ข้อสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นเป็นสัญญาที่มีข้อกำหนดผูกมัดจนเกินไป และส่วนใหญ่เป็นสัญญาสำเร็จรูปของบริษัทโดยที่เกษตรกรคู่สัญญาไม่มีโอกาสเจรจาต่อรองสัญญาได้เลย นอกจากนั้นในบางรายไม่มีโอกาสได้อ่านสัญญาเพราะบริษัทไม่มอบสัญญาให้เกษตรกรเก็บไว้

(3) เกษตรกรไม่สามารถเข้าใจสูตรการคำนวณค่าตอบแทนที่มีความซับซ้อน เพราะไม่ปรากฏในสัญญาแต่จะปรากฏในใบเสร็จรับเงินโดยบางบริษัทไม่อธิบายวิธีการคำนวณ

ค่าตอบแทน เช่นนี้ถือได้ว่าเกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติตามสัญญาเพราะไม่เข้าใจสัญญาแต่ต้น

(4) เกษตรกรต้องถูกบังคับให้ซื้อปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้เลี้ยงไก่เนื้อจากบริษัท เพราะหากเกษตรกรไม่ซื้อจากบริษัทก็จะได้รับการปฏิเสธที่จะไม่รับซื้อไก่ใหญ่และไม่ลงลูกไก่ให้ในรุ่นต่อไป

(5) น้าหนักที่ใช้คำนวณค่าตอบแทน คิดจากน้ำหนักที่ชั่งจากเครื่องชั่งของบริษัทได้นำโรงงานชำแหละเท่านั้น โดยที่เกษตรกรไม่มีสิทธิเข้าร่วมตรวจสอบว่าถูกต้องหรือไม่ อีกทั้งเกณฑ์การคัดเลือกหรือตัดราคาไก่เนื้อเป็นไปตามที่บริษัทกำหนดแต่ฝ่ายเดียว

2.1.5.2 ข้อดีและข้อเสียที่บริษัทได้รับจากการทำคอนแทรคฟาร์มมิ่ง

ข้อดี

(1) บริษัทสามารถวางแผนการผลิตและการตลาดได้ในระยะยาวสามารถทำสัญญาขายล่วงหน้ากับต่างประเทศในจำนวนที่แน่นอน และมั่นใจว่าบริษัทจะมีวัตถุดิบที่ได้มาตรฐานตามความต้องการของตลาดป้อนเข้าโรงงานอย่างต่อเนื่อง คือ มีไก่กระทงป้อนเข้าโรงชำแหละได้ตลอดปีอย่างสม่ำเสมอ ทำให้สามารถผลิตสินค้าออกสู่ตลาดได้อย่างสม่ำเสมอเช่นกัน

(2) บริษัทสามารถควบคุมการผลิตได้ทุกขั้นตอน ตั้งแต่ปัจจัยการผลิต การเลี้ยง การคำนวณผลตอบแทนเทียบกับราคาตลาด

(3) หากบริษัทสามารถทำสัญญากับผู้เลี้ยงได้จำนวนมากก็เป็นการสร้างอุปทาน (supply) ให้แก่บริษัทได้ เมื่อมีอุปทานสูงก็ทำให้ราคาตลาดต่ำยอมเท่ากับว่าเป็นการทำให้ต้นทุนการผลิตต่อหน่วย (cost of input) ของบริษัทต่ำลงด้วย

(4) บริษัทไม่จำเป็นต้องลงทุนในที่ดิน แรงงาน โรงเรือนแต่อย่างใด เท่ากับเป็นการผลักภาระความรับผิดชอบให้กับคู่สัญญาว่าหากต้องการทำสัญญากับบริษัทจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานด้านที่ดิน โรงเรือน และแรงงาน ทำให้บริษัทไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงาน อีกทั้งไม่จำเป็นต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น

ข้อเสีย

(1) หากบริษัททำสัญญาแบบประกันราคา เท่ากับว่าบริษัทต้องรับความเสี่ยงด้านราคาในกรณีที่ราคาตลาดตกต่ำ แต่หากเป็นสัญญาแบบรับจ้างเลี้ยง บริษัทจะต้องรับความเสี่ยงด้านราคาทั้งหมด

(2) บริษัทเสี่ยงต่อการผิดสัญญาของเกษตรกร หากเกษตรกรไม่ขายไก่คืนให้กับบริษัททำให้ไม่มีวัตถุดิบเข้าโรงงานอาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ หรือบางกรณีเกษตรกรนำปัจจัยการผลิตไปขายนอกสัญญา หรือเปิดเผยความลับด้านเทคโนโลยีการผลิตให้กับบริษัทคู่แข่ง

2.2 การเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทย

“ไก่เนื้อ” หรือ ไก่กระทง หมายถึง ไก่พันธุ์ที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น เป็นระยะกึ่งกลางระหว่างระยะที่เป็นลูกไก่กับไก่ใหญ่ที่โตเต็มวัย ซึ่งมีระยะเวลาในการเลี้ยงสั้นเพียง 40 – 55 วันโดยเฉลี่ย เพื่อให้ได้น้ำหนักประมาณตัวละ 1.8 – 2.0 กิโลกรัม ดังนั้น ในปีหนึ่งๆ ผู้เลี้ยงไก่เนื้อจึงสามารถเลี้ยงไก่ได้หลายรุ่นต่อเนื่องกันไปตลอดทั้งปี แม้เทคนิคการเลี้ยงไก่เนื้อไม่ยุ่งยากเหมือนการเลี้ยงไก่ไข่ แต่การจะเลี้ยงให้รอดเป็นไก่ใหญ่ต้องใช้ความรู้ ประสบการณ์ และความเอาใจใส่อย่างมาก อีกทั้ง การเลี้ยงไก่เนื้อกำไรต่อตัวค่อนข้างต่ำทำให้เกษตรกรต้องเลี้ยงเป็นจำนวนมาก และจะต้องติดตามภาวะตลาดไก่เนื้อตลอดเวลา โดยปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเลี้ยงไก่เนื้อมากที่สุด คือ ราคาอาหารไก่และราคาลูกไก่ ภาวะโรคระบาด ภาวะการตลาดและฤดูกาลผลิต

2.2.1 ความสำคัญและโครงสร้างของอุตสาหกรรมไก่เนื้อ

ในปี พ.ศ. 2515 ประเทศไทยเริ่มส่งออกเนื้อไก่ไปยังต่างประเทศโดยมีปริมาณส่งออก 163 ตัน มูลค่าเพียง 3,000,000 บาท จากนั้นมูลค่าการส่งออกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนทำให้ไก่เนื้อและผลิตภัณฑ์ไก่เนื้อกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศด้วยมูลค่าการส่งออกกว่า 51,353,860,232 บาทในปี พ.ศ. 2550¹⁸ มากกว่าปศุสัตว์รายการอื่นๆ ส่งผลให้ปัจจุบันประเทศไทยกลายเป็นผู้ส่งออกรายสำคัญของตลาดโลก ทั้งนี้ ตลาดส่งออกหลักของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สิงคโปร์ เป็นต้น¹⁹ นอกจากนี้ภาครัฐยังได้เปิดตลาดใหม่ในสหภาพยุโรปและแถบตะวันออกกลางอันเป็นผลจากการที่สหภาพยุโรปเร่งนำเข้าตามโควตาที่ขออนุมัติรวมทั้งความสำเร็จในการเปิดตลาดใหม่ เช่น สินค้าฮาลาลในตะวันออกกลาง²⁰

¹⁸ มูลค่าการนำเข้า/ส่งออกสินค้าปศุสัตว์ประจำปี พ.ศ. 2551. กรมปศุสัตว์ [ออนไลน์], 30 พฤศจิกายน 2551. แหล่งที่มา http://www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly52/imex52/page/imex52-1.pdf

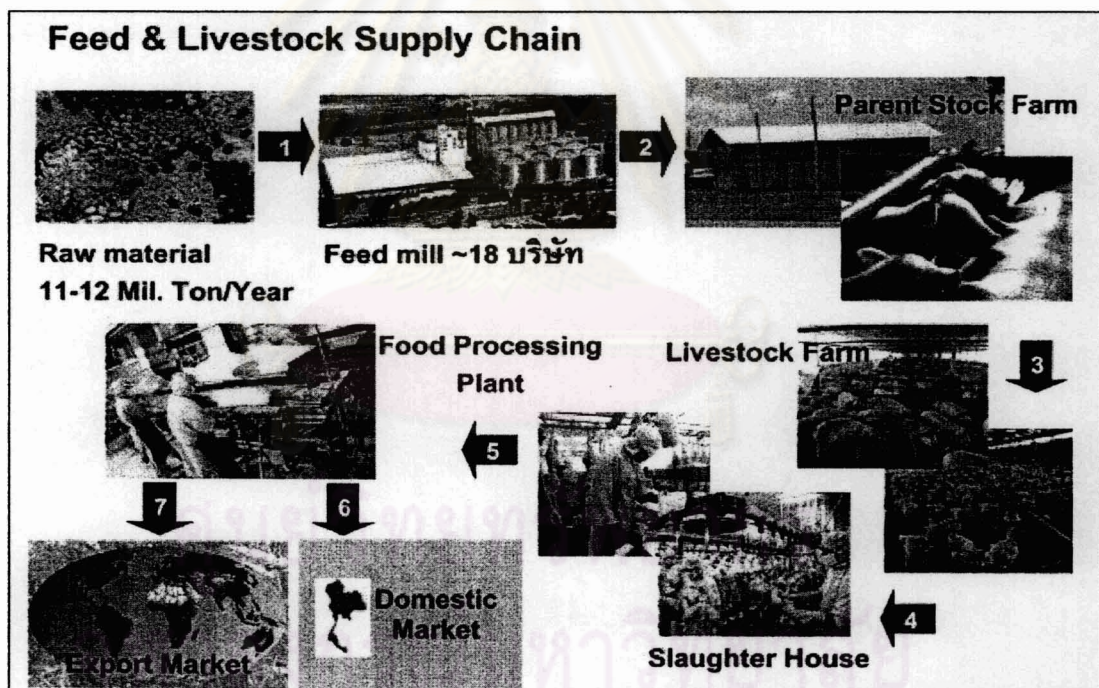
¹⁹ สถิติการส่งออกเนื้อไก่สุก แสดงเป็นรายประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2546-2550. กรมปศุสัตว์ [ออนไลน์], 30 พฤศจิกายน 2551. แหล่งที่มา www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly50/imex/imex8.xls

²⁰ สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. “ภาวะเศรษฐกิจปี 2550 และแนวโน้มปี 2551”. รายงานประจำเดือน ธันวาคม 2550. หน้า 21.

การที่อุตสาหกรรมการเลี้ยงและส่งออกไก่เนื้อของไทยได้พัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากจะส่งผลให้อุตสาหกรรมไก่เนื้อของไทยกลายเป็นสินค้าปศุสัตว์ที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศได้มากที่สุดแล้ว ยังส่งผลให้ไทยสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้ส่งออกเนื้อไก่รายใหญ่อันดับที่ 5 ของโลกได้ในปี พ.ศ. 2546 รองจากบราซิล สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และจีน²¹

ลักษณะโดยทั่วไปของโครงสร้างอุตสาหกรรมการผลิตไก่เนื้อของไทยเป็นอุตสาหกรรมที่ดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร คือ มีการรวมตัวในแนวตั้งของผู้ประกอบการ (Vertical Integration) อันประกอบด้วย ธุรกิจการผลิตอาหารสัตว์ การฟักและอนุบาลลูกไก่ การเลี้ยงไก่เนื้อ และการชำแหละแปรรูปเนื้อไก่ส่งขายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

แผนภาพ แสดงภาพรวมธุรกิจอาหารสัตว์

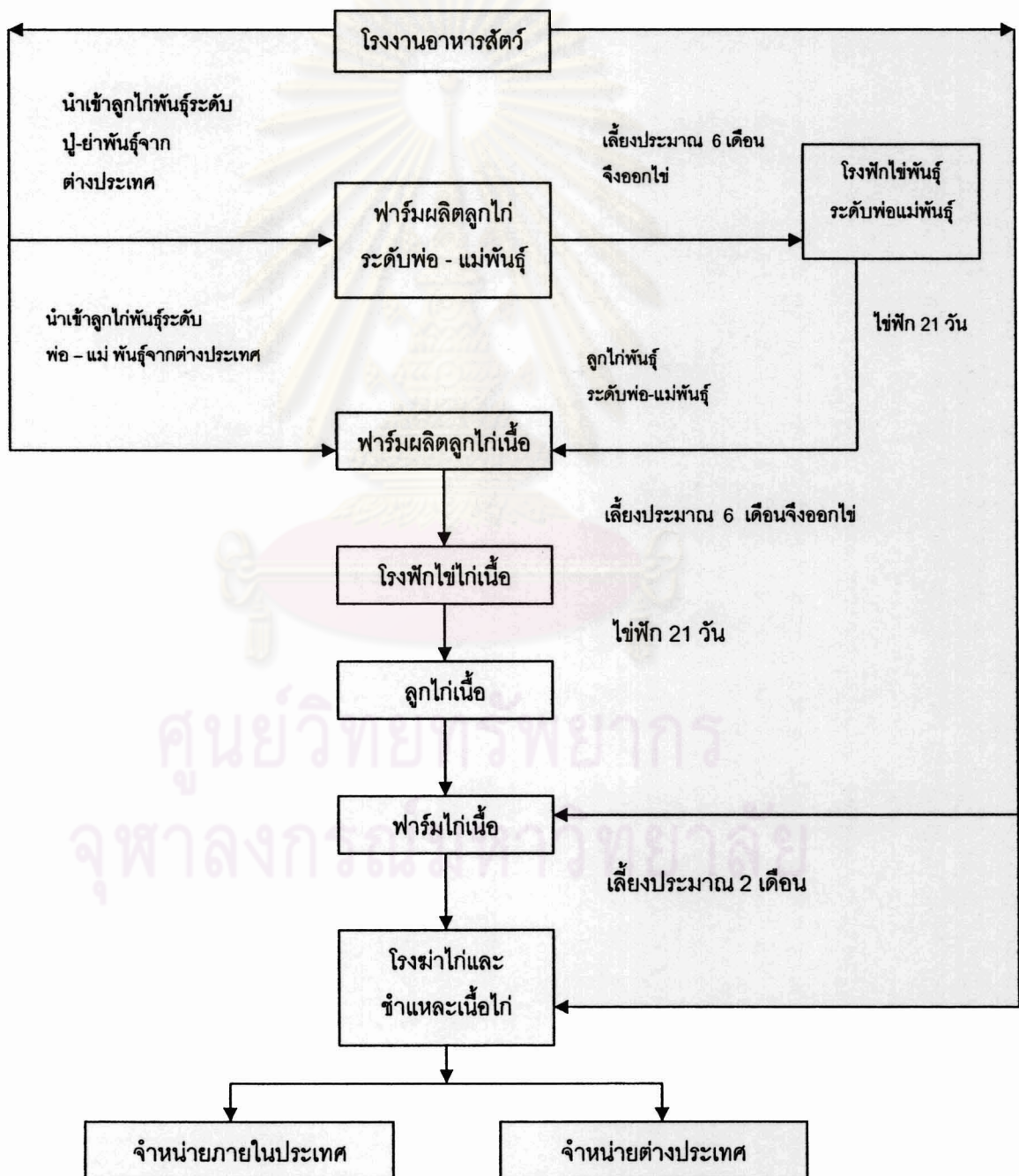

ที่มา : เอกสารประกอบการเสวนา “อุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ จะรุ่งโรจน์หรือร่วงโรย ในปี 2552” วันพฤหัสบดีที่ 22 มกราคม 2552 ณ ห้องเมจิก 3 ชั้น 2 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น จัดโดย คณะกรรมการธุรกิจเกษตรและอาหาร สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย

²¹ สถาบันอาหาร, กระทรวงอุตสาหกรรม, “อุตสาหกรรมไก่”: [ออนไลน์], 2 กุมภาพันธ์ 2552. แหล่งที่มา www.nfi.foodfromThailand.com

โดยที่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ พิจารณาแต่เฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตไก่เนื้อจากการเลี้ยงลูกไก่ เป็นไก่ใหญ่และขายให้บริษัทคู่สัญญา ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของอุตสาหกรรม ไก่เนื้อมากขึ้น ผู้เขียนจึงขอนำเสนอด้วยแผนภาพเกี่ยวกับโครงสร้างของอุตสาหกรรมไก่เนื้อในประเทศไทย ดังนี้

**แผนภาพ
แสดงโครงสร้างของอุตสาหกรรมไก่เนื้อในประเทศไทย**

2.2.2 รูปแบบการเลี้ยงไก่เนื้อ

ปัจจุบันการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การเลี้ยงโดยอิสระ การเลี้ยงโดยฟาร์มบริษัท และการเลี้ยงโดยทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งหรือโดยมีสัญญา

2.2.2.1 การเลี้ยงโดยอิสระ

การเลี้ยงไก่เนื้อแบบอิสระ หมายถึง การที่ผู้เลี้ยงต้องลงทุนในส่วนของการผลิตเองทั้งหมด ตั้งแต่เงินลงทุนสร้างโรงเรือนและอุปกรณ์ ค่าแรงงาน อาหารสัตว์และยาสัตว์ และค่าใช้จ่ายดำเนินการอื่นๆ โดยผู้เลี้ยงสามารถจัดซื้อลูกไก่ อาหารสัตว์ และเวชภัณฑ์จากบริษัทใดก็ได้ตามความพอใจ กับทั้งสามารถเลือกจำหน่ายไก่ใหญ่ได้ด้วยตัวเอง เพียงแต่ผู้เลี้ยงประเภทนี้มีความเสี่ยงสูงกว่าผู้เลี้ยงในกลุ่มอื่นๆ ในด้านต้นทุนและราคาจำหน่ายผลผลิต เนื่องจากราคาไก่เนื้อขึ้นอยู่กับกลไกราคาของตลาดเป็นหลัก²² กล่าวคือ ถ้าราคาไก่ดีก็จะได้กำไรเต็มที่ แต่หากไก่เนื้อล้นตลาดทำให้ราคาตลาดต่ำผู้เลี้ยงก็จะได้รับผลกระทบมากที่สุด จึงเห็นได้ว่าผู้เลี้ยงไก่เนื้อประเภทนี้จำเป็นต้องมีประสบการณ์ในการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นอย่างดี มีเงินทุนเพียงพอ และต้องเลี้ยงเป็นจำนวนมากพอที่จะหมุนเวียนออกขายได้สม่ำเสมอ และปัจจัยสำคัญที่สุดคือต้องมีตลาดรองรับแน่นอน ซึ่งหากการเลี้ยงไก่ประเภทนี้เป็นไปได้ด้วยดีและมีระบบการบริหารจัดการที่ดีย่อม มีรายได้ดีกว่าการเลี้ยงแบบมีสัญญาผูกพันกับบริษัท

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันจำนวนผู้เลี้ยงไก่เนื้อแบบอิสระมีแนวโน้มลดลง²³ คงเหลือแต่ฟาร์มขนาดใหญ่ซึ่งส่วนมากมีเงินลงทุนและมีประสบการณ์สูง รวมทั้งมีความรู้เรื่องการตลาดดี และคงเหลือแต่เพียงเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อที่ทำสัญญากับบริษัทเท่านั้น เพราะเมื่ออุตสาหกรรมการผลิตไก่เนื้อได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็วก็ได้นำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัย วิชาการความรู้เกี่ยวกับการจัดการฟาร์มและการเกษตรที่เกี่ยวข้องมาใช้ ประกอบกับต้นทุนของการเลี้ยงไก่กว่าร้อยละ 80 คือ ต้นทุนอาหารไก่ที่มีส่วนประกอบของ ถั่วเหลือง ข้าวโพด รำข้าว ปลาป่น มันสำปะหลัง ซึ่งล้วนแต่มีราคาผันแปรตามราคาตลาดทั้งสิ้น ในขณะที่ผู้เลี้ยงไม่สามารถผลิตวัตถุดิบต่างๆ ได้เอง จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ จากบริษัทขนาดใหญ่ ตั้งแต่อาหารสัตว์ เวชภัณฑ์ อุปกรณ์การเลี้ยงหรือแม้กระทั่งเงินทุน จึงทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงอิสระเสี่ยงกับความผันผวนของราคา ทั้งราคาซื้อขาย

²² ธาณี ภาคอุทัย และวิภาวรรณ ปาณะพล, การผลิตและการตลาดไก่เนื้อ : สถานภาพและแนวโน้มขยาย, (กรุงเทพ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2539). หน้า 8.

²³ อัคริยา สอนบุญลา, “การวิเคราะห์ต้นทุนเปรียบเทียบการเลี้ยงไก่เนื้อครบวงจรและการเลี้ยงไก่เนื้อฟาร์มของเกษตรกรที่มีสัญญาผูกพันกับบริษัท” (วิทยาลัยปริญาหมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2545), หน้า 16.

วัตถุดิบและราคาซื้อขายไก่ใหญ่เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้เลี้ยงไก่เนื้อแบบอิสระแทบสูญหายไปจากอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่ในประเทศไทย

ข้อดี	ข้อเสีย
1. เกษตรกรมีอิสระในการดำเนินงานและตัดสินใจเอง	1. ต้องใช้เวลานานกว่าจะคืนทุนค่าโรงเรือน ปัจจัยการผลิต ถ้าเป็นเกษตรกรรายเล็กย่อมต้องเสี่ยงมากเพราะต้นทุนสูง
2. เหมาะแก่ผู้ที่มีประสบการณ์และความชำนาญ มีที่ดินและเงินทุนสูง รวมทั้งมีตลาดรองรับอยู่แล้ว	2. รายได้อาจขาดความรู้ในการแก้ปัญหาโรคระบาด หรือ ขาดแคลนแรงงานที่ต้องดูแลตลอดช่วงการเลี้ยงก็อาจขาดทุนในที่สุด
3. เกษตรกรมีโอกาสทำกำไรได้มากหากอัตราการตายต่ำ	3. เสี่ยงกับราคาปัจจัยการผลิตเคลื่อนไหวอยู่เสมอโดยเฉพาะราคาลูกไก่และอาหารสัตว์

2.2.2.2 การเลี้ยงโดยฟาร์มบริษัท

การเลี้ยงไก่เนื้อของบริษัท หรือที่เรียกว่า ฟาร์มบริษัท เกิดขึ้นเนื่องจากบริษัทต้องการความแน่นอนและมั่นใจว่าจะมีไก่ป้อนเข้าสู่โรงงานอย่างต่อเนื่อง และวัตถุประสงค์หลักของบริษัทคือการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสำคัญ บริษัทขนาดใหญ่จึงต้องมีฟาร์มของตนเอง ในลักษณะธุรกิจต่อเนื่องเพื่อป้องกันไก่เนื้อขาดตลาด ขณะเดียวกันก็สามารถลดต้นทุนเมื่อราคาไก่ในตลาดสูง การเลี้ยงแบบนี้บริษัทจะนำเข้าลูกไก่รุ่นปู่ – ย่าพันธุ์ หรือ ลูกไก่รุ่นพ่อ – แม่พันธุ์ จากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตลูกไก่เอง มีโรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานฆ่าชำแหละ โรงงานแปรรูป และเป็นผู้ส่งออกด้วย

ฟาร์มเลี้ยงไก่ของบริษัทเป็นกิจการอย่างหนึ่งของบริษัทที่ดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร ตัวอย่างเช่น บริษัท เจริญโภคภัณฑ์ จำกัด บริษัท ชันแวลเลย์ จำกัด บริษัท เบทาโกร จำกัด และบริษัท สหฟาร์ม เป็นต้น โดยบริษัทจะจัดหาพันธุ์ไก่ อาหาร เวชภัณฑ์ ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการเลี้ยงจากบริษัทในเครือ เมื่อเลี้ยงไก่เนื้อจนมีขนาดตามความต้องการของตลาดแล้วฟาร์มไก่ก็จะขายไก่ใหญ่ให้กับโรงงานผลิตเนื้อไก่ของบริษัท ซึ่งการดำเนินงานของฟาร์มจะแยกเป็นอิสระจากบริษัทในเครือ เพราะการที่บริษัทมีฟาร์มของตนเอง ก็เพื่อรองรับปริมาณลูกไก่ที่ออกมาในตลาด ป้องกันราคาลูกไก่ในตลาดถูกกว่าต้นทุนในการผลิตไก่เนื้อ และเหตุผลประการสำคัญ คือ บริษัทยังสามารถควบคุมคุณภาพ สภาพแวดล้อมในการเลี้ยงไก่ วิธีการเลี้ยงและดูแลไก่ได้ตามที่บริษัทต้องการ รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงไก่เนื้อประเภทนี้บริษัทต้องใช้เวลาลงทุนจำนวนมากในการซื้อที่ดิน สร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่ ตลอดจนค่าอุปกรณ์ในการเลี้ยงไก่ทั้งหมด ค่าคนงาน รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่างๆ ซึ่งบริษัทต้องรับผิดชอบแต่ผู้เดียว และยังคงรับภาระความเสี่ยงด้านราคาตลาดอีกด้วย

ข้อดี	ข้อเสีย
1. สามารถควบคุมคุณภาพและวางแผนปริมาณการผลิตได้ และพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูงมาใช้ได้	1. รับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการป้องกันและกำจัดมลพิษด้านสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงเองทั้งหมด
2. มีตลาดรองรับปริมาณลูกไก่ภาวะล้นตลาด	2. ต้องใช้เงินลงทุนสูง ใช้พื้นที่ดินมาก สร้างโรงเรือนและอุปกรณ์การเลี้ยงต่างๆ
3. จัดหาเจ้าหน้าที่ บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถทำงานให้	3. มีภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานและภาษีอากร

2.2.2.3 การเลี้ยงโดยทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง หรือ โดยมีสัญญา

การเลี้ยงไก่เนื้อโดยทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เป็นกรณีที่เกษตรกรผู้เลี้ยงและบริษัทผู้ประกอบการเข้าทำสัญญาการผลิตร่วมกัน โดยบริษัทจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขการเลี้ยง การรับซื้อค่าตอบแทน และข้อกำหนดในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ในสัญญา ซึ่งการเลี้ยงไก่เนื้อร่วมกันระหว่างเกษตรกรกับบริษัทนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา โดยจะอธิบายรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

2.2.3 สาเหตุหลักของการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง

ตามที่ได้กล่าวถึงการดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร (Vertical Integration) จะพบว่าต้นทุนการผลิตของอุตสาหกรรมเกี่ยวกับไก่เนื้อีผลกระทบต่อสืบเนื่องกันเป็นทอด กล่าวคือ ร้อยละ 85 ของต้นทุนการผลิตอาหารสัตว์มีสัดส่วนมาจากวัตถุดิบ เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง และ ร้อยละ 75 ของต้นทุนการเลี้ยงไก่เนื้อมีสัดส่วนมาจากอาหารสัตว์ และร้อยละ 85 ของต้นทุนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ไก่เนื้อมีสัดส่วนมาจากการเลี้ยงไก่ ดังนั้น หากผู้ประกอบการสามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ในวงจรการผลิตทั้งหมดได้ก็ย่อมสามารถลดภาระต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลกำไรได้เช่นกัน

สำหรับขั้นตอนการผลิตไก่เนื้อหรือการเลี้ยงไก่ เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอุตสาหกรรม การเลี้ยงไก่แต่เป็นส่วนสำคัญ กล่าวคือ ไก่ที่ผ่านการเลี้ยงอย่างมีคุณภาพ และถูกต้องตามหลัก

วิชาการ ปลอดภัยโรคจะเป็นที่ยอมรับของตลาดต่างประเทศ แต่ขั้นตอนการผลิตเป็นเรื่องยุ่งยาก กล่าวคือ บริษัทจะต้องลงทุนมีที่ดิน สร้างโรงเรือนระบบปิด(Evap) ลงทุนจ้างคนงานคอยดูแล มีสัตว์บาลประจำ ค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภค และค่าดำเนินการต่างๆ เหล่านี้เป็นการลงทุนที่ต้องใช้เงินทุนสูงและต้องมีจำนวนโรงเรือนมากพอกระจายทั่วทุกภูมิภาคเพื่อป้องกันความเสี่ยงต่อโรคระบาด การผลักรให้เกษตรกรเป็นผู้เลี้ยงโดยอาศัยสัญญาเป็นเครื่องมือการควบคุมจัดการจึงเป็นทางออกสำหรับธุรกิจนี้

ในบางครั้งอาจเห็นว่าการนำสัญญามาใช้กับการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่บริษัทผู้ประกอบการต้องการลดต้นทุนและเลี่ยงความเสี่ยงโดยผลักให้เป็นหน้าที่ของเกษตรกร เนื่องจากบริษัทไม่ต้องจัดหาหรือหาซื้อที่ดินที่การคมนาคมสะดวก มีระบบสาธารณูปโภค เพียงเข้าทำสัญญากับเกษตรกรที่มีคุณสมบัติดังกล่าว นอกจากนั้น บริษัทยังกำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้ลงทุนสร้างและปรับปรุงโรงเรือนให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนด รับผิดชอบค่าสาธารณูปโภคและค่าจ้างแรงงานเอง และแม้การตกลงเลี้ยงไก่ร่วมกับบริษัทจะไม่มีกำหนดระยะเวลาการทำงาน แต่โดยหลักแล้วการเลี้ยงไก่จะพบว่ามีความยุ่งยากไม่น้อย เนื่องจากเกษตรกรต้องใช้ความอดทนอย่างมากไม่อาจจะเลยได้หากไฟดับหรือมีสัตว์อื่นเข้ามาในบริเวณจะส่งเสียหลายประการ เช่น ไข่ขาดอากาศ หรือติดโรคระบาด เหล่านี้เป็นหน้าที่ของเกษตรกรที่ระบุไว้ในสัญญาถึงการดูแลเอาใจใส่ โดยบริษัทจะควบคุมคุณภาพโดยผ่านการกำหนดเงื่อนไขในสัญญาถึงสูตรอาหาร วิธีการเลี้ยง ยา หรือวัคซีนที่บริษัทจัดส่งผ่านสัตว์บาลหรือเจ้าหน้าที่

ในเบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่าเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นเหตุให้บริษัทมักกล่าวอ้างได้ถึงนิติสัมพันธ์เช่นนี้ว่าหาได้เป็นไปตามสัญญาจ้างแรงงานไม่หากแต่เป็นการลงทุนร่วมกันของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายที่เกษตรกรคู่สัญญามีหน้าที่ต้องลงทุนในทรัพย์สินร่วมกัน อีกทั้งการทำงานไม่มีกำหนดระยะเวลาหรือต้องปฏิบัติตามคำสั่งแต่อย่างใด การเลี้ยงไก่เนื้อโดยอาศัยสัญญาเป็นเครื่องมือสร้างนิติสัมพันธ์เช่นนี้ ย่อมทำให้บริษัทได้รับประโยชน์หลายประการเพราะนอกจากไม่ต้องลงทุนในปัจจัยการผลิตต่างๆ แล้ว ยังไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายเกี่ยวกับการจ้างแรงงานที่กำหนดหน้าที่เฉพาะแก่นายจ้างหลายประการ ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

2.3 การเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิง

ในการศึกษาเกี่ยวกับการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยนั้น ผู้เขียนจะได้พิจารณาถึงผู้เกี่ยวข้องในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ ประเภทของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ และลักษณะทั่วไปของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อตามลำดับ ดังนี้

2.3.1 ผู้เกี่ยวข้องในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

เมื่อการทำสัญญา หมายถึง การทำนิติกรรมที่ประกอบด้วยบุคคลสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย อันเกิดจากการแสดงเจตนาเสนอ สนองต้องตรงกันของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ที่มุ่งจะก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลง หรือระงับนิติสัมพันธ์ ด้วยเหตุนี้ การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งสำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อ ในรูปแบบต่างๆ ย่อมจะต้องมีบุคคลที่เป็นคู่สัญญาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยปกติจะมีคู่สัญญาหลักเพียงสองฝ่าย คือ ฝ่ายบริษัทและฝ่ายเกษตรกร แต่โดยที่การเลี้ยงไก่เนื้อเป็นอุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ หน่วยงานภาครัฐจึงอาจเข้ามามีบทบาทในบางเรื่อง ดังจะได้อธิบายต่อไป

2.3.3.1 บริษัทคู่สัญญา

บริษัทคู่สัญญาส่วนใหญ่แล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคลประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารสัตว์และดำเนินธุรกิจเกี่ยวเนื่องอื่นแบบครบวงจร* การที่เข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับเกษตรกรนั้นนอกจากบริษัทจะสามารถระบายอาหารสัตว์ที่ตนผลิตแล้วยังสามารถควบคุมคุณภาพไก่เนื้อได้จากสูตรอาหารและโปรแกรมการเลี้ยง ควบคุมปริมาณและราคาไก่เนื้อในตลาด ทั้งยังสามารถวางแผนการผลิตได้ตลอดทั้งปีโดยมีวัตถุดิบป้อนเข้าโรงงานชำแหละอย่างสม่ำเสมอไม่ทำให้แผนการตลาดกับต่างประเทศที่ทำได้ต้องหยุดชะงักหรือผิดสัญญา และเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการต้นทุน กำไร และกำลังการผลิต

เมื่อรูปแบบธุรกิจของบริษัทคู่สัญญาแสดงให้เห็นว่าเป็นคู่สัญญาที่มีอำนาจเศรษฐกิจเหนือกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายที่เป็นเกษตรกรอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ ช่วงแรกของการนำสัญญามาใช้จึงนิยมเรียกว่า เป็นโครงการส่งเสริมการเลี้ยงไก่เนื้อให้เกษตรกร เพราะบริษัทจะส่งตัวแทนเข้าอธิบายขั้นตอนวิธีการเข้าร่วมโครงการ ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่างๆ จากบริษัท และประกันการรับซื้อผลผลิต ทั้งนี้ บริษัทจะใช้การทำสัญญาเป็นเครื่องมือสร้างนิติสัมพันธ์กับเกษตรกร โดยเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าสัญญานั้น หมายถึง “สัญญาสำเร็จรูป” ที่บริษัทจัดทำขึ้นเป็นมาตรฐานที่ใช้กับคู่สัญญาทุกรายโดยไม่เปิดโอกาสให้เกษตรกรคู่สัญญาเจรจาต่อรอง ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกแก่บริษัทที่ทำสัญญากับเกษตรกรจำนวนมาก และเพื่อลดต้นทุนในการบริหารจัดการ

* กล่าวคือ เป็นบริษัทที่ประกอบกิจการตั้งแต่โรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานเพาะพันธุ์สัตว์ โรงเลี้ยงสัตว์ และโรงงานชำแหละและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อส่งออก จึงทำให้สามารถกำหนดราคาวัตถุดิบจนถึงราคาซื้อขายในตลาดได้

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่เนื้อของไทยมีผู้ประกอบการรายใหญ่ประมาณ 5 บริษัทที่ดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร ดังนี้

1. เครือเจริญโภคภัณฑ์ มีบริษัทที่ดำเนินการผลิตและส่งออกเนื้อไก่ 3 บริษัท ได้แก่
 - (1) บริษัท ซี.พี.เอฟ. ผลิตอาหาร จำกัด
 - (2) บริษัท กรุงเทพโปรดิเวส์ จำกัด (มหาชน)
 - (3) บริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน)
2. เครือสหฟาร์ม มีบริษัทที่ดำเนินการผลิตและส่งออกเนื้อไก่ 2 บริษัท ได้แก่
 - (1) บริษัท สหฟาร์ม จำกัด
 - (2) บริษัท โกลเด้นไลน์ บิสซิเนส จำกัด
3. เครือเบทาโกร มีบริษัทที่ดำเนินการผลิตและส่งออกเนื้อไก่ 2 บริษัท ได้แก่
 - (1) บริษัท อาหารเบทาเทอร์ จำกัด
 - (2) บริษัท บีฟู้ดส์ โปรดักส์ จำกัด
4. บริษัท ชันแวลเลย์ (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทในเครือคาร์กิล (Cargill)

ประเทศสหรัฐอเมริกา

5. บริษัท จีเอฟพีที (มหาชน) จำกัด

2.3.1.2 เกษตรกรผู้เลี้ยง

เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ที่เป็นคู่สัญญา บริษัทจะกำหนดให้เข้าทำสัญญาเป็นรายบุคคล ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรคู่สัญญาที่ทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในสินค้าเกษตรชนิดอื่น เช่น การปลูกข้าวโพดหวาน มะเขือเทศ พริก หรือมันสำปะหลัง ที่นิยมทำสัญญาในรูปของ “กลุ่มเกษตรกร” หรือ “สหกรณ์” กล่าวคือ เกษตรกรแต่ละรายจะรวมตัวกันปลูกพืชในนามกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งมีหน้าที่รวบรวมผลผลิตที่ได้ส่งขายบริษัท ผลตอบแทนที่ได้นำมาแบ่งกันตามปริมาณผลผลิต อย่างไรก็ตาม กลุ่มเกษตรกรที่ทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในสินค้าเกษตรอื่นสามารถทำในรูปแบบนิติบุคคลหรือบุคคลธรรมดาได้ ขึ้นอยู่กับว่าจะมีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกรตามกฎหมายหรือไม่

จากการศึกษาพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในนามกลุ่มเกษตรกรมิได้จดทะเบียนเดียวกับ “กลุ่มเกษตรกร” ภายใต้บังคับตามมาตรา 4 แห่งพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. 2547²⁴ ออกตามความในพระราชบัญญัติว่าด้วยสหกรณ์

²⁴ มาตรา 4 แห่งพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. 2547 บัญญัติว่า “ในพระราชกฤษฎีกานี้ “กลุ่มเกษตรกร” หมายความว่า กลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนจัดตั้งตามพระราชกฤษฎีกานี้

พ.ศ. 2542 แต่อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่พระราชกฤษฎีกาฉบับดังกล่าวเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการในการจัดตั้ง การกำกับดูแลหรือการบริหารสหกรณ์ การกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มเกษตรกรที่จะจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลได้ซึ่งจะต้องเป็นกลุ่มบุคคลผู้ประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมไม่น้อยกว่า 20 คน และมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม²⁵ และกำหนดให้มีการร่วมทุนกันระหว่างกันเพื่อช่วยเหลือด้านเงินทุน โดยแบ่งทุนออกเป็นหุ้นๆ ละเท่าๆ กัน แต่ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรที่เป็นคู่สัญญาการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งนั้น เป็นเพียงการรวมตัวของเกษตรกรอย่างหลวมๆ เพื่อรวบรวมผลผลิต และเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองด้านราคาเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์จะเข้าทำสัญญาคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในนามกลุ่มเกษตรกรนั้น ผู้เขียนเห็นว่าย่อมสามารถทำได้เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามกลุ่มเกษตรกรเข้าเป็นคู่สัญญาในการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เพียงแต่ในความเป็นจริงการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนั้นบริษัทจะปฏิเสธการเข้าทำสัญญากับกลุ่มเกษตรกร

สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อไม่ว่าจะเลี้ยงด้วยสัญญารูปแบบใด คู่สัญญาฝ่ายบริษัทก็ไม่นิยมทำสัญญากับกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ หากแต่จะเข้าทำสัญญากับเกษตรกรรายบุคคลที่มีนิติฐานะเป็นบุคคลธรรมดาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเมื่อเกษตรกรแสดงความจำนงจะทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับบริษัทแล้ว ก่อนทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรเกษตรกรจะต้องผ่านการตรวจสอบและคัดเลือกจากบริษัทก่อน กล่าวคือ บริษัทต้องพิจารณาจากปัจจัยความพร้อมหลายประการ เช่น ความพร้อมด้านสถานที่ตั้ง มีการคมนาคมสะดวก ไม่อยู่ในบริเวณเสี่ยงต่อการเกิดโรคระบาด ความพร้อมด้านต้นทุนและปัจจัยการผลิต และต้องมีที่ดิน

²⁵ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. 2547

มาตรา 5 บัญญัติว่า “บุคคลผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคน และมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาจร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามพระราชกฤษฎีกานี้ได้

สมาชิกต้องเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และมีกิจการหรือภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ที่กลุ่มเกษตรกรนั้นดำเนินการอยู่”

มาตรา 6 บัญญัติว่า “ทุนของกลุ่มเกษตรกรให้แบ่งเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่ากัน สมาชิกแต่ละคนต้องถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้นแต่ไม่เกินหนึ่งในห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมด และสมาชิกมีความรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินค่าหุ้นที่ยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ

ในการชำระค่าหุ้น สมาชิกจะนำค่าหุ้นหักกลบลบหนี้กับกลุ่มเกษตรกรไม่ได้”

ของตัวเองหรือมีสิทธิครอบครองโดยสมบูรณ์ มีโรงเรียนตรงตามแบบที่กำหนด มีทุนและแรงงานพร้อมตลอดช่วงสัญญา และมีความพร้อมด้านประสบการณ์และความตั้งใจ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า แม้ปัจจุบันจะมีการก่อตั้งสมาคมผู้เลี้ยงไก่เนื้อเพื่อการส่งออกสมาคมผู้ผลิตไก่เพื่อส่งออกไทยเหล่านี้ก็ไม่สามารถสร้างอำนาจการต่อรองด้านสัญญาให้แก่เกษตรกรได้ เนื่องจากว่าสมาคมดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงศูนย์รวมข้อมูลเกี่ยวกับราคาอาหารสัตว์ ราคาตลาดไก่เนื้อ แนวโน้มความต้องการของตลาดต่างประเทศ หรือเป็นศูนย์ประสานงานให้กับเกษตรกร นอกเหนือจากนั้น สมาคมเหล่านี้ยังได้รับการสนับสนุนจากบริษัทผู้ผลิตอาหารสัตว์รายใหญ่ ทั้งสถานที่ประกอบการและข้อมูลด้านการผลิตหรือการตลาด

2.3.1.3 หน่วยงานภาครัฐ

บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐต่อการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งอาจต้องพิจารณาตามประเภทของสินค้านั้นๆ เพราะเหตุที่การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในสินค้าเกษตรแต่ละประเภทมีรูปแบบวิธีการที่แตกต่างกัน อีกทั้งการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเป็นการทำเกษตรรูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัยความรู้หลายแขนง แต่สำหรับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในภาพรวมอาจพิจารณาได้ว่ามีหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดย “กรมวิชาการเกษตร” ทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านการปศุสัตว์โดยผ่านเกษตรอำเภอ และ “กรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร” ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานกับโรงงานและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรโดยการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองกับผู้ซื้อ

กระทรวงพาณิชย์ โดย “กรมการค้าภายใน” ทำหน้าที่จัดหาตลาดหรือช่องทางระบายสินค้าให้กับเกษตรกร และ “กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ” ทำหน้าที่ส่งเสริมด้านการต่างประเทศเจรจาการค้ากับผู้ส่งออกของไทยและผู้ซื้อต่างประเทศเพื่อจัดหาตลาดระบายผลผลิต และโฆษณาเผยแพร่ให้ต่างประเทศรู้จักผลผลิตของไทยอีกทางหนึ่ง

กระทรวงสาธารณสุข ทำหน้าที่กำกับดูแล ยาและเวชภัณฑ์ที่ใช้กับการผลิตสินค้าเกษตร ตรวจสอบการใช้สารเคมีหรือสารตกค้างที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่สัตว์และผู้บริโภค เป็นต้น

อย่างไรก็ดี สำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญานั้น หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทอย่างมาก ได้แก่ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพราะมีทำหน้าที่หลักในการตรวจสอบและควบคุมมาตรฐานของฟาร์มเลี้ยงสัตว์ทุกประเภทเพื่อป้องกันโรคระบาดสัตว์ ตรวจสอบคุณภาพพันธุ์สัตว์ อาหารสัตว์ รวมถึงการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเลี้ยงและบำรุงพันธุ์สัตว์ให้เกษตรกร อย่างไรก็ตาม หากเป็นการเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง หรือ

แบบมีสัญญาระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงกับบริษัทผู้ประกอบการแล้ว กรมปศุสัตว์มีหน้าที่เพียงเข้าตรวจสอบสภาพทั่วไปของฟาร์มให้เป็นไปตามมาตรฐานฟาร์มที่ทางราชการกำหนด หรือออกและตรวจสอบใบอนุญาตสำหรับการเคลื่อนย้ายสัตว์ข้ามเขตพื้นที่ก่อนจะเคลื่อนย้ายสัตว์เข้าโรงฆ่าและซึ่งจะไม่ก้าวล่วงถึงการตรวจสอบสัญญา ข้อตกลง หรือเงื่อนไขต่างๆ ที่คู่สัญญาทำขึ้นเพราะถือเป็นหลักเสรีภาพของเอกชนทั้งสองฝ่ายในการตัดสินใจเข้าทำสัญญา หน่วยงานราชการไม่มีอำนาจเข้าแทรกแซง

ดังนั้น เงื่อนไขข้อตกลงในสัญญาเลี้ยงไก่ที่คู่สัญญาใช้กันปัจจุบันนี้ มิได้ผ่านการตรวจสอบจากภาครัฐหากแต่เกิดโดยหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) ของเอกชนโดยแท้ แต่จะเป็นเสรีภาพของคู่สัญญาฝ่ายใดผู้เขียนจะพิจารณาในบทที่ 4 นอกจากนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาไม่สามารถใช้สัญญาข้อตกลงมาตรฐานที่จัดทำขึ้นโดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ตามระเบียบกรมการค้าภายในว่าด้วยการส่งเสริมการจัดทำตลาดข้อตกลงซื้อขายสินค้าเกษตร พ.ศ. 2542 ได้ เนื่องจากสินค้าตามสัญญามาตรฐานดังกล่าวมุ่งประสงค์ใช้กับพืชผลทางการเกษตรเท่านั้น ซึ่งกระบวนการผลิตและระบบราคาไม่สลับซับซ้อนเช่นเดียวกับรายละเอียดของการเลี้ยงหรือผลิตสิ่งมีชีวิต เช่น การเลี้ยงไก่เนื้อ เป็นต้น

2.3.2 ประเภทของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

2.3.2.1 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง

การเลี้ยงไก่เนื้อโดยอาศัยสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงมีลักษณะและเงื่อนไขสำคัญ ดังต่อไปนี้

- ก่อนเข้าทำสัญญา บริษัทจะเข้าตรวจสอบสภาพความพร้อมของเกษตรกรคู่สัญญา กล่าวคือ เกษตรกรคู่สัญญาจะต้องรับผิดชอบในการสร้างหรือปรับปรุงโรงเรือนให้ได้มาตรฐานถูกต้องตามสุขลักษณะที่ทางราชการรับรอง ขณะเดียวกันต้องตรงตามแบบที่บริษัทกำหนด ขณะเดียวกันต้องจัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการเลี้ยง เช่น กระตักน้ำ ถังอาหาร แกลบรองพื้น เครื่องกกลูกไก่ เป็นต้น

- เกษตรกรจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง (กรณีไม่มีไฟฟ้า) ค่าแก๊ส (สำหรับเครื่องกกลูกไก่)

ค่าภาษีโรงเรือนและค่าแรงงาน หากเป็นฟาร์มที่มีปริมาณการเลี้ยงจำนวนมากจนทำให้ต้องจ้างแรงงาน เข้าช่วย

- บริษัทจะเป็นผู้กำหนดปริมาณการเลี้ยงในแต่ละรุ่นโดยพิจารณาจากประวัติความสามารถ ความพร้อมของเกษตรกรแต่ละราย

- บริษัทจะเป็นผู้จัดหาพันธุ์ลูกไก่ ตลอดจนปัจจัยที่จำเป็นต่อการเลี้ยงไก่เนื้อ เช่น อาหารสัตว์ ยาสัตว์ รวมถึงเวชภัณฑ์ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่เลี้ยงในแต่ละรุ่นการเลี้ยงโดยจัดส่งให้เป็นระยะ อีกทั้งบริษัทจะส่งเจ้าหน้าที่สัตวบาลหรือสัตวแพทย์ประจำบริษัทเข้าตรวจสอบทุก 1-2 วัน เพื่อให้คำแนะนำและควบคุมการเลี้ยงให้เป็นไปตามกำหนดเวลา อีกทั้งต้องตรวจสอบสภาพไก่เนื้ออย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันโรคระบาดและตรวจสอบปริมาณอาหารที่ใช้ว่า ได้สัดส่วนกับอายุและน้ำหนักของไก่หรือไม่ และป้องกันการลักลอบนำอาหารบริษัทออกขายให้บุคคลภายนอกสัญญา

- ห้ามมิให้เกษตรกรนำอาหารสัตว์ ยา หรือวัคซีนจากที่อื่นใช้แทนหรือปนกับที่บริษัทจัดให้

- เมื่อไก่โตเต็มวัยและได้ขนาดตามต้องการบริษัทจะส่งพนักงานหรือตัวแทนมาจับไก่ใหญ่ นำส่งโรงงานชำแหละเพื่อนำขายตลาดภายในจังหวัด โดยนอกจากบริษัทจะเป็นผู้กำหนดปริมาณการเลี้ยง วิธีการเลี้ยงแล้ว บริษัทยังเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการเลี้ยงและกำหนดเวลาจับไก่ใหญ่ส่งโรงชำแหละของบริษัทด้วย โดยก่อนขนส่งจะต้องนับจำนวนและชั่งน้ำหนัก (หน้าฟาร์ม) และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

- ค่าตอบแทนที่บริษัทต้องชำระให้เกษตรกรเรียกว่า “ค่าจ้าง” ซึ่งแต่ละบริษัทมีวิธีการคำนวณแตกต่างกัน แต่โดยหลักแล้วจะคำนวณจากผลรวมของ

- (1) ค่าจ้างเลี้ยงตัวละ บาท x จำนวนไก่รอด
- (2) ค่าเช่าพื้นที่โรงเรือนตารางเมตรละ บาท/วัน (บางบริษัทเรียกว่า ค่าดูแลรายวัน บาท / ตร.ม.)

- (3) น้ำหนักเฉลี่ย x ค่า FCR ที่ได้จริง x จำนวนไก่รอด

- (4) โบนัส(กรณี FCR ต่ำกว่ามาตรฐาน) x จำนวนไก่รอด

- (5) ค่าตอบแทนพิเศษ (ถ้ามี)

ตัวอย่างเช่น นาย ก. เลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงกับ บริษัท A จำกัด ด้วยระบบปิด (Evaporation System) ในโรงเรือนขนาด 200 ตารางเมตร โดยกำหนดเลี้ยงลูกไก่จำนวน 10,000 ตัว เมื่อเลี้ยงไก่เนื้อได้ 35 วัน บริษัทแจ้งกำหนดเวลาจับ ปรากฏว่ามีไก่ใหญ่รอด

เพียง 9,500 ตัว น้ำหนักรวม 15,454 กก. ตาย 500 ตัว (น้ำหนักเฉลี่ย $15,454 / 9,500 = 1.62$ กก./ตัว) พบว่าตลอดระยะเวลาการเลี้ยงใช้อาหารทั้งหมด 340 ถุง ถุงละ 50 กก. รวมทั้งสิ้น 17,000 กิโลกรัม (ค่า FCR : $17,000 / 15,454 = 1.10$) ทั้งนี้ บริษัทกำหนดให้

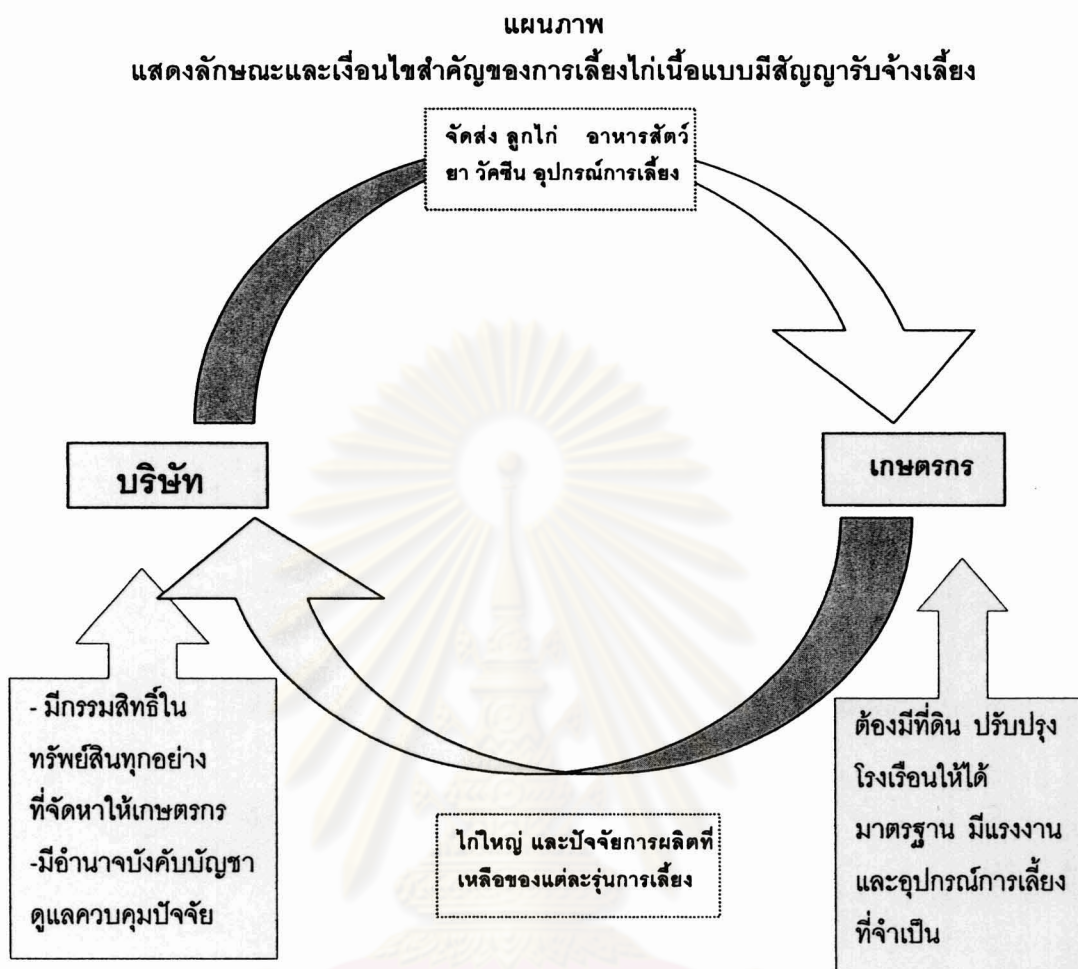
- ค่าจ้างเลี้ยง ตัวละ 1.80 บาท
- ค่าเช่าโรงเรือน ตารางเมตรละ 0.65 บาท
- ค่า FCR มาตรฐาน : 1.75
- ค่าโบนัสการเลี้ยงตัวละ : 0.40 บาท/ตัว

ดังนั้น เมื่อสิ้นสุดการเลี้ยงไก่เนื้อรุ่นนี้ นาย ก. จะได้ค่าตอบแทน

- (1) ค่าจ้างเลี้ยง $1.80 \times 9,500 = 17,100$ บาท
 - (2) ค่าเช่าพื้นที่โรงเรือน (ถ้ามี) $200 \times 0.65 \times 35 = 4,550$ บาท
 - (3) โบนัสอัตราแลกเปลี่ยน (กรณี FCR ต่ำกว่ามาตรฐาน) \times จำนวนไก่รอด = $0.40 \times 9,500 = 3,800$ บาท
 - (5) ค่าตอบแทนพิเศษ (ถ้ามี) บริษัทคิดให้ = 2,000 บาท
- รวมค่าตอบแทนทั้งสิ้น = 27,450 บาท

ทั้งนี้ ยังไม่หักค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าแก๊ส และค่าแรงงาน ที่นาย ก. จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

• บริษัทถือว่าบริษัทมีกรรมสิทธิ์ในไก่เนื้อ อาหารสัตว์ ยา และวัคซีนที่บริษัทจัดส่งให้ รวมถึงอุปกรณ์การเลี้ยงต่างๆ ดังนั้น หากเสร็จสิ้นการเลี้ยงในแต่ละรุ่นเกษตรกรจะต้องส่งปัจจัยการผลิตที่เหลือคืนทั้งหมดซึ่งบางบริษัทจะกำหนดไว้ในสัญญาว่าระหว่างการเลี้ยงเกษตรกรห้ามนำปัจจัยการผลิตต่างๆ เหล่านี้ขายให้กับผู้อื่นหรือนำไปเลี้ยงสัตว์อื่นในฟาร์มของตน หากตรวจพบถูกปรับเป็นเงินค่าเสียหาย หรือดักจัดส่งลูกไก่ 2 รุ่น หรือเลิกสัญญา เป็นต้นและในบางสัญญายังระบุว่าบริษัทและเกษตรกรต่างฝ่ายต่างเป็นอิสระต่อกันไม่มีความสัมพันธ์เป็นนายจ้างลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน ผู้เขียนเห็นว่าที่ระบุเช่นนี้อาจเป็นเพราะบริษัทไม่ต้องการรับภาระตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม หรือภาระภาษี ตามลักษณะของสัญญาจ้างแรงงานทั่วไป ทั้งนี้หากพิจารณาถึงนิติสัมพันธ์โดยละเอียดแล้วอาจพบว่ามีลักษณะเป็นสัญญาจ้างแรงงานอย่างหนึ่งก็เป็นได้

จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วผู้เลี้ยงไก่ประเภทนี้มักเป็นผู้ที่เคยเลี้ยงไก่มาก่อน แต่ต้องเลิกเลี้ยงเพราะประสบกับปัญหาขาดทุน แต่ในขณะเดียวกันก็มีโรงเรือนและอุปกรณ์การเลี้ยงอยู่แล้วจึงหันมาเลี้ยงไก่ให้กับบริษัทหรือตัวแทน จะเห็นได้ว่าเหตุที่เกษตรกรเลิกเลี้ยงไก่เนื้อในรูปแบบนี้ เนื่องจากไม่ต้องเสี่ยงกับความผันผวนของราคาไก่หรือปัจจัยการผลิตเพราะทราบแล้วว่าผู้เลี้ยงจะได้รับผลตอบแทนต่อตัวเท่าไร นอกจากนี้ผู้เลี้ยงยังอาจได้รับค่าตอบแทนอื่น เช่น โบนัสหรือค่าความสามารถ หากเลี้ยงไก่ได้ขนาดและน้ำหนักตามมาตรฐานเพื่อเป็นการตอบแทนที่ผู้เลี้ยงต้องเอาใจใส่มากเป็นพิเศษ แต่มีข้อสังเกตว่าเกษตรกรยังมีความเสี่ยงในด้านราคา เช่น หากว่าอาหารมีคุณภาพไม่ดีมีส่วนผสมของมันล้าปะหลังมากกว่าข้าวโพด หรือลูกไก่ที่บริษัทจัดให้มีสภาพอ่อนแอ แคระแกรน กินจุ แต่เลี้ยงไม่โต ทำให้ได้น้ำหนักน้อยแต่อัตราแลกเนื้อสูง อีกทั้งหากบริษัทกำหนดเพิ่มระดับมาตรฐานฟาร์ม เช่น ต้องเป็นระบบ Evap หรือต้องติดตั้งระบบควบคุมการจ่ายอาหาร จ่ายน้ำ ตามที่บริษัทกำหนดเท่ากับเป็นการผลักภาระให้เกษตรกรรับผิดชอบลงทุนทั้งที่หากเป็นการจ้างแรงงานตามหลักของสัญญาจ้างแรงงานทั่วไป โครงสร้างเหล่านี้ควรเป็นความรับผิดชอบของบริษัทในฐานะผู้ว่าจ้าง

2.3.2.2 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

การเลี้ยงไก่เนื้อตามอาศัยสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคามีลักษณะและเงื่อนไขสำคัญ ดังต่อไปนี้

- ก่อนเข้าทำสัญญา บริษัทจะเข้าตรวจสอบสภาพความพร้อมของเกษตรกร คู่สัญญา กล่าวคือ เกษตรกรคู่สัญญาจะต้องรับผิดชอบในการสร้างหรือปรับปรุงโรงเรือนให้ได้มาตรฐานถูกต้องตามสุขลักษณะที่ทางราชการรับรอง ขณะเดียวกันต้องตรงตามแบบที่บริษัท กำหนดและต้องจัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการเลี้ยง เช่น กระจกน้ำ ถังอาหาร แกลบรองพื้น เครื่องกกลูกไก่ เป็นต้น ทำนองเดียวกับการเลี้ยงไก่เนื้อตามสัญญารับจ้างเลี้ยง

- เกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ค่าสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ค่าสาธารณูปโภค ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง (กรณีไม่มีไฟฟ้า) ค่าแก๊ส (กรณีกกลูกไก่) ค่าภาษี โรงเรือน และค่าแรงงาน

- เกษตรกรจะต้องวางเงินประกันความเสียหาย (แต่ส่วนใหญ่ระบุในสัญญาว่า “เงินประกันค่าลูกไก่”) ในกรณีที่การเลี้ยงรุ่นนั้นขาดทุนไม่สามารถชำระหนี้ที่ค้างบริษัทได้ ทั้งนี้ค่า ลูกไก่ ค่าปัจจัยการผลิต และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่บริษัทออกให้เกษตรกรล่วงหน้า บริษัทจะหักออกจาก เงินประกันที่วางไว้และยังหักชดเชยให้ครบวงเงินประกันจากการเลี้ยงรุ่นต่อไปจนครบ

- บริษัทจะเป็นผู้กำหนดราคาประกัน (ราคารับซื้อ) และราคาอาหาร ยา โดยมีสิทธิปรับเปลี่ยนราคาได้หากเห็นสมควรทั้งราคาประกัน และราคาวัตถุดิบ แต่แม้บริษัทจะปรับขึ้น ราคาประกันก็ตาม ราคาอาหารก็จะถูกปรับขึ้นตามลำดับ นอกจากนั้นการเลี้ยงไก่ในแต่ละรุ่นบริษัท จะเป็นผู้กำหนดปริมาณการเลี้ยงโดยพิจารณาจากประวัติ ความสามารถ ความพร้อมของ เกษตรกรแต่ละราย

- บริษัทจะเป็นผู้จัดหาพันธุ์ลูกไก่ ตลอดจนปัจจัยที่จำเป็นต่อการเลี้ยงไก่เนื้อ เช่น อาหารสัตว์ ยาสัตว์ รวมถึงเวชภัณฑ์ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่เลี้ยงในแต่ละรุ่นการเลี้ยง โดยจัดส่งให้ เป็นระยะ รวมถึงจัดการขนส่งลูกไก่ลงฟาร์มและขนไก่ใหญ่ส่งหน้าโรงชำแหละ แต่เกษตรกรต้องเป็น ผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นแต่ผู้เดียว โดยสามารถชำระเป็นเงินสด หรือ ส่งจ่ายเช็ค ล่วงหน้าได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรจะยอมให้บริษัทหักจากราคาไก่ใหญ่ที่ขายคืนบริษัท

- บริษัทจะส่งเจ้าหน้าที่สัตวบาลหรือสัตวแพทย์ประจำบริษัทเข้าตรวจสอบทุก 1-2 วัน เพื่อให้คำแนะนำและตรวจสอบสภาพไก่เนื้อเพื่อป้องกันโรคระบาด ให้วัคซีนไก่ตาม กำหนดเวลา และตรวจสอบการใช้สารเคมีในไก่ว่าเป็นไปตามมาตรฐานสากลหรือมีสารตกค้าง หรือไม่ เพราะไก่กระทั้งที่ผ่านการชำแหละแล้วจะส่งขายต่างประเทศ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของบริษัทจะ

ไม่ควบคุมปริมาณอาหาร เนื่องจากหากว่าไก่เนื้อบริโภคอาหารได้มากเท่าไรเท่ากับว่าบริษัทสามารถขายอาหารไก่ได้มากเท่านั้น เพราะอาหารถือเป็นต้นทุนของการเลี้ยงไก่ถึงร้อยละ 80

- ห้ามมิให้เกษตรกรนำอาหารสัตว์ ยา หรือวัคซีนจากที่อื่นใช้แทนหรือปนกับที่บริษัทจัดให้ หากตรวจพบจะถูกปรับตามเกณฑ์ที่บริษัทกำหนดหรือเลิกสัญญา

- เมื่อไก่โตเต็มวัยและได้ขนาดตามต้องการบริษัทจะส่งพนักงานหรือตัวแทนมาจับไก่ใหญ่ นำส่งโรงงานชำแหละเพื่อนำไปตรวจสอบสารตกค้างในห้องปฏิบัติการของบริษัทก่อนนำส่งขายในตลาดต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม นอกจากบริษัทจะเป็นผู้กำหนดราคาประกัน ปริมาณการเลี้ยง และวิธีการเลี้ยงแล้ว บริษัทยังเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการเลี้ยง และกำหนดเวลาจับไก่ใหญ่ส่งโรงงานชำแหละของบริษัทด้วย โดยเมื่อบริษัทกำหนดวันจับไก่ได้แล้วจะจัดส่งมาให้และก่อนขนส่งจะต้องนับจำนวนและชั่งน้ำหนัก (น้ำหนักฟาร์ม) และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เช่นเดียวกับการเลี้ยงไก่เนื้อตามสัญญารับจ้างเลี้ยง

- ค่าตอบแทนที่เกษตรกรได้รับมาจากการนำไก่ใหญ่ขายคืนให้บริษัทในราคาประกัน โดยบริษัทจะคิดคำนวณค่าตอบแทนตามน้ำหนักไก่ที่ชั่งหน้าโรงงานชำแหละแล้วหักต้นทุน และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่บริษัทเคยให้สินเชื่อไว้ ออก ได้แก่

- (1) ราคาไก่ใหญ่หน้าโรงงาน (น้ำหนักรวมไก่ที่รอด x ราคาประกัน)

- (2) กรณีไก่ตาย (น้ำหนักรวมของไก่ตาย x ราคาไก่ตาย)

- (3) ต้นทุนการเลี้ยง (ค่าลูกไก่ + ค่าอาหารแต่ละช่วงการเลี้ยง + ค่ายา + ค่าทำวัคซีนหน้าโรงพัก + ค่าขนส่งขนลูกไก่ อาหาร ไก่ใหญ่)

- (4) ค่าปรับไก่ไม่สมบูรณ์ เช่น เป็นโรค พบสารตกค้าง ฯลฯ

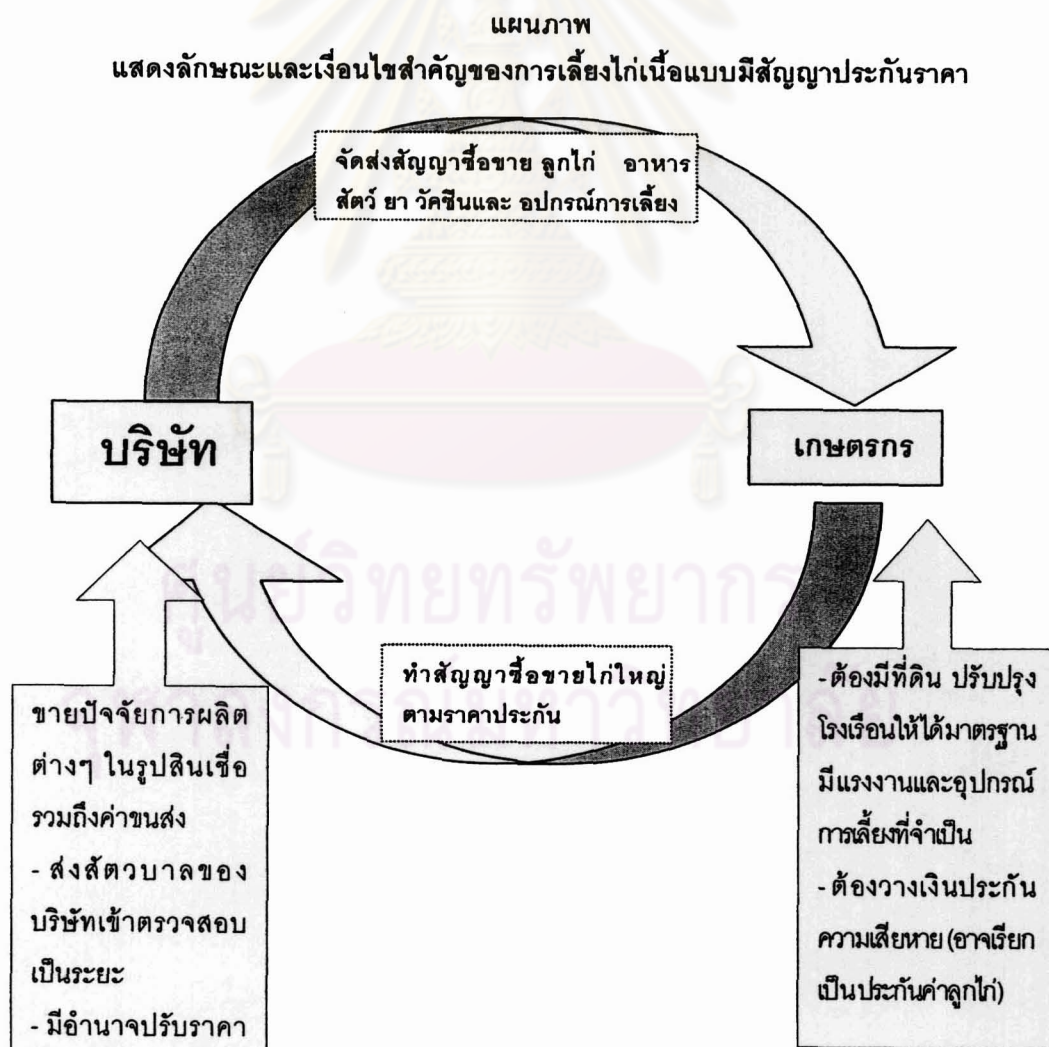
ผลตอบแทนการเลี้ยง = [(1) + (2)] - [(3) + (4)]

ตัวอย่างเช่น นาย ข. เลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคากับ บริษัท B จำกัด ด้วยระบบปิด (Evaporation System) บริษัทประกันราคาซื้อไก่โลกกรัมละ 28 บาท กรณีไก่ตายซื้อไก่โลกกรัมละ 7 บาท โดยบริษัท B จัดส่งลูกไก่ให้จำนวน 10,000 ตัว ราคาตัวละ 10 บาท โดยก่อนจัดส่งลูกไก่บริษัทฉีดวัคซีนป้องกันทุกตัว คิดราคาตัวละ 1 บาท รวมเป็นเงิน 10,000 บาท เมื่อเลี้ยงไก่เนื้อได้ 35 วัน บริษัทแจ้งกำหนดเวลาจับ ปรากฏว่ามีไก่ใหญ่รอดเพียง 9,800 ตัว น้ำหนักไก่ใหญ่ที่รอดหน้าโรงงานรวมทั้งสิ้น 24,000 กิโลกรัม (น้ำหนักเฉลี่ย 24,000 / 9,800 = 2.45) ไก่พิการ เท่าเป็นหนอง มีอาหารในกระเพาะรวมน้ำหนัก 50 กิโลกรัม พบว่าตลอดระยะเวลาการเลี้ยงใช้อาหารทั้งหมด 7 ชนิดในปริมาณและราคาแตกต่างกัน รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 472,000 บาท และใช้จ่ายที่บริษัทจัดให้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 8,000 บาท โดยบริษัท B กำหนดว่าหากตรวจพบว่าไก่ติดเชื้อหรือพบ สารตกค้างจะถูกปรับโลกกรัมละ 15 บาท และกำหนดให้มีวงเงินประกันเมื่อทำสัญญากับบริษัท 100,000 บาท เมื่อสิ้นสุดการเลี้ยงไก่เนื้อรุ่นนี้ นาย ก. จะได้ค่าตอบแทน ดังนี้

- (1) รายได้ไก่ใหญ่เข้าโรงงาน (24,000 x 28) = 672,000 บาท
 - (2) กรณีไก่ตาย (200 x 7) = 1,400 บาท
 - (3) ต้นทุนการเลี้ยง (100,000 + 472,000 + 8,000 + 10,000 + 20,000) = 610,000 บาท
 - 4) ตัดราคาไก่พิการ เปียกน้ำ เป็นโรค หรือพบสารตกค้าง (50 x 15) = 750 บาท
- ผลตอบแทนการเลี้ยง [672,000 + 1,400] - [610,000 + 750] = 62,650

ทั้งนี้ ยังไม่หักค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าแก๊ส และค่าแรงงาน รวมถึงวงเงินประกันที่ยังไม่ครบตามกำหนดที่นาย ข. จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

ข้อสังเกต: รายการต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่บริษัทหักไว้จะไม่ระบุไว้ในสัญญาแต่จะระบุไว้ในใบเสร็จรับเงิน หรือใบรายงานผลตอบแทนการเลี้ยง (Settlement Sheet) โดยไม่แสดงรายละเอียดหรือวิธีการคำนวณแต่อย่างใด

จากการศึกษาพบว่า ผู้เลี้ยงไก่เนื้อรูปแบบสัญญาประกันราคาจะได้กำไรไม่มาก เพราะต้องขายตามราคาประกันที่ตกลงกันล่วงหน้าซึ่งเป็นราคาในระดับที่ไม่สูงหรือต่ำจนเกินไป นอกจากนั้น ยังต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภคต่างๆ ในราคาสูง อย่างไรก็ตาม ผู้เลี้ยงจะไม่เสี่ยงกับการผันผวนของราคาไก่เพียงแต่เสียโอกาสนำออกขายทำกำไรหากราคาไก่ในตลาดสูง ปัญหาที่พบเป็นเรื่องของปริมาณการใช้อาหารเพราะอาหารที่ใช้ต้องผันแปรไปตามสภาพการณ์ของไก่ในแต่ละระยะการเลี้ยง ถ้าการใช้อาหารไม่เป็นไปตามสัดส่วนและหลักเกณฑ์ทางวิชาการก็ จะทำให้ผู้เลี้ยงไม่สามารถควบคุมการใช้อาหารหรือยาได้ ทำให้ต้องใช้ในปริมาณมาก ส่งผลให้ ค่าใช้จ่ายสูงเกินกำหนด เมื่อจับไก่ใหญ่ขายบริษัทก็จะถูกหักจากราคาไก่ที่ขายได้ เกษตรกรจึงขาดทุนในที่สุด และยังพบปัญหาเรื่องลูกไก่อ่อนแอและอาหารไม่มีคุณภาพซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มต้นทุนให้ผู้เลี้ยงส่งผลให้การเลี้ยงไก่เนื้อรุ่นนั้นขาดทุน บางรายเป็นหนี้ผูกพันบริษัทส่งผลให้จำต้องเลี้ยงรุ่นต่อไป

ในเบื้องต้นจะเห็นว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคานี้มีความแตกต่างจาก สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง ยกตัวอย่างเช่น

1. สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาเป็นกรณีที่เกษตรกรต้องลงทุนเอง ทั้งหมด กล่าวคือ เกษตรกรต้องซื้อพันธุ์ไก่ และปัจจัยการผลิตต่างๆ (อาหาร ยา วัคซีน รวมถึง อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อ เช่น เครื่องกก เครื่องหยดน้ำ ถังอาหาร ฯลฯ) จากบริษัท คู่สัญญาในรูปแบบสินเชื่อ และจะชำระราคาเมื่อจับไก่ใหญ่ขายคืนให้บริษัท ในขณะที่สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง เป็นกรณีที่บริษัทจัดหาพันธุ์ไก่ และปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้ โดยเกษตรกรมีหน้าที่เลี้ยงและดูแลตามโปรแกรมที่บริษัทกำหนดเท่านั้น

2. สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาเกษตรกรได้รับค่าตอบแทนจากการคำนวณเงื่อนไขต่างๆ หลายประการ เช่น

- (1) ราคาขายลูกไก่ อาหาร และยา เช่น ลูกไก่เนื้อเพศผู้ราคาตัวละ 11.50 บาท, ราคาอาหารไก่ระยะที่ 1 ถุงละ 335 บาท ระยะที่ 2 ถุงละ 309 บาท เป็นต้น

- (2) ราคาประกันที่ตกลงไว้ล่วงหน้า เช่น รับซื้อคืนไก่ใหญ่ในราคา 27.50 บาท / กิโลกรัม

- (3) อัตราการแลกเนื้อ (FCR)

- (4) ปริมาณอาหาร และปัจจัยการผลิตที่ใช้ตลอดระยะเวลาการเลี้ยง

- (5) น้ำหนักโดยเฉลี่ยของการเลี้ยงรุ่นนั้น

ดังนั้น หากบริษัทมาจับไก่เข้าเกษตรกรก็ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารและยาพร้อมค่าสาธารณูปโภคต่างๆ และส่งผลให้อัตราแลกเนื้อสูงกว่ามาตรฐาน เพราะไก่ใหญ่แม้กินอาหารมาก แต่แลกน้ำหนักได้น้อย

ในขณะที่สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง มีการคำนวณค่าตอบแทนจาก

- (1) จำนวนไก่ที่เลี้ยงรอด
- (2) ค่าจ้างเลี้ยงต่อตัว เช่น ตัวละ 0.8 บาท
- (3) พื้นที่การเลี้ยง
- (4) เงินตอบแทนพิเศษ (โบนัส)

3. สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา กำหนดให้เกษตรกรวางเงินประกัน ลูกไก่และความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น หากเมื่อถึงกำหนดแล้วเกษตรกรไม่มีไก่ส่งขายแก่บริษัท ไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม บริษัทจะหักค่าความเสียหายจากเงินประกันที่วางไว้ และจะหักคืนจากราคาขายไก่ใหญ่ของรุ่นต่อไปจนกว่าจะครบวงเงินประกัน ในขณะที่การเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงเกษตรกรไม่ต้องวางเงินประกันแต่ประการใด

อย่างไรก็ดี ผลตอบแทนของการเลี้ยงไก่แบบมีสัญญานี้มักสร้างปัญหาความไม่เป็นธรรมให้กับเกษตรกรอย่างมาก เนื่องจากการคำนวณผลตอบแทนของบริษัทซับซ้อนยากที่เกษตรกรทั่วไปจะเข้าใจ หรือไม่มีการระบุรายละเอียดการหักค่าใช้จ่ายว่าใช้หลักเกณฑ์อย่างไร หรือมีการหักค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรไม่เคยรับรู้เพราะไม่แจ้งหรือไม่ระบุในสัญญา นอกจากนี้ยังคงมีประเด็นทางกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินว่าใครเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์แท้จริง เพราะสัญญารูปแบบนี้บริษัทก็ยังถือเอาว่าตนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทุกอย่างที่จัดหาให้เกษตรกร แม้เป็นการซื้อขายแบบสินเชื่อเพื่อผูกมัดเกษตรกรมิให้นำไก่ที่เลี้ยงไปขายให้บุคคลอื่น ส่วนเกษตรกรเป็นผู้เลี้ยงมีหน้าที่ดูแลไก่โดยใช้อาหารที่บริษัทกำหนดเท่านั้น แต่ปัญหามีอยู่ว่าหากมีความเสียหายเกิดขึ้น บริษัทที่อ้างความมีกรรมสิทธิ์จะเป็นผู้รับบาปเคราะห์ในความเสียหายหรือไม่ ผู้เขียนจะได้พิจารณาต่อไปในบทที่ 4

2.3.3 ลักษณะทั่วไปของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

ในการศึกษาลักษณะทั่วไปของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อตามหัวข้อนี้เป็นการพิจารณาจากหลักการและสาระสำคัญของข้อสัญญาที่ปรากฏในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาที่กำลังมาข้างต้น โดยจำแนกออกได้ 5 ประการ ดังนี้

2.3.3.1 ความเป็นสัญญาต่างตอบแทน

สัญญาต่างตอบแทน หมายถึง สัญญาที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องชำระตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีสิทธิจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้หรือขอปฏิบัติการชำระหนี้ เว้นแต่หนี้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ถึงกำหนดตามมาตรา 369

เมื่อพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงแล้ว หนี้ของฝ่ายเกษตรกรผู้เลี้ยงเป็นหนี้กระทำการ คือ การเลี้ยงไก่ให้ได้ขนาดและน้ำหนักตามที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาการทำงานคล้ายกับสัญญาจ้างแรงงาน ส่วนหนี้ของบริษัท คือ การชำระสินจ้างเป็นเงินเมื่อรับมอบไก่ใหญ่อันเป็นผลสำเร็จของการเลี้ยงตามสัญญาซึ่งการชำระหนี้ตอบแทนกันในครั้งนี้ พิจารณาเหมือนเช่นการชำระหนี้ตามสัญญาจ้างทำของ ตามมาตรา 587 และการชำระหนี้ตามสัญญาจ้างแรงงาน ตามมาตรา 602 ตามมาตรา 587 และมาตรา 602

หากพิจารณาว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ประกอบด้วย สัญญาซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตสำหรับการเลี้ยงไก่ที่ยังไม่ต้องชำระราคา บริษัทจึงมีหนี้ที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินแห่งสัญญาที่มีคุณภาพ แต่ผู้เลี้ยงยังไม่จำเป็นต้องชำระราคาทันทีที่รับมอบทรัพย์สินตามมาตรา 453 เมื่อเลี้ยงไก่จนได้ขนาดและน้ำหนักจะพบว่า ในส่วนของสัญญาจะซื้อจะขายไก่กระตังนั้น หนี้ของบริษัท คือ การรับซื้อไก่กระตังและชำระราคาที่คำนวณได้ ส่วนเกษตรกรมีหน้าที่ขายไก่กระตังให้บริษัท

2.3.3.2 ความเป็นสัญญาไม่มีแบบ

สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่มีผลเป็นสัญญาสมบูรณ์ ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบความสมบูรณ์ของสัญญา กล่าวคือ คู่สัญญาต้องมีความสามารถในการแสดงเจตนาและได้แสดงเจตนาที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ปราศจากกลฉ้อฉล การข่มขู่ หรือสำคัญผิดในสาระสำคัญอันจะทำให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสียรวมทั้งไม่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้ ต้องพิจารณาว่ามีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำตามแบบหรือไม่ จากการศึกษาพบว่า กฎหมายไม่ได้บังคับให้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งแบบรับจ้างเลี้ยงและแบบประกันราคาต้องมีแบบ ดังนั้น เมื่อมีคำเสนอสนองต่อกันเมื่อถูกต้องตรงกันก็ย่อมเกิดเป็นสัญญาผูกพันทันที เป็นสัญญาที่สมบูรณ์ได้ด้วยการแสดงเจตนาตกลงกัน และเมื่อกฎหมายไม่ได้บังคับต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ ดังนั้น หากเกิดมีข้อพิพาทที่ต้องบังคับตามสัญญาแม้ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือก็ย่อมสามารถบังคับกันได้

ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ประเด็นเรื่องแบบของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อคล้ายกับ เอกเทศสัญญาบางชนิดที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติเรื่องแบบไว้เป็นการเฉพาะ ตัวอย่างเช่น สัญญาจ้างทำของ โดยที่สัญญาจ้างทำของทั่วไปสมบูรณ์ได้โดยไม่ต้องมีแบบหรือหลักฐานเป็นหนังสือ เว้นแต่คู่สัญญาตกลงกันว่าสัญญาจ้างนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือหรือทำการอื่นใดก่อน จึงถือว่ายังไม่มีการเกิดขึ้นจนกว่าจะได้ทำเป็นหนังสือ (มาตรา 366 วรรคสอง)²⁶ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ เคยให้ความเห็นว่า ถ้าโดยสภาพการปฏิบัติต่อกันระหว่างคู่สัญญา และกรณีไม่มีข้อสงสัยว่าสัญญาเกิดขึ้นแล้วหรือไม่ ย่อมถือได้ว่ามีสัญญาจ้างทำของเกิดขึ้นแล้ว แม้ได้ตกลงไว้เช่นนั้นก็ไม่เป็นผล ต้องถือว่ามีสัญญาต่อกันแล้ว สำหรับมาตรา 366 นั้น ใช้ในกรณีที่มีข้อสงสัยเท่านั้น²⁷

2.3.3.3 ความเป็นสัญญาที่มีการควบคุมการทำงาน

แม้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาต่างตอบแทนรูปแบบหนึ่งที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ซึ่งกันและกัน โดยผู้เลี้ยงมีหน้าที่ต้องเลี้ยงไก่ให้ไดขนาด น้ำหนัก และจำนวนที่บริษัทกำหนดจึงจะได้ค่าตอบแทน ส่วนบริษัทมีหน้าที่ต้องส่งมอบลูกไก่และอาหาร ปัจจัยการผลิตอื่นที่มีคุณภาพ และต้องรับซื้อเมื่อถึงเวลา ซึ่งหากพิจารณาตามหลักของสัญญาจ้างทำของทั่วไป จะส่งผลให้ผู้ว่าจ้างจะไม่มีสิทธิควบคุมการทำงานของผู้รับจ้างเพื่อให้ทำตามวิธีการหรือโดยคำสั่งของตนอย่างในกรณีของสัญญาจ้างแรงงาน แต่ต้องให้สิทธิผู้รับจ้างเป็นผู้เลือกวิธีการทำงานให้เป็นไปตามรายละเอียดของงานโดยอิสระด้วยความเห็นของตนโดยแท้ แต่สำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งสองรูปแบบแล้วพบว่า การที่บริษัทจัดส่งเจ้าหน้าที่หรือสัตวบาลประจำบริษัทลงพื้นที่ฟาร์มเพื่อวางแผนการเลี้ยง ควบคุมการให้อาหาร และเข้าตรวจสอบสภาพการเลี้ยงเป็นประจำ เพื่อตรวจดูอัตราการเติบโตและควบคุมการระบาดของโรคที่อาจเกิดขึ้น ทั้งยังกำหนดในสัญญาว่าเกษตรกรมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่บริษัทอย่างเคร่งครัดทั้งวิธีการเลี้ยง ระยะเวลาการให้อาหาร ยา หรือวัคซีน ต้องดูแลสภาพฟาร์มบริเวณโดยรอบ พร้อมทั้งจัดบันทึกการเลี้ยงและความเปลี่ยนแปลงทุกวันอย่างละเอียด หากละเลยไม่ปฏิบัติตามหรือมีความเสียหาย

²⁶ มาตรา 366 วรรค 2 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "ถ้าได้ตกลงกันว่าสัญญาอันมุ่งจะทำนั้นจะต้องทำเป็นหนังสือไว้ เมื่อกรณีเป็นที่สงสัย ท่านนับว่ายังมีสัญญาต่อกันจนกว่าจะได้ทำขึ้นหนังสือ "

²⁷ จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง มาตรา 452, พิมพ์ครั้งที่ 5, (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 35 - 37.

เกิดขึ้นให้สิทธิบริษัทเล็กสัญญาและเรียกค่าเสียหายได้ เช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความควบคุมสั่งการของบริษัท

โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง จะเห็นว่าการเข้ามาดูแลและควบคุมของบริษัทมีความเข้มข้นอย่างมาก (exclusive control) ตลอดระยะเวลาการเลี้ยงนั้น เนื่องจากบริษัทถือว่าตนเป็นเจ้าของพันธุ์ไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ เป็นผู้ลงทุนและรับความเสี่ยงส่วนเกษตรกรอาศัยเพียงใช้แรงงานและประสบการณ์การดูแลเอาใจใส่เท่านั้น บางบริษัทกำหนดให้เกษตรกรเก็บดูอาหารที่ให้อแล้ว หรือตัดปากไก่ที่ตายเก็บไว้เพื่อตรวจสอบจำนวนว่าไม่ได้เอาไปใช้อีกอย่างอื่น ลักษณะของอำนาจควบคุมเหนือคู่สัญญาเช่นนี้จึงคล้ายกับลักษณะของสัญญาจ้างแรงงาน

2.3.3.4 ความเป็นสัญญาที่มุ่งความสำเร็จของงาน

สาระสำคัญในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งแบบรับจ้างเลี้ยงและแบบประกันราคา อาจพิจารณาได้ว่า บริษัทมุ่งหวังผลสำเร็จของการเลี้ยงไก่ โดยประสงค์ให้เกษตรกรส่งมอบไก่ใหญ่ตามขนาด น้ำหนัก และจำนวนที่บริษัทกำหนดมากกว่าแรงงานได้รับจากเกษตรกร จะเห็นได้จากค่าตอบแทนที่เกษตรกรได้รับเมื่อถึงกำหนดจับไก่ใหญ่เข้าโรงงานชำแหละ สำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง บริษัทจะคิดให้ตามจำนวนไก่ใหญ่ที่มีชีวิตรอด สมบูรณ์ตรงตามสัญญาเท่านั้น ส่วนสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ค่าตอบแทนที่เกษตรกรได้รับขึ้นกับน้ำหนักและคุณภาพไก่เป็นสำคัญ ขณะเดียวกัน การที่บริษัทกำหนดลักษณะและน้ำหนักก็เพื่อควบคุมให้ได้ไก่ที่มีมาตรฐานป้อนเข้าโรงงาน ดังนั้น สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งสองรูปแบบต่างเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ถึงการมุ่งความสำเร็จของงานประกอบด้วย

ลักษณะเช่นนี้จึงอาจพิจารณาได้ว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนี้มีลักษณะของสัญญาจ้างทำของรวมอยู่ได้ เนื่องจากสาระสำคัญของสัญญาจ้างทำของคือ มุ่งผลสำเร็จของการทำงานที่จ้างทำเป็นสำคัญตามมาตรา 587 ส่วนลักษณะสำคัญของความสำเร็จตามสัญญาเลี้ยงไก่ก็คือ การเลี้ยงลูกไก่เป็นไก่ใหญ่ นอกจากนั้น ต้องเป็นไก่ที่เติบโตจากลูกไก่พันธุ์เฉพาะของบริษัท กินอาหาร รัพยา และวัคซีนจากที่บริษัทจัดหาให้ หากเป็นไก่ที่เติบโตจากลูกไก่ที่บริโภคอาหารทั่วไปจากการที่เกษตรกรจัดหาเอง ซึ่งในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังของบริษัทว่าประสงค์ต่อความสำเร็จของงานเป็นอย่างยิ่ง

2.3.3.5 ความเป็นสัญญาที่มีข้อตกลงขายพ่วง

ข้อตกลงขายพ่วง คือ การขายสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งโดยมีเงื่อนไขว่า ผู้ซื้อจะต้องซื้อสินค้าชนิดที่สองจากผู้ขายควบคู่ไปด้วย ดังนั้น ในการพ่วงขายนั้นจะต้องมีสินค้า 2 ชนิด ชนิดแรกเรียกว่า “สินค้าหลัก” (Tying Product) เป็นสินค้าที่ผู้ซื้อต้องการ และชนิดที่สองเรียกว่า “สินค้าพ่วง” (Tied Product)²⁸ เป็นสินค้าที่โดยปกติแล้วผู้ซื้อไม่ต้องการ เมื่อใดที่สินค้าทั้งสองถือว่าเป็นสินค้าเพียงชนิดเดียวกันแล้วก็ย่อมไม่ใช่การพ่วงขาย เช่น รถยนต์กับยางอะไหล่ รถจักรยานกับที่สูบลมหรือนอตตัวผู้กับนอตตัวเมีย เป็นต้น และการพ่วงขายดังกล่าวมีลักษณะเป็นการบังคับให้ผู้ซื้อจะต้องซื้อสินค้าชนิดที่สอง หากผู้ซื้อต้องการซื้อสินค้าทั้งสองชนิดจากผู้ขายอยู่แล้วก็ไม่ถือว่าเป็นการพ่วงขายที่จะถือว่าการขัดต่อกฎหมายแต่อย่างใด

ผู้เขียนเห็นว่า ข้อตกลงขายพ่วงที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวข้องกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบสัญญาประกันราคาเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาพบว่า มีข้อกำหนดให้เกษตรกรคู่สัญญาที่ซื้อลูกไก่จากบริษัทแล้วผูกพันจะต้องซื้อปัจจัยการผลิตต่างๆ และอุปกรณ์การเลี้ยงจากบริษัทด้วย โดยห้ามใช้ปัจจัยการผลิตหรือแม้แต่อุปกรณ์การเลี้ยงจากบริษัทอื่นหรือที่ไม่ได้รับอนุญาตจากบริษัท เท่ากับบังคับให้เกษตรกรซื้อสินค้าอีกชนิดจากผู้ขายควบคู่ไปด้วย หากเกษตรกรผู้เลี้ยงปฏิเสธไม่ยอมซื้ออาหารหรือวัตถุดิบต่างๆ จากบริษัท หรือใช้อาหารผสมเอง บริษัทจะถือว่าเป็นการผิดสัญญาและจะไม่รับซื้อไก่ใหญ่และไม่ขายลูกไก่ในรุ่นต่อไป กรณีเช่นนี้อาจถือได้ว่าเป็นวิธีการระบายและขยายกำลังการผลิตของโรงงานผลิตวัตถุดิบของบริษัทอย่างหนึ่ง

2.3.3.6 ความเป็นสัญญาถ่ายทอดเทคโนโลยี

สำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในรูปแบบการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งนั้น ความรู้เทคโนโลยี หรือเทคนิคการเลี้ยงต่างๆ ที่เรียกโดยรวมว่า “โนว์ฮาว (Know-How)” ที่เกษตรกรนำมาใช้ล้วนแต่ได้รับการถ่ายทอดจากบริษัท จากการศึกษาพบว่าบริษัทรายใหญ่ที่ดำเนินกิจการครบวงจรต่างก็มีพันธุ์ไก่เป็นของตนเอง²⁹ เช่น กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ใช้ไก่พันธุ์อาร์เบอร์ ซีพี 707 (CP 707) กลุ่มเซ็นตาไก่ใช้ไก่พันธุ์รอสวัน (Ross one) กลุ่มแหลมทองสหการใช้ไก่พันธุ์ฮับบาร์ด (Hubbard) กลุ่มเบทาโกรใช้ไก่พันธุ์พิลช (Pilch) เป็นต้น โดยบริษัทสามารถควบคุมพันธุ์ไก่ให้อยู่ได้ แต่เฉพาะในกิจการของตนเท่านั้น ผู้เลี้ยงไก่หรือบริษัทคู่แข่งไม่สามารถนำเอาลูกไก่ที่ซื้อขายกันใน

²⁸ Henry Campbell Black, Black's Law Dictionary 5th ed, (St Paul Minn : West Publishing Co, 1979) p.1361-1362.

²⁹ พุทธกาล รัชกร, “โครงสร้างการผูกขาดของอุตสาหกรรมไก่เนื้อในเขตกรุงเทพมหานคร.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 24-25.

ตลาดไปขยายพันธุ์ต่อไปได้ เนื่องจากไก่อุ่นต่อไปที่ได้จะเป็นหมันหรือความสามารถในการแปรเปลี่ยนอาหารเป็นเนื้อต่ำลงจนทำให้ผู้เลี้ยงขาดทุนในที่สุด แต่หากเลี้ยงด้วยอาหารสัตว์ที่ผสมถูกต้องตามสัดส่วน ตามสูตรของบริษัทแต่ละช่วงอายุจะสามารถเปลี่ยนอาหารให้เป็นเนื้อได้ดีด้วยเหตุนี้ เกษตรกรผู้เลี้ยงจึงต้องพึงปัจจัยการเลี้ยงโดยเฉพาะพันธุ์ไก่และอาหารสัตว์จากบริษัทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงโน้วฮาวต่างๆ ได้ด้วยตนเองก็จำเป็นต้องอาศัยบริษัทอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการเลี้ยง

2.4 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับเอกเทศสัญญาประเภทอื่น

ในประเด็นนี้เป็นการพิจารณาเนื้อหาของข้อตกลงในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา โดยพิจารณาตามหลักการและสาระสำคัญของบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนที่ว่าด้วยเอกเทศสัญญา

2.4.1 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง

เมื่อพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงจะเห็นว่าวัตถุประสงค์ของสัญญารูปแบบนี้เป็นสัญญาที่มุ่งความสำเร็จของงาน กล่าวคือ คู่สัญญาต่างประสงค์จะได้ไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ที่เติบโตจากการเลี้ยงลูกไก่ด้วยอาหารและวัตถุดิบอื่นๆ ที่บริษัทจัดหาให้ตามสัญญา เมื่อเลี้ยงได้ขนาดและน้ำหนักตามต้องการบริษัทก็จะมาจับเข้าโรงฆ่าและเพื่อแปรรูป โดยคู่สัญญามีได้มุ่งโอนกรรมสิทธิ์ในตัวไก่เนื้อทั้งลูกไก่และไก่ใหญ่ เช่นนี้วัตถุประสงค์ของสัญญาจึงใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์ของสัญญาจ้างทำของ หากแต่เมื่อพิจารณาต่อไปถึงการมีอำนาจบังคับบัญชาของบริษัทพบว่า บริษัทสามารถเข้ามาควบคุมการทำงานของเกษตรกรมากกว่า การเข้าตรวจสอบการทำงานที่ผู้ว่าจ้างกระทำต่อผู้รับจ้างตามสัญญาจ้างทำของ (มาตรา 592)²⁶ อีกทั้ง สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายหาได้เสมอกันไม่ กรณีจึงอาจทำให้เข้าใจได้ว่าสัญญาดังกล่าวใกล้เคียงกับสัญญาจ้างแรงงาน เพราะเกษตรกรมีหน้าที่เพียงแต่ใช้แรงงานและความเอาใจใส่ ปฏิบัติตามคำสั่งของบริษัทเท่านั้นเสมือนเป็นลูกจ้างบริษัท และจากการที่บริษัทเป็นผู้ลงทุนจัดหา จัดส่งพันธุ์ไก่ วัตถุดิบและปัจจัยการเลี้ยงต่างๆ ให้แก่เกษตรกร รวมทั้งเข้ามาจัดการโปรแกรมการเลี้ยงให้ตลอดเวลาเสมือนเป็นหน้าที่ของนายจ้าง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาการจ่ายค่าตอบแทนของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงอาจมีประเด็นว่า

²⁶ มาตรา 592 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “ผู้รับจ้างจำต้องยอมให้ผู้ว่าจ้างหรือตัวแทนของผู้ว่าจ้างตรวจตราการงานได้ตลอดเวลาที่ทำอยู่นั้น”

คำตอบแทนนั้นเป็นการจ่ายสินค้าจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือไม่ และหากบริษัทมีฐานะเป็น นายจ้างแล้วบริษัทคู่สัญญาต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน ประกันสังคม ฯลฯ หรือไม่ อย่างไร

การพิจารณาในเบื้องต้นอาจเห็นว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงแม้จะไม่มี ลักษณะเป็นสัญญาซื้อขายทรัพย์สินที่คู่สัญญาประสงค์ส่งมอบกรรมสิทธิ์ คำตอบแทนที่ได้รับก็ ไม่ใช่การชำระราคาทรัพย์สินตามสัญญา แต่ก็มีประเด็นต้องพิจารณาต่อไปว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ แบบรับจ้างเลี้ยงนั้นเป็นเอกเทศสัญญาลักษณะใด อาจเป็นสัญญาจ้างทำของ สัญญาจ้างแรงงาน หรือสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมซึ่งถือเป็นสัญญาไม่มีชื่ออย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ผู้เขียนจะได้ วิเคราะห์ต่อไปในบทที่ 4

2.4.2 สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคามีความแตกต่างจากสัญญา เลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง ในด้านที่คู่สัญญาเข้าผูกพันกันโดยฝ่ายบริษัทเป็นผู้จัดหาและจัดส่ง ลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้แก่เกษตรกร โดยเกษตรกรเป็นผู้ลงทุนในทรัพย์สินเหล่านั้น เพียงแต่ยังไม่จำเป็นต้องชำระราคาในทันทีที่ส่งมอบ เมื่อไก่เนื้อที่เลี้ยงโตเต็มที่บริษัทจะกำหนดจับไป ส่งโรงชำแหละเพื่อแปรรูปส่งออกไป โดยเกษตรกรยังเป็นผู้รับผิดชอบค่าขนส่ง ทั้งนี้ คำตอบแทนที่เกษตรกรได้รับขึ้นอยู่กับน้ำหนักไก่ที่เลี้ยงได้ จำนวนไก่ที่รอดตาย ปริมาณการใช้ อาหารและยา โดยบริษัทจะหักต้นทุนค่าลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ สำหรับรุ่นการเลี้ยงนั้นๆ

ดังนั้น ในเบื้องต้นอาจพิจารณาว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคานั้น คู่สัญญามี หน้าที่ต้องปฏิบัติต่างตอบแทนกัน 2 ครั้ง ได้แก่ กรณีที่บริษัทมีหน้าที่ต้องส่งมอบลูกไก่และปัจจัย การผลิตต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการเลี้ยง เกษตรกรมีหน้าที่รับมอบแต่ยังไม่จำเป็นต้องชำระราคาทันที ต่อมาเมื่อเป็นไก่กระทงตามขนาด เกษตรกรมีหน้าที่ขายไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ที่เติบโตจากลูกไก่ที่รับ จากบริษัทเลี้ยงด้วยอาหาร ใช้อยาและวัคซีนตามโปรแกรมที่บริษัทกำหนดคืนให้บริษัท ขณะเดียวกัน บริษัทก็จะคำนวณคำตอบแทนการเลี้ยงคืนให้ กรณีเช่นนี้อาจพิจารณาได้ว่ามีลักษณะของสัญญา ซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตและสัญญาซื้อขายไก่กระทง หรืออาจมีสัญญาจะซื้อจะขายรวมอยู่ ก็เป็นได้ แต่หากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของคู่สัญญา จะเห็นได้ว่าคู่สัญญาต่างต้องการให้ได้ไก่ กระทงที่มีขนาดและน้ำหนักตามที่ตกลงไว้ การเลี้ยงไก่เนื้อเป็นการทำงานที่จ้างอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจทำ ให้เข้าใจว่ามีลักษณะของสัญญาจ้างทำของแฝงรวมอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องคำตอบแทน แก่เกษตรกรหาได้มีลักษณะดังเช่นสินจ้างของสัญญาไม่จึงมีประเด็นต้องพิจารณาต่อไปว่าสัญญา เลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคานั้นเป็นเอกเทศสัญญาลักษณะใดตามประมวลกฎหมายแพ่งและ

พาณิชย์ หรืออาจเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้ ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในบทที่ 4 ต่อไป

2.5 สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม

จากที่ได้ศึกษาถึงลักษณะโดยทั่วไปของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้ง 2 รูปแบบแล้วจะเห็นว่า วัตถุประสงค์ของสัญญาถือเป็นองค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญ เพราะจะสามารถบ่งชี้ถึงหลักกฎหมายที่จะนำมาพิจารณาลักษณะของสัญญานั้นๆ อย่างไรก็ดี วัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมายจึงจะรองรับให้มีผลทางกฎหมายได้

เดิมทีสัญญาต่างๆ ที่ทำขึ้นต่างมุ่งประสงค์เพียงเพื่อนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มีความยุ่งยาก จึงสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ของสัญญาได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น สัญญาซื้อขายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการโอนกรรมสิทธิ์และการชำระราคา สัญญาจ้างทำของ มีวัตถุประสงค์เพื่อความสำเร็จของงานที่จ้างโดยอาศัยฝีมือของผู้รับจ้างเป็นสำคัญ เป็นต้น แต่ด้วยในปัจจุบันเมื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป สัญญาที่นำมาใช้มีความละเอียดซับซ้อนมากยิ่งขึ้น วัตถุประสงค์อันถือเป็นสาระสำคัญของสัญญาไม่สามารถแยกพิจารณาได้อย่างเด็ดขาด จนบางครั้งอาจทำให้เข้าใจว่าสัญญาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์มากกว่า 1 วัตถุประสงค์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม” อันจะส่งผลต่อการนำหลักกฎหมายสัญญาลักษณะนั้นๆ มาใช้บังคับ

สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม³¹ เป็นการนำวัตถุประสงค์ของ “สัญญาที่มีชื่อ” หรือ เอกเทศสัญญาตั้งแต่ 2 ลักษณะหรือมากกว่ามาผสมกัน เช่น สัญญาเช่าที่จอดรถ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของสัญญาเช่า คือการได้ใช้พื้นที่ในการจอดรถ และวัตถุประสงค์ของสัญญาฝากทรัพย์ คือหน้าที่ในการดูแลรถที่จอด หรือสัญญาเช่าต่างตอบแทนพิเศษ (บางครั้งเรียกว่า สัญญาต่างตอบแทนพิเศษยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา) ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของสัญญาเช่า คือการได้เช่าอสังหาริมทรัพย์เป็นระยะเวลาอันยาวด้วยอัตราที่ต่ำกว่าปกติ และวัตถุประสงค์พิเศษที่ให้แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเกินกว่าที่กฎหมายในเรื่องเช่าทรัพย์กำหนดไว้ (เช่น สร้างสิ่งปลูกสร้างแล้วยกกรรมสิทธิ์ให้ผู้ให้เช่า หรือ ผู้เช่าออกเงินช่วยค่าก่อสร้างที่เช่าให้แก่ผู้ให้เช่า) เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่าสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมเป็นสัญญาที่มีข้อตกลงซ้อน ข้อตกลงอยู่ซึ่งลักษณะเช่นว่านี้เป็นสัญญาที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้รองรับโดยตรง หากแต่จะต้อง

³¹ เรียบเรียงจาก ศนันท์ภรณ์ (จำปี) โสคติพันธุ์, คำอธิบาย นิติกรรม-สัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของ พ.ร.บ. ว่าด้วย ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง, พิมพ์ครั้งที่ 14 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า 74

นำบทบัญญัติแห่งกฎหมายลักษณะนั้นๆ พิจารณาเป็นบางเรื่องบางประเด็นเท่านั้น ส่วนการพิจารณาในแง่หลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาต่างตอบแทนแล้ว คู่สัญญาต่างก็ต้องเป็นเจ้าของหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกันในลักษณะต่างตอบแทนกันอยู่ดี โดยแต่ละฝ่ายต่างก่อนที่ขึ้นต่อกัน หากฝ่ายหนึ่งไม่ยอมชำระหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งก็อาจปฏิเสธการชำระหนี้ตอบแทนได้ (มาตรา 369)

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า สำหรับลักษณะและผลบังคับตามกฎหมายของสัญญาต่างตอบแทน พิเศษยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา นั้น พบว่าแนวความเห็นของนักกฎหมายไทย³² ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. จิต เศรษฐบุตร และ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมท ต่างมีความเห็นเกี่ยวกับสัญญาต่างตอบแทนพิเศษยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดาว่าเป็น “สัญญาไม่มีชื่อ” ชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องนำบทบัญญัติว่าด้วยหนี้ที่เบ็ดเสร็จทั่วไป และบทบัญญัติลักษณะสัญญามาใช้บังคับ รวมทั้งอาจต้องนำมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้เพื่อหาบทบัญญัติใกล้เคียงอย่างยิ่งมาใช้แก่กรณี และอาจต้องนำบทบัญญัติลักษณะเช่าทรัพย์มาใช้เป็นบทเสริม ซึ่งอยู่ในดุลพินิจของศาลว่าจะนำมาใช้มากน้อยเพียงใด

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่า เมื่อสัญญาในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งมีความสำคัญต่อการสร้างนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการกับเกษตรกรเป็นอย่างมาก และประเทศไทยก็ได้นำเข้าสัญญารูปแบบนี้ไปใช้กับการผลิตสินค้าเกษตรหลายชนิดโดยเฉพาะการเลี้ยงไก่เนื้อ ซึ่งมีลักษณะการเลี้ยงเชิงอุตสาหกรรม และถือเป็นสินค้าส่งออกสำคัญและสร้างมูลค่าส่งออกสูง ทั้งนี้ อุตสาหกรรมดังกล่าวได้รับการพัฒนามานานในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งถือเป็นประเทศต้นแบบของการเลี้ยงไก่เชิงอุตสาหกรรม และเป็นประเทศที่มีปริมาณการผลิตอันดับต้นของโลก ประกอบกับมีกฎหมายควบคุมดูแลการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งโดยเฉพาะ ผู้เขียนจึงเห็นควรศึกษาถึงรูปแบบสัญญาและกฎหมายที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่แบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอในบทต่อไป

³² จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแห่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522) , หัวข้อ 484 ; ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมท, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, เล่ม 1 (ภาค 1-2) (พระนคร : อักษรสาส์น, 2505) หน้า 485-486

บทที่ 3

รูปแบบสัญญาและกฎหมายเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เลี้ยงไก่เนื้อและส่งออกเนื้อไก่เป็นอันดับหนึ่งของโลก โดยความสำเร็จการประกอบอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่เป็นผลมาจากวิวัฒนาการและการเติบโตของอุตสาหกรรมเกษตรอย่างต่อเนื่องและยาวนาน สอดคล้องกับประเด็นด้านกฎหมายที่ได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรใช้บังคับเป็นการเฉพาะ จึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาปัญหาที่ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นเอกเทศสัญญาหรือไม่ ลักษณะใด ทั้งนี้ ตามหลักของการใช้กฎหมายในกรณีที่มีกฎหมายพิเศษ (Lex Specialis) และกฎหมายทั่วไป (Lex Generalis) ใช้บังคับอยู่ภายในเวลาเดียวกันต้องพิจารณาจากบทกฎหมายพิเศษเรื่องนั้นๆ ก่อน¹ ดังนั้น ในการศึกษาเนื้อหาของบทที่ 3 ผู้เขียนจึงมิได้มุ่งเปรียบเทียบประเด็นกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อของประเทศไทยกับกฎหมายดังกล่าวของประเทศสหรัฐอเมริกา หากแต่เป็นการศึกษาลักษณะของสัญญาและกฎหมายเฉพาะที่ใช้บังคับในประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสัญญาการเลี้ยงไก่เนื้อของประเทศไทยในอนาคต

3.1 สัญญาที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่เนื้อ

ตามหลักการทำสัญญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาอันเกิดจากการตกลงเจรจาต่อรองกันระหว่างคู่สัญญา ซึ่งก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ที่เรียกว่าสัญญาธรรมดาที่ไม่ต้องทำตามแบบ (Simple Contract หรือ Parol Contract) อันเป็นสัญญาที่จะได้ตกลงผูกพันด้วยปากเปล่าหรือเขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยความตกลงนั้นจะมีผลผูกพันกันตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตอบแทนกัน (Consideration)² ซึ่งต่างจากสัญญาตามแบบ (Formal Contract) ที่ต้องทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นตราสาร หรือประทับตราอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสำคัญ หรือบางครั้งเรียกว่า สัญญาประทับตรา (Contract Under Seal) สัญญาประเภทนี้ต้องทำเป็นหนังสือตามแบบประทับตราและส่งมอบจึงจะมีผลผูกพันโดยไม่ต้องมีผลประโยชน์ตอบแทน และมีผลบังคับเพราะทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด

¹ หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 17 แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 77.

² ไชยยศ เหมะรัชตะ, กฎหมายว่าด้วยสัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 52.

อย่างไรก็ตาม แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เป็นการเฉพาะแต่กฎหมายของสหรัฐอเมริกาถือว่าสัญญาเลี้ยงไก่นั้น เป็นสัญญาอย่างหนึ่งของ “สัญญาทางการเกษตร”

3.2 สัญญาทางการเกษตร (Agricultural Contract)

สัญญาทางการเกษตร (Agricultural Contract) หมายถึง สัญญาที่มีข้อตกลงผูกพันระหว่างเกษตรกรกับบริษัท หรือระหว่างเกษตรกรด้วยกัน ซึ่งระบุเงื่อนไขของการผลิตและ/หรือการตลาดของสินค้าเกษตรนั้นๆ ไว้ รูปแบบของสัญญา ลักษณะข้อสัญญา รวมถึงการกำหนดคุณภาพหรือปริมาณผลผลิตของแต่ละคู่สัญญาจะแตกต่างกันไปตามแต่ชนิดหรือข้อตกลง ทั้งนี้ ศูนย์ศึกษาจัดการทรัพยากรทางการเกษตรของกระทรวงเกษตรสหรัฐ (USDA's Agricultural Resource Management Study : ARMS) ได้แบ่งสัญญาทางการเกษตรออกเป็น 2 ประเภท³ ได้แก่ สัญญาการตลาด (Marketing Contract) และสัญญาการผลิต (Production Contract)

3.2.1 สัญญาการตลาด (Marketing Contract)⁴

สัญญาการตลาด หมายถึง ข้อตกลงลายลักษณ์อักษรที่ทำขึ้นระหว่างบริษัทและเกษตรกร โดยระบุกลไกการคำนวณราคาและช่องทางการระบายสินค้าก่อนทำการเก็บเกี่ยว (สำหรับพืชผัก ผลไม้) หรือก่อนนำออกขาย (สำหรับสินค้าปศุสัตว์) ซึ่งกลไกการคำนวณราคาส่วนใหญ่จะขึ้นกับความสามารถของเกษตรกรจนถึงความผันผวนของราคาตลาด โดยมากแล้วเนื้อหาในสัญญาจะระบุเกี่ยวกับปริมาณสินค้าและตารางเวลาขนส่ง ซึ่งอำนาจการจัดการสินค้าทั้งหมดอยู่ที่เกษตรกรผู้ปลูก/ผู้ผลิต เพราะถือว่าเกษตรกรเหล่านี้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินตั้งแต่วัตถุดิบจนกระทั่งได้ผลผลิตออกมา สัญญาประเภทนี้เกษตรกรต้องรับผิดชอบความเสี่ยงในผลผลิตแต่เฉลี่ยความเสี่ยงด้านราคากับคู่สัญญาอีกฝ่าย ไม่ว่าจะป็นโรงงานแปรรูปหรือพ่อค้าคนกลาง โดยปกติแล้วเกษตรกรจะนิยมใช้สัญญาการตลาดกับการปลูกพืชมากกว่าการเลี้ยงสัตว์

³ MacDonald, J.M. Agricultural Contracting, Competition, and Antitrust. American Journal of Agricultural Economics, 88(5), 2006: 1244-1250.

⁴ USDA, Farmers' Use of Marketing and Production Contracts. Economic Research Service/USDA . AER -747, p. 3.

ตามรายงานของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาพบว่าร้อยละ 40 ของมูลค่าพืช ผัก ผลไม้ ที่ผลิตได้ในปี ค.ศ. 1997 ล้วนเป็นการปลูกขึ้นภายใต้สัญญาการตลาด⁵

3.2.2 สัญญาการผลิต (Production Contract)

สัญญาการผลิต หมายถึง สัญญาที่ระบุรายละเอียดของวัตถุดิบที่จัดหาโดยคู่สัญญา อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอาจเป็นโรงงานแปรรูป โรงงานผลิตอาหารสัตว์ หรือบริษัทธุรกิจเกษตร ไม่ว่าจะเป็ นเมล็ดพันธุ์หรือพันธุ์สัตว์ หรือปัจจัยการผลิตอื่นๆ และระบุถึงปริมาณ คุณภาพของสินค้านั้น รวมถึงขั้นตอนหรือกระบวนการผลิตที่เกษตรกรคู่สัญญาต้องปฏิบัติตามโดยเฉพาะเจาะจง และวิธีการคำนวณค่าตอบแทนให้เกษตรกรคู่สัญญา ซึ่งในข้อสัญญามักจะกำหนดให้บริษัท ผู้ประกอบการมีกรรมสิทธิ์ในสินค้าตลอดระยะเวลาการผลิต และโดยส่วนใหญ่ในสัญญาเลี้ยงสัตว์นั้น บริษัทจะกำหนดให้เกษตรกรคู่สัญญารับภาระเรื่องการจัดหาโรงเรือน แรงงาน และค่าใช้จ่าย สาธารณูปโภคต่างๆ ในขณะที่บริษัทจะดูแลเรื่องพันธุ์สัตว์ อาหาร การอภิบาลทั่วไป รวมถึงให้สิทธิ์ บริษัทเข้าตรวจสอบฟาร์มได้ตลอดเวลา ซึ่งตามรายงานของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาพบว่า ร้อยละ 70 ของมูลค่าการเลี้ยงไก่เป็นการผลิตแบบมีสัญญาการผลิต⁶ โดยมีข้อสังเกตว่าเมื่อบริษัท คู่สัญญาเป็นฝ่ายควบคุมปริมาณผลผลิตและขั้นตอนการผลิต ก็ย่อมมีแนวโน้มว่าจะเป็นฝ่ายคุม ข้อสัญญาเช่นเดียวกัน

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่าเนื่องด้วยสัญญาการผลิตนั้นได้รวมขั้นตอนการผลิตเริ่มแรกไว้ด้วย เช่น การสร้างโรงเรือน การให้สินเชื่อด้านพันธุ์สัตว์ ฯลฯ จึงเกิดสัญญาขึ้นก่อนมีการผลิตสินค้านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ในทางทฤษฎีแล้วสัญญาจะเกิดจากความตกลงระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายที่สามารถกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ได้ โดยที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย แต่เมื่อสังคมอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทในสหรัฐอเมริกา ก็เริ่มปรากฏปัญหาสำคัญขึ้น 2 ประการ ได้แก่

ประการแรก คือ อำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกันในเวลาที่ทำสัญญา เพราะเมื่อมีการรวมกลุ่มของโรงงานแปรรูปอาหารหรืออุตสาหกรรมผลิตปัจจัยการเกษตร ย่อมทำให้มีจำนวนผู้แข่งขันน้อยราย บริษัทเหล่านี้ก็จะใช้อำนาจการตลาดที่เหนือกว่ากำหนดข้อสัญญาที่ให้ประโยชน์แก่ตนเป็นการผูกขาดอุตสาหกรรมประเภทนั้นๆ

⁵ The US Congress, A Glossary of Terms, Programs, and Laws, 2005 Edition. Congressional Research Service, The Library of Congress , Updated June 16, 2005.

⁶ Ibid.

ประการที่สอง คือ ความไม่สมบูรณ์ของข้อสัญญา ด้วยเหตุที่ปัญหาต่างๆนอกเหนือจากที่ระบุในสัญญา เกษตรกรยอมไม่อาจล่วงรู้ได้และเมื่อเกิดปัญหาจากการใช้สัญญาขึ้น ผลที่ตามมาคือคู่สัญญาอีกฝ่าย (บริษัท) จะฉวยโอกาสเอาเปรียบ ดังนั้น คู่สัญญาที่เป็นบริษัทมักเป็นฝ่ายร่างสัญญาไว้ล่วงหน้าซึ่งรู้จักกันในนาม “สัญญาสำเร็จรูป” ขณะที่อีกฝ่าย (เกษตรกรผู้เลี้ยง) มีสิทธิตัดสินใจว่าจะเข้าทำสัญญาด้วยหรือไม่ (take it or leave it) โดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขใดในสัญญาได้ เหตุที่บริษัทไม่เข้าเจรจาต่อรองเพื่อทำสัญญากับเกษตรกรรายคน หรือใช้วิธีกำหนดเงื่อนไขในสัญญาแต่ละฉบับให้มีรูปแบบเดียวกัน ก็เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายของบริษัทและสะดวกต่อการจัดการ นอกจากนี้ บริษัทคู่สัญญาไม่นิยมแข่งขันกันในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน จึงทำให้เกษตรกรไม่มีทางเลือกเข้าทำสัญญามากนัก

ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์บางท่านมองว่า⁷ สัญญาทางการเกษตร (Agricultural Contract) ไม่ว่าจะสัญญาจะมีเป็นรูปแบบใดมักมีลักษณะการจัดการที่ซับซ้อนมากกว่าสัญญาทางเศรษฐกิจภาคอื่นๆ ด้วยว่าการผลิตสินค้าเกษตรนั้นมีความพิเศษและมีผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานด้านอาหาร จึงมีผลกระทบต่อโครงสร้างสัญญาทางการเกษตรและประสิทธิภาพของนิติสัมพันธ์แต่ละฝ่ายด้วย กล่าวคือ การผลิตสินค้าเกษตรต้องสอดคล้องกับสภาพอากาศ กระบวนการผลิต และให้ความสำคัญกับเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Quality and Safety) สำหรับผู้บริโภค อีกทั้งสัญญาทางการเกษตรยังกำหนดให้คู่สัญญาต้องมีความรับผิดชอบสูงเมื่อเทียบกับภาคส่วนอื่นทางเศรษฐกิจ

3.3 ตัวอย่างความไม่เป็นธรรมในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

จากการศึกษาพบว่า ในอดีตที่ผ่านมาอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่แบบมีสัญญาในประเทศสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาเรื่องการทำอันไม่เป็นธรรม “unfair practices” อันเกิดจากข้อกำหนดต่างๆในสัญญา ตัวอย่างเช่น⁸

⁷ Yuliya Bolotova. Agricultural Contracting: A Legal and Economic Analysis of Selected Problems. Agricultural Economics Research Series No. 07-03 , May 2007. p 4.

⁸ Randi Ilyse Roth, Contract Farming Breeds Big Problems for Growers In Legal Action Report. Farmer's Legal Action Group, Inc. 1992.

ตัวอย่างที่ 1: เลิกสัญญาเร็วเกินไป (Early Termination of Contract) เนื่องจากในการเริ่มต้นเลี้ยงไก่เกษตรกรผู้เลี้ยงจะต้องลงทุนเป็นจำนวนกว่า 200,000 - 400,000 เหรียญสหรัฐฯ เกี่ยวกับปัจจัยการผลิตพื้นฐาน เช่น โรงเรือนที่ต้องได้มาตรฐาน เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงต้องนำไปจำหน่ายกับสถาบันการเงิน และผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะกำหนดระยะเวลาของสัญญาสั้นเกินสมควร เช่น กำหนดระยะเวลาจากรุ่นต่อรุ่น (13-15 เดือน) ทั้งที่เงินลงทุนที่เสียไปสำหรับการเลี้ยงไก่จะต้องใช้เวลากว่า 15 ปี จึงจะคืนทุน ซึ่งหากไม่มีการต่ออายุสัญญาแล้ว เกษตรกรย่อมไม่สามารถนำโรงเรือนและอุปกรณ์ต่างๆ ไปใช้ประโยชน์อื่นได้ ขณะที่สัญญาบางฉบับบริษัทกำหนดแต่เพียงว่าจะต่อสัญญาให้หากการเลี้ยงไก่ของเกษตรกรอยู่ในระดับที่น่าพอใจ เช่นนี้เกษตรกรต้องเป็นผู้รับความเสี่ยงจากการเลิกสัญญาของบริษัทแต่ฝ่ายเดียว

ตัวอย่างที่ 2 : กำหนดให้เกษตรกรปรับปรุงโรงเรือนด้วยเงินทุนส่วนตัว (Company Requires Grower to Make Improvements at Grower's Expense) มิฉะนั้นบริษัทจะไม่ต่อสัญญา ซึ่งบางครั้งเป็นข้อเรียกร้องที่ไม่จำเป็น เช่น ติดตั้งระบบปรับอากาศอย่างดี ปรับปรุงพื้นที่โดยรอบให้เหมาะต่อการเลี้ยง การที่บริษัทเพิ่มเงื่อนไขเหล่านี้อาจมีสาเหตุมาจากการต้องการลดค่าใช้จ่ายด้านการวิจัยและพัฒนา หรือต้องการลดจำนวนเกษตรกรคู่สัญญาที่ไม่มีศักยภาพ หรือบางครั้งต้องการระบายสินค้าจากอุตสาหกรรมข้างเคียงของตน เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 3 : อำนาจการจัดการวัตถุดิบของบริษัท (Manipulation of Inputs) เกษตรกรผู้เลี้ยงต่างต้องรับวัตถุดิบต่างๆ มาจากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นลูกไก่ อาหาร และวัคซีน โดยผ่านการควบคุมของบริษัท และบริษัทจะเข้ามาดูแลการดำเนินการและรายละเอียดด้านต่างๆ ซึ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงจะได้รับชำระราคาตามขนาดและน้ำหนักไก่ใหญ่ ณ วันขาย แต่เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหว่าตนได้รับวัตถุดิบที่ไม่มีคุณภาพ เช่น ลูกไก่ไม่แข็งแรง สวมผสมหัวอาหารไม่ถูกต้อง ซึ่งล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้ไก่โตไม่เต็มที่หรือติดโรคระบาดได้ง่าย

ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก จนเกิดการรวมตัวและเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยแก้ไข เมื่อภาครัฐตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการใช้สัญญาที่เอาเปรียบฝ่ายที่อ่อนแอกว่าหรือข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่างๆ ในที่สุดรัฐบาลกลางจึงแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าทางการเกษตรให้หมายรวมถึงการเลี้ยงไก่แบบมีสัญญาด้วย

3.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญา

การเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่เลี้ยงภายใต้การทำสัญญาที่เรียกว่า สัญญาการผลิต (production contract) โดยสัญญานั้นจะกำหนดควบคุมนิติสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาสองฝ่าย อย่างไรก็ตามก็ตีสัญญาดังกล่าวว่าต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับการทำ การเกษตรโดยเฉพาะทั้งกฎหมายระดับสหพันธรัฐ หรือ Federal Law และ กฎหมายระดับมลรัฐ หรือ State Laws เป็นต้น

3.4.1 กฎหมายระดับสหพันธรัฐ : Packers and Stockyards Act 1921

3.4.1.1 ความเป็นมา

กฎหมายฉบับนี้ตราขึ้นใช้บังคับเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1921⁹ ซึ่งแต่เดิมนั้นบังคับใช้ แต่เฉพาะการซื้อขายปศุสัตว์ (livestock) เช่น วัว หมู โดยไม่รวมถึงสัตว์ปีก (poultry) จนกระทั่งปี ค.ศ. 1935 จึงได้มีการเพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการซื้อขายสัตว์ปีกเพื่อให้สอดคล้องกับอุตสาหกรรม การเกษตรในสมัยนั้น ต่อมาเมื่อโครงสร้างของอุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่เปลี่ยนแปลงไปในปี ค.ศ. 1987 เป็นเหตุให้ต้องแก้ไขบทนิยามคำว่า “ผู้จัดหาสัตว์ปีกมีชีวิต” (“A live poultry dealer”) จากเดิมให้หมายความแต่เฉพาะบุคคลซึ่งประกอบธุรกิจซื้อหรือขายสัตว์ปีกมีชีวิตในทางการค้า เป็น “ให้หมายรวมถึงผู้เลี้ยงหรือดูแลสัตว์ปีกมีชีวิตตามสัญญาที่จัดเตรียมโดยบริษัทด้วย”¹⁰

โดยที่เหตุผลและความจำเป็นในการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ขึ้นคือเพื่อต้องการ ส่งเสริมการแข่งขันอย่างเสรีและการกระทำทางการค้าที่เป็นธรรมในอุตสาหกรรมสัตว์ปีกและ ปศุสัตว์ (livestock and Poultry)¹¹ และคุ้มครองผลประโยชน์ทางการเงินของเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ กับบริษัทแบบมีสัญญาว่าโดยเฉพาะกรณีที่ไม่ได้รับชำระจากผู้ค้าสัตว์ปีก จะได้รับชำระราคา โดยเร็วตามน้ำหนักสัตว์ที่เที่ยงตรง อีกทั้งเพื่อปกป้องผลประโยชน์ให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยการห้าม กระทำการอันเป็นการผูกขาด เช่น ห้ามผู้ประกอบการหรือพ่อค้าคนกลางสมรู้ร่วมคิดกันบั่นราคาหรือ แบ่งเขตพื้นที่เพื่อต้องการบังคับให้เกษตรกรผู้เลี้ยงยอมขายให้ในราคาต่ำ¹² เป็นต้น และเพื่อให้ การใช้บังคับกฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐสภาจึงให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง

⁹ 7 U.S.C. §§ 181-229 (2000).

¹⁰ 9 C.F.R. §§ 204.2 (b) (1), (e) (2001) โดยสำนักงานภูมิภาคบางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีการเลี้ยง สัตว์ปีกหนาแน่น เช่น Atlanta, Georgia; Bedford, Virginia; Forth Worth, Texas; และ Memphis, Tennessee.

¹¹ Christopher R. Kelley, An Overview of the Packers and Stockyards Act, The National Agricultural Law Center : University of Arkansas School of Law 1 (April 2003).

¹² See 7 U.S.C. § 192(c)(f).

เกษตร (Secretary of Agriculture) อย่างเต็มที่ในการสืบสวนสอบสวน กำกับดูแล การกระทำของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บรรจุหีบห่อหรือผู้ดูแลฟาร์มด้วย ว่าการกระทำนั้นเข้าข่ายเป็นการผูกขาด การกระทำอันไม่เป็นธรรม ข้อโกง หรือการเลือกปฏิบัติหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ จึงเท่ากับว่ากฎหมายฉบับนี้ขยายขอบเขตของกฎหมาย Sherman Act หรือ Clayton Act หรือ Federal Trade Commission Act ที่เกี่ยวกับการผูกขาดสินค้าและคุ้มครองผู้บริโภคด้วย

นอกเหนือจากกระทรวงเกษตรของสหรัฐ (U.S. Department of Agricultural : "USDA") ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจออกกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ ยังมีอีกหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายฉบับนี้ ได้แก่ GIPSA : Grain Inspection Packer and Stockyards Administration) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่นำ P&S Act ไปปฏิบัติและบังคับใช้ ทั้งนี้ GIPSA มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. และมีสำนักงานภูมิภาคกว่า 12 แห่ง¹³

3.4.1.2 สารสำคัญ

บทบัญญัติที่สำคัญของ Packer and Stockyard Act ("P&S Act") ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่แบบมีสัญญาสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

(1) บทนิยาม

"A poultry grower" หรือ ผู้เลี้ยงสัตว์ปีก หมายถึง "บุคคลที่ทำธุรกิจเลี้ยงและดูแลสัตว์ปีกมีชีวิตเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ ไม่ว่าสัตว์ปีกนั้นจะเป็นของผู้เลี้ยงหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้ ไม่รวมถึงลูกจ้างของเจ้าของสัตว์ปีกนั้น"¹⁴

"A poultry growing arrangement" หรือ การตกลงเลี้ยงสัตว์ปีก หมายถึง "สัญญาเลี้ยงสัตว์ ข้อตกลงด้านการตลาด หรือข้อตกลงอื่นใดภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้เลี้ยงและดูแลสัตว์ปีกมีชีวิตตามคำสั่งของอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อนำส่งไปแปรรูป"¹⁵

"A live poultry dealer" หรือ ผู้ค้าสัตว์ปีกมีชีวิต หมายถึง "บุคคลที่ทำธุรกิจที่ได้สัตว์ปีกมีชีวิตมาด้วยการซื้อหรือได้มาตามสัญญาเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อวัตถุประสงค์นำส่งโรงฆ่าสัตว์ หรือขายให้คนอื่นอีกทอด"¹⁶

¹³ 7 C.F.R. §§ 2.22(a) (3) (iii) and 2.81 (a) (3) (2001).

¹⁴ 7 U.S.C. § 182 (8).

¹⁵ 7 U.S.C. § 182 (9).

¹⁶ 7 U.S.C. § 182 (10).

จากคำนิยามข้างต้นแสดงให้เห็นว่า P&S Act ครอบคลุมถึงสัญญาระหว่างบริษัท ผู้ประกอบธุรกิจค้าสัตว์ปีกชำแหละหรือแปรรูป กับเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีกด้วย

(2) ข้อห้าม-ข้อปฏิบัติ

นับแต่การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ P&S Act เมื่อปี ค.ศ.1987 เป็นต้นมา ได้มีการออกกฎระเบียบจำนวนมากในอุตสาหกรรมเลี้ยงไก่เนื้อของสหรัฐอเมริกา โดยการห้ามใช้ การกระทำหรือวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่เป็นธรรมหรือการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึง การหลอกลวง ดังนั้น เพื่อให้วัตถุประสงค์ของการแก้ไขเพิ่มเติมบรรลุเป้าหมาย จึงได้มีการ กำหนดการกระทำที่อนุญาตและห้ามกระทำสำหรับผู้ค้าสัตว์ปีกด้วยข้อกำหนดหลายประการ ตัวอย่างเช่น

(2.1) การจ่ายค่าตอบแทนตรงเวลาและเต็มจำนวน (Pay Poultry Grower Promptly and Fully)

P&S Act กำหนดให้บริษัทผู้ค้าสัตว์ปีกต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เลี้ยง ตรงเวลาและเต็มจำนวน¹⁷ โดยให้ระบุกำหนดเวลาในข้อสัญญาอย่างชัดเจน ทั้งนี้ จะต้องชำระให้ แล้วเสร็จภายใน 15 วัน นับแต่เกษตรกรผู้เลี้ยงจัดส่งไก่เนื้อมีชีวิตเข้าโรงงานชำแหละ สำหรับกรณี ที่ตกลงชำระเป็นเงินสดจะต้องจ่ายทันทีเมื่อซื้อขายไก่กันเสร็จแล้ว

(2.2) การให้ความสำคัญกับการชั่งน้ำหนัก (Take Steps to Weigh Birds Accurately)

เนื่องจากรายได้หลักของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ซึ่งเป็นสัตว์ปีกภายใต้สัญญา เลี้ยงไก่นั้น จะมากหรือน้อยย่อมขึ้นกับน้ำหนักของไก่ ณ เวลาส่งมอบตามสัญญา ด้วยเหตุนี้ P&S Act จึงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับขั้นตอนการชั่งน้ำหนักและการกระทำอื่นๆ ที่อาจส่งผลต่อน้ำหนักของสัตว์ปีก¹⁸ ตัวอย่างเช่น

(2.2.1) ความเอาใจใส่และรวดเร็ว (Reasonable Care and Promptness)

ผู้ค้าสัตว์ปีกจะต้องให้ความสำคัญกับการดูแล ทะนุถนอม และต้อง รักษาเวลาไม่ว่าจะอยู่ในช่วงใด ทั้งการขนขึ้น - ขนลง การเดินทาง การกักหรือปล่อยลงคอก

¹⁷ 7 U.S.C. § 192 (a).

¹⁸ 9 C.F.R. § 201.108-1 (2001).

การให้น้ำและอาหาร รวมทั้งการชั่งน้ำหนัก¹⁹ เพื่อป้องกันสัตว์ปีกตื่นตกใจ บาดเจ็บหรือตายได้อีกทั้งการคำนวณน้ำหนักโดยรวมจะต้องกระทำทันทีที่สัตว์นั้นมาถึงโรงงานหรือโรงพักสัตว์ เพราะหากปล่อยให้ให้น้ำหนักสัตว์ปีกลดได้

(2.2.2) การบำรุงรักษาและตรวจสอบเครื่องชั่ง (Maintenance and Operation of Scales)

บทบัญญัติของ P&S Act ได้กำหนดให้บรรดาเครื่องชั่งที่ผู้ค้าสัตว์ปีกใช้เพื่อคำนวณค่าตอบแทนนั้น จะต้องติดตั้ง บำรุงรักษา และใช้งานตรงตามมาตรฐานที่กำหนด อันเป็นการรับประกันแก่ผู้เลี้ยงว่าจะได้น้ำหนักถูกต้อง นอกจากนี้ กระทรวงเกษตรสหรัฐได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้งานเครื่องชั่งว่าทำอย่างไรให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้การกำหนดค่าตอบแทนแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็นไปอย่างถูกต้องเช่นกัน²⁰ นอกจากนี้ ผู้ค้าสัตว์ปีกมีหน้าที่ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญให้มาติดตั้งและตรวจสอบการทำงานของเครื่องชั่ง ทั้งนี้ จะต้องมีการตรวจสอบตามระเบียบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง โดยจะต้องยื่นรายงานผลการตรวจสอบและทดสอบต่อ GIPSA²¹ และต้องอนุญาตให้ผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมายซึ่งหมายความรวมถึงผู้ค้าและผู้เลี้ยงสัตว์ปีกเข้าร่วมสังเกตการณ์ในทุกขั้นตอนเกี่ยวกับการชั่งน้ำหนัก ตั้งแต่กระบวนการชั่ง การชั่ง และการบันทึกน้ำหนัก โดยหากมีการทักท้วงจากผู้มีส่วนได้เสียฝ่ายใดหรือตัวแทนจาก GIPSA ผู้ชั่งจะต้องตรวจสอบสภาพของเครื่องชั่งทันที²²

(2.3) การระบุรายละเอียดในสัญญา (Provide Basic Information in Contract)

ตามระเบียบข้อบังคับที่ออกมาภายใต้ P&S Act กำหนดให้ผู้ค้าสัตว์ปีก (A live poultry dealer) ที่ทำสัญญาเลี้ยงสัตว์ร่วมกับเกษตรกรต้องระบุในสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างละเอียดและชัดเจน ถึงระยะเวลาของสัญญา (duration of contract) และเงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นเหตุให้ผู้สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเลิกสัญญา (condition for the termination)²³ ตลอดจนการชำระค่าตอบแทนให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยง²⁴ นอกจากนี้ ยังกำหนดให้สัญญาต้องมีรายละเอียดหลายประการ เช่น (1) สูตรการคำนวณอัตราแลกเนื้อ (feed conversion ratios)

¹⁹ 9 C.F.R. § 201.82 (b) (2001)

²⁰ 9 C.F.R. § 201.108-1 (2001)

²¹ 9 C.F.R. § 201.72 (a) (2001)

²² 9 C.F.R. § 201.108-1 (e) (4) (2001)

²³ 9 C.F.R. § 201.100 (a) (1) (2001)

²⁴ 9 C.F.R. § 201.100 (a) (2) (2001)

- (2) สูตรการเปลี่ยนของเสียเป็นน้ำหนัก (3) เกณฑ์การแบ่งกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยง หรือ
 (4) การคำนวณราคาค่าอาหารหรือวัตถุดิบอื่นๆ ที่บริษัทจัดให้ เป็นต้น

(2.4) การจัดเก็บและนำเสนอข้อมูล(Keep Records and Provide Information)

P&S Act ได้บัญญัติให้ผู้ค้าสัตว์ปีกมีหน้าที่เก็บข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์อย่างละเอียด ครบถ้วน และถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อนำส่งเป็นข้อมูลให้แก่ GIPSA ตามระยะเวลาที่กำหนด และต้องอนุญาตให้ตัวแทนผู้รับมอบอำนาจจากกระทรวงเกษตรเข้าตรวจสอบข้อมูลและตรวจตรากิจการต่างๆ ตามที่ P&S Act ได้กำหนดไว้ด้วย²⁵ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธุรกิจของผู้ค้าสัตว์ปีกที่ได้มาจากการเข้าตรวจสอบนี้ กฎหมายห้ามมิให้มีการเปิดเผยอย่างเด็ดขาด²⁶

(3) การบังคับใช้ P&S Act

(3.1) การกำกับดูแลและการสืบสวน (Regulation and Investigation)

P&S Act ได้กำหนดให้ GIPSA เป็นหน่วยงานหลักที่มีอำนาจออกกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ และดูแลผลประโยชน์ของเกษตรกรให้เป็นไปตามกฎหมายฉบับนี้²⁷ ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายฉบับนี้ในส่วนที่ว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลด้วย ทั้งนี้ เมื่อเกษตรกรเห็นการทำผิดสัญญาหรือการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนข้อกฎหมาย เกษตรกรอาจทำเรื่องร้องเรียนต่อ GIPSA เพื่อขอให้ตรวจสอบ ขณะเดียวกัน P&S Act ก็ให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร (Secretary of Agriculture) ในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ และการสืบสวนบริษัทที่เชื่อว่ากระทำผิดบทบัญญัติของ P&S Act²⁸ โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรมีอำนาจเรียกให้บริษัทผู้ประกอบการส่งรายงาน รายงานการประชุมลับ หรือรายงานประจำปี เรียกมาให้ข้อมูล หรือให้การเป็นพยาน หรือตอบคำถามอย่างเป็นทางการภายใต้การสาบานตน ตลอดจนเรียกให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องส่งข้อมูลต่างๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการสืบสวนได้²⁹ อย่างไรก็ตาม หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์

²⁵ 9 C.F.R. § 201.95 (2001)

²⁶ 9 C.F.R. § 201.96 (2001)

²⁷ 7 U.S.C. § 228

²⁸ 7 U.S.C. § 222; 15 U.S.C. § 46 (a)

²⁹ 7 U.S.C. § 222; 15 U.S.C. § 49. See also *United States v. Marshall Durbin & Co. of Haleyville, Inc.*, 363 F.2d 1, 4-5 (5th Cir. 1996).

ของประเทศ เมื่อกระทรวงเกษตรสอบสวนเสร็จสิ้นจะต้องรายงานต่อสภาองเกรส (Congress) และเสนอแนวทางแก้ไขตาม P&S Act

(3.2) การใช้ทรัสต์ (Statutory Trust)

P&S Act กำหนดวิธีการเยียวยาทางปกครองที่เข้มงวดเพื่อเป็นหลักประกันสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรว่าจะได้รับชำระเงินสำหรับสัตว์ปีกและผลผลิตของสัตว์ปีกเมื่อนำส่งสินค้าอย่างแน่นอน กล่าวคือ การใช้ระบบทรัสต์หรือเงินกองทุนประกันการชำระเงิน โดย GIPSA จะใช้เงินจากกองทุนประกันการชำระราคาในกรณีที่กระทรวงเกษตรได้รับการร้องเรียนจากเกษตรกรผู้เลี้ยงว่าไม่ได้รับค่าตอบแทนในเวลาที่กำหนด³⁰ GIPSA จะเรียกให้บริษัทผู้ค้าสัตว์ปีกวางทรัสต์ที่เรียกได้ตามกฎหมายไว้กับ GIPSA ซึ่งจะมีผลเท่ากับว่านำสินทรัพย์ของบริษัทไปทำธุรกรรมใดๆ จนกว่าเกษตรกรจะได้รับชำระหนี้เต็มจำนวน³¹ ซึ่งหากบริษัทไม่สามารถชำระหนี้ได้ทั้งหมดหรือต่อมามีล้มละลาย เกษตรกรที่มีชื่อในทรัสต์ย่อมมีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อนเจ้าหนี้รายอื่น อย่างไรก็ตาม การใช้ทรัสต์จะใช้เฉพาะกับบริษัทผู้ค้าสัตว์ปีกที่มีผลประกอบการประจำปีหรือผลประกอบการเฉลี่ยต่อปีไม่ต่ำกว่า 100,000 เหรียญสหรัฐ นอกเหนือจากนี้ หากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรมีเหตุพอจะเชื่อได้ว่าบริษัทมีแนวโน้มจะไม่จ่ายค่าตอบแทนหรือไม่สามารถจ่ายค่าตอบแทนให้เกษตรกรผู้เลี้ยงได้ตามกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในสัญญา³² ก็สามารถยื่นคำขอต่อศาลท้องถิ่นให้มีคำสั่งห้ามบริษัทประกอบกิจการในฐานะ “ผู้ค้าสัตว์ปีก” ตามนิยามของ P&S Act ซึ่งควรตรวจจนกว่าจะได้ข้อยุติเรื่องการชำระราคา

(3.3) การดำเนินคดี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกาอาจรายงานการกระทำอันละเมิดต่อกฎหมาย P&S Act แก่กระทรวงยุติธรรมของสหรัฐได้ โดยกฎหมายกำหนดให้สำนักงานอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ยื่นคดีต่อศาลตามข้อมูลที่ได้รับรายงาน³³ หรือเกษตรกรอาจยื่นฟ้องต่อศาลโดยตรงไม่ว่าจะได้ยื่นคำร้องต่อหน่วยงาน GIPSA ไว้แล้วหรือไม่³⁴

³⁰ 7 U.S.C. § 197

³¹ 7 U.S.C. § 197 (b)

³² 7 U.S.C. § 228 (a)

³³ 7 U.S.C. § 224

³⁴ 7 U.S.C. § 209 (b)

3.4.2 กฎหมายระดับมลรัฐ

3.4.2.1 มลรัฐ Iowa : Model Producer Protection Act

ความเป็นมา

ในขณะที่ได้มีการตรากฎหมายระดับรัฐบาลกลางว่าด้วยอุตสาหกรรมเกษตรขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1921 และได้มีการกล่าวถึงปัญหาในภาคการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องนั้น กฎหมายภายในของแต่ละมลรัฐกลับไม่ได้มุ่งเน้นถึงปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อมีการตระหนักถึงปัญหาและข้อบกพร่องของกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมากยิ่งขึ้นในปี ค.ศ. 2000 จึงได้มีการออกประกาศอย่างเป็นทางการร่วมกันระหว่างสำนักงานอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐไอโอวาซึ่งนำโดยนาย Tom Miller อัยการสูงสุดแห่งมลรัฐไอโอวา (Iowa) และสำนักงานอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐอื่นๆ รวม 16 มลรัฐ* เพื่อริเริ่มให้มีการตรากฎหมาย Producer Protection Act ขึ้นใช้บังคับซึ่งได้มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการร่างกฎหมายฉบับนี้ไว้ว่า

“...ในปีที่ผ่านมา เรามีความกังวลอย่างยิ่งเกี่ยวกับแนวโน้มของการรวมตัวในภาคการเกษตรที่รุนแรงขึ้น ทั้งที่เป็นรูปแบบการรวมตัวในแนวดิ่งและแนวราบ ซึ่งกฎหมายป้องกันการผูกขาดไม่ได้ให้เครื่องมือใดๆ แก่เราในการจัดการกับสาเหตุสำคัญของปัญหา นั่นก็คือการทำสัญญาการเกษตรที่เข้มข้น การใช้สัญญาการผลิตและสัญญาการตลาดของบริษัทต่างๆ กับส่วนแบ่งการตลาดที่เติบโตตลอดเวลานี้ ส่งผลให้การรวมตัวในแนวดิ่งของภาคการเกษตรในอเมริกาสูงขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง” *

* ในวันที่ 13 กันยายน ค.ศ. 2000 รายชื่อมลรัฐที่เข้าร่วมได้แก่ Thomas Miller (Iowa), Ken Salazar (Colorado), Karen Freeman-Wilson (Indiana), Albert B. Chandler III (Kentucky), Mike Hatch (Minnesota), Mike Moore (Mississippi), Jeremiah W. (Jay) Nixon (Missouri), Joseph P. Mazurek (Montana), Don Stenberg (Nebraska), Frankie Sue Del Papa (Nevada), W.A. Drew Edmondson (Oklahoma), William H. Sorrell (Vermont), Darrell V. McGraw, Jr. (West Virginia), James E. Doyle (Wisconsin), and Gay Woodhouse (Wyoming).

* Statement of State Attorneys General on Producer Protection Act “...In recent years, we have become particularly concerned about the rapid trend towards consolidation in agriculture at both horizontal and vertical levels. The antitrust laws do not provide us with the tools to deal with an important cause of concentration in agriculture contracting. The use of production contracts and marketing contracts by firms with ever growing market shares has dramatically increased vertical integration in American agriculture....”

ทั้งนี้ ได้มีการระบุถึงความเสี่ยงที่เกษตรกรอาจได้รับจากการทำสัญญาการเกษตรไว้ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก : ความเสี่ยงจากอำนาจต่อรอง กล่าวคือ เมื่ออำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาไม่เท่าเทียมกันอย่างมากระหว่างผู้ประกอบการและเกษตรกร เกษตรกรจึงเข้าทำสัญญากับพื้นฐานคำว่า “จะทำหรือไม่ทำ” หรือ “take it or leave it” ซึ่งจะนำไปสู่รูปแบบการปฏิบัติต่อเกษตรกรอย่างไม่เป็นธรรม

ประการที่สอง : ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การทำสัญญาสามารถนำไปสู่การโอนความเสี่ยงทางเศรษฐกิจอันไม่เป็นธรรมให้เกษตรกรผู้ผลิต เช่น การทำสัญญาเลี้ยงไก่ที่ระบุให้ผู้เลี้ยงเป็นฝ่ายลงทุนเองซึ่งมีมูลค่าสูง เพื่อให้ได้คุณภาพผลผลิตตรงตามสัญญา

ประการที่สาม : ความเสี่ยงจากสัญญา กล่าวคือ เมื่อข้อสัญญาระบุห้ามมิให้เปิดเผยข้อมูลในสัญญา ย่อมเป็นเหตุให้ตลาดสินค้าชนิดนั้นขาดความโปร่งใสและอาจล่มสลายไปในที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงได้มีการดำเนินการร่างกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ผลิต หรือที่เรียกว่า “The Producer Protection Act : PPA” ขึ้น เพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ผลิต (Producer) ที่เข้าทำสัญญาผลิตสินค้าเกษตรในอนาคต

สาระสำคัญ

The Producer Protection Act : PPA มีหลักการและสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) คำนิยาม (Definition)³⁵

³⁵ Section 1. Definitions.

As used in this Act, unless the context otherwise requires:

- a. "Active contractor"
- b. "Agricultural Contract" means a marketing contract or a production contract.
- c. "Animal feeding operation"
- d. "Capital investment" means an investment in one of the following: (1) A structure, such as a building or manure storage structure. (2) Machinery or equipment associated with producing a commodity which has a useful life in excess of one year.
- j. "Contract producer" means a producer who holds a legal interest in a contract operation and who produces a commodity under a production contract.

ตัวอย่างเช่น

"Agricultural Contract" หรือ "สัญญาทางการเกษตร" หมายถึง ข้อตกลงด้านการตลาดหรือสัญญาด้านการผลิต

"Marketing Contract" หรือ "สัญญาทางการตลาด" หมายถึง ข้อตกลงระหว่างบริษัทและผู้ผลิตอันเป็นการตกลงซื้อผลผลิตอันเกิดจากการเลี้ยงหรือปลูกโดยผู้ผลิต จะทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม แต่สัญญาจะมีผลใช้บังคับต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายลงนามในสัญญาร่วมกัน

"Production Contract" หรือ "สัญญาทางการผลิต" หมายถึง ข้อตกลงที่ระบุเกี่ยวกับการผลิตสินค้าหรือเงื่อนไขการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าตามความต้องการของ

k. "Contractor" means an person who is an active contractor or a passive contractor.

l. "Crop" means

n. "Investment requirement" means a provision in a contract which require [sic] the contract producer to make capital investments associated with producing a commodity subject to a production contract. The provisions may be included as part of one or more oral or written agreements or contracts, and may be included as part of a production contract.

o. "Livestock" means

p. "Marketing contract" means an oral or written agreement between a processor and a producer for the purchase of commodities grown or raised by the producer in this state. A marketing contract is executed when it is signed or orally agreed to by each party or by a person authorized to act on the party's behalf.

q. "Open feedlot" means

r. "Passive contractor" means

s. "Processor" means a person engaged in the business of manufacturing goods from commodities, including by slaughtering or processing livestock, processing raw milk, or processing crops. [Exemption for small processors?] [sic]

t. "Produce" means

u. "Producer" means a person who produces a commodity, including but not limited to, a contract producer. "Producer" does not include a commercial fertilizer or pesticide applicator, a feed supplier, or a veterinarian, when acting in such capacity.

v. "Production contract" means an oral or written agreement that provides for the production of a commodity or the provision of management services relating to the production of a commodity by a contract producer. A production contract is executed when it is signed or orally agreed to by each party to the contract or by a person authorized to act on the party's behalf.

บริษัท และจะทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม แต่สัญญาจะมีผลใช้บังคับต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายลงนามในสัญญาร่วมกัน

“Processor” หรือ “บริษัทแปรรูป” หมายถึง บุคคลที่ประกอบธุรกิจโรงงานแปรรูปสินค้าจากสินค้าโภคภัณฑ์ต่างๆ เช่น ปศุสัตว์ นํ้านมดิบ พืช เป็นต้น

“Producer” หรือ “ผู้ผลิต” หมายถึง บุคคลที่ผลิตสินค้าโภคภัณฑ์นั้นๆ โดยที่ไม่รวมถึงตัวแทนจำหน่ายอาหาร ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย หรือนายสัตวแพทย์

(2) การใช้หลักสุจริต³⁶ (Implied Obligation of Good Faith)

สัญญาทางการเกษตรต้องกำหนดให้คู่สัญญาทุกฝ่ายมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามสัญญาและบังคับใช้สัญญาโดยอาศัยหลักสุจริตตามมาตรา 1-201 แห่ง Uniform Commercial Code

(3) เปิดเผยความเสี่ยงและอ่านเข้าใจ³⁷ (Disclosure of Risks and Readability)

³⁶ Section 3. Implied Obligation of Good Faith.

An agricultural contract poses an obligation of good faith, as defined in section 1-201 of the Uniform Commercial Code, on all parties with respect to the performance and enforcement of the agricultural contract.

³⁷ Section 4. Disclosure of Risks and Readability.

a. Disclosure Statement. An agricultural contract must be accompanied by a clear written disclosure statement setting forth the nature of the material risks faced by the producer if the producer enters into the contract. The statement must meet the readability requirements of subsection (b). The statement may be in the form of a written statement or checklist and may be developed in cooperation with producers or producer organizations. The statement shall disclose the following:

- (1) in the case of production contracts, the producer's right to review as provided in section 5.
- (2) contract duration;
- (3) contract termination;
- (4) renegotiation standards;
- (5) responsibility for environmental damage;
- (6) factors to be used in determining payment;
- (7) responsibility for obtaining and complying with local, state, federal permits;
- (8) any other contract term which the [commissioner/secretary/attorney general] determines is appropriate for disclosure.

สัญญาการเกษตรต้องเปิดเผยความเสี่ยงต่างๆ ที่เกษตรกรอาจต้องเผชิญเมื่อเข้าทำสัญญา โดยระบุไว้อย่างชัดเจนและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ทั้งนี้ สารสำคัญที่จะต้องเปิดเผย ได้แก่

- สิทธิของเกษตรกรในการตรวจสอบสัญญาตามมาตรา 5
- ระยะเวลาของสัญญา
- การเลิกสัญญา
- มาตรฐานการยอมรับ
- หน้าที่ความรับผิดชอบที่เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม
- ปัจจัยต่างๆ ที่นำมาใช้คำนวณค่าตอบแทน
- หน้าที่ที่ต้องรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบแห่งท้องถิ่น มลรัฐ และสหรัฐ
- ข้อสัญญาอื่นที่รัฐมนตรี(ว่าการกระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐ)หรือพนักงานอัยการ

เห็นควรว่าต้องเปิดเผย

ทั้งนี้ กำหนดให้สัญญาต้องทำเป็นหนังสือที่มีตัวอักษรขนาดไม่น้อยกว่า 10p และใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน และต้องมี cover sheet ที่รวบรวมความเสี่ยงที่อาจเกิดกับเกษตรกร คำแนะนำในการทำความเข้าใจสัญญาหรือดัชนีค่าต่างๆ ในสัญญา นอกจากนี้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายอาจยื่นคำร้องขอให้พนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่รัฐตรวจสอบหรือรับรองก่อนเข้าทำสัญญาว่าสัญญาเกษตรดังกล่าวเป็นไปตามกฎหมายนี้หรือไม่ หากพบว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรมแล้ว กฎหมายให้อำนาจแก้ไขข้อสัญญาให้ถูกต้องได้แต่การดังกล่าวไม่เป็นข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติ

(4) สิทธิทบทวนสัญญา³⁸ (Contract Producer's Three Day Right to Review)
เกษตรกรคู่สัญญาอาจยกเลิกสัญญาการผลิตได้โดยการส่งคำบอกกล่าวเป็น

b. Readability of Contracts. (1) Definition. As used in this subsection, "legible type" means a typeface at least as large as ten-point modern type, one-point leaded. (2) Cover Sheet Requirements. (a) Mandatory Cover Page. An agricultural contract entered into, amended, or renewed after the effective date of this Act must contain as the first page, or first page of text if it is preceded by a title page or pages, a cover sheet as provided in this section. (b) Requirements. The cover sheet or sheets must comply with paragraph 3 and must contain the following [sic] all of the following:

³⁸ Section 5. Contract Producer's Three Day Right to Review.

A contract producer may cancel a production contract by mailing a written cancellation notice to the contractor within three business days after the contract is executed, or before a later

ลายลักษณ์อักษรต่อบริษัทคู่สัญญาได้ภายใน 3 วันทำการ นับจากสัญญาที่มีผลใช้บังคับหรือในกรณีที่สัญญากำหนดวันสุดท้ายของการใช้สิทธิบอกเลิกไว้ เกษตรกรคู่สัญญาสามารถใช้สิทธิได้ภายในเวลาที่กำหนด ซึ่งการใช้สิทธิ วิธีการ และกำหนดเวลาบอกเลิกสัญญานี้จะต้องเปิดเผยอย่างชัดเจนไว้ใน cover sheet ให้เกษตรกรรับรู้ได้

(5) *ข้อสัญญาห้ามปกปิดข้อมูล*³⁹ (*Confidentiality Provisions Prohibited*)

หากสัญญาทางการเกษตรใดระบุข้อกำหนดหน้าที่ให้แก่เกษตรกรในการปกปิดข้อมูลของบริษัทไว้ เช่น ข้อห้ามมิให้เกษตรกรผู้ผลิตปศุสัตว์ นาย ผู้เชี่ยวชาญด้านการเงิน หรือแม้แต่เกษตรกรรายอื่น เท่ากับเป็นการกีดกันเกษตรกรที่จะได้รับทราบการคำนวณราคาที่เป็นมาตรฐาน และเป็นการขัดขวางการเผยแพร่กิจกรรมการเกษตรที่มีประโยชน์อื่นๆ ด้วย ซึ่งถือว่าการกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำอันไม่เป็นธรรมและเป็นการต้องห้ามตามกฎหมายนี้ หากมีข้อสัญญาใดระบุว่าต้องปกปิดข้อมูลจะส่งผลให้ข้อสัญญานั้นเป็นโมฆะทันที ไม่ว่าข้อสัญญานั้นจะระบุอย่างชัดแจ้งหรือโดยปริยาย ด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร

(6) *สิทธิยึดหน่วงตามสัญญา*⁴⁰ (*Production Contract Lien*)

cancellation deadline if a later deadline is specified in the contract. The contract producer's right to cancel, the method by which the contract producer may cancel, and the deadline for canceling the production contract shall be clearly disclosed in every production contract.

³⁹ Section 6. Confidentiality Provisions Prohibited.

(a). Prohibition. A contractor or processor shall not on or after the effective date of this Act, enforce a provision in an agricultural contract if the provision provides that information contained in the agricultural contract is confidential.

(b) Confidentiality Provisions Void. A provision which is part of an agricultural contract is void if the provision states that information contained in the agricultural contract is confidential. The confidentiality provision is void whether the confidentiality provision is express or implied; oral or written; required or conditional; contained in the agricultural contract, another agricultural contract, or in a related document, policy, or agreement. This section does not affect other provisions of an agricultural contract or a related document, policy, or agreement which can be given effect without the voided provision. This section does not require a party to an agricultural contract to divulge information in the agricultural contract to another person.

⁴⁰ Section 7. Production Contract Lien.

ในสัญญาการผลิตนั้นการไม่ได้รับชำระราคาถือเป็นความเสี่ยงสำคัญของ
 เกษตรกร กฎหมายจึงกำหนดให้เกษตรกรเหล่านี้เป็นเจ้าของที่มีสิทธิได้รับชำระหนี้ลำดับแรกเต็ม
 จำนวนตามที่ตกลงในสัญญาการผลิต ทั้งด้านปุ๋ยสัตว์ น้ำนมดิบ หรือพืช โดยสิทธินี้ครอบคลุมไปถึง
 ทรัพย์สินของบริษัท สินค้าโภคภัณฑ์วัตถุดิบต่างๆ หรือรายได้อันเกิดจากการซื้อขายสินค้าของบริษัท

(7) ข้อกำหนดการลงทุนในสัญญาการผลิต⁴¹ (*Production Contracts Involving Investment Requirements*)

a. Applicability of Section. A lien established under this section depends upon the execution of a production contract that provides for producing a commodity owned by a contractor by a contract producer at the contract producer's contract operation.

b. Establishment of Lien - Priority. A contract producer who is a party to a production contract shall have a lien as provided in this section. The amount of the lien shall be the amount owed to the contract producer pursuant to the terms of the production contract, which may be enforced as provided in subsection (d).

⁴¹ Section 8. Production Contracts Involving Investment Requirements.

a. Applicability. This section only applies to a production contract executed by a contract producer and a contractor, if the contract producer must make capital investments of \$100,000 or more according to investment requirements provided in all production contracts in which the contract producer and the contractor are parties. The value of the capital investments shall be deemed to be the total dollar amount spent by the contract producer in satisfying the investment requirements, if that amount is ascertainable.

b. Restrictions on Contract Termination. Except as provided in subsection (d), a contractor shall not terminate, cancel, or fail to renew a production contract until the contractor has done the following:

(1) *Notice.* The contractor has provided the contract producer written notice of the intention to terminate, cancel, or not renew at least 90 days before the effective date of the termination, cancellation, or nonrenewal.

(2) *Damages.* The contract producer has been reimbursed for damages incurred due to the termination, cancellation, or failure to renew. Damages shall be based on the value of the remaining useful life of the structures, machinery or equipment involved.

c. Breach of Investment Requirements. Except as provided in subsection (d), if a contract producer materially breaches a production contract, including the investment requirements

ตามมาตรา 8 ของร่างกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดมาตรการบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงว่าจะถูกเลิกสัญญาหรือไม่ต่ออายุสัญญา ซึ่งมีผลทำให้เงินที่ลงทุนไปกับโรงเรือน เครื่องจักร หรืออุปกรณ์ต่างๆ ไม่สามารถคืนทุนได้ โดยกำหนดให้การเลิกสัญญาการผลิต การสิ้นสุดของสัญญาการผลิต หรือการปฏิเสธไม่ต่ออายุสัญญาการผลิตกระทำได้อย่างขึ้น และกำหนดเงื่อนไขในกรณีที่เกษตรกรถูกบังคับให้ลงทุนไม่ต่ำกว่า 100,000 เหรียญสหรัฐ ในอาคารโรงเรือนหรืออุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้

(1) ข้อจำกัดในการเลิกสัญญา : บริษัทไม่อาจเลิกสัญญาหรือระงับการต่ออายุสัญญาได้จนกว่าจะกระทำการดังต่อไปนี้

(1.1) บริษัทได้บอกกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษร แก่เกษตรกรคู่สัญญา เป็นลายลักษณ์อักษรว่าประสงค์จะเลิกสัญญาหรือไม่ต่อสัญญาล่วงหน้าอย่างน้อย 90 วัน ก่อนวันที่สัญญาสิ้นสุดหรือวันที่ครบกำหนดสัญญา

of a production contract, a contractor may not terminate, cancel, or fail to renew the production contract until the following have occurred:

(1) *Notice.* The contractor has provided a written notice of termination, cancellation, or nonrenewal at least 45 days before the effective date of such termination, cancellation, or nonrenewal. The notice must provide a list of complaints alleging causes for the breach.

(2) *Failure to Remedy.* The contract producer fails to remedy each cause of the breach as alleged in the list of complaints provided in the notice within 30 days following receipt of the notice. An effort by a contract producer to remedy a cause of an alleged breach shall not be construed as an admission of a breach in a civil cause of action.

d. *Exceptions.* A contractor may terminate, cancel, or fail to renew a production contract without notice or remedy as required in subsections (b) and (c) if the basis for the termination, cancellation, or nonrenewal is any of the following:

(1) *Abandonment.* A voluntary abandonment of the contractual relationship by the contract producer. A complete failure of a contract producer's performance under a production contract shall be deemed to be abandonment.

(2) *Fraud Conviction.* The conviction of a contract producer of an offense of fraud or theft committed against the contractor.

e. *Penalty.* If a contractor terminates, cancels, or fails to renew a production contract other than provided in this section, the contractor shall pay the contract producer the value of the remaining useful life of the structures, machinery, or equipment involved.

(1.2) บริษัทได้ชดเชยค่าเสียหายที่เกิดจากการเลิกสัญญาหรือระงับการต่ออายุสัญญา โดยคำนวณบนพื้นฐานของมูลค่าอายุการใช้งานที่เหลืออยู่ของอุปกรณ์หรือเครื่องจักรนั้นๆ

(2) วัตถุประสงค์กำหนดการลงทุน : กรณีที่เกษตรกรคู่สัญญาผิดสัญญาในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ รวมถึงผิดข้อกำหนดการลงทุน บริษัทไม่อาจบอกเลิกสัญญาหรือระงับการต่ออายุสัญญาได้จนกว่าจะกระทำการดังต่อไปนี้

(2.1) บริษัทได้บอกกล่าวแก่เกษตรกรคู่สัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรก่อนวันสิ้นสุดหรือวันบอกเลิกสัญญาจะมีผลใช้บังคับไม่น้อยกว่า 45 วัน โดยระบุข้ออ้างเกี่ยวกับการผิดสัญญา

(2.2) เกษตรกรคู่สัญญาไม่สามารถอธิบายถึงเหตุแห่งการผิดข้อตกลงนั้นได้ภายใน 30 วัน นับแต่ได้รับหนังสือบอกกล่าว

(8) การกระทำไม่เป็นธรรม ⁴² (Unfair Practices)

⁴² Section 9. Unfair Practices.

Unfair Practices. It shall be unlawful for any contractor or processor knowingly to engage or permit any employee or agent to engage in the following practices in connection with agricultural contracts:

(1) *Retaliation.* To take actions to coerce, intimidate, disadvantage, retaliate against, or discriminate against any producer because the producer exercises, or attempts to exercise, any producer right, including actions affecting the following:

(a) The execution, termination, extension, or renewal of an agricultural contract.

(b) The treatment of a producer, which may include providing discriminatory or preferential terms in an agricultural contract or interpreting terms of an existing agricultural contract in a discriminatory or preferential manner. The terms may relate to the price paid for a commodity; the quality or the quantity of a commodity demanded; or financing, including investment requirements.

(c) The grant of a reward or imposition of a penalty, including the denial of a reward. The reward or penalty may be in any form, including but not limited to, financial rewards or penalties. Financial rewards or penalties may relate to loans, bonuses, or inducements.

(d) Alter the quality, quantity, or delivery times of contract inputs provided to the producer.

(2) *False Information.* To provide false information to the producer, which may include false information relating to any of the following.

(a) A producer with whom the producer associates or an association of producers or an agricultural organization with which the producer is affiliated, including but not limited to any of the following:

i. The character of the producer.

การกระทำดังต่อไปนี้ เป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรม หากคู่สัญญาหรือบริษัทผู้ผลิตให้ลูกจ้างหรือตัวแทนของตนนำไปใช้กับสัญญาทางการเกษตร(Agricultural Contract) จะถือเป็นการกระทำอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย (unlawful)

ii. The condition of the finances or the management of the association of producers or agricultural organization.

(b) Producer rights provided by this Act or other provisions of law.

(3) *Compensation Information.* To refuse to provide to a contract producer upon request the statistical information and data used to determine compensation paid to the contract producer under a production contract, including, but not limited to, feed conversion rates, feed analyses, origination and breeder history

(4) *Observation of Weighing.* To refuse to allow a contract producer or the contract producer's designated representative to observe, by actual observation at the time of weighing, the weights and measures used to determine the contract producer's compensation under a production contract.

(5) *"Tournament" Compensation.* To use the performance of any other contract producer to determine the compensation of a contract producer under a production contract or as the basis of the termination, cancellation, or renewal of a production contract.

(6) *Additional Capital Investments.* To require a contract producer to make new or additional capital investments in connection with, or to retain, continue, or renew, a production contract which are beyond the investment requirements of such production contract. It shall not be a violation of this section if such new or additional capital investments are partially paid for by the contractor, or offset by other compensation or modifications to contract terms, in a manner the contract producer agrees to in writing as constituting acceptable and satisfactory consideration for the new capital investment.

(7) *Disclosure of Risks and Readability.* To execute an agricultural contract in violation of the disclosure of risks and readability requirements of section 4.

(8) *Confidentiality Provisions.* To execute an agricultural contract which includes a confidentiality provision in violation of section 6.

(9) *Mediation Provisions.* To execute an agricultural contract without a mediation provision as required under section 12.

(10) *Waivers.* To execute an agricultural contract which includes a waiver of any producer right or any obligation of a contractor or processor established under this Act.

(11) *Choice of Law.* To execute an agricultural contract requiring the application of the law of another state in lieu of this Act.:

(1) การกระทำไม่เป็นมิตร (Retaliation) หมายถึง การกระทำที่เป็นการบังคับ ชูเชิญ ทำให้เสียเปรียบ หรือการเลือกปฏิบัติต่อเกษตรกร รวมถึงการกระทำที่มีผลต่อ

(1.1) การเลิกสัญญา การสิ้นสุดของสัญญา หรือการต่อสัญญา

(1.2) การปฏิบัติต่อเกษตรกรที่มีทั้งการกำหนดข้อสัญญาอันมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติ หรือให้สิทธิพิเศษ รวมถึงการตีความสัญญาไปในทางเลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษด้วย และในบางข้อสัญญาอาจเกี่ยวข้องกับการกำหนดราคาสินค้า จำนวนหรือปริมาณ วัตถุประสงค์ที่จะนำส่งหรือข้อกำหนดการลงทุน เป็นต้น

(1.3) การให้รางวัลหรือการลงโทษอันจะส่งผลกระทบต่อเรื่องการให้เบี้ยขยัน การขยายวงเงินกู้ การให้ข้อมูลต่างๆ

(1.4) ปริมาณ คุณภาพ หรือกำหนดระยะเวลาขนส่งสินค้าตามสัญญาให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต

(2) การให้ข้อมูลเท็จ (False Information) หมายถึง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเงินหรือสิทธิต่างๆ ตามกฎหมายอันเป็นเท็จแก่เกษตรกร

(3) ข้อมูลการจ่ายค่าตอบแทน (Compensation Information) หมายถึง การปฏิเสธการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถิติหรือข้อมูลอื่นใด ที่ใช้กำหนดค่าตอบแทนแก่เกษตรกรในสัญญาการผลิตซึ่งรวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับอัตราการแลกเนื้อ บทวิเคราะห์อาหาร หรือประวัติสายพันธุ์

(4) การร่วมสังเกตการชั่งน้ำหนัก (Observation of Weighing) หมายถึง การห้ามเกษตรกรคู่สัญญาหรือตัวแทนเข้าร่วมสังเกตการณ์เครื่องชั่งหรือมาตรวัดที่ใช้เพื่อกำหนดค่าตอบแทนตามสัญญาการผลิตในระหว่างที่ชั่งน้ำหนัก

(5) การลงทุนเพิ่มเติม (Additional Capital Investment) หมายถึง การบังคับให้เกษตรกรคู่สัญญาสร้างหรือลงทุนเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสัญญาการผลิต ซึ่งนอกเหนือจากที่จำต้องลงทุนตามสัญญาการผลิตทั่วไป อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวอาจไม่ขัดต่อบทบัญญัตินี้ หากการกำหนดให้เกษตรกรสร้างหรือลงทุนเพิ่มเติมนั้นบริษัทคู่สัญญาเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายบางส่วน หรืออาจใช้วิธีการหักกลบลบหนี้ และเกษตรกรคู่สัญญารับรู้ด้วยเป็นลายลักษณ์อักษร

(6) การเปิดเผยความเสี่ยงและอ่านเข้าใจ (Disclosure of Risks and Readability) หมายถึง การใช้สัญญาการเกษตรที่ขัดต่อเรื่องการเปิดเผยความเสี่ยงและอ่านเข้าใจตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติมาตรา 4

(7) ข้อสัญญาห้ามเปิดเผยความลับ (Confidentiality Provisions) หมายถึง การใช้สัญญาการเกษตรที่ระบุข้อสัญญาห้ามเปิดเผยความลับ อันเป็นการขัดต่อบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในมาตรา 6

(8) ข้อสัญญาไกล่เกลี่ย (Mediation Provisions) หมายถึง การใช้สัญญาการเกษตร ที่ไม่มีข้อสัญญาเรื่องการเจรจาไกล่เกลี่ย ตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติมาตรา 12

(9) การสละสิทธิ (Waivers) หมายถึง การใช้สัญญาการเกษตรที่ระบุถึงการสละสิทธิของเกษตรกรที่ควรจะได้รับหรือการยกเว้นหน้าที่หรือความรับผิดชอบของคู่สัญญาฝ่ายบริษัท ให้ไม่ต้องรับผิดชอบตามที่ภายใต้กฎหมายนี้

(9) การสละสิทธิ⁴³ (*Waivers Unenforceable*)

ข้อสัญญาใดในสัญญาการเกษตรที่ระบุถึงการสละสิทธิของเกษตรกรหรือให้บริษัท ยกเว้นคู่สัญญาให้ไม่ต้องรับผิดชอบตามที่ภายใต้กฎหมายนี้ เป็นโมฆะหรือไม่อาจบังคับได้

(10) การเจรจาไกล่เกลี่ย⁴⁴ (*Mediation*)

การเจรจาไกล่เกลี่ยด้วยการระงับข้อพิพาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตกลงกันได้ ด้วยวิธีการที่เป็นธรรมก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล จึงกำหนดให้สัญญาการเกษตรต้องมีข้อสัญญาเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทโดยคนกลาง โดยสามารถระบุชื่อหน่วยงานระงับข้อพิพาทไว้ในสัญญาได้ ซึ่งหากเกิดกรณีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาการเกษตรแล้ว คู่สัญญาจะต้องได้รับการแก้ปัญหาเบื้องต้น ก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล

⁴³ Section 10. Waivers Unenforceable.

Any provision of an agricultural contract which waives a producer right or an obligation of a contractor or processor established by this Act is void and unenforceable. This section does not affect other provisions of an agricultural contract, including an agricultural contract or related document, policy, or agreement which can be given effect without the voided provision.

⁴⁴ Section 12. Mediation.

An agricultural contract must contain language providing for resolution of disputes concerning the contract by mediation. If there is a dispute involving an agricultural contract, either party may make a written request to the [state inserts name of mediation service] for mediation services as specified in the contract, to facilitate resolution of the dispute. [The parties must receive a release from the [mediation service] before the dispute can be heard by a court.]

(11) การบังคับใช้และบทกำหนดโทษ⁴⁵ (Penalty and Enforcement)

กำหนดให้คู่สัญญาที่กระทำการใดอันไม่เป็นธรรมตามมาตรา 9 มีความผิดตามกฎหมายและหากเกษตรกรเป็นฝ่ายชนะคดี เกษตรกรก็จะได้รับค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแห่งมลรัฐนั้นๆ และศาลต้องมีคำสั่งให้ผู้แพคดีชำระค่าทนายและค่าดำเนินการอื่นๆ ด้วย โดยกำหนดให้สำนักงานอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐเป็นผู้แทนรับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ มีอำนาจออกคำสั่งห้ามคู่สัญญาหรือบริษัทเข้ายุ่งเกี่ยวหรือกระทำการใดที่ขัดต่อกฎหมายฉบับนี้ หรือเรียกให้คู่สัญญาหรือบริษัทปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ รวมทั้งมีอำนาจออกหมายเรียกคู่สัญญาให้ส่งสัญญาการเกษตรเพื่อบังคับการตามกฎหมายโดยขออำนาจศาล

3.4.2.2 มลรัฐ Kansas : Kansas Code (Chapter 16 - Contracts and Promises)

กำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการทำสัญญา รายละเอียด การละเมิด และค่าชดเชย สำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสัญญาการผลิตสัตว์ปีกไว้ในมาตรา 16 -1701 : Poultry production contract; requirements; violation; remedies. ดังต่อไปนี้

นิยามศัพท์

“บริษัทคู่สัญญา” หมายถึง ผู้ประกอบการเลี้ยงสัตว์ปีกที่เป็นเจ้าของสัตว์ที่เลี้ยงหรือดูแลโดยผู้ผลิตสัตว์ปีก

“สัตว์ปีก” หมายถึง ไก่ หรือ ไก่วง ที่ผู้ประกอบการเลี้ยงไว้ให้ผู้อื่นฆ่า

“ผู้ผลิตสัตว์ปีก” หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เลี้ยงหรือดูแลสัตว์ปีกไว้ให้ผู้อื่นฆ่าภายใต้เงื่อนไขในสัญญาการผลิตที่ทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร

⁴⁵ Section 13. Penalties and Enforcement.

a. Civil Penalties. A contractor or processor committing an unfair practice under section 9 shall be subject to a civil penalty of up to....

b. Criminal Penalties. A contractor or processor committing an unfair practice under section 9 shall be guilty of a simple misdemeanor and shall be fined

c. Private Cause of Action. A producer who suffers damages because of a contractor's or processor's violation of this Act may obtain appropriate legal and equitable relief, including damages, as a suit in common law pursuant to [state's name] rules of civil procedure.

“สัญญาการผลิต” หมายถึง ข้อตกลงใดๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรกำหนดให้ผู้ผลิต เลี้ยงและดูแลสัตว์ปีกไว้สำหรับบริษัทผู้ประกอบการในฐานะคู่สัญญา

“การผลิต” หมายถึง การเลี้ยงและดูแลสัตว์ปีกภายใต้เงื่อนไขของสัญญาการผลิต สัตว์ปีก

สาระสำคัญของสัญญาการผลิตสัตว์ปีก (Subsection (b))

สัญญาการผลิตสัตว์ปีกจะต้อง :

- (1) เขียนขึ้นในรูปแบบที่อ่านง่ายและมีคำอธิบายเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เกี่ยวกับความเสี่ยงต่างๆที่เป็นสาระสำคัญที่ผู้เลี้ยงจะเผชิญเมื่อเข้าทำสัญญาผลิตสัตว์ปีก
- (2) มีการเจรจาเข้าทำสัญญาในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากการกระทำที่ไม่เป็นธรรม หรือหลอกลวง หรือการฝ่าฝืนบทบัญญัติกฎหมายอื่นๆ
- (3) ห้ามบังคับให้เปิดเผยความลับทางการค้าและต้องไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติ ความลับทางการค้า (KSA 60-3320 et seq.) และที่แก้ไขเพิ่มเติม
- (4) ห้ามบังคับผู้ผลิตสัตว์ปีกต้องเปิดเผยทรัพย์สินทางปัญญาหรือเปิดเผยข้อมูลทางการเงินส่วนบุคคลหรือวิธีการในการผลิต
- (5) ไม่ห้ามหรือกีดกันผู้ผลิตจากการสมาคมกับผู้ผลิตรายอื่น เพื่อเปรียบเทียบข้อสัญญาหรือข้อกังวลหรือปัญหาต่างๆ
- (6) ไม่ห้ามหรือกีดกันผู้ผลิตสัตว์ปีกจากการแสวงหาคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ หรือ คำแนะนำด้านกฎหมาย ด้านการเงิน และการผลิตผลสินค้าเกษตรเกี่ยวกับสัญญาการผลิต หน้าที่ และความรับผิดชอบ
- (7) ห้ามมิให้บริษัทระงับสัญญาการผลิตสัตว์ปีกกับผู้ผลิตที่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ระบุในสัญญาการผลิต และ
- (8) ห้ามจำกัดสิทธินำข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลแห่งมลรัฐ Kansas สัญญาการผลิต สัตว์ปีกควรต้องระบุบทบัญญัติให้ทางเลือกแก่ผู้เลี้ยงในการยื่นข้อพิพาทตามสัญญาต่อ อนุญาโตตุลาการ

อนึ่ง ข้อสัญญาการผลิตสัตว์ปีกใดที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของอนุมาตรา (b) ให้ตกเป็น โฆษณาและไม่มีผลบังคับ โดยจะไม่ส่งผลกระทบต่อข้อสัญญาอื่นในสัญญาการผลิตสัตว์ปีก หรือ สัญญา หรือเอกสารที่เกี่ยวข้องใดที่ใช้อยู่และไม่เป็นโฆษณา นอกจากนั้น ผู้ผลิตที่ได้รับความเสียหาย จากการฝ่าฝืนบทบัญญัติของอนุมาตรา (b) อาจจะได้รับการบรรเทาความเสียหายที่เป็นธรรมและ

ตามสมควร แต่ไม่รวมถึงการบรรเทาความเสียหายและค่าเสียหายเชิงลงโทษตามที่บัญญัติใน KSA 60 – 3702 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ในกรณีของบริษัทเป็นผู้กระทำผิด ศาลอาจตัดสินให้บริษัท คู่กรณีรับผิดชอบค่าธรรมเนียมศาล ค่าทนายความ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการดำเนินคดี

3.4.2.3 มลรัฐ Georgia : Georgia Code (Chapter 22 - Agriculture)

มลรัฐ Georgia เป็นอีกมลรัฐหนึ่งที่อุตสาหกรรมผลิตไก่เนื้อเติบโตอย่างมากกว่าร้อยละ 70 ของการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นการผลิตภายใต้การทำสัญญาฉบับกับบริษัทแบบครบวงจร และการบังคับใช้กฎหมายเพื่อควบคุมการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญานั้น นอกเหนือจากต้องเป็นไปตามกฎหมายระดับสหพันธรัฐ (Packers and Stockyards Act 1921) แล้ว ยังต้องเป็นไปตามกฎหมายระดับมลรัฐที่กำหนดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สัญญาเลี้ยงสัตว์ปีก สาระสำคัญดังต่อไปนี้

นิยามศัพท์ (มาตรา 2-22-1)

“ผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา” หมายความว่า ผู้เลี้ยงสัตว์ปีกผู้มีส่วนได้เสียในการปฏิบัติตามสัญญา และผู้ซึ่งเลี้ยงสัตว์ปีกภายใต้สัญญาการผลิตซึ่งปฏิบัติตามสัญญา

“บริษัทหรือผู้ดำเนินการ” หมายความว่า ผู้เป็นเจ้าของสัตว์ปีกซึ่งถูกเลี้ยงโดยผู้เลี้ยงตามสัญญา หรือผู้ผลิตตามสัญญา หรือผู้เกี่ยวข้องในธุรกิจผลิตสินค้าจากสัตว์ปีก หรือการแปรรูปสัตว์ปีกด้วย

“สัญญาการผลิต” หมายความว่า ข้อตกลงที่กำหนดโดยบริษัทหรือผู้ดำเนินการสำหรับหารผลิตสัตว์ปีก หรือข้อกำหนดสำหรับการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสัตว์ปีก โดยผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญาแห่งรัฐนี้

หลักเกณฑ์การทำสัญญา (มาตรา 2-22-2)

(a) การเข้าทำสัญญา, การขยาย, การต่อสัญญา หรือการแก้ไขสัญญาการผลิตใดในวันหรือภายหลังวันที่บ่งชี้มีผลใช้บังคับอาจถูกบอกเลิกได้โดยผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา หากว่า :

(1) ผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญาไม่มีโอกาสทบทวนสัญญาการผลิต โดยอัยการหรือที่ปรึกษาของผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา ในส่วนที่นอกเหนือจากข้อตกลงทางธุรกิจของบริษัท หรือผู้ดำเนินการหรือตัวแทน อย่างน้อย 3 วันทำการก่อนการดำเนินการตามสัญญา อย่างไรก็ตามข้อกำหนดข้างต้นจะไม่นำไปปรับใช้กับการขยายสัญญาโดย

สุจริต หรือการต่อสัญญาที่ใช้บังคับอยู่ ที่ไม่ได้แก้ไข ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญในสัญญา มากกว่า
ช่วงเวลาหรือระยะเวลาที่ได้กล่าวมา

(2) สัญญาไม่อ้างถึงข้อบัญญัติตาม (b) ของมาตราตามบทบัญญัตินี้ หรือ

(3) ไม่มีการลงนามในสัญญาโดยคู่สัญญาทุกฝ่าย ก่อนลงลูกไต่ยังสถานที่เลี้ยง
ของผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา

(b)(1) เว้นแต่ได้มีการสละสิทธิ์ตามสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรโดยผู้เลี้ยงตาม
สัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญาในเวลาที่ยังไม่ได้ลงนามในสัญญาการผลิตนั้น ผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิต
ตามสัญญาจะมีสิทธิยกเลิกสัญญาการผลิตจนถึงเวลาเที่ยงคืน (00.00 น.) ของวันที่ 3 นับแต่วันที่
ได้ลงนาม หรือจนกระทั่งลงลูกไต่ยังสถานที่เลี้ยงของผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา
แล้วแต่อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นก่อน

(2) การบอกกล่าวยกเลิกสัญญาภายใต้อนุมาตรานี้ จะต้องแจ้งไปยังบริษัท
หรือผู้ดำเนินการเป็นลายลักษณ์อักษร ณ สถานที่ประกอบกิจการที่แจ้งไว้ในสัญญาการผลิต ซึ่งจะต้อง
ส่งไปก่อนสิทธิการยกเลิกสัญญาตาม (1) ของอนุมาตรานี้สิ้นสุดลง หนังสือบอกกล่าวยกเลิก
สัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรไม่จำเป็นต้องปรากฏคำหรือประโยคเฉพาะเจาะจง

สิทธิและหน้าที่ ของคู่สัญญา (มาตรา 2-22-3 และ มาตรา 2-22-4)

บริษัทหรือผู้ดำเนินการจำเป็นต้องจัดหาข้อมูลทางสถิติหรือข้อมูลที่ใช้เพื่อคำนวณ
ผลตอบแทนให้แก่ผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญา ภายใต้สัญญาการผลิตนี้
นอกเหนือจากความลับทางการค้า ตามที่ระบุใน มาตรา 10-1-761 แห่งบทบัญญัตินี้

ผู้เลี้ยงตามสัญญาหรือผู้ผลิตตามสัญญาหรือผู้ได้รับมอบหมาย มีสิทธิเข้าร่วมและ
อยู่ในขณะซึ่งนำหนักสัตว์ปีกโดยผู้เลี้ยงหรือผู้ผลิตตามสัญญา รวมถึงสิทธิเข้าร่วมสังเกตน้ำหนัก
และตรวจมาตรวัดที่ใช้เพื่อคำนวณค่าตอบแทนแก่ผู้เลี้ยงหรือผู้ผลิตภายใต้สัญญาการผลิต

การบังคับตามกฎหมาย (2-22-5)

(a) การฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 2-22-3 หรือ 2-22-4 ให้ถือว่าเป็นกรณี
ที่อยู่ภายใต้การเยียวยาทางแพ่งตามที่กำหนดใน พ.ร.บ.การกระทำที่เป็นธรรมทางธุรกิจ 1975
(the Fair Business Practice Act 1975) สำหรับบุคคลใดที่ธุรกิจหรือทรัพย์สินได้รับความเสียหาย
จากการกระทำที่ไม่เป็นธรรม หรือข้อโกง อันเป็นการฝ่าฝืนอนุมาตรา (a) ตามมาตรา 10-1-393
(Title 10 – Chapter 1 – Article 5 – Part 2)

(b) บทบัญญัติมาตรา 2-22-3 หรือ 2-22-4 อาจใช้บังคับโดยคณะกรรมการกิจการ เช่นเดียวกับที่บัญญัติใน พ.ร.บ.การกระทำที่เป็นธรรมทางธุรกิจ 1975 (the Fair Business Practice Act 1975) ในการใช้บังคับบทบัญญัตินี้ดังกล่าวให้เป็นไปตามที่ผู้บริหารด้านคุ้มครอง ผู้บริโภคกำหนดขึ้น สำหรับบุคคลที่มีส่วนในการกระทำที่ไม่เป็นธรรม หรือข้อโกง ที่ไม่ปฏิบัติตาม อนุมาตรา (a) ตามมาตรา 10-1-393 แห่งบทบัญญัตินี้ ศาลอาจมีคำสั่งบรรเทาความเสียหายและ อาจกำหนดโทษทางแพ่งในกรณีที่มีการฝ่าฝืน คำสั่งดังกล่าวได้

3.5 หลักความไม่เป็นธรรมตาม Uniform Commercial Code : U.C.C

นอกจากกฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว Uniform Commercial Code ("U.C.C.") หรือ ประมวลกฎหมายพาณิชย์เอกรูปของประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการบัญญัติ ทฤษฎีหลักความไม่เป็นธรรม (Doctrine of Unconscionability) อยู่ในมาตรา 2-302 ซึ่งให้ อำนาจศาลปฏิเสธที่จะบังคับสัญญาหรือข้อสัญญาที่ศาลเห็นว่าไม่เป็นธรรม⁴⁶

หลักความไม่เป็นธรรม (Unconscionability) หรือที่นักกฎหมายบางท่านเรียกว่า หลักความไม่มีมโนธรรม* นี้ แม้เป็นบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะซื้อขายแต่ศาลก็ได้นำมาตรา นี้ ไปใช้กับสัญญาอื่นๆ เป็นการทั่วไป โดยการเทียบเคียง (Analogy) หรือโดยเห็นว่าเป็นหลัก กฎหมาย Equity ที่มีมาแต่เดิม⁴⁷ แนวความคิดเรื่องความไม่เป็นธรรมตามมาตรา 2-302 ของ U.C.C. มีหลักการสำคัญบัญญัติไว้ดังนี้

⁴⁶ วัฒนา เทพวุฒิสถาพร, "แนวความคิดและวิธีการเพื่อการวินิจฉัยความเป็นธรรมตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2545

* คำว่า "ความไม่มีมโนธรรม" เป็นคำเริ่มที่ใช้ใน วิจัย จิตตปาสนกุล, "สัญญาสำเร็จรูป : ศึกษา เปรียบเทียบเพื่อการแก้ไขปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม", แต่เพื่อความเข้าใจต่อการศึกษาวินิจฉัยฉบับนี้ ผู้เขียนจึงขอคงคำว่า "Unconscionability" เป็น "ความไม่เป็นธรรม"

⁴⁷ John D. Calamari and Joseph M. Perillo, The Law of Contract, 2nd ed. (Minnesota : West Publishing Co., 1977) p. 318 อ้างถึงใน วัฒนา เทพวุฒิสถาพร, "แนวความคิดและวิธีการเพื่อการ วินิจฉัยความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัติข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545). หน้า 118.

มาตรา 2-302 สัญญาหรือข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม⁴⁸

“หากศาลเห็นว่าสัญญาหรือข้อสัญญาใดไม่เป็นธรรมในเวลาที่ทำสัญญา ศาลอาจปฏิเสธที่จะบังคับตามสัญญาหรืออาจบังคับตามสัญญาส่วนที่เหลือโดยถือว่าสัญญานั้น มิได้มีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้นอยู่ หรืออาจจำกัดขอบเขตการใช้บังคับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงผลที่ไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ ให้ถือว่าการวินิจฉัยประเด็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเป็นการวินิจฉัยในประเด็นข้อกฎหมาย^{*}

เมื่อมีการกล่าวอ้างหรือปรากฏต่อศาลว่าสัญญาหรือข้อสัญญาใดอาจไม่เป็นธรรม ให้คู่สัญญามีโอกาสตามสมควรที่จะแสดงพยานหลักฐานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการค้า วัตถุประสงค์และผลของสัญญาหรือข้อสัญญานั้น เพื่อช่วยศาลในการวินิจฉัย”

หลักสำคัญของความไม่เป็นธรรมตามมาตรา 2-302 นี้ คือ การป้องกันมิให้มีการก่อกวนและความสะดวกในอันไม่เป็นธรรม” (Prevention of Oppression and Unfair Surprise) โดยให้คู่สัญญาสามารถกล่าวอ้างได้ว่าข้อสัญญาใดมีเนื้อหาไม่เป็นธรรมเมื่อข้อสัญญานั้นเกิดจากกระบวนการที่ไม่เป็นธรรม (Procedural Unfairness) ซึ่งการใช้อำนาจครอบงำ (Oppression) นั้น แม้ในบันทึกประกอบบทบัญญัติมาตรา (the Official Comments) มิได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนก็ตาม แต่นักวิชาการและศาลเห็นตรงกันว่า หมายถึง กรณีที่คู่สัญญาถือโอกาสกำหนดข้อสัญญาที่เขาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก เมื่อรู้ว่าฝ่ายที่จะเสียเปรียบอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ และกรณีที่มีการผูกขาดทางการค้า ส่วนความประหลาดใจอันไม่เป็นธรรม (Unfair Surprise) ครอบคลุมทั้งกรณีที่คู่สัญญาไม่เข้าใจข้อสัญญาเนื่องจากความซับซ้อนของภาษา หรือไม่รู้ว่ามีข้อสัญญานั้นอยู่ในสัญญาด้วย เนื่องจากเขียนเป็นข้อสัญญาซ่อนไว้ในลักษณะที่ไม่อาจมองเห็นได้ชัดเจน หรือ กรณีที่คู่สัญญาไม่มีโอกาสเข้าตรวจสอบข้อสัญญาเป็นต้น⁴⁹

⁴⁸ เรียบเรียงจาก ฟินัย ณ นคร, กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม : แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ วารสารนิติศาสตร์ 30: 564.

^{*} ที่เป็นเช่นนี้เพราะต้องการให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยประเด็นได้เองโดยไม่ต้องให้คณะลูกขุน (Jury) เป็นผู้ชี้หน้าพยาน

⁴⁹ Karl N. Llewellyn, The Common Law Tradition, (Little, Brown and Company, 1960,) p.362

สำหรับเกณฑ์การวินิจฉัยความไม่เป็นธรรมในเนื้อหา (Substantive Unconscionability) ยังคงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันเสมอถึงว่าการจะนำหลักเกณฑ์ใดมาวัดว่าข้อสัญญานั้นมีเนื้อหาที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากมาตรา 2-302 กำหนดเพียงหลักเกณฑ์กว้างๆ ว่าให้พิจารณาพื้นฐานทางการค้าและพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นขณะทำสัญญา จึงเห็นได้ชัดว่ากฎหมายประสงค์ให้ศาลเป็นผู้วางและพัฒนาหลักเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งที่ผ่านมาศาลได้วางหลักความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญา มาตลอด เช่น กรณีที่คู่สัญญาฝ่ายที่อยู่ในสถานะที่จะป้องกันความเสี่ยงหรือภัยใดได้ดีกว่าผลกระทบความเสี่ยงให้อีกฝ่ายหนึ่งรับไป หรือ ข้อสัญญาที่ไม่ยอมรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว ข้อสัญญาที่ให้สิทธิต่อผู้ การกำหนดให้ชำระหนี้เร็วขึ้น การเข้าครอบครองทรัพย์สินโดยไม่แจ้งล่วงหน้า ฯลฯ ข้อสัญญาเหล่านี้ อาจถือว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

อย่างไรก็ดี หลักความไม่เป็นธรรมตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติโดยละเอียดถึงเกณฑ์การพิจารณาว่าข้อสัญญาลักษณะใดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากหลักความไม่เป็นธรรม หรือ Unconscionability นั้น เป็นหลักที่มีการใช้มานานก่อนที่จะมีการยกร่าง U.C.C. ฉะนั้น ข้อสัญญาในลักษณะใดจะเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมจึงต้องศึกษาจากแนวคำพิพากษาเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา Restatement (Second) of Contract ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายสัญญาที่จัดทำขึ้นและใช้บังคับกับสัญญาทุกประเภทได้นำเอาหลักดังกล่าวที่อยู่ในมาตรา 2-302 ของ U.C.C. มาบัญญัติไว้ใน มาตรา 1-208 ของ Restatement ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้หลักความไม่เป็นธรรม (Unconscionability) กลายเป็นหลักทั่วไปในกฎหมายสัญญาโดยไม่จำกัดแต่เพียงสัญญาซื้อขาย เช่นนี้ย่อมพิจารณาได้ว่า หลักความไม่เป็นธรรมดังกล่าวเป็นหลักทั่วไปในสัญญาทางการเกษตรที่คู่สัญญาฝ่ายที่เสียเปรียบสามารถยกขึ้นกล่าวอ้างต่อศาลได้ และมีสิทธินำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ถึงความไม่เป็นธรรมด้วยเช่นกัน

ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า เหตุที่ประเทศสหรัฐอเมริกากำหนดสัญญาคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเป็นสัญญาเฉพาะอีกรูปแบบหนึ่งในชื่อ สัญญาทางการผลิต (Production Contract) ซึ่งเป็นสัญญาทางการเกษตร (Agricultural Contract) รูปแบบนี้ ด้วยเหตุที่ว่า ระบบกฎหมายของประเทศคอมมอนลอว์ (Common Law) ยึดถือและอาศัยคำพิพากษาและหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ซึ่งต่างจากระบบกฎหมายของไทยที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ที่ยึดถือระบบประมวลกฎหมาย ดังนั้น การพิจารณาผลทางกฎหมายของสัญญาทางการเกษตรใด จึงให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจพิจารณาวานิติกรรมขัดหรือแย้งกับหลักกฎหมายและบทบัญญัติของกฎหมายหรือไม่ และประเด็นสำคัญที่มุ่งเน้นแก้ไขคือการกระทำอันไม่เป็นธรรม (Unfair Practice) หรือ หลอกหลวง

(Deceptive) จากข้อสัญญาที่ร่างขึ้นโดยบริษัทหรือผู้ประกอบการที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่า มากกว่าการค้นหาลักษณะทางกฎหมายของสัญญาว่าเป็นอย่างไร

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่า อุตสาหกรรมการเกษตรของประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ด้วยความรู้ความสามารถด้านเทคโนโลยีทำให้รูปแบบ คุณภาพ ปริมาณการผลิตได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเลี้ยงไก่เนื้อแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เป็นอุตสาหกรรมเกษตรหนึ่งที่ก้าวหน้าเช่นกัน แต่กระนั้นก็ตาม ยังพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ต้องเผชิญปัญหาความไม่เป็นธรรมจากเงื่อนไขต่างๆ ในสัญญาคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง แม้ในประเทศที่มีกฎหมายป้องกันการผูกขาดอย่างสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุนี้ จึงมีการผลักดันให้มีกฎหมายการเกษตรทั้งระดับสหพันธรัฐและระดับมลรัฐควบคุมการทำเกษตรภายใต้คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งหรือที่เรียกว่า สัญญาการผลิต (Production Contract) ออกมาใช้บังคับเป็นการเฉพาะ ซึ่งบทบัญญัติส่วนใหญ่จะเน้นถึง กำกับทั้งระบบ ตั้งแต่ สิทธิ หน้าที่ของคู่สัญญา วิธีการเข้าทำสัญญา รายละเอียดที่ต้องกำหนดในสัญญา รวมถึงการให้อำนาจหน่วยงานรัฐเข้าตรวจสอบข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนว่า เมื่อประเทศไทยนำระบบการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งมาใช้กับการเลี้ยงไก่เนื้อ ก็ควรต้องศึกษาวิเคราะห์ลักษณะสัญญาในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง ในแง่มุมด้านกฎหมายว่าสัญญาดังกล่าวมีนิติสัมพันธ์อย่างไร ผลเกี่ยวเนื่องทางกฎหมายเป็นเช่นไร และหากมีลักษณะสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ควรมีแนวทางแก้ไขอย่างไร ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวในบทที่ 4 ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

ในเบื้องต้นผู้เขียนเห็นว่า การวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งในการเลี้ยงไก่เนื้อนั้น เราสามารถพิจารณาได้หลายมิติเพราะเรื่องนี้ประกอบด้วยหลายแขนงวิชาเข้ามาเกี่ยวพัน ทั้งนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ โดยมีเกษตรศาสตร์เป็นพื้นฐาน ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงพิจารณาได้หลายแง่มุม สำหรับปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญามีได้ทั้งด้านความสมบูรณ์ของสัญญา ลักษณะสัญญา นิติสัมพันธ์ และข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งผู้เขียนมองว่า ต้นเหตุของปัญหาหรือข้อพิพาทต่างๆ อยู่ที่ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจต่อรองระหว่างคู่สัญญา เกิดการผลัดภาระความเสี่ยงให้เกษตรกรโดยใช้สัญญาเป็นเครื่องมือ นอกเหนือจากปัญหาเกี่ยวกับสัญญาแล้วยังคงมีปัญหากฎหมายด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง เช่น ปัญหาด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านกฎหมายแรงงานหรือปัญหาด้านกฎหมายสาธารณสุข ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยังคงมีให้เห็นและรอรับการแก้ไขกฎหมายต่อไป อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวอยู่นอกเหนือขอบเขตการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ตามที่ได้ศึกษารูปแบบและลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยในบทที่ 2 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศสหรัฐอเมริกาในบทที่ 3 พบว่า ปัจจุบันการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยมีหลายรูปแบบ แต่การเลี้ยงเพื่อการค้าที่นิยมอย่างแพร่หลายคือ การเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเช่นเดียวกับในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่เกษตรกรผู้เลี้ยงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายในทุกด้าน แต่สำหรับประเทศไทยเรื่องนี้ยังอยู่ระหว่างการพัฒนา ดังนั้นการศึกษาวินัยสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อของไทยในบทนี้จะศึกษาถึงลักษณะสัญญา ความสมบูรณ์ของสัญญา และผลของสัญญาที่เกิดจากนิติสัมพันธ์การเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งว่ามีผลทางกฎหมายอย่างไร อันจะส่งผลต่อการใช้สัญญาสำเร็จรูปในทางที่ไม่เป็นธรรม

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

เมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่พิจารณาเกิดจากการที่คู่สัญญาสองฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริษัทและฝ่ายเกษตรกร มีเจตนาต้องตรงกันมุ่งประสงค์จะทำสัญญา ซึ่งมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายสุดท้ายที่จะทำสัญญาเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ บริษัทต้องการได้ไก่กระทงที่มีขนาดและน้ำหนักตามต้องการ ส่วนผู้เลี้ยงต้องการได้รับค่าตอบแทนการเลี้ยง เมื่อวัตถุประสงค์แห่งสัญญาไม่ต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย ไม่เป็นการพันวิสัย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว วัตถุประสงค์ดังกล่าวย่อมใช้บังคับได้ และเมื่อสัญญาการเลี้ยงไก่

นั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติเรื่องแบบเอาไว้ คู่สัญญาซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่บกพร่องในเรื่องความสามารถ เมื่อเจตนาประสงค์เข้าทำสัญญาแล้วองค์ประกอบแห่งการทำสัญญาครบถ้วน สัญญาดังกล่าว ย่อมเกิดขึ้น แต่เป็นสัญญาลักษณะใดจะได้กล่าวต่อไป

จากนั้นจึงพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของสัญญา ว่าลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ใช้ในปัจจุบันนี้มีความสมบูรณ์ตามหลักนิติกรรมสัญญามากน้อยเพียงใด

สำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ศึกษานั้น ความสมบูรณ์ของสัญญาจะมุ่งพิจารณาที่วัตถุประสงค์แห่งสัญญา และเจตนาของคู่สัญญาเป็นสำคัญ หากพิจารณาแล้วเห็นว่าสัญญานั้น ผ่างด้วยวัตถุประสงค์ที่เป็นการต้องห้ามโดยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว จะส่งผลให้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนั้นเป็นโมฆะโดยทันที (ตามมาตรา 150) หรือหากพิจารณาแล้วเห็นว่าคู่สัญญาไม่ฝ่ายใด ซึ่งโดยมากแล้วจะเป็นฝ่ายเกษตรกรที่ขาดความรู้ความเข้าใจ เข้าทำสัญญาโดยปราศจากเจตนาแท้จริง อาจเป็นเพราะไม่มีเจตนาผูกพัน หรือเพราะความสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของสัญญา (ได้แก่ ลักษณะสัญญา คู่สัญญา อีกฝ่าย หรือทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญา) เหล่านี้เป็นการแสดงเจตนาออกไปไม่ตรงกับเจตนาภายในของตน อาจส่งผลให้สัญญาเป็นโมฆะได้ (มาตรา 156) หรือกรณีที่เข้าทำสัญญาเหตุเพราะ ถูกกลลข้อฉล หรือถูกข่มขู่ อันเป็นการแสดงเจตนาโดยวิปริตและอาจส่งผลให้สัญญาเป็นโมฆียะได้ (มาตรา 159 ,164)

กรณีอาจเกิดมิได้หากว่า เกษตรกรเข้าทำสัญญาด้วยเจตนาเป็นผู้เลี้ยงตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง แต่เข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ซึ่งสัญญาทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องหน้าที่ของผู้เลี้ยง การลงทุนในวัตถุดิบ การวางเงินประกันความเสียหาย หรือการคำนวณผลตอบแทน เมื่อเป็นเช่นนี้เกษตรกรสามารถกล่าวอ้างได้ว่าตนเข้าทำสัญญาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของสัญญา ลักษณะของสัญญาเช่นนี้ส่งผลให้สัญญาดังกล่าวเป็นโมฆะมาแต่ต้น หรือหากว่าเกษตรกรเข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อโดยไม่อาจทราบได้ว่า ต่อมาบริษัทกำหนดให้ต้องปรับปรุงโรงเรือน เปลี่ยนและซื้ออุปกรณ์การเลี้ยงใหม่ทั้งหมดจากบริษัทแต่ผู้เดียวซึ่งขายในราคาแพงกว่าท้องตลาด เช่นนี้แสดงถึงการเข้าทำสัญญาโดยถูกกลลข้อฉล เพราะหากเกษตรกรทราบก่อนว่าจะต้องมีภาระการลงทุนมากขึ้นกว่าที่เข้าใจ คงไม่เข้าทำสัญญาดังแต่ต้น จึงส่งผลให้สัญญาดังกล่าวเป็นโมฆียะได้

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนกลับเห็นว่าปัญหาความเป็นผลสมบูรณ์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อประการสำคัญที่ควรพิจารณาคงอยู่ที่การตระหนักรับรู้เนื้อหาสาระในสัญญาของเกษตรกรผู้เลี้ยงว่ามีมากน้อยเพียงใด เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นตอนกระบวนการทำสัญญา (Procedure) กล่าวคือเกษตรกรเข้าทำสัญญาโดยไม่พิจารณาเนื้อหาสัญญาอาจเพราะ

เกษตรกรไม่สนใจในการอ่าน หรือมีข้อจำกัดในการอ่านเช่นสัญญาใช้ตัวอักษรเล็กเกินไปอ่านยาก หรือ สัญญาไม่เขียนหรือซ่อนเงื่อนไขที่เป็นสาระสำคัญ นอกจากนั้นเมื่อทำสัญญาแล้วบริษัทไม่ส่งมอบสำเนาสัญญาไว้ให้เกษตรกรเก็บรักษา เป็นต้น เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อนิติสัมพันธ์ของคู่สัญญาในอนาคต เพราะคู่สัญญาฝ่ายที่ด้อยกว่าไม่อาจรับรู้สิทธิ หน้าที่ของตน หรือความรับผิดชอบของอีกฝ่ายได้ เมื่อเกิดปัญหาที่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือ

ดังนั้น เมื่อสิทธิขึ้นพื้นฐานที่คู่สัญญาควรมีกลับไม่มี เนื่องจากสังคมเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบด้วยคนยากจนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายอย่างมาก ผู้เขียนจึงเห็นว่าการพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของสัญญาตามหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา (Freedom of Contract) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น อาจไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้กับสัญญาทางการเกษตรประเภทนี้

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

เหตุที่เราต้องพิจารณาเบื้องต้นก่อนว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ มีลักษณะเป็นสัญญาแบบใดก็เพราะเป็นเรื่องที่มักจะมีผู้เข้าใจผิดอยู่เสมอว่าสัญญาจะเข้าลักษณะใดให้ดูที่ชื่อสัญญาซึ่งคู่สัญญาระบุไว้ในเอกสาร เช่น หากระบุว่า “สัญญาซื้อขาย” “สัญญาเช่าทรัพย์สิน” “สัญญาจ้าง” ก็ให้เป็นไปตามนั้น เพื่อเป็นการเคารพเจตนาของคู่สัญญา แต่ความเป็นจริงแล้วหาอาจถือเช่นนั้นได้ไม่ ซึ่งในเรื่องนี้ ศ.ดร.วิชฌู เครื่องงาม ได้ให้ความเห็นว่า¹ “คู่สัญญาอาจจะระบุกันไปผิดๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่รู้กฎหมายดีพอ แบบพิมพ์ที่ชื่อหาอาจถูกต้อง แต่ก็ใช้ได้กับพันธกรณีหรือข้อตกลงสิทธิหน้าที่แบบหนึ่งเท่านั้น พอคู่สัญญามาตกลงดัดแปลง เช่น เปลี่ยนกำหนดเวลาชำระเงิน หน่วงเหนี่ยวการโอนกรรมสิทธิ์ เปลี่ยนภาระความรับผิดชอบ รูปแบบความตกลงก็จะเปลี่ยนไป สัญญานั้นก็จะไปเข้าลักษณะอื่น เช่นนี้แทนที่จะเป็นสัญญาซื้อขายก็กลายเป็นสัญญาเช่าซื้อ แลกเปลี่ยน จ้างทำของ หรือสัญญาให้” ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะสัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เราควรพิจารณาว่าสัญญาที่ได้มีการทำขึ้นมานั้นเป็นสัญญาใดเป็นอันดับแรกก่อนที่จะไปพิจารณาว่าคู่สัญญามีสิทธิอย่างไรบ้างตามสัญญาที่ตกลงกันและตามกฎหมายเพื่อจะนำกฎหมายมาปรับใช้ได้อย่างถูกต้อง

สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อก็เช่นกัน บ้างก็เข้าใจว่าเป็นสัญญาซื้อขาย บ้างก็เห็นว่าเป็นสัญญาจ้างทำของ ทำให้เมื่อมีกรณีพิพาทแล้วก็มุ่งตรงต่อบทกฎหมายในเรื่องนั้นๆ ซึ่งแท้จริงหาได้เป็น

¹ วิชฌู เครื่องงาม, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้พร้อมคำพิพากษาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2545), หน้า 27.

เอกเทศสัญญาในเรื่องนั้นไม่ เนื่องจากเราจะต้องพิจารณาจากประเภทของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นหลักว่าเป็นแบบรับจ้างเลี้ยงหรือแบบประกันราคา เพราะหากไม่เข้าใจถึงสาระสำคัญและรูปแบบของสัญญาแต่ละประเภทแล้วจะส่งผลให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกแก่คู่สัญญาได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม หากปรากฏว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนั้นเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมหรือหลายรูปแบบ ซึ่งถือเป็นสัญญาไม่มีชื่ออย่างหนึ่งแล้ว หลักทั่วไปของกฎหมายนิติกรรมสัญญาและหนี้ ก็จะต้องนำมาพิจารณาปรับใช้เช่นเดียวกัน ในส่วนการศึกษาคำนี้ผู้เขียนจึงพิจารณาสัญญาลักษณะเอกเทศสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับการพิจารณาลักษณะสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงและสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาควบคู่กัน

4.2.1 ปัญหาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับสัญญาซื้อขาย

ตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 453 บัญญัติว่า “อันว่าซื้อขายนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ขาย โอนกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินของตนให้แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าผู้ซื้อ และผู้ซื้อตกลงว่าจะใช้ราคาทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ขาย ” ประกอบกับ มาตรา 458 บัญญัติว่า “กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ขายนั้น ย่อมโอนไปยังผู้ซื้อตั้งแต่วันที่เมื่อได้ทำสัญญาซื้อขายกัน” แสดงให้เห็นว่าลักษณะทางกฎหมายของสัญญาซื้อขายนั้น นอกจากจะเป็นนิติกรรมสองฝ่ายที่ต่างตอบแทนซึ่งกันและกันแล้ว สัญญาซื้อขายยังเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจากผู้ขายไปยังผู้ซื้อ อันเป็นผลทางทรัพย์สินซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสัญญาซื้อขาย อีกทั้งผู้ซื้อตกลงจะชำระราคาให้ผู้ขายโดยราคาที่ชำระต้องเป็นเงินเสมอ และการซื้อขายทรัพย์สินในสัญญาซื้อขายเสร็จเด็ดขาดนี้ ทรัพย์สินที่ขายต้องมีตัวตนอยู่แล้วและจะจ่งซื้อทรัพย์สินที่มีตัวตนแน่นอนขณะทำสัญญา²

(ก) แบบรับจ้างเลี้ยง

ตามที่ได้ศึกษาแล้วในหัวข้อ 2.3.2.1 ว่าสัญญาประเภทนี้เป็นสัญญาที่เกษตรกรตกลงจะเลี้ยงลูกไก่ที่บริษัทจัดส่งมาให้ เป็นไก่ใหญ่ตามน้ำหนักและขนาดที่บริษัทกำหนด โดยบริษัทรับผิดชอบเป็นผู้จัดหาลูกไก่ จัดส่งอาหารสำหรับเลี้ยงไก่ ยา และวิตามิน หรือปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้เกษตรกร พร้อมทั้งส่งเจ้าหน้าที่บริษัทหรือสัตวบาลเข้าตรวจสอบดูแล แนะนำวิทยาการต่างๆ ตลอดระยะเวลาการเลี้ยง ขณะที่เกษตรกรมีหน้าที่ต้องปรับปรุงและจัดเตรียมโรงเรือนเลี้ยงไก่ให้ได้มาตรฐานก่อนจะเข้าทำสัญญา โดยบริษัทจะเป็นผู้กำหนดวันนำส่งลูกไก่

² ปรีชา สุมาวงศ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2532) หน้า. 32

และวันจับไก่ใหญ่ออกขายเอง สำหรับรายได้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับจำนวนไก่ที่เลี้ยงรอดเป็นไก่ใหญ่ โดยทั่วไปบริษัทจะให้ค่าจ้างเลี้ยงตัวละ 1.5 – 2.0 บาท และนอกจากนั้นเกษตรกรอาจได้รับเงินค่าตอบแทนพิเศษ (โบนัส) เพิ่มขึ้น หากว่าเลี้ยงไก่ให้มีอัตราแลกเนื้อต่ำกว่าอัตรามาตรฐานที่บริษัทกำหนด หรือได้ค่าความสามารถเพิ่มหากไก่ใหญ่ที่ส่งบริษัทมีน้ำหนักเฉลี่ยใกล้เคียงกัน

จากการพิจารณาลักษณะทางกฎหมายของสัญญาซื้อขายกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงแล้วจะเห็นว่า สัญญาทั้งสองต่างเป็นสัญญาต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีหนี้หรือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตอบแทนกัน เมื่อสัญญาซื้อขายเกิดขึ้น ผู้ขายมีหน้าที่ส่งมอบทรัพย์สินตามสัญญา ส่วนผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาทรัพย์สินที่ซื้อขายซึ่งต้องเป็นเงินเสมอ ในขณะที่สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงนั้นเมื่อทำสัญญาแล้วบริษัทผู้ประกอบการมีหน้าที่จัดส่งลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ มาให้แก่เกษตรกร ส่วนเกษตรกรมีหน้าที่เลี้ยงดูแลลูกไก่ให้ได้ขนาดและน้ำหนักตามที่บริษัทต้องการ จนกว่าจะถึงกำหนดเวลาจับไก่ใหญ่เข้าโรงชำแหละ เมื่อถึงกำหนดบริษัทมีหน้าที่ต้องจับไก่ตามกำหนดและชำระราคาค่าเลี้ยงไก่ให้เกษตรกรด้วย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์สำคัญแห่งสัญญาซื้อขาย คือ การโอนกรรมสิทธิ์จากผู้ขายไปยังผู้ซื้อ และการชำระราคาจากผู้ซื้อเป็นการตอบแทน ผลทางกฎหมายต่อผู้ซื้อเท่ากับว่าผู้ซื้อเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอันจะสามารถใช้ทรัพย์สินได้ตามกฎหมายแห่งความเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่อบุคคลภายนอกได้ เช่น การจำหน่าย จ่าย โอน หรือเรียกคืนทรัพย์สินของตน (มาตรา 1336) ขณะเดียวกันก็จะต้องรับผลแห่งความเสี่ยงภัยต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับทรัพย์สินของตน ส่วนผู้ขายก็ได้รับการชำระราคาจากผู้ซื้อต่อไป

กรณีดังกล่าวจะเห็นว่า สำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงนั้นแม้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีวัตถุประสงค์จะได้ไก่กระทง(ไก่ใหญ่)ที่มีขนาดและน้ำหนักตามต้องการ อีกทั้งบริษัทต้องการลดความเสี่ยงด้านการผลิตโดยไม่ต้องลงทุนในปัจจัยการผลิตพื้นฐาน (เช่น ที่ดิน โรงเรือนเลี้ยงไก่ และแรงงานในการเลี้ยง) แต่ยังสามารถควบคุมลักษณะและคุณภาพของไก่ได้ ขณะที่เกษตรกรต้องการลดความเสี่ยงด้านการตลาด เพื่อให้มีตลาดรองรับผลผลิตไก่ใหญ่ที่ออกจากฟาร์ม แต่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้มีการโอนกรรมสิทธิ์ในไก่เนื้อที่เลี้ยงแต่อย่างใด กล่าวคือ การที่บริษัทส่งมอบลูกไก่ให้แก่เกษตรกรก็เพื่อต้องการให้เลี้ยงดูแลด้วยอาหารที่จัดส่ง ตามโปรแกรมที่กำหนดเท่านั้น หากได้ประสงค์จะโอนกรรมสิทธิ์ในลูกไก่ให้เกษตรกรไม่ เช่นเดียวกับเกษตรกรที่เมื่อรับมอบลูกไก่มาแล้วไม่มีสิทธิ์จะนำออกขาย หรือโอนให้แก่บุคคลอื่น นอกจากนั้น เกษตรกรไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบบริษัทเมื่อเกิดความเสียหายต่อไก่

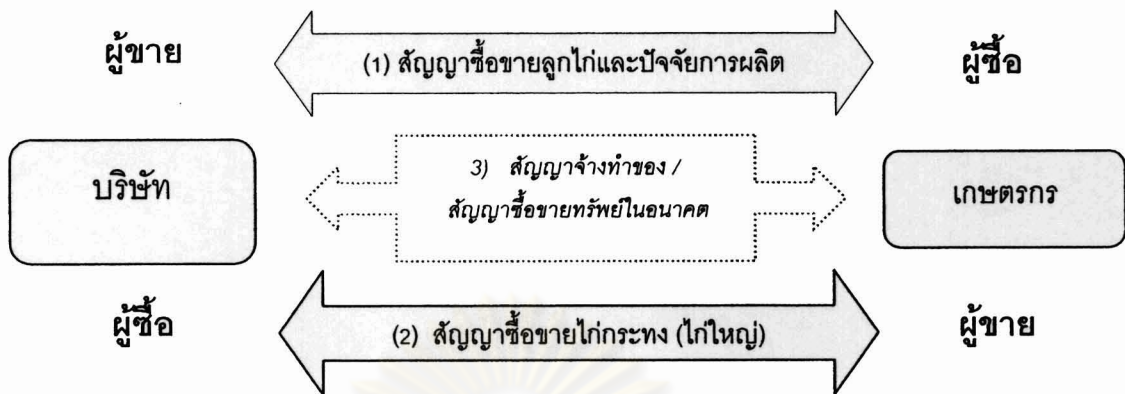
กระทรวงที่เลี้ยง เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์มาแต่ต้น เว้นแต่เกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ซึ่งต้องรับผิดชอบในเรื่องละเมิดต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง มิได้มีลักษณะในทางกฎหมายเป็นการซื้อขายตามความหมายของมาตรา 453 ซึ่งมุ่งจะโอนกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินที่ขายแต่อย่างใด เพราะไม่มีการซื้อขายทรัพย์สินตามสัญญา ไม่มีวัตถุประสงค์ในการโอนกรรมสิทธิ์ ผู้เลี้ยงก็ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหาย หากแต่สัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ผลิตไก่ให้ได้ขนาดและน้ำหนักตามที่ตกลงกันในสัญญาเท่านั้น และมีวัตถุประสงค์ต่อเนื่องเพียงเพื่อลดความเสี่ยงด้านการผลิตแก่บริษัทและลดความเสี่ยงด้านการตลาดแก่เกษตรกร ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาบทบัญญัติทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับลักษณะสัญญาซื้อขายทั้งในเรื่อง สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ซื้อผู้ขาย แบบแห่งสัญญาซื้อขาย หรืออายุความกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง

(ข) แบบประกันราคา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 2.3.2.2 ว่าสัญญาแบบประกันราคาเป็นรูปแบบการเลี้ยงไก่ที่เกิดจากการตกลงร่วมกันระหว่างบริษัทและเกษตรกร โดยเกษตรกรจะต้องซื้อพันธุ์ลูกไก่เนื้อและปัจจัยการผลิตต่างๆ จากบริษัทหรือที่บริษัทกำหนดในรูปของ “สินเชื่อ” กล่าวคือ ยังไม่ต้องชำระราคาในทันที เพียงแต่มีเงื่อนไขผูกพันว่าเมื่อไก่โตเต็มวัย เกษตรต้องขายไก่ใหญ่คืนให้กับบริษัทคู่สัญญาแต่เพียงผู้เดียวในราคาประกันที่ตกลงในเบื้องต้น เมื่อขายได้ราคาเท่าใดให้บริษัทหักเงินที่เกษตรกรค้างชำระ เหลือเท่าไรจึงจะเป็นรายได้ของเกษตรกรสำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อรุ่นนั้น ผลตอบแทนขึ้นอยู่กับน้ำหนักเฉลี่ยของไก่ทั้งรุ่น ราคาประกันที่กำหนด อัตราการเลี้ยงรอด ปริมาณอาหาร ยา และวัคซีนที่ใช้สำหรับการเลี้ยงรุ่นนั้น ตามวิธีการคำนวณรายได้ที่บริษัทกำหนด และระหว่างการเลี้ยงนั้นบริษัทจะจัดส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาให้คำแนะนำเป็นระยะอย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบการลงทุนด้านโครงสร้าง ได้แก่ การปรับปรุงและจัดเตรียมโรงเรือนเลี้ยงไก่ให้ได้มาตรฐานก่อนจะเข้าทำสัญญา ติดตั้งระบบอุปกรณ์ควบคุมการเลี้ยงแบบระบบปิด และเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายดำเนินการทั้งหมด เช่น ค่าสาธารณูปโภค ค่าขนส่ง ค่าแรงงาน เช่นเดียวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง

สาระสำคัญของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกรณีเช่นนี้อาจแสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบของเอกเทศสัญญาลักษณะซื้อขายรวมอยู่ด้วยกัน 2 สัญญา ได้แก่ (1) สัญญาซื้อขายพันธุ์ลูกไก่และปัจจัยการผลิต และ (2) สัญญาซื้อขายไก่กระหง (ไก่ใหญ่)

โดยที่สัญญาซื้อขายทั้ง 2 สัญญานั้น ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากสัญญาสองรูปแบบนี้มีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันทั้งคู่สัญญา วัตถุประสงค์สัญญา และความเป็นผลของสัญญา ทั้งนี้ ขอบเขตการศึกษาการพิจารณาสัญญาจะตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า สัญญาเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ไม่ตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะโดยผลของกฎหมายแต่ประการใด

เปรียบเทียบระหว่างสัญญาซื้อขายพันธุ์ลูกไก่และปัจจัยการผลิต และสัญญาซื้อขายไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ดังนี้

	สัญญาซื้อขายพันธุ์ลูกไก่ และปัจจัยการผลิต	สัญญาซื้อขายไก่กระทง (ไก่ใหญ่)
คู่สัญญา	ผู้ซื้อ : เกษตรกรผู้เลี้ยง ผู้ขาย : บริษัทผู้ประกอบการ	ผู้ซื้อ : บริษัทผู้ประกอบการ ผู้ขาย : เกษตรกรผู้เลี้ยง
วัตถุประสงค์สัญญา	ลูกไก่ อาหาร ยา และวัคซีน	ไก่กระทง (ไก่ใหญ่)
ผลทางหนี้	เกษตรกร : ยังไม่จำเป็นต้องชำระราคา จนกว่าจะขายไก่ใหญ่ให้แก่บริษัท บริษัท : ต้องส่งมอบลูกไก่ อาหาร ยา และวัคซีนตามจำนวนที่ตกลงกัน รวมถึงเทคนิคการเลี้ยง ให้เกษตรกร	เกษตรกร : ต้องขายไก่ใหญ่ที่เลี้ยงได้ในแต่ละรุ่นให้แก่บริษัท บริษัท : ต้องชำระราคาตามราคาประกัน คุณดด้วยน้ำหนักเฉลี่ย แต่ทั้งนี้ ก่อนชำระบริษัทจะหักหนี้ค่าลูกไก่และปัจจัยการผลิต ค่าขนส่ง ที่เกษตรกรค้างจ่าย
ผลทางทรัพย์สิน	กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโอนไปยังเกษตรกร (ผู้ซื้อ)	กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโอนไปยังบริษัท (ผู้ซื้อ)

คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างเป็นคู่สัญญาของทั้งสัญญาซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตและสัญญาซื้อขายไก่กระทง เพียงแต่เปลี่ยนฐานะผู้ซื้อผู้ขายระหว่างกัน อีกทั้งวัตถุประสงค์ สัญญาเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่มีขนาดและมีความเกี่ยวพันกันอย่างมาก เพราะทรัพย์สินแห่งสัญญาซื้อขายไก่กระทงเป็นทรัพย์สินเดียวกันกับสัญญาซื้อขายลูกไก่ หากแต่มีขนาดและมูลค่าเพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณาว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาเป็นสัญญาซื้อขายอันมีลักษณะต่างตอบแทนอย่างหนึ่ง ดังนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติต่อคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการตอบแทน ปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปว่าผลทางกฎหมายของสัญญาซื้อขายทั้งสองประเภทเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นควรพิจารณาผลทางกฎหมายของสัญญาซื้อขาย ออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ ผลในทางหนึ่ง คือ การส่งมอบทรัพย์สินและชำระราคา และผลในทางทรัพย์สิน คือ การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและการรับผลแห่งความเสี่ยงภัยต่อความสูญหายหรือเสียหายของสินค้าที่ส่งมอบ แต่กรณีสัญญาเลี้ยงไก่ไม่มีกฎหมายบัญญัติเกี่ยวกับสัญญาผลิตสินค้าเกษตรเป็นการเฉพาะผู้เขียนจึงพิจารณาจากลักษณะตัวอย่างข้อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(1) สัญญาซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิต ผลทางกฎหมายของสัญญาซื้อขายในเบื้องต้นพิจารณาได้ ดังต่อไปนี้

- ผลทางหนึ่ง

ในสวนบริษัทนั้น มีหน้าที่แจ้งกำหนดวันเวลาลงลูกไก่และอาหารให้แก่เกษตรกรทราบเพื่อเตรียมตัวและจัดส่งลูกไก่ อาหาร ยาและวัคซีนต่างๆ ให้เกษตรกรตามเวลา จำนวน และปริมาณที่ตกลงกัน และยังมีหน้าที่ส่งสัตวบาลหรือสัตวแพทย์ประจำบริษัทเข้ามาให้คำแนะนำและตรวจสอบสุขภาพไก่อระหว่างสัญญาอีกด้วย แต่มีประเด็นต้องพิจารณาว่าหากทรัพย์สินที่ส่งมอบนั้นมีความชำรุดบกพร่องแล้วผู้ขายจะต้องรับผิดชอบหรือไม่

สำหรับประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นควรพิจารณาเบื้องต้นก่อนว่าการส่งมอบลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ เช่น เป็นโรค ไม่ตรงสายพันธุ์ หรือส่งมอบอาหารที่ผสมผิดสัดส่วน เช่นนี้เป็นเรื่อง que ผู้ขายต้องรับผิดชอบเพื่อความชำรุดบกพร่องตามประมวลแพ่งและพาณิชย์หรือไม่ ซึ่งจะหมายรวมถึงทรัพย์สินที่เสื่อมคุณภาพด้วยหรือไม่ ในเรื่องนี้นักกฎหมายได้มีความเห็นในเรื่องนี้แตกต่างกันออกไป โดยแบ่งได้เป็น 2 แนวความเห็น ได้แก่

แนวความเห็นแรก³ เห็นว่าความชำรุดบกพร่องไม่ได้มีแต่เรื่องชำรุด แตกหัก บุบสลาย หรือร้าวเท่านั้น แต่รวมถึงกรณีที่คุณภาพของทรัพย์สินผิดความมุ่งหมายของสัญญา เพราะทรัพย์สินบางประเภทอาจชำรุดบกพร่องในลักษณะอื่นซึ่งเป็นเรื่องคุณภาพโดยตรงก็ได้ เช่น เน่า บุด เปื่อยยุ่ย เป็นต้น

แนวความเห็นที่สอง⁴ เห็นว่าความชำรุดบกพร่องนั้นเป็นเรื่องของความผิดปกติในรูปแบบ โครงสร้าง หรือองค์ประกอบ ทั้งนี้ความชำรุดบกพร่องนั้นไม่รวมถึงการเสื่อมคุณภาพของทรัพย์สิน เนื่องจากคุณภาพหรือคุณสมบัติที่การกำหนดหน้าที่ การใช้ประโยชน์ และคุณค่าของทรัพย์สิน โดยที่ทรัพย์สินนั้นมิได้มีความชำรุดบกพร่องแต่ประการใด กล่าวคือเป็นกรณีที่สินค้าไม่มีคุณภาพตามที่ตกลงกันได้ ซึ่งผู้ขายจะต้องรับผิดชอบตามหลักเกณฑ์ในเรื่องการผิดสัญญาทั่วไป

ผู้เขียนมีความเห็นสอดคล้องกับแนวความเห็นแรก เพราะการที่บริษัทผู้ขาย อาจส่งมอบลูกไก่ที่อ่อนแอ ไม่มีคุณภาพ หรือสายพันธุ์ไม่ถูกต้องจนส่งผลให้เลี้ยงไม่โต สิ้นเปลือง อาหารและยา หรือส่งมอบอาหารสำหรับเลี้ยงไก่ที่ผสมผิดสัดส่วน มีสิ่งปลอมปน เป็นกรณีที่ผู้ขาย ส่งมอบสินค้าที่ไม่มีคุณภาพตามที่กำหนดไว้ได้ซึ่งถือเป็นส่งมอบทรัพย์สินชำรุดบกพร่องอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่าบริษัทมีความรับผิดชอบในเรื่องผิดสัญญาอีกด้วย อนึ่ง ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าในประเด็นเรื่องความชำรุดบกพร่องของสินค้าเกษตรนั้น ไม่มีความชำรุดบกพร่องอื่นใด นอกเหนือจากเรื่องคุณภาพของสินค้า

อย่างไรก็ดี ประเด็นเกี่ยวกับการพิสูจน์ถึงความเสื่อมคุณภาพของลูกไก่และ ปัจจัยการผลิตต่างๆ เกษตรกรคงไม่อาจกระทำได้เพราะขาดแคลนความรู้ เงินทุน และเทคโนโลยี อีกทั้งในขั้นนี้ความเสื่อมคุณภาพของสินค้าอาจยังไม่ปรากฏในขั้นตอนการซื้อขายจนกว่าจะเลี้ยง หรือนำไปเลี้ยงไก่อะยะหนึ่ง หากลูกไก่อ่อนแอก็จะตายหรือพิการ อาหารที่ขาดคุณภาพที่นำไปใช้

³ สุวิทย์ นิ่มน้อย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน และให้, พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522) หน้า. 145 ; วิษณุ เครืองาม, คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ, 2542). หน้า. 220

⁴ ประพนธ์ ศาตะมาน และไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะซื้อขาย : พร้อมด้วยภาคผนวกบทความพิเศษบทบัญญัติลักษณะขายฝากตามกฎหมายใหม่ที่ผิดพลาด, พิมพ์ครั้งที่ 13 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ, 2545). หน้า. 99 ; ศนันท์กรณ (จำปี) โสติพันธ์, คำอธิบายลักษณะซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550). หน้า

เลี้ยงไก่จะส่งผลให้อัตราการแปลงเป็นเนื้อสูง (ต้องใช้อาหารมากเกินความเป็นจริง) เกษตรกรไม่อาจเห็นถึงความเสื่อมสภาพของทรัพยากรได้ในทันทีจนกว่าจะมีผลการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ประกอบด้วย

ในส่วนของเกษตรกรมีหน้าที่รับมอบสินค้าอันเป็นวัตถุแห่งสัญญาจากบริษัท โดยที่ยังไม่จำเป็นต้องชำระราคาซื้อขาย เนื่องจากเป็นกรณีการซื้อขายแบบสินเชื่อ กล่าวคือ เมื่อมีการขายทรัพยากรสินค้าให้กับบริษัทแล้วจึงหักหนี้ที่ค้างออก กรณีเช่นนี้ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อพิจารณาผลทางกฎหมายอาจเป็นการหักกลบลบหนี้⁵ อย่างหนึ่งระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายที่มีมูลหนี้อันเป็นวัตถุสัญญาเดียวกัน แต่ในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในทางปฏิบัติแล้วจะพบว่าแม้เกษตรกรยังไม่มีหน้าที่ต้องชำระราคาค่าพันธุ์ลูกไก่ อาหาร ยา หรือวัคซีนให้แก่บริษัท แต่เกษตรกรยังมีหน้าที่ตามสัญญาต้องวางเงินประกันค่าลูกไก่และปัจจัยการผลิตแก่บริษัทด้วย เพื่อเป็นประกันความเสียหายหากต่อมาขายไก่ใหญ่คืนบริษัทแล้วยังค้างชำระค่าลูกไก่และปัจจัยการผลิต รวมถึงการประกันความเสียหายอื่นๆที่อาจเกิดขึ้นกับบริษัท

• ผลทางทรัพย์

หากพิจารณาว่าสัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาซื้อขายอย่างหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดผลทางทรัพย์ คือ การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรสินค้าจากบริษัท (ผู้ขาย) ไปยังเกษตรกร(ผู้ซื้อ)ส่งผลให้ผู้ซื้อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ สามารถจำหน่าย จ่าย โอน หรือติดตามเอาคืนซึ่งทรัพย์ของตนได้ตามผลของกฎหมาย⁶ ประกอบกับผลแห่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5055/2533⁷ ที่วางหลักไว้ว่า “การที่โจทก์ร่วมยอมให้จำเลยซื้อลูกไก่ อาหารไก่ และวัคซีนไก่ด้วยเงินเชื่อโดยมีข้อตกลงว่าเมื่อไก่เจริญเติบโตแล้วจะต้องนำมาขายให้โจทก์ร่วม ดังนั้น เมื่อโจทก์ร่วมส่งมอบลูกไก่ให้จำเลยทั้ง

⁵ โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 341-348 : หักกลบลบหนี้

⁶ โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336

⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5055/2533 สัญญาการเลี้ยงไก่กระบุงราคาลูกไก่และอาหารไก่ไว้แน่นอน เมื่อไก่เจริญเติบโตแล้วโจทก์ร่วมจะมาจับไปฆ่าโดยตีราคาไก่ตามน้ำหนักซึ่งเมื่อได้ยอดเงินเท่าใดก็จะเอา ยอดเงินค่าลูกไก่ อาหารไก่และวัคซีนไก่มาหักออก หากเหลือเงินก็จะมอบให้เป็นประโยชน์แก่จำเลยแต่ถ้าเงินไม่พอจำเลยจะต้องชำระค่าลูกไก่ อาหารไก่และวัคซีนไก่ที่ค้างอยู่ทั้งหมด จึงไม่ใช่สัญญาฝากทรัพย์แต่เป็นเรื่องที่โจทก์ร่วมยอมให้จำเลยซื้อลูกไก่ อาหารไก่ และวัคซีนไก่ด้วยเงินเชื่อโดยมีข้อตกลงว่าเมื่อไก่เจริญเติบโตแล้วจะต้องนำมาขายให้โจทก์ร่วม ดังนั้นเมื่อโจทก์ร่วมส่งมอบลูกไก่ให้จำเลยทั้งสอง กรรมสิทธิ์ในลูกไก่ย่อมตกเป็นของจำเลยทั้งสองทันที จึงไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยว่าจำเลยทั้งสองได้ร่วมกันรับลูกไก่จากโจทก์ร่วมและเบียดบังไว้โดยทุจริตหรือไม่ เพราะถึงจำเลยทั้งสองได้กระทำเช่นนั้นจริง จำเลยทั้งสองก็ไม่มีความผิดฐานยักยอก

สอง กรรมสิทธิ์ในลูกไก่ยอมตกเป็นของจำเลยทั้งสองทันที” จึงแสดงให้เห็นว่ากรรมสิทธิ์ในลูกไก่ และปัจจัยการผลิตโอนไปอยู่ที่เกษตรกร แต่จะโอนไปยังผู้ซื้อเมื่อใดต้องพิจารณาต่อไป

เมื่อสัญญาไม่กำหนดระยะเวลาการโอนกรรมสิทธิ์ในลูกไก่และปัจจัยการผลิต ต่างๆ โดยหลักแล้วกรรมสิทธิ์ยอมโอนไปทันทีเมื่อมีการซื้อขาย แต่แม้ไม่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข บังคับไว้⁸ ก็ยังมีประเด็นว่าลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ตกลงซื้อขายกันนั้นเป็น ทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้วหรือไม่ เพราะไม่มีเกณฑ์การกำหนด นับ หรือคัดเลือกเพื่อการบ่งชี้ชัดเจนไปว่า คัดลูกไก่จำนวนนี้ออกมาจากโรงฟักแล้ว หรือแยกอาหาร ยา หรือวัคซีน ต่างหากจากสต็อกสินค้า (stock supply) นั้นแล้ว หากเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่าลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ยังไม่มีลักษณะ เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง⁹ ส่งผลให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะยังไม่โอนไปยังผู้ซื้อจนกว่าทรัพย์สินนั้นสามารถ บ่งตัวทรัพย์สินนั้นออกเป็นแน่นอน อย่างไรก็ตาม เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าในเวลาบริษัทของลูกไก่ เข้าสู่โรงเรือนเลี้ยงไก่และเกษตรกรได้ตรวจนับสินค้าแล้วเท่ากับว่าเป็นการคัดเลือกลูกไก่และ ปัจจัยการผลิตต่างๆ เมื่อบ่งชี้ชัดถึงจำนวนลูกไก่ที่ตนจะเลี้ยงและอาหารที่ตนต้องใช้แล้ว ส่งผลให้ ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งทันทีที่ส่งมอบ แสดงว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินยอมโอนจากบริษัทไป สู่เกษตรกรเมื่อนั้น

นอกจากนั้น ประเด็นต้องพิจารณาถึงผลทางทรัพย์สินของสัญญาซื้อขายลูกไก่ และปัจจัยการผลิตต่อไปในเรื่องความเสี่ยงภัยในทรัพย์สิน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาต่างตอบแทนอย่าง หนึ่งเมื่อไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการผลิตสินค้าทางการเกษตรเป็นการเฉพาะ หลักเกณฑ์เรื่อง ความเสี่ยงภัยต่อการสูญหรือเสียหายของสินค้านี้ดังกล่าวก็น่าจะเป็นไปตามหลัก บาบเคราะห์ยอม ตกอยู่แก่เจ้าของกรรมสิทธิ์¹⁰ (res perit domino) ดังเช่นสัญญาซื้อขายทั่วไปตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น หากคู่สัญญาทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา โดยตกลงให้บริษัทของลูกไก่พร้อมอาหารและยาในวันพรุ่งนี้ ระหว่างการขนส่งรถบรรทุกเกิด อุบัติเหตุทำให้ลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ เสียหายทั้งหมด โดยไม่เกี่ยวกับความผิดของลูกหนี้ (บริษัท) กฎหมายวางหลักไว้ให้ความเสียหายตกเป็นพับแก่เจ้าหนี้ (เกษตรกร) ตามหลักเจ้าของ กรรมสิทธิ์เป็นผู้รับบาปเคราะห์ เช่นเดียวกับกรณีที่ลูกไก่ตายระหว่างการเลี้ยง แม้ยังไม่โตเป็นไก่ กระทั่งพร้อมขาย เมื่อกรรมสิทธิ์อยู่แก่เกษตรกรเจ้าของไก่ หากเกิดความเสี่ยงภัยต่อการเสียหาย

⁸ โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 459

⁹ โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 460

¹⁰ วิชาญ เครืองาม, คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ, 2542). หน้า 59

หรือสัญญาแก้ไขระหว่างเลี้ยง ผลย่อมตกเป็นพับแต่เจ้าหนี้ (เกษตรกร) อยู่นั่นเอง กรณีเช่นนี้ เกษตรกรไม่สามารถเรียกให้บริษัทจัดส่งลูกไก่มาลงทดแทนได้ เว้นเสียแต่มีการตกลงเลี้ยงรุ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังคงมีหน้าที่ต้องชำระราคาลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ นั้นให้แก่บริษัท อยู่แม้ว่าจะไม่ได้รับทรัพย์สินนั้น ตามหลักเรื่องนี้

(2) สัญญาซื้อขายลูกไก่กระทง (ไก่ใหญ่)

เมื่อเกษตรกรเลี้ยงไก่กระทงจนได้ขนาดและน้ำหนักตามที่บริษัทกำหนดแล้ว บริษัทจะแจ้งวันกำหนดจับไก่ใหญ่เพื่อส่งเข้าโรงงานชำแหละ คำนวณน้ำหนักจากผลการชั่งโดยบริษัท ซึ่งผลในทางกฎหมายของสัญญาดังกล่าว จึงเห็นว่า

• ผลทางหนี้

สำหรับเกษตรกรมีหน้าที่ต้องส่งมอบไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ที่มีน้ำหนัก ขนาด และจำนวนตามที่บริษัทกำหนด หนี้ของผู้ขายย่อมเป็นเช่นเดียวกับสัญญาซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตในประเด็นที่ผู้ขายคงมีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินในสภาพที่สมบูรณ์ตามคุณภาพที่กำหนด มิฉะนั้น เกษตรกรอาจต้องรับผิดชอบเพราะเหตุผิดสัญญา แต่สำหรับประเด็นนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อบริษัทจะเป็นฝ่ายกำหนดวันและเวลาจับไก่แต่ผู้เดียวเมื่อไก่มีขนาดและน้ำหนักตามที่บริษัท ต้องการ ดังนั้นการควบคุมขนาดและน้ำหนักของไก่กระทงจึงขึ้นกับบริษัท ทั้งคุณภาพของไก่กระทงย่อมเกิดจากคุณภาพอาหาร ยา วัคซีนและเทคนิคหรือวิธีการเลี้ยงที่ได้รับจากบริษัท ในชั้นตอนนี้ เกษตรกรจึงมีหน้าที่เพียงส่งมอบไก่กระทงตามจำนวนที่เหลือรอดจากการเลี้ยง เท่านั้น

นอกจากนั้น เกษตรกรยังคงมีหน้าที่ชำระราคาลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ซื้อเข้ามาจากบริษัทตั้งแต่เริ่มเลี้ยง รวมถึงค่าขนส่งลูกไก่และไก่ใหญ่ โดยการยินยอมให้บริษัทหักหนี้ที่ค้างออกจากเงินที่ขายไก่กระทงได้

สำหรับผู้ซื้อ (บริษัท) หน้าที่ประการสำคัญคือการชำระราคาลูกไก่ให้เกษตรกรเมื่อสิ้นสุดการเลี้ยงรุ่นนั้นๆ ตามราคาประกันที่ตกลงไว้ ทั้งนี้ บริษัทจะต้องคำนวณตอบแทนการเลี้ยงจากจำนวนไก่ที่รอด น้ำหนักเฉลี่ย อัตราการแลกเนื้อ ปริมาณอาหารที่ใส่ไปทั้งหมด แต่ก่อนชำระค่าตอบแทนให้เกษตรกร บริษัทจะนำราคาลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ และค่าขนส่งที่เกษตรกรเป็นหนี้บริษัทมาหักออก เหลือเท่าไรเป็นผลตอบแทนการเลี้ยงรุ่นนั้นๆ แต่หากเกษตรกรชำระราคาลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ มากกว่า บริษัทจะหักเงินประกันที่วางไว้ และจะหักค่าตอบแทนการเลี้ยงทุกรุ่นการเลี้ยงมาสมทบเงินประกันที่พร้อมไป

• ผลทางทรัพย์สิน

โดยปกติการตกลงซื้อขายไก่กระทงตามสัญญาในรูปแบบประกันราคาเป็นเรื่องที่บริษัทและเกษตรกรผู้เลี้ยงตกลงซื้อขายไก่กระทงคินเมื่อได้ขนาดและน้ำหนักตามต้องการ ในขณะที่ทำสัญญากันยังไม่มีตัวทรัพย์สิน หรือ ไก่กระทง(ไก่ใหญ่) ส่วนกรรมสิทธิ์จะโอนไปยังผู้ซื้อเมื่อใดนั้น ยังต้องพิจารณาว่าไก่กระทงที่ซื้อขายกันนั้นเป็น “ทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง” ที่มีการกำหนดนับ ชั่ง ตวง วัด หรือคัดเลือกเพื่อแบ่งตัวทรัพย์สินนั้นออกเป็นแน่นอนเสียก่อน จึงจะพิจารณาหลักของการโอนกรรมสิทธิ์ตามมาตรา 458 ได้ การซื้อขาย“ทรัพย์สินที่ยังไม่ได้มีการกำหนดแน่นอน” นั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการซื้อขายทรัพย์สินในอนาคต แต่การซื้อขายทรัพย์สินในอนาคตจะสามารถทำสัญญาซื้อขายได้หรือไม่นั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้บัญญัติไว้ แต่นักกฎหมายหลายท่านได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ประพนธ์ ศาตะมาน และศาสตราจารย์ไพจิตร ปุญญพันธ์ ได้ให้ความเห็นว่า การซื้อขายทรัพย์สินที่ยังไม่มีตัวทรัพย์สินอยู่นั้น เป็นการซื้อขายทรัพย์สินซึ่งยังไม่กำหนดแน่นอน คำว่า ทรัพย์สินซึ่งมิได้กำหนดแน่นอน หมายถึง (1) ทรัพย์สินที่ผู้ขายทำหรือปลูกขึ้น (goods to be manufactured or grown) ซึ่งเป็นทรัพย์สินในอนาคตเสมอไป (2) ทรัพย์สินที่กำหนดไว้แต่เพียงชนิดหรือประเภท (purely generic goods) หรือ (3) ทรัพย์สินที่ระบุเพียงตัวทรัพย์สิน แต่ส่วนของทรัพย์สินยังไม่ได้ระบุไว้แน่นอน (an unidentified part of a specified whole)¹¹

ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม เห็นว่า ตามกฎหมายลักษณะซื้อขายของไทย แม้ไม่มีบทบัญญัติเรื่องนี้ไว้โดยเฉพาะ แต่บุคคลอาจทำสัญญาซื้อขายทรัพย์สินในอนาคตได้ในลักษณะของสัญญาจะซื้อจะขายหรือในลักษณะของสัญญาซื้อขายที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขแล้วแต่กรณี¹²

ผู้เขียนเห็นว่าการตกลงซื้อขายไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ในขณะที่ยังไม่มีทรัพย์สินซึ่งเป็นไก่กระทงที่มีขนาดและน้ำหนักตามต้องการนั้น เป็นการซื้อขายทรัพย์สินในอนาคตรูปแบบหนึ่งซึ่งอาจกระทำได้ เพราะสาระสำคัญของสัญญาซื้อขายนั้นคือคู่สัญญามีเจตนามุ่งโอนกรรมสิทธิ์ระหว่างกัน ส่วนการส่งมอบและชำระราคาเป็นหน้าที่ตามมาภายหลัง การที่กรรมสิทธิ์จะโอนไป

¹¹ ประพนธ์ ศาตะมานและไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะซื้อขาย : พร้อมด้วยภาคผนวกบทความพิเศษบทบัญญัติลักษณะขายฝากตามกฎหมายใหม่ที่ผิดพลาด, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2551), หน้า 17.

¹² วิษณุ เครืองาม, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้, หน้า 40.

เมื่อใดเป็นเรื่องของกฎหมายหรือคู่สัญญากำหนด เช่นเดียวกับสัญญาจะซื้อจะขายหรือสัญญาซื้อขายที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา โดยสัญญาซื้อขายไถ่กระทงดังกล่าวแม้กรรมสิทธิ์จะยังไม่โอนไปที่สัญญานั้นก็เป็นสัญญาซื้อขายประเภทหนึ่ง นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาถึงหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนาตามบทบัญญัติมาตรา 151 แล้ว¹³ การซื้อขายทรัพย์สินในอนาคตจึงสามารถกระทำได้

ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า แม้สัญญาซื้อขายไถ่กระทงจะเกิดขึ้นแล้วในวันที่ตกลงกัน แต่กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นอาจยังไม่โอนไปจนกว่าจะถึงวันที่บริษัทกำหนดจับและจะเป็นผู้คัดเลือกไถ่กระทงที่ต้องการซื้อตามราคาประกันเสียก่อน ซึ่งการคัดเลือกต้องผ่านการชั่งน้ำหนักไถ่ ตรวจสอบคุณภาพว่ามีน้ำหนักหรือขนาดที่ต้องการหรือไม่ หากพิจารณาโดยละเอียดกว่านั้นอาจถึงขั้นตอนการนำไถ่เข้าตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์ถึงผลการใช้ยาและวัคซีนด้วย เมื่อไถ่กระทงที่เลี้ยงยังไม่เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ยังมีได้กำหนดแน่นอนว่าไถ่ที่ต้องการซื้อนั้นคือตัวใด น้ำหนักเท่าใด ราคาเท่าไร ผู้เขียนจึงเห็นว่า กรรมสิทธิ์จึงยังไม่โอนจากผู้ขาย (เกษตรกร) ไปยังผู้ซื้อ (บริษัท) ในขณะที่ทำสัญญา

นอกจากนั้น ปัญหาการรับผลความเสี่ยงภัยตามสัญญาซื้อขายไถ่กระทง (ไถ่ใหญ่) นั้น ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินยังไม่โอนไปยังผู้ซื้อขณะทำสัญญาเพราะยังไม่มี การคัดเลือกไถ่ที่จะซื้อ อันเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง แสดงว่าเกษตรกรยังเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ย่อมจะต้องเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงภัย ตามหลัก *res perit domino* ดังนั้น หากเกิดความเสียหายหรือสูญหายก่อนการส่งมอบ เจ้าของกรรมสิทธิ์ต้องรับบาปเคราะห์นั้น ตัวอย่างเช่น ก่อนที่บริษัทจะกำหนดวันจับไถ่กระทงตามสัญญาซื้อขาย เกิดความเสียหายขึ้นระหว่างเลี้ยงโดยที่ไม่ใช่ความผิดของฝ่ายใด เป็นเหตุให้ไถ่ตายจำนวนมากทำให้การชำระหนี้ตกเป็นพันธวิสัย ผลแห่งสัญญาตามหลักของกฎหมายตามมาตรา 372 วางหลักว่ากรณีที่ไม่ใช่สัญญาต่างตอบแทนที่มีวัตถุประสงค์เป็นการก่อให้เกิดหรือโอนทรัพย์สินในทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง หากการชำระหนี้ตกเป็นพันธวิสัยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ไซ้ ท่านว่าลูกหนี้ไม่มีสิทธิจะรับชำระหนี้ตอบแทน เท่ากับว่าเกษตรกรจะไม่ได้รับชำระค่าไถ่กระทงตามราคาประกัน ส่วนจะต้องรับผิดชอบหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาตามมาตรา 219 ซึ่งกำหนดว่ากรณีการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัยหลังก่อหนี้ ซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบก็ให้ลูกหนี้เป็นอันหลุดพ้นจากการชำระหนี้ แสดงว่าเกษตรกร (ลูกหนี้ในการส่งมอบ) ไม่จำเป็นต้องหาไถ่กระทงตัวใหม่มาใช้คืนบริษัท อย่างไรก็ตาม

¹³ มาตรา 151 บัญญัติว่า “การใดเป็นการแตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมาย ถ้ามิใช่กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นไม่เป็นโมฆะ”

เกษตรกรก็ยังค้างชำระหนี้จากสัญญาซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมถึง ค่าขนส่งลูกไก่ และอาหาร อีกด้วย

4.2.2 ปัญหาสัญญาเลี้ยงไก่เกี่ยวกับสัญญาจ้างทำของ

สัญญาจ้างทำของเป็นสัญญาต่างตอบแทนชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์มุ่งต่อผลสำเร็จของงานที่กระทำเป็นสำคัญและผู้ว่าจ้างตกลงจะจ่ายเงินจ้างเป็นการตอบแทน (มาตรา 587)¹⁴ ความสำเร็จของงานที่ผู้ว่าจ้างต้องการนั้น หาใช่เฉพาะแรงงานจากผู้รับจ้างเพียงอย่างเดียวไม่ หากแต่ยังมุ่งหวังความสามารถหรือฝีมือของผู้รับจ้างด้วย อย่างไรก็ตาม โดยหลักแล้วผู้ว่าจ้างไม่มีอำนาจบังคับบัญชาหรืออำนาจควบคุมเหนือผู้รับจ้างเหมือนเช่นลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน เพราะกฎหมายได้กำหนดให้ผู้ว่าจ้างมีเพียงอำนาจในการตรวจตราการงานตามสัญญาเท่านั้น (มาตรา 592)¹⁵

สาระสำคัญในสัญญาจ้างทำของอีกประการ คือ สัมภาระ เนื่องจากสัมภาระ เป็นสิ่งให้นำมาใช้เพื่อประกอบการทำงานก่อให้เกิดเป็นตัวทรัพย์สินขึ้นมาและเป็นเกณฑ์พิจารณาความแตกต่างระหว่างสัญญาซื้อขายและสัญญาจ้างทำของ อย่างไรก็ตาม กฎหมายไม่ได้บัญญัติบังคับให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่จัดหาสัมภาระ คงกำหนดแต่เพียงว่าในกรณีที่ผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ ให้ความรับผิดชอบของผู้รับจ้างในการบกพร่องบังคับตามบทแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะซื้อขาย (มาตรา 595)¹⁶ และกฎหมายยังได้กำหนดให้ผู้รับจ้างมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพของสัมภาระ การรับบาปเคราะห์ต่อกฎพิบัติต่างๆ ในกรณีที่ผู้รับจ้างเป็นฝ่ายจัดหาสัมภาระ (มาตรา 603 และ 604)¹⁷ และหากสัญญาจ้างทำของนั้นก่อให้เกิด

¹⁴ มาตรา 587 บัญญัติว่า “อันว่าจ้างทำของนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับจ้างตกลงจะทำการทำงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่าผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงจะให้เงินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการที่ทำนั้น”

¹⁵ มาตรา 592 บัญญัติว่า “ผู้รับจ้างจำต้องยอมให้ผู้ว่าจ้างหรือตัวแทนของผู้ว่าจ้างตรวจตราการงานได้ตลอดเวลาที่ทำอยู่นั้น”

¹⁶ มาตรา 595 บัญญัติว่า “ถ้าผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระไว้ ความสำเร็จของผู้รับจ้างในการบกพร่องนั้น ท่านให้บังคับด้วยบทแห่งประมวลกฎหมายนี้ ลักษณะซื้อขาย”

¹⁷ มาตรา 603 บัญญัติว่า “ถ้าผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ และการที่จ้างนั้นพังทลายหรืออุปสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้องไว้ ท่านว่าความวินาศอันนั้นตกเป็นพับแก่ผู้รับจ้าง หากความวินาศนั้นมิได้เป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง

ในกรณีเช่นว่านี้ เงินจ้างก็เป็นอันไม่ต้องใช้”

ทรัพย์สินขึ้นด้วย การโอนกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินซึ่งเป็นผลสำเร็จของงานอันเกิดจากสัญญาจ้างทำของนั้น ถ้าได้มีการตกลงให้กรรมสิทธิ์ตกเป็นของผู้ว่าจ้างแต่เมื่อใด เช่น ให้กรรมสิทธิ์โอนไปยังผู้ว่าจ้างเมื่อทำการงานเสร็จหรือเมื่อผู้ว่าจ้างเรียกร้องให้ส่งมอบหรือผู้รับจ้างส่งมอบก็ยอมเป็นไปตามนั้น¹⁸ แต่ถ้าไม่ได้มีการตกลงกันก็ต้องแยกพิจารณาว่าฝ่ายใดเป็นผู้จัดหาสัมภาระทั้งหมดหรือเฉพาะทรัพย์สินประธาน (มาตรา 1316 วรรคสอง และ มาตรา 1317)¹⁹ ซึ่งกรรมสิทธิ์ก็จะโอนไปเป็นของฝ่ายที่เป็นผู้จัดหาสัมภาระ

(ก) แบบรับจ้างเลี้ยง

เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง พบว่าคู่สัญญาต่างประสงค์ให้งานที่ทำมีผลสำเร็จเป็นสำคัญ กล่าวคือ เกษตรกรประสงค์จะได้ไก่กระตังที่มีขนาดและน้ำหนักตามต้องการ โดยไก่กระตังที่เลี้ยงตามสัญญานั้นจะต้องเป็นพันธุ์ไก่ที่บริษัทจัดส่งให้ และเติบโตจากการบริโภคอาหาร ยา และวัคซีนของบริษัทเท่านั้น จำนวนไก่ที่รอดและน้ำหนักไก่ที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลต่อการคิดค่าตอบแทนแก่เกษตรกร และบริษัทยอมประสงค์จะได้ไก่ตามขนาดและคุณภาพตามที่กำหนดเพื่อนำไปแปรรูป โดยไม่ได้ประสงค์จะได้รับโอนกรรมสิทธิ์เพราะการเลี้ยงไก่เนื้อรูปแบบนี้ไม่มีลักษณะของการซื้อขายที่มุ่งโอนกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด และแม้ประสงค์แรงงานจากเกษตรกรแต่ก็ต้องเป็นการใช้ฝีมือระดับที่น่าพอใจ กล่าวคือ การเลี้ยงไก่จะต้องใช้เทคนิควิธี ประสบการณ์ และการเอาใจใส่สังเกตพฤติกรรมตลอดเวลา จนอาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรที่ละเลยหรือไม่ใส่ใจต่อการดูแลให้เป็นไปตามโปรแกรมการเลี้ยงจะเสี่ยงต่อการขาดทุนเมื่อเป็นเช่นนี้จึงอาจถือได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงมีวัตถุประสงค์มุ่งความสำเร็จของ

มาตรา 604 บัญญัติว่า “ถ้าผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ และการที่จ้างทำนั้นพังทลายหรือบุบสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้องไซ้ ท่านว่าความวินาศนั้นตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง หากความวินาศนั้นมีได้เป็นเพราะการกระทำของผู้รับจ้าง

ในกรณีเช่นว่านี้ สินจ้างก็เป็นอันไม่ต้องใช้ เว้นแต่ความวินาศนั้นเป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง”

¹⁸ ไพจิตร บุญญพันธุ์, “กรรมสิทธิ์ในสัญญาอื่นๆนอกจากสัญญาซื้อขายโอนไปตั้งแต่เมื่อใด”, *วารสารนิติศาสตร์*, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4, (ธันวาคม 2537). : 851.

¹⁹ มาตรา 1316 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าทรัพย์สินหนึ่งอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินประธานไซ้ ท่านว่าเจ้าของทรัพย์สินนั้นเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่รวมเข้ากันแต่ผู้เดียว แต่ต้องใช้ค่าแห่งทรัพย์สินอื่นๆให้แก่เจ้าของทรัพย์สินนั้น”

มาตรา 1371 บัญญัติว่า “บุคคลใดใช้สัมภาระของบุคคลอื่นทำสิ่งใดขึ้นใหม่ไซ้ ท่านว่าเจ้าของสัมภาระเป็นเจ้าของสิ่งนั้นโดยมิต้องคำนึงว่าสัมภาระนั้นจะกลับคืนตามเดิมหรือไม่ แต่ต้องใช้ค่าแรงงาน

แต่ถ้าแรงงานเกินกว่าค่าสัมภาระที่ใช้ขึ้นมากไซ้ ท่านว่าผู้ทำเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สร้างขึ้น แต่ต้องใช้ค่าสัมภาระ”

งานแผ่รวมอยู่ซึ่งใกล้เคียงกับสัญญาจ้างทำของเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงที่ว่า

“ ข้อ .. ผู้ว่าจ้างจะส่งมอบลูกไก่พันธุ์เนื้อ อายุ 1 วัน จำนวน ตัว ให้แก่ผู้รับจ้างเพื่อทำการเลี้ยง โดยส่งมอบ ณ สถานที่เลี้ยง และเมื่อผู้ว่าจ้างเห็นว่าไก่ที่เลี้ยงนี้โตได้ขนาดตามความต้องการแล้วจะจับคืน และคิดค่าจ้างให้”

ประเด็นต่อมาที่ต้องพิจารณา คือ ผลทางกฎหมายของสัมภาระ หากแต่ “สัมภาระ” หมายถึงอะไรนั้นกฎหมายมิได้บัญญัติความหมายไว้ แต่ในเรื่องนี้นักนิติศาสตร์ได้ให้ความเห็นว่า²⁰ สัมภาระ หมายถึง ทรัพย์สินของผู้รับจ้างประกอบเป็นของอันเป็นการทำงานที่ตกลงให้ทำและเมื่อสำเร็จแล้วก็จะส่งมอบให้ผู้ว่าจ้าง และถึงแม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้กำหนดหน้าที่ให้ฝ่ายใดเป็นผู้จัดหาสัมภาระก็ตาม แต่ก็ได้กำหนดผลทางกฎหมายในกรณีที่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ ดังนี้

(1) หากผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระมาส่ง ผู้รับจ้างจะต้องใช้สัมภาระด้วยความระมัดระวังและประหยัด เมื่อทำงานสำเร็จแล้ว มีสัมภาระเหลืออยู่ก็ให้คืนผู้ว่าจ้าง (มาตรา 590)

(2) ถ้าความชำรุดบกพร่องหรือความชก้ำในการที่ทำนั้นเกิดเพราะสภาพแห่งสัมภาระซึ่งผู้ว่าจ้างส่งให้ก็ดี เพราะคำสั่งของผู้ว่าจ้างก็ดี ท่านว่าผู้รับจ้างไม่ต้องรับผิดชอบ เว้นแต่รู้อยู่แล้วว่าสัมภาระนั้นไม่เหมาะ หรือว่าคำสั่งนั้นไม่ถูกต้องและมีได้บอกกล่าวตักเตือน (มาตรา 591)

(3) กรณีที่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ หากการที่จ้างทำนั้นพังทลายหรือบอบสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้อง ความวินาศนั้นตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง แต่ความวินาศนั้นต้องมีได้เป็นเพราะการกระทำของผู้รับจ้าง ส่วนสินจ้างก็ไม่ต้องให้ เว้นแต่ความวินาศนั้นเป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง (มาตรา 604)

สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงนั้น หากพิจารณาว่าการเลี้ยงไก่เป็นการทำงานอย่างหนึ่ง ความสำเร็จของงานย่อมหมายถึง ไก่กระทงที่มีขนาดและน้ำหนักตามที่ตกลงไว้

²⁰ จี๊ด เศรษฐบุตร, ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเช่าทรัพย์ เช่าซื้อจ้างแรงงาน จ้างทำของและรับขน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2493), หน้า 162.

แต่แรก สัมภาระของการทำงานจึงควรหมายถึง ทรัพย์สินประเภทต่างๆ ที่ผู้เลี้ยงนำมาใช้เพื่อประโยชน์แก่การเลี้ยงไก่ซึ่งเป็นทรัพย์สินประเภทอื่น อันได้แก่ปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ใช้สำหรับประกอบการทำงานนั้นขึ้น เช่น อาหาร ยา และวัคซีน ที่บริษัทเป็นผู้จัดหาและจัดส่งให้ ผลทางกฎหมายของสัมภาระที่จัดหาโดยผู้ว่าจ้างเพราะหากผู้ว่าจ้างเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในสัมภาระนั้นย่อมต้องรับความเสี่ยงภัยในสัมภาระนั้น ส่วนหน้าที่ตามกฎหมายของผู้รับจ้างต่อสัมภาระที่นายจ้างจัดหา คือ การใช้สัมภาระด้วยความระมัดระวังและประหยัด หากมีสัมภาระเหลืออยู่เมื่อทำงานสำเร็จแล้วก็ให้คืนผู้ว่าจ้าง ซึ่งสอดคล้องกับข้อสัญญาที่กำหนดให้เกษตรกรในฐานะผู้รับจ้างต้องใช้สัมภาระที่ผู้ว่าจ้างจัดหาอย่างระมัดระวัง

ยกตัวอย่างเช่น

“ข้อ .. ผู้ว่าจ้างจะต้องส่งมอบอาหารไก่ให้เป็นงวดๆ ตลอดจนยาปฏิชีวนะ วัคซีนต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงไก่จำนวนนี้ บรรดาลูกไก่ อาหาร และยารวมทั้งภาชนะบรรจุสิ่งของต่างๆ ผู้รับจ้างจะต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมสภาพ สูญหายหรือเสียหาย อาหาร ยา และวัคซีนที่เหลือต้องส่งคืนผู้ว่าจ้างเมื่อการเลี้ยงไก่แต่ละรุ่นเสร็จสิ้นลง ”

“ ข้อ .. ผู้รับจ้างจะต้องใช้อาหารและยาที่ผู้ว่าจ้างให้ไว้เท่านั้น จะนำอาหารหรือยาจากที่อื่นมาใช้แทนหรือปนกันไม่ได้ ”

ประเด็นต่อมาเกี่ยวกับความชำรุดบกพร่องหรือความซักช้าในการที่ทำอันเกิดเพราะสภาพแห่งสัมภาระที่บริษัทจัดหาหรือคำสั่งของบริษัทนั้น กฎหมายกำหนดให้ผู้รับจ้างไม่ต้องรับผิดชอบเท่ากับว่าเกษตรกรไม่ต้องรับผิดชอบ (มาตรา 591) อย่างไรก็ตาม สำหรับประเด็นดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่า การพิจารณาถึงความชำรุดบกพร่องหรือความล่าช้าที่เกิดกับงานซึ่งหมายถึงการเลี้ยงไก่เนื้อตามสัญญานั้น ไม่อาจพิจารณาได้ว่า กรณีที่ไก่กระทมมีสภาพไม่สมบูรณ์หรือโตช้ากว่าปกตินั้น จะเป็นกรณีความชำรุดบกพร่องหรือความซักช้า เพราะความชำรุดบกพร่องตามหลักของสัญญาจ้างทำของควรนำไปใช้กับการจ้างทำงานมีรูปร่างก่อตัวเป็นทรัพย์สินจากการใช้สัมภาระแห่งงานนั้น แต่การเลี้ยงไก่เนื้อที่ศึกษาครั้งนี้เป็นการจ้างทำงานที่ต่างจากการจ้างทำงานทั่วไป เนื่องจากเป็นการทำเกษตรกรรมที่อาศัยการเลี้ยง ดูแล รักษาเป็นสำคัญ

ทำนองเดียวกับ กรณีที่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระหากต่อมากการที่จ้างทำนั้น พังทลายหรือบอบสลายลงก่อนได้ส่งมอบกันถูกต้อง โดยมีไขเป็นเพราะการกระทำของผู้รับจ้าง กฎหมายกำหนดให้ความวินาศนั้นตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง ส่วนสินจ้างก็ไม่ต้องใช้ เว้นแต่ความวินาศนั้นเป็นเพราะการกระทำของผู้ว่าจ้าง (มาตรา 604) ผู้เขียนเห็นว่าบทบัญญัติดังกล่าวมุ่งใช้บังคับกับสัญญาจ้างทำของในลักษณะการสร้างหรือผลิตทรัพย์สินที่มีรูปร่างขึ้นมาซึ่งสามารถ

พังทลายหรือบอบสลายลงได้ มากกว่าจะใช้บังคับกับสัญญาจ้างทำของที่ไม่มีรูปร่าง เช่น สัญญาจ้างว่าความ สัญญาจ้างร้องเพลง และรวมถึง สัญญาจ้างเลี้ยงไก่เนื้อ ด้วย

อย่างไรก็ตาม หากแม้เห็นว่าเมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง มีลักษณะของสัญญาจ้างทำของรวมอยู่ด้วย จึงควรนำบทบัญญัติลักษณะสัญญาจ้างทำของดังกล่าวมาใช้กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อประเภทนี้ พบว่าเมื่อพิจารณาผลทางกฎหมายของประเด็นทั้งสองที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การกำหนดให้ผู้รับจ้าง (เกษตรกร) ไม่ต้องรับผิดชอบบกพร่องหรือความซุกซนในการที่ทำอันเกิดเพราะสภาพแห่งสัมภาระที่บริษัทจัดหาหรือคำสั่งของบริษัทนั้น หรือการกำหนดให้ความวินาศตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง หากว่าการที่จ้างพังทลายหรือบอบสลายก่อนส่งมอบกันถูกต้อง โดยสินจ้างไม่จำเป็นต้องใช้แก่เกษตรกร ชัดต่อสภาพความเป็นจริงอย่างมาก ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก เมื่อเกษตรกรมิได้เข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในฐานะผู้มีอำนาจต่อรองเท่าเทียมกับบริษัท จึงเป็นไปได้ยากที่เกษตรกรจะทราบถึงสภาพของสัมภาระที่บริษัทจัดส่งว่ามีคุณภาพหรือมีสัดส่วนถูกต้องหรือไม่ และยากแก่การพิสูจน์ว่าไก่ที่มีสภาพผิดปกตินั้นเป็นผลโดยตรงจากสัมภาระที่บริษัทจัดส่งหรือไม่ นอกจากนี้ กรณีงานที่รับจ้างทำ คือการเลี้ยงไก่จะไม่ได้ผลสำเร็จอันเป็นผลจากความซุกซนบกพร่องแห่งสัมภาระที่จัดส่ง แม้เกษตรกรจะไม่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย แต่ก็จะถูกหักค่าจ้างเลี้ยงอันเป็นการผลกระทบความรับผิดชอบของบริษัทมาให้เกษตรกรทำให้รายได้ลดลงและหากไก่ตายจำนวนมากกว่าที่กำหนดอาจถูกพักเล้าหรือเลิกสัญญา ส่งผลให้ไม่สามารถคืนทุนที่ใช้สร้างโรงเรือนหรือชดเชยหนี้ค่าอุปกรณ์ที่ลงทุนไป

ประการที่สอง หากระหว่างการเลี้ยงปรากฏว่าไก่ตายหรือพิการ หรือติดโรคระบาด หรือเหตุอื่นที่ทำให้ไก่ผิดปกติก่อนที่บริษัทมาจับไก่ใหญ่เข้าอยู่ในความครอบครอง โดยที่ความเสียหายนั้นไม่ได้เกิดจากการกระทำของเกษตรกรผู้เลี้ยง เมื่อความวินาศตกเป็นพับแก่ผู้ว่าจ้าง คือบริษัท เท่ากับว่าบริษัทต้องเป็นผู้รับความเสี่ยงภัยและไม่จำเป็นต้องใช้สินจ้างแก่เกษตรกร ซึ่งหลักกฎหมายเช่นนี้อาจไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกรในสวนที่จะไม่ได้รับค่าจ้างเลี้ยงไก่ที่ผ่านมา ทั้งที่เกษตรกรต้องลงแรง ลงทุนสร้างโรงเรือนและติดตั้งระบบการเลี้ยงไปแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าแม้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับสัญญาจ้างทำของ คือ มุ่งความสำเร็จเพื่อให้ไก่ใหญ่ที่มีน้ำหนักและขนาดตามสัญญาเป็นสำคัญนอกเหนือจากแรงงานของผู้รับจ้าง แต่หากพิจารณาถึงโอกาสที่จะเกิดความซุกซนบกพร่องในงานอันเกิดจากสัมภาระที่ผู้ว่าจ้างจัดหา หรือ การรับความเสี่ยงภัยของผู้ว่าจ้าง ผู้เขียนเห็นว่ายังไม่สามารถนำบทบัญญัติลักษณะสัญญาจ้างทำของแห่งประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ได้ทุกกรณี หรือการนำมาใช้อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาได้ อีกทั้งยังต้องพิจารณาสาระสำคัญของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในประเด็นอื่นอีกว่าเป็นไปตามหลักกฎหมายลักษณะสัญญาจ้างทำของหรือไม่ เช่น เรื่องการจ่ายสินจ้าง หรืออำนาจการควบคุมบังคับบัญชาของนายจ้าง ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงเมื่อพิจารณาลักษณะของสัญญาจ้างแรงงาน

(ข) แบบประกันราคา

เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคากับสัญญาจ้างทำของแล้วเห็นว่าสัญญาทั้งสองต่างมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ สัญญาจ้างทำของมุ่งประสงค์ผลสำเร็จของงานเป็นสาระสำคัญ ในขณะที่วัตถุประสงค์สุดท้ายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาประสงค์จะได้ไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ที่มีขนาดและน้ำหนักตามที่บริษัทต้องการ มากกว่าการโอนกรรมสิทธิ์ในไก่กระทงจากรูปแบบของการซื้อคืนไก่กระทง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงเรื่องสัมภาระของการที่จ้างจะเห็นว่าสัญญารูปแบบนี้ ผู้ว่าจ้างไม่ได้เป็นผู้จัดหาสัมภาระที่ใช้เพื่อประกอบการงานเช่นเดียวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง เนื่องจากการเลี้ยงแบบประกันราคานี้ เกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารหรือปัจจัยการผลิตต่างๆ ทั้งหมดโดยการซื้อเชื่อจากบริษัท ส่วนบริษัทเป็นเพียงผู้จัดส่งสัมภาระเท่านั้น ประเด็นจึงต้องพิจารณาว่าหากผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระแล้วจะมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร

ตามที่ได้พิจารณาในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาพบว่า “สัมภาระ” หมายถึง ทรัพย์สินของผู้รับจ้างประกอบเป็นของอันเป็นการทำงานที่ตกลงให้ทำ ดังนั้น สัมภาระตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่มุ่งศึกษา จึงหมายถึง ปัจจัยการผลิตต่างๆ ได้แก่ อาหาร ยา หรือวัคซีนที่นำมาใช้สำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อ ซึ่งสัมภาระเหล่านี้เป็นการจัดหาโดยผู้รับจ้าง (เกษตรกร) โดยวิธีการซื้อเชื่อจากบริษัท โดยที่กฎหมายได้วางหลักว่า หากผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระในการประกอบการงาน ความรับผิดในความชำรุดบกพร่องในสัมภาระนั้นต้องพิจารณาบทบัญญัติแห่งกฎหมายลักษณะซื้อขายประกอบด้วย กล่าวคือ หากสัมภาระที่ผู้รับจ้างจัดหาหาไม่มีความชำรุดบกพร่องจนเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมความเหมาะสมแก่ประโยชน์อันมุ่งจะใช้เป็นปกติหรือประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญา ผู้รับจ้างซึ่งเป็นผู้จัดหาสัมภาระนั้นจำต้องรับผิด (มาตรา 595 ประกอบกับ มาตรา 472)

หากปรากฏว่าสัมภาระที่เกษตรกรใช้สำหรับเลี้ยงไก่ไม่มีคุณภาพหรือมีสัดส่วนไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการเป็นเหตุให้ไก่เนื้อที่เลี้ยงล้มตายหรือพิการ เกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อการเสื่อมคุณภาพของสัมภาระไม่ใช่กรณีเช่นเดียวกับความชำรุดบกพร่องของทรัพย์สินที่ซื้อขาย

เนื่องจาก การเลี้ยงไก่เนื้อเป็นการทำการเกษตรอย่างหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษต่างจากสัญญาจ้างทำของที่ก่อให้เกิดทรัพย์เป็นรูปร่างจากสัมภาระที่จัดหา ดังนั้น ย่อมไม่อาจพิจารณาตามหลักกฎหมายในเรื่องนี้ได้ อย่างไรก็ตาม หากแม้มองว่าเป็นความชำรุดบกพร่องในสัมภาระจนเป็นเหตุให้ไก่ที่เลี้ยงไม่ได้ขนาดหรือเสื่อมราคา ผลทางกฎหมายกำหนดให้ผู้รับจ้าง (เกษตรกร) ในฐานะผู้จัดหาต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้น ซึ่งไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง เพราะเป็นไปได้ยากที่เกษตรกรจะทราบถึงสภาพของสัมภาระที่บริษัทจัดส่งว่ามีคุณภาพหรือมีสัดส่วนถูกต้องหรือไม่

ประเด็นต่อมาสำหรับกรณีที่ผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระ คือ กรณีที่กฎหมายกำหนดว่าถ้าผู้รับจ้างเป็นผู้จัดหาสัมภาระและการที่จ้างนั้นพังทลายหรือบอบสลายก่อนส่งมอบกันถูกต้อง โดยที่มิได้เป็นการกระทำของผู้ว่าจ้าง ให้ความวินาศนั้นตกเป็นพับแก่ผู้รับจ้าง โดยสินจ้างก็ไม่จำเป็นต้องใช้ (มาตรา 603) เช่นนี้ หากปรากฏว่าไก่กระตวยระหว่างการเลี้ยงจะถือว่าเป็นกรณีการที่จ้างนั้นพังทลายหรือบอบสลายก่อนที่จะส่งมอบให้แก่บริษัทหรือไม่ เพราะหากเป็นกรณีเช่นนั้นแล้ว เท่ากับว่า นอกจากเกษตรกรในฐานะผู้รับจ้างต้องรับบาปเคราะห์ในความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว ยังไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้าง(ตามน้ำหนักไก่)ตอบแทน อีกทั้งยังต้องรับผิดชอบค่าลูกไก่ค่าสัมภาระต่างๆ ที่รับมาจากบริษัทอีกด้วย

นอกจากนั้น หากพิจารณาในเรื่องผลตอบแทนจะเห็นว่า สัญญาจ้างทำของมีผลตอบแทนในรูปของ “ค่าจ้าง” หรือ “สินจ้าง” ซึ่งโดยหลักแล้วจะมีการตกลงจำนวนสินจ้างที่ต้องชำระกันล่วงหน้าก่อนกระทำการงานที่จ้างนั้น และเมื่องานที่จ้างเสร็จสิ้นจึงรับมอบสินจ้าง²¹ แต่สำหรับกรณีของการเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคานั้น ค่าตอบแทนของเกษตรกรผู้เลี้ยงไม่ได้อยู่ในรูปสินจ้างตามผลสำเร็จของงาน หากแต่เป็นค่าตอบแทนที่ฝ่ายบริษัทชำระราคาให้ในฐานะผู้ซื้อไก่กระตวย แม้ราคาซื้อขายจะมีการตกลงไว้ล่วงหน้าในรูปแบบของ “ราคาประกัน” แต่ค่าตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับจริงจากการขายไก่กระตวย(ไก่ใหญ่)ให้กับบริษัทนั้นขึ้นกับปัจจัยต่างๆ เช่น น้ำหนักไก่กระตวย อัตราการแลกเนื้อ(FCR) อัตราการเลี้ยงรอด ต้นทุนค่าอาหาร ค่ายา หรือ ค่าดำเนินการต่างๆ เป็นต้น จึงต่างจากการชำระสินจ้างของสัญญาจ้างทำของทั่วไป

ผู้เขียนมีความเห็นว่า แม้สาระสำคัญของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาจะมุ่งประสงค์ต่อความสำเร็จของการเลี้ยงไก่เนื้อให้ได้ขนาดตามสัญญาเป็นสำคัญ แต่ก็เพียง

²¹ มาตรา 602 บัญญัติว่า “อันสินจ้างนั้น พึงใช้ให้เมื่อรับมอบการที่ทำ

(วรรคสอง) ถ้าการทำนั้นมีกำหนดว่าจะส่งรับกันเป็นส่วนๆ และได้ระบุจำนวนสินจ้างไว้เป็นส่วนๆ ไซ้ ทำหน้าที่ให้สินจ้างเพื่อการแต่ละส่วนในเวลารับเอาส่วนนั้น ”

วัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งของสัญญา ซึ่งหากพิจารณานิติสัมพันธ์ตลอดสัญญาจะพบว่าคู่สัญญาเข้าผูกพันในรูปแบบของการซื้อสินค้ารวมอยู่ด้วย ถึงแม้การซื้อขายลูกไก่และปัจจัยการผลิตจะยังไม่ต้องชำระราคาทันทีที่ส่งมอบทรัพย์สินก็ไม่มีผลถึงความสมบูรณ์ของสัญญาซื้อขาย เมื่อเป็นเช่นนี้อาจทำให้พิจารณาได้ว่าเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์มุ่งโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินแฉ่งรวมอยู่ด้วย ซึ่งหมายถึง การโอนกรรมสิทธิ์ในไก่กระทง(ไก่ใหญ่)จากเกษตรกรไปสู่บริษัท ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคามีได้มีลักษณะของสัญญาจ้างทำของเพียงอย่างเดียว

กล่าวโดยสรุป ผู้เขียนมีความเห็นว่าวัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคานั้น มุ่งต่อผลสำเร็จของงานเช่นเดียวกับสัญญาจ้างทำของอย่างหนึ่ง และมีวัตถุประสงค์อีกประการอยู่ที่การส่งมอบทรัพย์สินและการโอนกรรมสิทธิ์ในไก่กระทง (ไก่ใหญ่)จากเกษตรกรไปสู่บริษัทรวมอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่ง นอกจากนั้นแล้ว คู่สัญญาฝ่ายบริษัทประสงค์ต่อฝีมือของการเลี้ยงมากกว่าแรงงาน เพราะต้องอาศัยความเอาใจใส่ ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการเลี้ยงดูแล อันกล่าวได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาเป็นสัญญาที่มีลักษณะของสัญญาซื้อขายและสัญญาจ้างทำของรวมอยู่ด้วยกัน ผลทางกฎหมายจะเป็นอย่างไรจะได้กล่าวต่อไป

4.2.3 ปัญหาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับสัญญาจ้างแรงงาน

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดความหมายของสัญญาจ้างแรงงานว่าหมายถึง สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่าลูกจ้าง ตกลงจะทำงานให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่านายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้สินจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้ (มาตรา 575) นอกจากนั้น สัญญาจ้างแรงงานยังมีลักษณะพิเศษถึงอำนาจการบังคับบัญชาของนายจ้าง กล่าวคือ นายจ้างมีอำนาจสั่งให้ลูกจ้างทำงานตามวิธีที่ตนต้องการได้ อยู่ภายใต้การควบคุมดูแล ลูกจ้างจำต้องเชื่อฟังคำสั่งของนายจ้างตลอดเวลา (มาตรา 583) หากไม่แล้วกฎหมายให้อำนาจนายจ้างไล่ลูกจ้างออกได้

(ก) แบบรับจ้างเลี้ยง

เมื่อพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงตามลักษณะของสัญญาจ้างแรงงานข้างต้น จะพบว่าข้อสัญญาในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบนี้ได้กำหนดถึงลักษณะความสัมพันธ์ของคู่สัญญาใกล้เคียงกับความสัมพันธ์ของนายจ้างและลูกจ้าง

ยกตัวอย่างเช่น

“ข้อ .. ในระหว่างระยะเวลาการเลี้ยง ผู้ว่าจ้างจะส่งตัวแทนหรือสัตว์แพทย์ของผู้ว่าจ้างเข้าตรวจดูฟาร์ม กำหนดวิธีการให้อาหารสัตว์ ยา และวัคซีนต่างๆ ตลอดจน

กรรมวิธีการเลี้ยง การดูแลรักษา ซึ่งผู้รับจ้างจะต้องอำนวยความสะดวกให้ และปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ”

“ข้อ .. ผู้ว่าจ้างจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการเลี้ยง และเมื่อผู้ว่าจ้างจะจับไก่คืน ผู้ว่าจ้างจะแจ้งให้ผู้รับจ้างทราบล่วงหน้า 1 วัน ก่อนจับไก่”

“ข้อ .. อาหารที่ผู้ว่าจ้างส่งมอบให้ไว้ใช้เลี้ยงไก่ของผู้ว่าจ้างนี้ ผู้รับจ้างจะต้องใช้เพื่อเลี้ยงไก่เท่านั้น ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการใช้ ที่ผู้ว่าจ้างกำหนดให้ หากผู้รับจ้างไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนด ผู้ว่าจ้างมีสิทธิบอกเลิกสัญญาและดำเนินคดีตามกฎหมายได้ทันที”

“ข้อ .. ในกรณีที่ผู้รับจ้างจะกระทำผิดสัญญาข้อหนึ่งข้อใด หรือไม่เอาใจใส่ต่อการเลี้ยงจนเกิดความเสียหาย หรือเป็นที่คาดหมายได้ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือเมื่อผู้ว่าจ้างได้ตักเตือนให้แก้ไขแล้วผู้รับจ้างไม่ปฏิบัติตาม ผู้ว่าจ้างมีสิทธิตัดค่าจ้างตามความเหมาะสมหรือบอกเลิกสัญญาได้ ทั้งนี้ไม่ตัดสิทธิผู้ว่าจ้างที่จะเรียกค่าเสียหายอีกต่างหาก ”

จากข้อสัญญาข้างต้นพบว่า บริษัทในฐานะผู้ว่าจ้างมีอำนาจในการควบคุมดูแลฟาร์ม ตลอดจนวิธีการเลี้ยง การให้อาหาร หรือดูแลรักษา เป็นกรณีที่บริษัทกำหนดกฎเกณฑ์ วิธีการ และขั้นตอนต่างๆ ให้เกษตรกรปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด (Exclusive Control) หากฝ่าฝืนให้อำนาจบริษัทบอกเลิกสัญญาได้ กรณีเช่นนี้มีลักษณะเดียวกับอำนาจนายจ้างในการควบคุม บังคับบัญชา ออกคำสั่งตามวิธีของตนแก่ลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน เพราะตามหลักของสัญญาจ้างแรงงานนั้นนายจ้างมีอำนาจสั่งให้ลูกจ้างทำงานตามวิธีที่ตนต้องการได้ ลูกจ้างต้องทำงานอยู่ภายใต้การควบคุมดูแล เชื้อฟังคำสั่งของนายจ้าง ต่างจากสัญญาจ้างทำของที่ผู้รับจ้างมีหน้าที่ต้องทำงานให้สำเร็จโดยไม่ต้องอยู่ภายใต้คำสั่งหรือการควบคุมดูแลของนายจ้าง และอาจใช้ดุลพินิจในการวางแผนการทำงานได้อย่างอิสระ หากพิจารณาประเด็นนี้ อาจทำให้เข้าใจว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงนี้เป็นสัญญาจ้างแรงงานได้

อย่างไรก็ดี มีประเด็นต้องพิจารณาเกี่ยวกับค่าตอบแทนของการเลี้ยงว่าเป็นสินจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือไม่

เกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อ “สินจ้าง” (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) หรือ “ค่าจ้าง” (ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน) นั้น หมายถึง เงินที่นายจ้างและลูกจ้างตกลงกันจ่ายเป็นค่าตอบแทนในการทำงานตามสัญญาจ้างสำหรับระยะเวลาการทำงานปกติเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือ ระยะเวลาอื่น หรือจ่ายให้โดยคำนวณตามผลงานที่ลูกจ้างทำได้ในระยะเวลาทำงานปกติของวันทำงาน และให้หมายความรวมถึงเงินที่นายจ้างจ่าย

ให้แก่ลูกจ้างในวันหยุดและวันลาที่ลูกจ้างมิได้ทำงาน²² ซึ่งลูกจ้างมีสิทธิได้รับตลอดระยะเวลาแห่งสัญญาจ้างนั้น แต่สำหรับการคำนวณสินจ้างตอบแทนแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง บริษัทผู้ว่าจ้างคิดค่าตอบแทนจากปัจจัยหลายประการ แม้จะคำนวณจากระยะเวลาการจ้าง แต่ปัจจัยที่สำคัญคือจำนวนไก่ที่เลี้ยงรอดจากลูกไก่เป็นไก่กระทง(ไก่ใหญ่) แต่หากสภาพไม่สมบูรณ์ เช่น ไก่พิการ ไก่ตกราว ฯลฯ เกษตรกรก็จะถูกหักอัตราค่าตอบแทน และยังคงคำนึงถึงความสามารถตามอัตราแลกเปลี่ยน (FCR) โบนัส และ ค่าเช่าพื้นที่ อีกด้วย

นอกจากนั้น ยังคงมีประเด็นว่า หากผู้รับจ้างมีฐานะเป็นลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน ก็จะต้องได้รับความคุ้มครองการจ้างงานตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ที่มีบัญญัติเกี่ยวกับการใช้แรงงานทั่วไป การใช้แรงงานหญิงและเด็ก ค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด ค่าชดเชย สวัสดิการ ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน กองทุนสงเคราะห์ลูกจ้าง เป็นต้น (2) พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ที่มีวัตถุประสงค์ให้มีหลักประกันแก่ลูกจ้างและบุคคลอื่นโดยการจัดตั้งกองทุนประกันสังคมขึ้น เพื่อให้การสงเคราะห์แก่ลูกจ้างและบุคคลอื่นซึ่งประสบอันตราย เจ็บป่วย ทูพพลภาพ หรือตายอันมิใช่เนื่องจากการทำงาน รวมถึงกรณีคลอดบุตร ชราภาพ เป็นต้น หรือ (3) พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ. 2537 เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงแล้วพบว่า เกษตรกรคู่สัญญาไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเหล่านี้แต่ประการใด เนื่องจากบริษัทผู้ว่าจ้างมองว่าลักษณะสัญญาเป็นการร่วมมือกันเลี้ยงไก่ระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายบริษัทและฝ่ายเกษตรกร หากได้เป็นการจ้างแรงงานตามลักษณะทั่วไปสัญญาจ้างแรงงานทั่วไปไม่ บริษัทจึงไม่ควรถูกต้องรับภาระในการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจ้างแรงงาน

อย่างไรก็ตามกฎกระทรวงว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานในงานเกษตรกรรม พ.ศ. 2547 ได้บัญญัติคำนิยามของคำว่า “งานเกษตรกรรม” ให้ความหมายว่า “งานที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การป่าไม้ การทำนาเกลือสมุทร และการทำการประมงที่มีใช้การประมงทะเล” และมีลักษณะเป็นงานที่มิได้จ้างลูกจ้างตลอดปีและมีได้ให้ลูกจ้างทำงานในลักษณะที่เป็นงานอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากงานดังกล่าว กฎหมายจึงกำหนดให้นายจ้างปฏิบัติตามเรื่องที่เป็นการคุ้มครองและรับรองสิทธิพื้นฐานของลูกจ้าง ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ซึ่งจากการศึกษาผู้เขียนเห็นว่า ในทางปฏิบัตินั้นบทบัญญัติดังกล่าวหมายถึงเพียงความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรคู่สัญญากับลูกจ้างในเจ้าของตนเองเท่านั้น ไม่สามารถ

²² มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541

บังคับกับความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทต่อเกษตรกรได้ ด้วยเหตุที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าบริษัทไม่ตระหนักว่าตนมีฐานะเป็นนายจ้าง หากแต่เป็นคู่สัญญาที่ต่างฝ่ายต่างเป็นอิสระต่อกัน ดังนั้น ปัญหาการใช้แรงงานทางการเกษตรสำหรับสัญญาประเภทนี้จึงยังคงไม่ได้รับการแก้ไข จนกว่าสามารถกำหนดสถานะของเกษตรกรคู่สัญญาได้อย่างชัดเจน

(ข) แบบประกันราคา

การพิจารณาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคากับสัญญาจ้างแรงงานนั้น ผู้เขียนเห็นว่า มีลักษณะเช่นเดียวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงเป็นอย่างมาก เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงอำนาจการควบคุมบังคับบัญชาของบริษัทแล้วพบว่า บริษัทสามารถเข้าตรวจสอบควบคุมการเลี้ยง หากแต่ความเข้มข้นของการควบคุมไม่เข้มข้นเท่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะลักษณะสัญญาเลี้ยงไก่แบบประกันราคา บริษัทไม่ได้เป็นผู้ลงทุนในลูกไก่หรือปัจจัยการผลิต (อาหาร ยา หรือ วัคซีน) แต่อย่างไร ในทางกลับกันบริษัทเป็นคู่สัญญาที่ขายปัจจัยการผลิตเหล่านี้ให้แก่เกษตรกร จึงอาจเข้าใจได้ว่าหากเกษตรกรเลี้ยงไก่เนื้อได้ไม่มีประสิทธิภาพ อัตราแลกเนื้อสูง (FCR สูง) เท่ากับว่าจะต้องใช้อาหารปริมาณมากกว่าปกติ ย่อมส่งผลให้บริษัทขายอาหารได้มาก จากที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 2 ว่า ต้นทุนการเลี้ยงไก่เนื้อกว่าร้อยละ 80 อยู่ที่ค่าอาหารเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม การควบคุมดูแลในส่วนอื่น เช่น วิธีการเลี้ยง โปรแกรมการให้อาหารหรือทำวัคซีน การใช้ยาปฏิชีวนะต่างๆ เกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะหากพบว่าฝ่าฝืนคำสั่งของบริษัทหรือตัวแทน จะส่งผลให้บริษัทบอกเลิกสัญญาหรือตัดราคาปรับข้อ

สำหรับประเด็นเรื่องค่าจ้าง ผู้เขียนเห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา มีการจ่ายค่าตอบแทนในรูปแบบการซื้อคืน โดยบริษัทจะหักจากค่าลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ให้ไว้ก่อนหน้านี้ ซึ่งการคำนวณค่าจ้างไม่ขึ้นกับระยะเวลาการเลี้ยง แต่ขึ้นกับผลสำเร็จของการเลี้ยงเป็นสำคัญ กล่าวคือ บริษัทให้ค่าตอบแทนตามน้ำหนักและจำนวนไก่เนื้อที่เลี้ยงรอด ประกอบกับความสามารถในการเลี้ยงเมื่อเทียบมาตรฐานที่บริษัทกำหนด เช่น ค่า FCR ต่ำกว่ามาตรฐาน เป็นต้น

ประเด็นสำคัญอีกประการที่ควรคำนึงถึง คือ การคุ้มครองเกษตรกรตามกฎหมายพิเศษนอกเหนือจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พบว่า เกษตรกรตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาไม่แตกต่างจากเกษตรกรตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงตามที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ เกษตรกรผู้เลี้ยงที่เป็นคู่สัญญาไม่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เกี่ยวกับการใช้แรงงานหญิงและเด็ก ค่าจ้าง

ค่าล่วงเวลา ค่าชดเชย สวัสดิการด้านความปลอดภัยหรืออาชีวอนามัย แต่อย่างใด และ ไม่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ที่จะได้รับการสงเคราะห์เงิน จากกองทุนประกันสังคมในกรณีประสบอันตราย เจ็บป่วย ทูพพลภาพ หรือตายอันมิใช่เนื่อง จากการทำงาน รวมถึงกรณีคลอดบุตร ชราภาพ เป็นต้น

กรณีเช่นนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคากับสัญญา จ้างแรงงานมีลักษณะร่วมกันเพียงบางประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจควบคุมของคู่สัญญาฝ่าย นายจ้างต่อลูกจ้างตลอดระยะเวลาที่ทำงานให้ บริษัทมีสิทธิเข้าตรวจตราและปรับเปลี่ยนวิธีการ เลี้ยง และสิทธิเข้าจับไก่ออกขายได้ตลอดเวลาที่เห็นสมควร หากเกษตรกรรายใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติ ตามก็อาจถูกบอกเลิกสัญญาได้

โดยสรุปเห็นว่า การพิจารณาลักษณะทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ แบบรับจ้างเลี้ยงและแบบประกันราคาควบคู่กับลักษณะทางกฎหมายของเอกเทศสัญญาตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่สามารถระบุอย่างชัดเจนได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งสอง รูปแบบนั้นเป็นเอกเทศสัญญาลักษณะใด แม้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อดังกล่าวเป็นสัญญาต่างตอบ แทนก็ตาม แต่เนื่องจากวัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแต่ละประเภทต่างประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของเอกเทศสัญญาหลายลักษณะร่วมกัน หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สัญญาที่มี วัตถุประสงค์แบบผสม” หรือ “สัญญาลูกผสม” (Collective Contracts)²³

วัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง : ผลสำเร็จของการ เลี้ยงไก่เนื้อเพื่อให้มีขนาด น้ำหนัก ลักษณะตามที่ตกลงกัน + ความต้องการแรงงานเกษตรและ ค่าตอบแทนการเลี้ยง + ลดความเสี่ยงด้านการผลิตและการตลาดของการเลี้ยงไก่เนื้อ

วัตถุประสงค์ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา : การโอนกรรมสิทธิ์ จากผู้ซื้อไปยังผู้ขาย + ผลสำเร็จของการเลี้ยงไก่เนื้อเพื่อให้มีขนาด น้ำหนัก ลักษณะตามที่ตกลงกัน + ความต้องการแรงงานเกษตรและค่าตอบแทนการเลี้ยง + ลดความเสี่ยงด้านการผลิตและ การตลาดของการเลี้ยงไก่เนื้อ

²³ ดาราวพร ติระวัฒน์, “กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อ สัญญาที่ไม่เป็นธรรม”, พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2542) หน้า 33.

นอกจากนั้นแล้ว หากแต่การพิจารณาบางประเด็นของเอกเทศสัญญาไม่อาจนำมาปรับใช้กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อได้ หรือแม้ได้ก็อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเกษตรกร เนื่องจากว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนั้นเป็นสัญญาผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นสัญญาที่มีลักษณะเฉพาะ คู่สัญญามีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการซื้อขายหรือใช้แรงงานหรือแลกเปลี่ยนทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะ หากแต่ประสงค์จะผลิตทรัพย์สินให้มีขนาดปริมาณและมูลค่ามากขึ้นโดยวิธีการเลี้ยง และดูแลรักษาเป็นสำคัญ เมื่อพบบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นการบัญญัติถึงนิติกรรมสัญญาที่ใช้กันโดยทั่วไป ระหว่างคู่สัญญาที่มีอำนาจการต่อรองเท่าเทียมกัน การปรับใช้บทบัญญัติตามเอกเทศสัญญาบางลักษณะก็อาจไม่เหมาะสมเป็นธรรมหรือสอดคล้องกับทางปฏิบัติได้

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับผลทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

เมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาต่างตอบแทนอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม ("สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม") ปัญหาที่ต้องพิจารณาจึงอยู่ที่ว่า หากต้องปรับใช้กฎหมายแก่สัญญาดังกล่าว จะนำบทบัญญัติของเอกเทศสัญญามาใช้บังคับอย่างไร เพราะวัตถุประสงค์มีหลายประการไม่มีลักษณะเด่นชัดถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหากปรับใช้บทบัญญัติตามประมวลแพ่งและพาณิชย์แล้ว อาจไม่สอดคล้องกับรูปแบบการเลี้ยงในทางปฏิบัติหรือไม่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้เพียงพอ

หากมีประเด็นข้อพิพาทเกิดขึ้น ผู้เขียนเห็นว่า จะต้องพิจารณาเป็นประเด็นไป เช่น การรับโอนความเสี่ยงภัย อายุความ ความรับผิดชอบของคู่สัญญา ควบคู่กับหลักการใช้และการตีความสัญญาที่ต้องตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ถึงปรกติประเพณีด้วย ประกอบกับเมื่อสัญญาเลี้ยงเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมและมีลักษณะเป็นสัญญาต่างตอบแทนแล้ว นักกฎหมายบางท่าน²⁴ เห็นว่าเป็น "สัญญาไม่มีชื่อ" อย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน ดังนั้นกฎหมายสัญญาที่จะนำมาใช้บังคับกับสัญญาไม่มีชื่อจึงต้องนำหลักกฎหมายว่าด้วยหนี้หลักทั่วไป และหลักทั่วไปของสัญญาตามบรรพ 2 มาใช้บังคับด้วยเช่นกัน

²⁴ จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา, แก้ไขเพิ่มเติมโดยคาราพร ภิระวัฒน์ 2552, หน้า 255-257.; ศนันท์กรณ (จำปี) โสติพันธ์, คำอธิบายนิติกรรม - สัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพ.ร.บ. ว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง, แก้ไขเพิ่มเติม 2552, หน้า 267.

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื่องจากคำพิพากษาศาลฎีกาและการตอบข้อหารือของกรมสรรพากรประกอบการศึกษาครั้งนี้ ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไปนี้

4.3.1 พิจารณาตามคำพิพากษาศาลฎีกา

ประเด็น : อายุความใช้สิทธิเรียกร้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ : 6555/2539 และ 9100/2539

บริษัท สหฟาร์ม จำกัด : โจทก์

นายสุเทพ หมีทอง กับพวก²⁵ นายวัลลภ ศิริสมบัติ กับพวก²⁶ : จำเลย

ข้อกฎหมาย : ป.พ.พ. มาตรา 193/30 ป.วิ.พ. มาตรา 142, 177 วรรคสอง, 183

แนวคำพิพากษา : ศาลฎีกาได้วินิจฉัยในทำนองเดียวกันว่า

โจทก์อุทธรณ์ข้อแรกว่า จำเลยทั้งสามให้การว่าฟ้องโจทก์ขาดอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 671 แต่ศาลชั้นต้นยกอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 601 มาเป็นเหตุยกฟ้องโดยจำเลยทั้งสามไม่ได้ให้การต่อสู้ไว้ เป็นการวินิจฉัยนอกประเด็นฝ่าฝืนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 นั้น เห็นว่า คดีนี้จำเลยทั้งสามให้การโดยชัดแจ้งว่าฟ้องโจทก์ขาดอายุความเนื่องจากโจทก์มิได้เรียกร้องค่าเสียหายเกี่ยวกับการฝากทรัพย์สินภายใน 6 เดือน นับแต่วันที่ 31 ธันวาคม 2536 อันเป็นวันสิ้นสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 671 ดังนั้นคดีจึงมีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยเพียงว่าคดีของโจทก์ขาดอายุความตามมาตรา 671 หรือไม่เท่านั้น ที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่าโจทก์มิได้ฟ้องจำเลยที่ 1 ผู้รับจ้างภายในกำหนด 1 ปี คดีจึงขาดอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 601 จึงเป็นการวินิจฉัยนอกเหนือจากคำให้การของจำเลยทั้งสามไม่ชอบด้วยกฎหมายอุทธรณ์ข้อนี้ของโจทก์ฟังขึ้น

โจทก์อุทธรณ์ข้อต่อมาว่าสัญญาระหว่างโจทก์และจำเลยที่ 1 มิใช่สัญญาจ้างทำของดังที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัย หากแต่เป็นสัญญาแบ่งผลตอบแทนอันไม่มีบทกฎหมายกำหนดอายุความไว้เป็นอย่างอื่น จึงมีอายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 193/30 คดีโจทก์จึงไม่ขาดอายุความนั้น เห็นว่า ตามสัญญาเลี้ยงไก่ท้ายฟ้องระบุให้โจทก์มอบ

²⁵ จำเลยในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6555/2539

²⁶ จำเลยในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9100/2539

ลูกไก่ อาหารไก่ ยาและวัคซีนสำหรับไก่ให้จำเลยที่ 1 เลี้ยงเป็นไก่ใหญ่ เมื่อลูกไก่เจริญเติบโตเป็นไก่ใหญ่แล้วจำเลยที่ 1 ต้องส่งมอบคืนแก่โจทก์โดยโจทก์จะคิดมูลค่าไก่ใหญ่ทั้งหมดแล้วหักด้วยมูลค่าลูกไก่ อาหารไก่ ยาและวัคซีนซึ่งจำเลยที่ 1 รับไปจากโจทก์คงเหลือยอดสุทธิเท่าใดให้ถือเป็นประโยชน์ของจำเลยที่ 1 แต่หากมูลค่าลูกไก่ อาหารไก่ ยา และวัคซีนสูงกว่ามูลค่าไก่ใหญ่จำเลยที่ 1 ต้องชำระเงินส่วนที่ขาดให้โจทก์ สัญญาระหว่างโจทก์และจำเลยที่ 1 ดังกล่าวนี้มิใช่เป็นการตกลงรับจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จและจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการที่ท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาร่วมกันประกอบการโดยแบ่งผลประโยชน์กันอันมีจำนวนไม่แน่นอน จึงมิใช่สัญญาจ้างทำของดังที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัย หากแต่เป็นสัญญาต่างตอบแทนซึ่งมีผลใช้บังคับได้ สิทธิเรียกร้องตามสัญญาดังกล่าวมิได้มีกฎหมายบัญญัติถึงอายุความไว้เฉพาะจึงมีอายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 193/30

พิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้นดำเนินการสืบพยานโจทก์ และพยานจำเลย แล้วพิพากษาใหม่ตามรูปคดี ค่าฤชาธรรมเนียมในชั้นนี้ศาลชั้นต้นรวมสั่งเมื่อมีคำพิพากษาใหม่

ประเด็น : การโอนกรรมสิทธิ์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ : 5055/2533

พนักงานอัยการ จังหวัด สระบุรี

: โจทก์

บริษัท สหฟาร์ม จำกัด (โจทก์ร่วม)

นายละออ กลิ่นหอม กับพวก

: จำเลย

ข้อกฎหมาย : ป.อ. มาตรา 352

แนวคำพิพากษา : ศาลชั้นต้นพิจารณาแล้วพิพากษาว่า จำเลยทั้งสองมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 352 จำคุกคนละ 1 ปี ให้จำเลยทั้งสองร่วมกันคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน 584,430 บาท แก่โจทก์ร่วม

จำเลยทั้งสองอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์พิพากษากลับ ให้ยกฟ้อง

โจทก์และโจทก์ร่วมฎีกา

ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า สัญญาการเลี้ยงไก่กระบุงราคาลูกไก่และอาหารไก่ไว้แน่นอน เมื่อไก่เจริญเติบโตแล้วโจทก์ร่วมจะมาจับไปฆ่าโดยตีราคาไก่ตามน้ำหนักซึ่งเมื่อได้ยอดเงินเท่าใดก็จะเอายอดเงินค่าลูกไก่ อาหารไก่และวัคซีนไก่มาหักออก หากเหลือเงินก็จะมอบให้เป็นประโยชน์แก่จำเลยแต่ถ้าเงินไม่พอจำเลยจะต้องชำระค่าลูกไก่ อาหารไก่และวัคซีนไก่ที่ค้างอยู่ทั้งหมดจึงไม่ใช่

สัญญาฝากทรัพย์ แต่เป็นเรื่องที่โจทก์ร่วมยอมให้จำเลยซื้อลูกไก่ อาหารไก่ และวัคซีนไก่ด้วยเงินเชื่อโดยมีข้อตกลงว่าเมื่อไก่เจริญเติบโตแล้วจะต้องนำมาขายให้โจทก์ร่วม ดังนั้นเมื่อโจทก์ร่วมส่งมอบลูกไก่ให้จำเลยทั้งสอง กรรมสิทธิ์ในลูกไก่ออมตกเป็นของจำเลยทั้งสองทันที จึงไม่จำต้องวินิจฉัยว่าจำเลยทั้งสองได้ร่วมกันรับลูกไก่จากโจทก์ร่วมและเบียดบังไว้โดยทุจริตหรือไม่ เพราะถึงจำเลยทั้งสองได้กระทำเช่นนั้นจริง จำเลยทั้งสองก็ไม่มี ความผิดฐานลักขโมย

พิพากษายืน

จากคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นการวินิจฉัยแต่เฉพาะประเด็นที่นำขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกา คือ ประเด็นเกี่ยวกับอายุความใช้สิทธิเรียกร้อง กรณีหนึ่ง และประเด็นเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์ อีกกรณีหนึ่ง ซึ่งคำพิพากษาทั้งสองศาลฎีกาได้กลับคำพิพากษาศาลชั้นต้น กล่าวคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6555/2539 และ 9100/2539 ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่าสัญญาเลี้ยงไก่รูปแบบดังกล่าว (แบบประกันราคา) เป็นลักษณะของสัญญาจ้างทำของซึ่งมีอายุความฟ้องร้องผู้รับจ้างไม่เกิน 1 ปี นับแต่วันที่ความชำรุดบกพร่องปรากฏ (มาตรา 601) แต่ศาลฎีกาพิเคราะห์แล้วเห็นว่าเป็นลักษณะของสัญญาสัญญาร่วมกันประกอบการโดยแบ่งผลประโยชน์กันอันมีจำนวนไม่แน่นอน ซึ่งเป็นสัญญาต่างตอบแทนซึ่งมีผลใช้บังคับได้ เมื่อไม่มีกฎหมายกำหนดเรื่องอายุความใช้สิทธิเรียกร้องไว้เป็นการเฉพาะ จึงมีอายุความทั่วไป 10 ปี (มาตรา 193/30)

ส่วนคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5055/2533 ศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษจำเลยในความผิดฐานลักขโมย (ป.อ.มาตรา 352) แต่ศาลฎีกาพิเคราะห์แล้วเห็นว่ากรรมสิทธิ์ในลูกไก่เป็นของจำเลยแล้วจากการซื้อด้วยเงินเชื่อโดยมีข้อตกลงขายคืน เมื่อเป็นทรัพย์ของจำเลยเท่ากับว่าจำเลยมีกรรมสิทธิ์แล้ว หากจำเลยจะนำไปขายก็หาเป็นความผิดฐานลักขโมยไม่ (แม้เป็นการกระทำที่ผิดสัญญาก็ตาม)

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการวินิจฉัยคดีข้อพิพาทในชั้นศาล ต้องขึ้นอยู่กับประเด็นที่ขึ้นสู่ศาลเป็นรายคดี แล้วด้วยความเคารพต่อคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า มิได้มีการวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับลักษณะสัญญาดังกล่าวว่าเป็นสัญญาอะไร ประเด็นดังกล่าวจึงยังเป็นข้อถกเถียงอย่างกว้างขวาง ผู้เขียนจึงเห็นควรสนับสนุนให้มีกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางการเกษตรออกมาใช้บังคับเป็นการเฉพาะกับการผลิตสินค้าเกษตร ทั้งนี้จะได้อธิบายหลักการและเหตุผลในบทต่อไป

4.3.2 พิจารณาตามข้อหาหรือกรมสรรพากร

นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้ศึกษาถึงหนังสือตอบข้อหาหรือของกรมสรรพากรเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การพิจารณาลักษณะสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อว่าเป็นประการใด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

เลขที่หนังสือ : กค 0706/4695

วันที่ : 22 พฤษภาคม 2546

เรื่อง : ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีการคำนวณภาษีตามมาตรา 48(1)(2) และมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

ข้อกฎหมาย : มาตรา 40(2)(8)²⁷, มาตรา 48(1)(2)

ข้อหาหรือ : นาง บ. ประกอบอาชีพเลี้ยงไก่ในราคาประกันกับบริษัทฯ โดยบริษัทฯเป็นผู้ให้ลูกไก่มาเลี้ยงและในระหว่างการเลี้ยงไก่ บริษัทฯ จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายล่วงหน้าเกี่ยวกับค่าอาหาร ค่ายา และค่าลูกไก่ เมื่อครบกำหนดระยะเวลา บริษัทฯ จะรับซื้อไก่ที่เลี้ยงโดยคำนวณราคาไก่ตามน้ำหนักในราคาประกัน และบริษัทฯจะหักค่าใช้จ่ายที่บริษัทฯออกให้ล่วงหน้าในการดำเนินการทั้งหมดออกก่อน ส่วนที่เหลือสุทธิจึงเป็นเงินได้ที่ นาง บ. ได้รับจากการเลี้ยงไก่ ซึ่งเมื่อนำเงินได้ดังกล่าวมาคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตามมาตรา 48(1) แห่งประมวลรัษฎากรปรากฏว่าไม่มีภาษีที่ต้องชำระ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่จึงคำนวณภาษีในอัตราร้อยละ 0.5 ตามมาตรา 48(2) แห่งประมวลรัษฎากร โดยคำนวณจากยอดราคาไก่อ่อนหักค่าใช้จ่าย ทำให้มีภาระ

²⁷ ประมวลรัษฎากร

มาตรา 40 เงินได้พึงประเมินนั้น คือเงินได้ประเภทต่อไปนี้ รวมตลอดถึงเงินค่าภาษีอากรที่ผู้จ่ายเงินหรือผู้อื่นออกแทนให้สำหรับเงินได้ประเภทต่าง ๆ ดังกล่าว ไม่ว่าในทอดใด

.....

(2) เงินได้เนื่องจากหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ทำ หรือจากการรับทำงานให้ ไม่ว่าจะเป็นค่าธรรมเนียม ค่านายหน้า ค่าส่วนลด เงินอุดหนุนในงานที่ทำ เบี้ยประชุม บำเหน็จ โบนัส เงินค่าเช่าบ้าน เงินที่คำนวณได้จากมูลค่าของการได้อยู่บ้านที่ผู้จ่ายเงินได้ให้อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า เงินที่ผู้จ่ายเงินได้จ่ายชำระหนี้ใดๆ ซึ่งผู้มีเงินได้มีหน้าที่ต้องชำระ และเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์ใดๆ บรรดาที่ได้เนื่องจากหน้าที่หรือตำแหน่งงานที่ทำ หรือจากการรับทำงานให้ นั้นไม่ว่าหน้าที่ หรือตำแหน่งงาน หรืองานที่รับทำให้นั้นจะเป็นการประจำหรือชั่วคราว

.....

(8) เงินได้จากการธุรกิจ การพาณิชย์ การเกษตร การอุตสาหกรรม การขนส่ง หรือการอื่น นอกจากที่ระบุไว้ใน (1) ถึง (7) แล้ว

ภาษีที่ นาง บ. ต้องชำระเป็นจำนวนมากซึ่งนาง บ. เห็นว่าไม่เป็นธรรม การคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาควรคำนวณจากยอดเงินได้สุทธิหลังจากหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ออกแล้ว

แนววินิจฉัย : นาง บ. ประกอบอาชีพเลี้ยงไก่ในราคาประกันกับบริษัทฯ ซึ่งจากลักษณะการดำเนินการ บริษัทฯจะส่งมอบลูกไก่ อาหาร และยาให้แก่ นาง บ. โดยบริษัทฯ จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายดังกล่าวล่วงหน้าแทน นาง บ. เมื่อบริษัทฯ จ่ายเงินค่าไก่ให้นาง บ. บริษัทฯ จะหักค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายล่วงหน้าออกจากราคาไก่ที่ต้องจ่ายให้ นาง บ. ซึ่งจากข้อเท็จจริงดังกล่าว ภาระค่าใช้จ่ายที่ถูกหักออกจากเงินได้ที่ นาง บ. จะได้รับจึงเป็นต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงไก่ เมื่อ นาง บ. เป็นผู้รับภาระต้นทุนและค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรเลี้ยงไก่ การประกอบอาชีพเลี้ยงไก่ดังกล่าว จึงเป็นการเลี้ยงไก่ไว้เพื่อขาย ดังนั้น เงินได้ที่ นาง บ. ได้รับทั้งสิ้นก่อนหักค่าใช้จ่ายใด ๆ จึงเข้าลักษณะเป็นเงินได้ตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร มิใช่เป็นเงินได้จากการรับจ้างเลี้ยงไก่อันเป็นลักษณะเงินได้ตามมาตรา 40(2) แห่งประมวลรัษฎากรแต่อย่างใด การที่เจ้าหน้าที่สำนักงานสรรพากรพื้นที่แนะนำให้นาง บ. นำเงินได้ค่าไก่ที่ได้รับทั้งสิ้นก่อนหักค่าใช้จ่ายใดๆ มาคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ตามมาตรา 48(1) หรือ (2) แห่งประมวลรัษฎากร แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า ก็ให้เสียภาษีตามจำนวนที่มากกว่านั้น จึงถูกต้องแล้ว

ตัวอย่างที่ 2

เลขที่หนังสือ : กค 0706/10127

วันที่ : 12 ธันวาคม 2549

เรื่อง : ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีเงินได้พึงประเมินจากการประกอบกิจการฟาร์มเลี้ยงไก่

ข้อกฎหมาย : มาตรา 40(2) และมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

ข้อหารือ : บุคคลธรรมดาผู้ประกอบกิจการฟาร์มเลี้ยงไก่ (ผู้เลี้ยง)ซึ่งทำสัญญารับจ้างเลี้ยงไก่ให้กับบริษัทคู่สัญญา (บริษัทฯ) โดยมีข้อตกลงเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ผู้ประกอบกิจการฟาร์มเลี้ยงไก่ (ผู้เลี้ยงฯ)แบบประกันราคา เป็นผู้ลงทุนเองทั้งหมดมีขั้นตอนการเลี้ยง ดังนี้

(1) ผู้เลี้ยงฯ จะต้องนำหลักทรัพย์ไปค้ำประกันการเลี้ยงไก่ ซึ่งอาจจะเป็นโฉนดที่ดินหรือให้ธนาคารค้ำประกันตามจำนวนเงินที่ตกลงกัน และผู้เลี้ยงฯ จะได้รับพันธุ์ลูกไก่ อาหารสัตว์และวัคซีนที่บริษัทฯ ขายให้

(2) บริษัทฯ ไม่ได้เรียกเก็บเงิน ค่าพันธุ์ลูกไก่ ค่าอาหารสัตว์ และค่าวัคซีนจาก ผู้เลี้ยงฯ ในขณะที่บริษัทฯ ส่งมอบพันธุ์ลูกไก่ อาหารสัตว์และวัคซีน แต่จะนำราคาดังกล่าวไปหักกับราคาที่คู่สัญญากำหนดขณะเมื่อส่งมอบไก่ให้บริษัทฯ เมื่อไก่เติบโตและมีขนาด

ตามต้องการ ผู้เลี้ยงฯ จะต้องไปขออนุญาตเคลื่อนย้ายสัตว์ (ไก่) ตามกฎหมายก่อนจึงแจ้งให้บริษัทฯ ทราบ

(3) บริษัทฯ เป็นผู้นำไก่ไปขังน้ำหนักเพื่อคำนวณหาราคารับซื้อไก่ โดยคิดราคารับซื้อไก่ ตามน้ำหนักของไก่ คูณด้วยราคาประกัน (ตามที่สัญญากำหนด) และจะหักค่าพันธุ์ลูกไก่ ค่าอาหารสัตว์ และค่าวัคซีน ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ตามที่ระบุในแบบฟอร์มที่มีการเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่นใบขังน้ำหนัก ใบสรุปผลตอบแทนการเลี้ยงไก่ รายงานสรุปบัญชีการเลี้ยงไก่ แบบประกันราคา และบริษัทฯ โอนราคาที่เหลือจากการคำนวณซ้ำบัญชีของผู้เลี้ยงฯ

(4) กรณีผู้เลี้ยงฯ เลี้ยงไก่ไม่ได้ขนาดตามข้อตกลงหรือเกิดความเสียหายอันเป็นเหตุให้ราคาที่ได้รับจากการขายไก่แบบประกันราคาไม่เพียงพอกับค่าพันธุ์ลูกไก่ ค่าอาหารสัตว์ และค่าวัคซีน ผู้เลี้ยงฯ จะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้ครบถ้วน โดยบริษัทฯ จะหักจากเงินค่าเสียหายในการเลี้ยงไก่คราวต่อไป

2. ผู้ประกอบกิจการฟาร์มเลี้ยงไก่ (ผู้เลี้ยงฯ) แบบรับจ้างเลี้ยง เป็นผู้มีหน้าที่จัดเตรียมโรงเรือนสำหรับเลี้ยงไก่ให้มีขนาดตามที่บริษัทฯ กำหนด และบริษัทฯ เป็นผู้จัดหาพันธุ์ลูกไก่ อาหารสัตว์ และวัคซีน ตลอดจนสัตวบาล (ผู้เลี้ยงและดูแลสัตว์) มาให้คำแนะนำแก่ผู้เลี้ยงฯ โดยไม่คิดค่าตอบแทน แต่ผู้เลี้ยงฯ จะต้องเลี้ยงไก่ให้ได้ขนาดตามข้อตกลง และหากการคำนวณราคาปรากฏว่าค่าความสูญเสียน้อยกว่าที่บริษัทฯ กำหนด ผู้เลี้ยงฯ จะได้เงินค่าตอบแทนตามราคาที่เหลือจากการคำนวณ

การเลี้ยงไก่ทั้งสองกรณีดังกล่าว ผู้เลี้ยงฯ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการฟาร์มเองทั้งหมด ได้แก่ ค่าแรงงาน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง สำหรับเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และค่าแกลบ

แนววินิจฉัย : 1. สัญญาเลี้ยงไก่ ซึ่งผู้เลี้ยงฯ ตกลงรับจะทำการเลี้ยงไก่ให้มีน้ำหนักและขนาดตามที่กำหนดให้บริษัทฯ และบริษัทฯ ตกลงจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จในการเลี้ยงไก่นั้น (ตามน้ำหนักและขนาดของไก่) สินจ้างที่ผู้เลี้ยงฯ ได้รับเป็นเงินได้พึงประเมิน ตามมาตรา 40(2) แห่งประมวลรัษฎากร หากผู้รับจ้างเลี้ยงไก่มีหลักฐานในการประกอบกิจการให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ได้ประกอบกิจการในรูปแบบของการทำธุรกิจและสามารถพิสูจน์รายจ่ายในการประกอบกิจการนั้นได้ เช่น มีการจัดสำนักงานในการประกอบกิจการ ไม่ว่าจะโดยเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองหรือมีการเช่าจากบุคคลอื่นโดยมีหลักฐานการเช่ามาแสดง มีการลงทุนด้วยการจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อเลี้ยงไก่ มีการจ้างลูกจ้างโดยมีหลักฐานการจ้างแรงงาน สินจ้างหรือเงินได้พึงประเมินที่ได้รับจากการรับจ้างเลี้ยงไกดังกล่าว เป็นเงินได้พึงประเมิน ตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

2. กรณีสัญญารับจ้างเลี้ยงไก่ตาม 1. บริษัทฯ ผู้ว่าจ้างเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายแทนผู้เลี้ยงฯ ไปก่อน ได้แก่ ค่าพันธุ์ลูกไก่ อาหารสัตว์และวัคซีน เมื่อบริษัทฯ จ่ายค่าจ้างเลี้ยงไก่แก่ผู้เลี้ยงฯ บริษัทฯ จะหักค่าใช้จ่ายที่ได้จ่ายล่วงหน้าออกจากราคาค่าจ้างเลี้ยงไก่ที่จะต้องจ่ายแก่ผู้เลี้ยงฯ ภาวะค่าใช้จ่ายที่ถูกหักออกจากเงินค่าเลี้ยงไก่ จึงเป็นต้นทุนที่เกิดจากการรับจ้างเลี้ยงไก่เมื่อผู้เลี้ยงฯ เป็นผู้รับภาระต้นทุนและค่าใช้จ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการรับจ้างเลี้ยงไก่ เงินได้พึงประเมินที่ผู้เลี้ยงฯ ได้รับทั้งสิ้นก่อนหักค่าพันธุ์ลูกไก่ ค่าอาหารสัตว์และค่าวัคซีน จึงเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร ของผู้เลี้ยงฯ

ตัวอย่างที่ 3

เลขที่หนังสือ : กค 0702/359

วันที่ : 19 มกราคม 2552

เรื่อง : ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีเกษตรกรมีเงินได้จากการเลี้ยงไก่ตามสัญญาซื้อขายไก่ประกันราคา

ข้อกฎหมาย : มาตรา 39 มาตรา 40(2) มาตรา 40 ทวิ มาตรา 40(8) มาตรา 46 แห่งประมวลรัษฎากร และมาตรา 8 ทวิ แห่งพระราชกฤษฎีกาฯ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2502

ข้อหารือ : บริษัท B หรือเกี่ยวกับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีเกษตรกรมีเงินได้จากการเลี้ยงไก่ตามสัญญาซื้อขายไก่ประกันราคา สรุปข้อเท็จจริงได้ ดังนี้

1. กรณีที่เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินและโรงเรือน และเป็นผู้จัดหาคนงานเพื่อมาเลี้ยงไก่นั้น เงินได้จากการขายไก่โตที่เกษตรกรได้รับจากบริษัทฯ ตามสัญญาซื้อขายไก่ประกันราคา ถือเป็นเงินได้จากการเลี้ยงสัตว์ ตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร ใช่หรือไม่

2. ในการคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของเกษตรกร เกษตรกรมีสิทธิเลือกหักค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นและสมควรได้หรือไม่

3. หากเกษตรกรเลือกหักค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นหรือสมควร เกษตรกรมีสิทธินำค่าอาหารไก่และดอกเบี้ยยบัญชีสินเชื่อที่เกษตรกรได้ขอไว้กับธนาคาร มาหักเป็นค่าใช้จ่ายได้หรือไม่ และ

4. กรณีที่ผู้ขายอาหารไก่ตกลงชำระดอกเบี้ยวงเงินสินเชื่อของเกษตรกรแทนเกษตรกรนั้น ดอกเบี้ยดังกล่าวถือเป็นเงินได้พึงประเมินของเกษตรกรหรือไม่

แนววินิจฉัย : 1. การที่เกษตรกรทำสัญญาซื้อขายไก่ประกันราคากับบริษัทฯ เพื่อรับลูกไก่มาเลี้ยง แล้วจึงขายคืนให้แก่บริษัทฯ เมื่อไก่โตตามขนาดที่กำหนดไว้ในสัญญา เข้าลักษณะเป็นการรับจ้างเลี้ยงสัตว์ เงินได้ที่เกษตรกรได้รับเข้าลักษณะเป็นเงินได้จากการรับจ้างทำงานให้ตามมาตรา

40(2) แห่งประมวลรัษฎากร เกษตรกรมีสิทธิหักค่าใช้จ่ายได้ในอัตราร้อยละ 40 แต่ไม่เกิน 60,000 บาท ตามมาตรา 42 ทวิ แห่งประมวลรัษฎากร อย่างไรก็ดี หากเกษตรกรมีหลักฐานในการประกอบกิจการให้เห็นอย่างชัดเจนว่าได้ประกอบกิจการในรูปแบบของการทำธุรกิจและสามารถพิสูจน์รายจ่ายในการประกอบกิจการได้ เช่น ได้จดทะเบียนภาษีมูลค่าเพิ่ม จัดตั้งสำนักงานในการประกอบกิจการโดยมีกรรมสิทธิ์ของตนเองหรือเช่าบุคคลอื่นโดยมีหลักฐานการเช่า มีการลงทุนด้วยการจัดหาเครื่องใช้เพื่อเลี้ยงไก่ มีการจ้างลูกจ้างโดยมีหลักฐานการจ้างแรงงาน หลักฐานการจ่ายเงินเข้ากองทุนประกันสังคมตามกฎหมาย มีหลักฐานเกี่ยวกับการยื่นรายการเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานตามแบบ ภ.ง.ด. 1ก ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น เงินค่าตอบแทนที่เกษตรกรได้รับเข้าลักษณะเป็นเงินได้พึงประเมิน ตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

2. หากมีหลักฐานมาแสดงได้ตามข้อ 1. เกษตรกรมีสิทธิหักค่าใช้จ่ายได้ร้อยละ 75 ของเงินได้ อย่างไรก็ดี หากเกษตรกรสามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อเจ้าพนักงานประเมินและพิสูจน์ได้ว่ามีค่าใช้จ่ายเกินกว่าร้อยละ 75 ก็มีสิทธิหักค่าใช้จ่ายได้ตามความจำเป็นและสมควร ตามมาตรา 46 แห่งประมวลรัษฎากร ประกอบกับมาตรา 8 ทวิ แห่งพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากร ว่าด้วยการกำหนดค่าใช้จ่ายที่ยอมให้หักจากเงินได้พึงประเมิน (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2502

3. เนื่องจากตามข้อ 3. ของร่างสัญญาซื้อขายอาหารสัตว์ได้กำหนดให้ผู้ซื้อหมายถึง เกษตรกรผู้รับเลี้ยงไก่ เปิดบัญชีวงเงินสินเชื่อจากธนาคารเพื่อใช้ในการชำระเงินค่าอาหารไก่ให้แก่ผู้ขายอาหารสัตว์ และเมื่อผู้ขายอาหารสัตว์ได้รับเงินจากธนาคารตามวิธีการที่ตกลงกัน ให้ถือว่าเกษตรกรได้ชำระเงินค่าอาหารไก่แล้ว ดังนั้น ตามข้อสัญญาดังกล่าว เกษตรกรจึงเป็นผู้ซื้ออาหารไก่ และในกรณีที่เกษตรกรเป็นผู้ทำสัญญาขอวงเงินสินเชื่อจากธนาคารเพื่อชำระค่าอาหารไก่จริง โดยธนาคารมีสิทธิที่จะบังคับชำระหนี้พร้อมดอกเบี้ยจากเกษตรกรได้โดยตรง กรณีดังกล่าวถือว่าค่าอาหารไก่ และดอกเบี้ย เป็นค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรต้องจ่ายเพื่อการประกอบกิจการ และมีสิทธินำมาหักเป็นค่าใช้จ่ายในการคำนวณภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของเกษตรกรได้

4. กรณีที่ผู้ขายอาหารไก่ตกลงชำระดอกเบี้ยวงเงินสินเชื่อซึ่งเป็นภาระของเกษตรกรที่ต้องชำระตามสัญญาวงเงินสินเชื่อระหว่างเกษตรกรกับธนาคารนั้น ถือว่าเกษตรกรได้รับประโยชน์ซึ่งคิดคำนวณเป็นเงินและเป็นเงินได้พึงประเมิน ตามมาตรา 39 แห่งประมวลรัษฎากร เกษตรกรจึงต้องนำมูลค่าของดอกเบี้ยที่ผู้ขายอาหารสัตว์ตกลงออกให้มาถือเป็นเงินได้พึงประเมินในการคำนวณเพื่อเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการตอบข้อหาหรือของกรมสรรพากรเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ การพิจารณาว่าเงินได้ของเกษตรกรที่ได้รับเป็นเงินได้พึงประเมินประเภทใด โดยเฉพาะเกษตรกรที่ ทำสัญญาประกันราคาที่มีลักษณะเกี่ยวพันระหว่างการซื้อขายและการจ้างทำงาน เนื่องจากภาวะ ทางภาษีของสัญญาซื้อขายกับสัญญาจ้างทำงานไม่เหมือนกัน โดยกฎหมายกำหนดให้รายได้จาก การขายของบุคคลธรรมดาเป็นเงินได้พึงประเมินจากการประกอบธุรกิจ การพาณิชย์ การเกษตร ฯลฯ ตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร เกษตรกรสามารถหักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาได้ ร้อยละ 80 หรือหากสามารถแสดงหลักฐานและพิสูจน์ได้ว่ามีค่าใช้จ่ายมากกว่านั้นก็สามารถหักได้ ตามความเป็นจริง แต่สำหรับรายได้ที่เข้าลักษณะเป็นเงินได้จากการรับจ้างทำงานให้ตามมาตรา 40(2) แห่งประมวลรัษฎากร เกษตรกรมีสิทธิหักค่าใช้จ่ายเป็นการเหมาได้ในอัตรา ร้อยละ 40 แต่ไม่เกิน 60,000 บาท ตาม มาตรา 42 ทวิ แห่งประมวลรัษฎากร โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ตามสัญญาเลี้ยงไก่แบบประกันราคา เกษตรกรต้องเสียภาษีเงิน ได้บุคคลธรรมดาตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร เนื่องจากเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อขาย มิใช่ การรับจ้างทำงานให้ โดยให้นำเงินได้ที่ได้รับก่อนหักค่าใช้จ่ายมาคำนวณตามมาตรา 48(1) หรือ (2) แห่งประมวลรัษฎากร แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า ให้เสียตามนั้น

ตัวอย่างที่ 2 ตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง สินจ้างที่ได้รับเป็นเงินได้ พึงประเมินตาม 40(2) แห่งประมวลรัษฎากร แต่หากมีหลักฐานว่าเป็นการเลี้ยงในรูปธุรกิจและ สามารถพิสูจน์รายจ่ายได้ สินจ้างที่ได้รับเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) แห่งประมวล รัษฎากร ส่วนสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ค่าใช้จ่ายต่างๆที่เกษตรกรจะต้องถูกหักออก จากเงินค่าเลี้ยงไก่เป็นต้นทุนและค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็นผู้รับภาระ เงินได้พึงประเมินที่ ผู้เลี้ยงได้รับก่อนหักค่าใช้จ่าย จึงเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

ตัวอย่างที่ 3 ตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา เงินได้ที่ได้รับเป็นเงินได้ จากการรับจ้างทำงานตามมาตรา 40(2) แห่งประมวลรัษฎากร แต่หากเกษตรกรมีหลักฐานแสดง การประกอบกิจการในรูปแบบการทำธุรกิจและสามารถพิสูจน์รายจ่ายได้ เงินค่าตอบแทนที่ได้รับ จะเป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

เกี่ยวกับเรื่องนี้จะเห็นว่า กรมสรรพากรพิจารณาจากแหล่งที่มาของเงินได้ว่า มาจากการรับจ้างทำงาน(เลี้ยงสัตว์) หรือ จากการประกอบธุรกิจการพาณิชย์ (ซึ่งต้องแสดง หลักฐานและสามารถพิสูจน์รายจ่ายการประกอบกิจการได้) โดยมีได้พิจารณาประเภทของสัญญา เลี้ยงไก่เนื้อว่าจะเป็นการเลี้ยงแบบรับจ้างเลี้ยงหรือแบบประกันราคาแต่อย่างใด ดังนั้น ประเด็น เรื่องลักษณะทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อนั้น ไม่สามารถพิจารณาได้จากแนวการตอบข้อ หาหรือของกรมสรรพากร แต่สามารถพิจารณาผลทางกฎหมายเกี่ยวกับภาวะภาษีของเกษตรกร

ผู้เลี้ยงไก่เนื้อได้ว่าขึ้นกับข้อเท็จจริงเป็นรายกรณี ว่าเกษตรกรรายนั้นดำเนินการเลี้ยงไก่ในรูปแบบการประกอบธุรกิจหรือไม่ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ว่าส่วนใหญ่เกษตรกรที่เข้าทำสัญญากับบริษัทเป็นเกษตรกรรายย่อย แต่หากเกษตรกรรายใดมีทุนก็สามารถเลี้ยงไก่ได้ในรูปแบบการประกอบธุรกิจ กล่าวคือ กู้ยืมเงินลงทุนจากสถาบันการเงินในการสร้าง ปรับปรุงโรงเรือน และติดตั้งระบบอุปกรณ์สำหรับการเลี้ยงไก่ จ้างแรงงานช่วยเลี้ยงหลายคน ฯลฯ ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้เกษตรกรมีหน้าที่แสดงหลักฐานเพื่อพิสูจน์รายจ่ายที่เกี่ยวข้องในการประกอบกิจการด้วย จึงจะได้รับการประเมินภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาตามมาตรา 40(8) แห่งประมวลรัษฎากร

จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อจากคำพิพากษาศาลฎีกาและข้อหาหรือของกรมสรรพากรข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการพิจารณาผลทางกฎหมายบางเรื่องบางประเด็นที่นำเข้าสู่การวินิจฉัยเท่านั้น อย่างไรก็ตามยังคงมีประเด็นทางกฎหมายในเรื่องอื่นที่ยังเป็นปัญหานอกเหนือจากปัญหาลักษณะและผลของสัญญาตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือปัญหาภาษีตามประมวลรัษฎากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความไม่เป็นธรรมในสัญญา ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวต่อไป

4.4 ปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

ด้วยสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้การเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาผูกพันเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยเงื่อนไขด้านเทคโนโลยีการผลิต การจัดการฟาร์ม และการเข้าถึงข้อมูลการตลาด ลำพังการพิจารณาประเด็นปัญหาของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ และไม่อาจเป็นหลักประกันได้ว่าคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะได้รับความเป็นธรรม เนื่องจากหลักกฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรื่องนิติกรรมสัญญาที่ใช้บังคับอยู่มีพื้นฐานมาจากหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (The Autonomy of the will) และหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) ซึ่งมีแนวคิดที่รัฐไม่ควรเข้าแทรกแซงในการทำสัญญาของเอกชน แม้ว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง เว้นแต่สัญญานั้นเป็นการต้องห้ามอย่างชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงในปัจจุบันไม่ได้เป็นไปอย่างที่นักกฎหมายเคยคาดกันไว้ว่า หากศาลหรือรัฐไม่เข้ามาแทรกแซงการทำสัญญาของคู่สัญญาแล้วจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของคู่สัญญา แต่กลับกลายเป็นกรณีที่คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูงกว่า (Superior Bargaining Power) แสวงหาประโยชน์อันไม่เป็นธรรมในการทำสัญญา

จนทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีอำนาจต่อรองด้อยกว่าต้องได้รับความเสียหาย²⁸ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดแนวคิดการให้ความคุ้มครองผู้ที่ต้องตกอยู่ภายใต้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนี้

แนวความคิดพื้นฐาน (Conceptualization) ของกฎหมายเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้จำแนกความไม่เป็นธรรมของสัญญาออกเป็น 2 ประเภท²⁹ ได้แก่ ความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญา (Procedural Unfairness) และความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญา (Substantive Unfairness) ซึ่งมีหลักการและสาระสำคัญคือ

(1) ความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญา : เป็นเรื่องของ การตรวจสอบว่าในระหว่างที่คู่สัญญาได้ทำสัญญานั้น ได้มีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นในลักษณะที่กระทบเจตนาของคู่สัญญาหรือไม่ เช่น การข่มขู่ การใช้กลฉ้อฉล การให้ข้อเท็จจริงที่ผิดพลาดโดยมิได้มีเจตนาฉ้อฉล หรือการสำคัญผิด ซึ่งล้วนถือว่าเป็นความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาทั้งสิ้น และส่งผลให้สัญญานั้นอาจเป็นโมฆะ (เช่น กรณีการสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม) หรือเป็นโมฆียะ (เช่น กรณีการข่มขู่ การใช้กลฉ้อฉล การสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สิน) ตามแต่กรณี³⁰ แต่ในปัจจุบันข้อเท็จจริงซึ่งถือเป็นความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญายังรวมไปถึงการใช้ข้อสัญญาในลักษณะที่ซ่อนเร้นไม่อาจมองเห็นได้ชัดเจน อ่านไม่เข้าใจ หรือการไม่มีโอกาสตรวจพิเคราะห์เนื้อหาของข้อสัญญาอย่างแท้จริง เช่น การใช้สัญญาสำเร็จรูปหรือสัญญามาตรฐาน ที่คู่สัญญาฝ่ายที่ไม่ได้เป็นผู้กำหนดข้อสัญญาแทบจะไม่มีโอกาสทำความเข้าใจในข้อสัญญาเลย เป็นต้น

²⁸ สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์, "สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ", วารสารนิติศาสตร์ 15,1 (มีนาคม 2528) : 21.

²⁹ พินัย ณ นคร "กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม : แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ," วารสารนิติศาสตร์ 30, 4 (ธันวาคม 2543) : 549.

³⁰ คำว่า "สัญญาสำเร็จรูป" (Adhesion Contract) มิได้มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่า "สัญญามาตรฐาน" (Standard-Form Contract) เพราะสัญญาสำเร็จรูปหมายถึง สัญญาที่ฝ่ายหนึ่งกำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้าโดยไม่เปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมกำหนดข้อสัญญาด้วย (Co-determination of Contractual Terms) ในขณะที่สัญญามาตรฐานผู้ประกอบการค้าได้ทำไว้เป็นมาตรฐานเพื่อสามารถใช้ได้ทันทีกับลูกค้าทุกรายโดยไม่ต้องร่างสัญญากันเป็นรายๆ ไป สัญญาสำเร็จรูปจึงไม่จำเป็นต้องเป็นสัญญามาตรฐานหากผู้ประกอบการเพียงกำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้าฝ่ายเดียว แต่มีได้มุ่งหมายใช้สัญญาดังกล่าวเป็น "แบบมาตรฐาน" ในการค้า เช่น สัญญาจ้างแรงงานที่ร่างไว้ล่วงหน้าสำหรับการจ้างผู้เชี่ยวชาญโดยมิได้ใช้เป็นแบบมาตรฐานสำหรับการจ้างรายอื่นๆ ด้วย : พินัย ณ นคร "กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม : แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ" วารสารนิติศาสตร์ 30, 4 (ธันวาคม 2543) : 555.

(2) ความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญา : เป็นเรื่องความไม่เป็นธรรมในข้อสัญญาโดยตรง เช่น ข้อสัญญาที่มีผลให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้รับประโยชน์มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก ข้อสัญญาที่มีการกำหนดราคาสินค้าหรือบริการในราคาที่แตกต่างกันจากราคาสินค้าหรือบริการประเภทเดียวกันที่หาได้จากแหล่งอื่นในลักษณะที่เป็นการเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่าย หรือ ข้อสัญญาที่มีการยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบอย่างไม่เป็นธรรม เป็นต้น³¹

ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมที่พบส่วนใหญ่ในปัจจุบันเห็นได้จากสัญญามาตรฐานและสัญญาสำเร็จรูป เนื่องจากคู่สัญญาฝ่ายที่มีความรู้ทางเทคโนโลยีและอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าจัดทำสัญญาในลักษณะดังกล่าวไว้ล่วงหน้า โดยที่คู่สัญญาอีกฝ่ายไม่มีโอกาสเจรจาต่อรองหรือหากมีก็เป็นโอกาสน้อยมาก ผู้ร่างสัญญาจึงฉวยโอกาสกำหนดให้เนื้อหาของสัญญาที่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายตนและผลกระทบหน้าที่ให้อีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการใช้อำนาจต่อรองไปในทางมิชอบ (Abuse of Bargaining Position) จนอาจทำให้สัญญาดังกล่าวมีลักษณะไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญา ซึ่งผู้ร่างอาจเพิ่มข้อสัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตนไว้ในสัญญาอย่างลับๆ โดยแทรกข้อความดังกล่าวไว้กับข้อความอื่นๆ ในแบบสัญญาที่มีความซับซ้อน³² ซึ่งแม้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายจะได้ทราบถึงผลดีผลเสียของข้อสัญญาก็ตามแต่ก็อาจจำเป็นต้องเข้าทำสัญญาด้วยความจำยอม³³

4.4.1 ปัญหาความเป็น “สัญญาสำเร็จรูป” ของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

สัญญาสำเร็จรูป (Adhesion Contract) หมายถึง สัญญาที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สัญญาที่มีอำนาจการต่อรองไม่เท่าเทียมกัน โดยคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองมากกว่าเป็นฝ่ายกำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้า โดยไม่เปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมกำหนดข้อสัญญาด้วย (Co-determination of Contractual Terms) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสัญญาสำเร็จรูปจะมีลักษณะดังนี้³⁴

³¹ Sinai Deutch, *Unfair Contracts : The doctrine of Unconscionability*, (Massachusetts : D. C. Heath and Company, 1977), p. 279.

³² วิชัย จิตตपालกุล, “สัญญาสำเร็จรูป : ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อการแก้ไขปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531),:12.

³³ A. G. Guest, *Anson's Law of Contract*, 26th Edition (Oxford : Charendon Press, 1984), p. 138.

³⁴ ดาราพร ติระวัฒน์, “กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม”, หน้า 49 - 50.

(1) เป็นสัญญาที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือมีความรู้ทางเทคโนโลยีเหนือกว่าหรือได้เปรียบกว่าจากการผูกขาดในทางข้อเท็จจริง หรือการผูกขาดในทางกฎหมาย

(2) คู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจเหนือกว่าเป็นผู้กำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้าที่มีลักษณะเป็นเงื่อนไขทั่วไป สัญญาลักษณะนี้จะทำให้เป็นจำนวนมากเพื่อใช้กับบุคคลไม่จำกัดจำนวนและไม่จำกัดความแตกต่างของตัวผู้เข้าทำสัญญา

(3) การกำหนดข้อสัญญาต่างๆ นั้น เป็นการกระทำฝ่ายเดียว คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งที่เข้ามาภายหลังจะต้องยอมรับข้อสัญญาที่กำหนดไว้แล้วหรือปฏิเสธไม่ต้องการทำสัญญาด้วยเลย เนื่องจากไม่มีสิทธิจะขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในสัญญานั้นได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาของสัญญานี้ไม่ได้เกิดจากเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย เพราะไม่มีการเจรจาต่อรองหรือตกลงกันอย่างแท้จริงแต่ประการใด

เมื่อพิจารณาคู่สัญญาและรูปแบบในการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อพบว่า การเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาเกิดจากความตกลงร่วมกันระหว่างคู่สัญญาสองฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกันและองค์ความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับการเลี้ยงไก่เนื้อ ล้วนต้องได้รับการพัฒนาและปรับปรุงจากบริษัท เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลและความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนและความรู้ความสามารถสูง เมื่อคู่สัญญาฝ่าย “บริษัท” ประกอบธุรกิจแบบครบวงจร (Vertical Integration) ดำเนินกิจการตั้งแต่โรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานเพาะพันธุ์สัตว์ โรงเลี้ยงสัตว์ โรงงานฆ่าและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อส่งออก อีกทั้งมีความสามารถในการผลิตและการตลาด บริษัทจึงน่าจะสามารถควบคุมต้นทุน – กำไรในอุตสาหกรรมนี้ได้ และเมื่อเป็นผู้ประกอบการต้นน้ำ (up-stream) ทำให้บริษัทมีแนวโน้มเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดหรือมีอำนาจเหนือตลาด มีความสามารถในการต่อรองเหนือกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายที่เป็นเพียง “เกษตรกร” รายย่อยซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลธรรมดาที่มีเพียงแรงงานและประสบการณ์ โดยที่เหลือต้องพึ่งพาจากบริษัท ตั้งแต่ปัจจัยการผลิต วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี และการตลาด ดังนั้นบริษัทอาจอาศัยประโยชน์ในการเจรจาต่อรองเพื่อทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายต้องยอมรับเงื่อนไขบางประการในสัญญา

ดังนั้นการเข้าทำสัญญาของบริษัทจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยการเจรจาต่อรอง (negotiation) กับเกษตรกร หากแต่สามารถนำสัญญาที่ตนกำหนดขึ้นเข้าเจรจากับคู่สัญญาได้ โดยที่อีกฝ่ายไม่มีอำนาจแก้ไขในสาระสำคัญ และจากการศึกษาข้อมูลและตัวอย่างสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา พบว่า บริษัทคู่สัญญาจะเป็นผู้ร่างและกำหนดข้อสัญญาต่างๆ ไว้เป็นการล่วงหน้า โดยจะกำหนดสาระสำคัญของสัญญา เช่น ค่าจ้างตอบแทนต่อหน่วย ราคาประกัน หรือเงื่อนไขการรับซื้อหรือตัดราคา ตลอดจนรายละเอียด

สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของคู่สัญญาแต่ละฝ่ายไว้เรียบร้อยแล้ว เว้นเพียงเนื้อที่สำหรับเพิ่มเติมรายละเอียดคู่สัญญาอีกฝ่ายพร้อมกับการลงลายมือชื่อ เท่านั้น

เหตุที่เป็นเช่นนี้คงเพราะเกษตรกรที่สนใจเข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อกับบริษัทมีจำนวนมาก หากบริษัทต้องเข้าเจรจาทำสัญญากับเกษตรกรเป็นรายบุคคลจะเป็นการเสียเวลาและค่าใช้จ่าย ประกอบกับเมื่อบริษัทมีอำนาจการต่อรองที่เหนือกว่า และมีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า จึงไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความต้องการของคู่สัญญามากนัก หากเกษตรกรรายใดไม่พอใจกับข้อสัญญา บริษัทก็ใช้วิธีไม่เข้าทำสัญญาด้วย นอกจากนั้น ในความเป็นจริงเกษตรกรก็ไม่มีอำนาจต่อรองขอแก้ไขสัญญาให้เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดขึ้นได้เพราะด้วยสภาพทางเศรษฐกิจและความรู้ที่น้อยกว่า จึงไม่สามารถทำความเข้าใจในข้อสัญญาเท่าไรนัก³⁵ และแม้เกษตรกรจะได้อ่านข้อสัญญาแต่บริษัทก็มักไม่ให้อ่านคู่ฉบับไว้ให้เกษตรกรครอบครองด้วยเหตุนี้ ก่อนการตัดสินใจเข้าทำสัญญา เกษตรกรไม่มีโอกาสพิจารณาข้อกำหนดรายละเอียดในสัญญามากนักคงมีสิทธิเพียงตัดสินใจว่าจะเข้าทำสัญญาหรือไม่เท่านั้น ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวเป็นลักษณะพื้นฐานของการเข้าทำ “สัญญาสำเร็จรูป” ที่คู่สัญญาฝ่ายที่ไม่ได้เป็นผู้ร่างสัญญามีสิทธิเพียงว่าจะเข้าทำสัญญาหรือไม่ (“take it or leave it”) เท่านั้น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าสัญญาการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาสำเร็จรูปอย่างหนึ่ง ที่คู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองเป็นสัญญาที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือมีความรู้ทางเทคโนโลยีเหนือกว่า เป็นฝ่ายกำหนดข้อสัญญาต่างๆไว้ล่วงหน้าเพื่อนำไปใช้กับเกษตรกรคู่สัญญาจำนวนมาก โดยเกษตรกรที่เข้ามาภายหลังไม่มีสิทธิขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อสัญญา หากแต่จะต้องยอมรับข้อสัญญาที่กำหนดไว้แล้วหรือปฏิเสธไม่ต้องการทำสัญญาด้วย เท่านั้น

4.4.2 ปัญหาความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

ความไม่เป็นธรรมที่พบในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในลักษณะของความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญามากกว่า แต่ก็มิได้หมายความว่าความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาไม่มีปรากฏ เพียงแต่ผู้เขียนเห็นว่าอาจไม่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมเท่ากับการพิจารณาเนื้อหาของสาระของสัญญาเท่านั้น

³⁵ พอพันธ์ อุษยานนท์ และคณะ , เกษตรกรพันธะสัญญา : ผลตอบแทน ความเสี่ยง และความไม่เป็นธรรม (โครงการการคุ้มครองการพัฒนาในรูปแบบสัญญาที่เป็นธรรมและกลไกการจัดการ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ), พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : บริษัท ซีวิลด์กราฟฟิค จำกัด), หน้า 74 – 75.

ในปัจจุบันความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาไม่ได้จำกัดแต่เพียงความผิดปกติที่เกิดจากการแสดงเจตนาของคู่สัญญาจนเป็นเหตุให้สัญญาอาจตกเป็นโมฆะ (เช่น กรณีการสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของสัญญา) หรือตกเป็นโมฆียะ (เช่น กรณีการข่มขู่ การใช้กลฉ้อฉล สำคัญผิดในตัวบุคคลหรือตัวทรัพย์สิน) เท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงการใช้ข้อสัญญาในลักษณะที่ซ่อนเร้น ไม่อาจมองเห็นได้ชัดเจน อ่านไม่เข้าใจ หรือการไม่มีโอกาสตรวจพิจารณาเนื้อหาของข้อสัญญาอย่างแท้จริง ผู้เขียนเห็นว่า หลักการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อด้วย เพราะเหตุที่ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับคู่สัญญาฝ่ายเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ เมื่อเกษตรกรเป็นฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองด้อยกว่า ย่อมไม่มีโอกาสเข้าใจสัญญาที่ทำโดยฝ่ายบริษัทที่มีอาชีพประกอบธุรกิจประเภทนี้ได้ เมื่อไม่เข้าใจสาระสำคัญของสัญญา หรือไม่เคยมีโอกาสตรวจพิจารณาสัญญาเลย เพราะฝ่ายบริษัทจะเป็นผู้เก็บสัญญาแต่ผู้เดียว กรณีเช่นนี้กระบวนการย่อมไม่เป็นธรรมได้

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับปัญหาที่พบในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่ามีปัญหาเช่นเดียวกัน ทั้งในด้านความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญา (Procedural unfairness) เช่น เรื่องของการใช้ข้อสัญญาที่ซ่อนเร้น ไม่อาจมองเห็นได้ชัดเจน อ่านไม่เข้าใจ หรือการไม่มีโอกาสตรวจพิจารณาเนื้อหาของข้อสัญญา แต่ภาครัฐมีมาตรการเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ

- การออกบทบัญญัติระดับรัฐบาลกลางที่เรียกว่า Packer and Stockyard Act (“P&S Act”) โดยกำหนดไว้ในมาตรา 9 C.F.R. § 201.100 (a) (1) (2) (2001) ของ P&S Act ว่า ผู้ค้าสัตว์ปีก (A live poultry dealer) ที่ทำสัญญาเลี้ยงสัตว์ร่วมกับเกษตรกร จำต้องระบุในสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนถึงระยะเวลาของสัญญา (duration of contract) เงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นเหตุให้คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเลิกสัญญา (condition for the termination) และการชำระค่าตอบแทน
- การออกบทบัญญัติระดับมลรัฐตัวอย่างเช่น มลรัฐ Iowa : Producer Protection Act (“PPA”), มลรัฐ Kansas : Kansas Code (Chapter 16 - Contracts and Promises), มลรัฐ Georgia : Georgia Code (Chapter 22 - Agriculture) ออกกฎหมายควบคุมการทำสัญญา โดยกำหนดว่าสัญญานั้นต้องเปิดเผยความเสี่ยงและอ่านเข้าใจง่าย (Disclosure of Risks and Readability) ซึ่งอย่างน้อยต้องเปิดเผยสิทธิของเกษตรกรในการตรวจสอบสัญญา ระยะเวลาของสัญญา การเลิกสัญญา บัญชีต่างๆ ที่นำมาใช้คำนวณค่าตอบแทน เป็นต้น ทั้งนี้ ภาษาที่ใช้ต้องเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน ขนาดตัวอักษรต้องไม่น้อยกว่า 10 p. มิเช่นนั้นแล้วจะถือว่าสัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาที่ไม่เป็นธรรม โดยบางมลรัฐให้สิทธิคู่สัญญา

ทั้งสองฝ่ายยื่นคำร้องขอให้พนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่รัฐตรวจสอบหรือรับรองก่อนเข้าทำสัญญาได้ว่าสัญญาดังกล่าวเป็นไปตามกฎหมายนี้หรือไม่ และหากพบว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรมแล้วกฎหมายให้อำนาจแก้ไขข้อสัญญาให้ถูกต้องได้

แต่สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาการทำสัญญาทางการเกษตรที่ไม่เป็นธรรมของประเทศไทยนั้นยังไม่มีคำตอบชัดเจน อาจเป็นเพราะหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบเห็นว่า การทำสัญญาเป็นเรื่องระหว่างเอกชนด้วยกันจึงไม่สามารถเข้ามาตรวจสอบได้

4.4.3 ปัญหาความไม่เป็นธรรมในเนื้อหาของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

โดยทั่วไปแล้วสัญญาทางธุรกิจที่นำมาใช้ระหว่างคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าก็มักเป็นฝ่ายกำหนดข้อสัญญาไว้ล่วงหน้า จึงมีโอกาสอยู่มากที่บริษัทจะกำหนดข้อสัญญาหรือเนื้อหาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนหรือกำหนดหน้าที่ของตนน้อยมากจนบางครั้งแทบจะไม่มีเมื่อเทียบกับหน้าที่ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง และให้สิทธิแก่ตนเป็นส่วนใหญ่

ข้อเท็จจริงดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณาตัวอย่างสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาพบว่า มีข้อสัญญาบางข้อกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่บริษัทฝ่ายแต่เพียงฝ่ายเดียว และมีบางข้อเป็นการเพิ่มภาระให้แก่เกษตรกรเกินสมควร ทั้งนี้ ผู้เขียนได้นำตัวอย่างข้อสัญญาที่ทำให้เกษตรกรคู่สัญญาเสียเปรียบ พิจารณาจากสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

4.4.3.1 เงื่อนไขเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต

ข้อสัญญาที่กำหนดให้บริษัทสามารถผูกขาดการผลิตโดยการเป็นผู้กำหนดวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตแต่ผู้เดียว (Manipulate Inputs) ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ลูกไก่ อาหาร ยา วัคซีน และอาจหมายรวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ ที่นำมาใช้เลี้ยงไก่ ซึ่งบริษัทจะกำหนดทั้งชนิดและปริมาณของวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตนั้น กล่าวคือ บริษัทจะเป็นผู้ควบคุมตั้งแต่พันธุ์ลูกไก่ สูตรอาหาร ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ เอง

ตัวอย่างเช่น

“..... อาหารไก่ที่จะใช้เลี้ยงไก่ตามโครงการนี้ จะต้องเป็นอาหารไก่ที่บริษัทเป็นผู้จัดหาให้เท่านั้น ซึ่งมีทั้งชนิดบรรจุถุงขนาดถุงละ 30 กิโลกรัมและขนาดเป็นตัน (ชนิดไม่บรรจุถุง) ตามราคาที่บริษัท กำหนด และประกาศให้ทราบเป็นคราวๆ ไปและให้ถือว่าผู้ซื้อตกลงยินยอมด้วย”

“.....บริษัทจะเป็นผู้สั่งซื้ออาหารไก่ตามจำนวนและชนิดที่เหมาะสมตามโปรแกรมการเลี้ยงแทนลูกค้าในราคาที่บริษัทกำหนด และอาหารที่ใช้ในการเลี้ยงไก่ตามสัญญา นี้ ลูกค้าจะต้องซื้อจากผู้ขายที่บริษัทกำหนดเท่านั้น จะนำอาหารของผู้อื่นมาใช้เลี้ยงไก่ไม่ได้โดยเด็ดขาด ถ้าหากลูกค้านำอาหารที่ไม่ใช่ของผู้ขายที่บริษัทกำหนดมาเลี้ยงไก่ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน บริษัทมีสิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาได้ทันที ”

“..... ผู้เลี้ยงจะซื้ออาหารไก่จากบริษัทฯ แต่ผู้เดียว โดยจะไม่ซื้ออาหารไก่และหรือวัตถุดิบอื่นๆ จากแหล่งอื่นได้นำมาให้ไก่กระตักกินแทนอาหารไก่ของบริษัทฯ.....ผู้เลี้ยงจะต้องใช้อาหาร ยา และวัคซีนตามชนิด ประเภท ที่บริษัทฯ เป็นผู้จัดหามาให้ผู้เลี้ยงเท่านั้น”

จากตัวอย่างข้อสัญญาข้างต้น แสดงว่าบริษัทเป็นผู้ควบคุมชนิดและปริมาณวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตต่างๆ แต่ฝ่ายเดียว แม้โดยลักษณะแล้วบริษัทจะเป็นผู้รับซื้อผลผลิตในอนาคต แต่ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า การที่บริษัทเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตต่างๆโดยปราศจากหน่วยงานหรือองค์การภาครัฐตรวจสอบคุณภาพ หรือปริมาณที่บรรจหากข้อเท็จจริงปรากฏว่าวัตถุดิบเหล่านั้นไม่มีคุณภาพ เช่น พันธุ์ลูกไก่ผิดปกติ ทำให้อัตราแลกเนื้อสูงกว่าอัตรามาตรฐาน หรือสุตรอาหารที่บริษัทผสมขึ้นไม่เป็นไปตามหลักวิชาการส่งผลต่อน้ำหนักไก่ หรือยาและวัคซีนที่จัดให้ไม่มีประสิทธิภาพต้านทานโรคได้ ทำให้ไก่ตายอย่างรวดเร็ว เหล่านี้จะส่งผลต่อค่าใช้จ่ายของเกษตรกรในที่สุดเพราะการเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาเป็นการลงทุนโดยเกษตรกรทั้งหมด

4.4.3.2 เงื่อนไขเกี่ยวกับผลผลิต

ข้อสัญญาที่ให้สิทธิบริษัทเป็นฝ่ายกำหนดเงื่อนไขการรับซื้อหรือปฏิเสธรับซื้อไก่กระตักที่เลี้ยงตามสัญญา โดยมีทั้งเงื่อนไขด้านต่างๆ ดังนี้

(1) ด้านจำนวน : บริษัทสามารถกำหนดจำนวนไก่ที่จะรับซื้อไว้ในสัญญา ต้องให้มีปริมาณตรงกับจำนวนลูกไก่ที่จัดส่งให้ หากพบว่าเกษตรกรส่งไก่กระตักมากเกินไปที่กำหนดไว้ก็ให้สิทธิบริษัทปฏิเสธไม่รับซื้อส่วนที่เกิน แต่หากพบว่าไก่กระตักที่ส่งเข้าโรงงานชำแหละมีน้อยกว่าที่บริษัทกำหนดเกษตรกรก็ต้องรับผิดชอบในส่วนที่ขาดนั้น

ตัวอย่างเช่น

“..... บริษัทฯ ตกลงรับซื้อไก่กระตักดังกล่าวทุกเพศและหรือคละเพศจากผู้เลี้ยง ในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 ของจำนวนลูกไก่ที่ผู้เลี้ยงนำไปเลี้ยง..... ถ้ามีจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 95 ของจำนวนลูกไก่ที่ผู้เลี้ยงนำไปเลี้ยง ผู้เลี้ยงตกลงชดใช้ค่าเสียหายให้แก่บริษัทฯ สำหรับจำนวนไก่กระตักที่ขาดไปตามน้ำหนักเฉลี่ยและตามราคาตลาดขณะนั้น เว้นแต่ผู้เลี้ยงจะ

พิสูจน์จนเป็นที่น่าพอใจว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือถ้ามีจำนวนเกินกว่าร้อยละ 95 บริษัทฯ สงวนสิทธิที่จะไม่รับซื้อคืนสำหรับจำนวนไก่กระทงที่เกิน หรืออาจรับซื้อคืนในราคาต่ำกว่าราคาที่กำหนดตามสัญญาแล้วแต่บริษัทฯ จะเห็นสมควร

“.....ไก่ที่ลูกค้ารับไป ลูกค้าตกลงขายคืนให้แก่บริษัทเท่านั้น และจำนวนไก่ใหญ่ที่ลูกค้าขายคืนให้บริษัทจะต้องมีจำนวนไก่เท่ากับที่ระบุไว้ในใบรายงานการเลี้ยงไก่กระทงฉบับที่มีการจัดทำขึ้นเป็นใบสุดท้ายก่อนวันที่มีการจับไก่ตามคำสั่งของบริษัท ในกรณีที่บริษัทพบว่าจำนวนไก่ที่ลูกค้าส่งให้ขาดหายไปหรือมีจำนวนเพิ่มขึ้นเกินกว่าร้อยละ 2 ของจำนวนไก่ที่ระบุไว้ในใบรายงานการเลี้ยงไก่กระทงดังกล่าวข้างต้น ลูกค้ายอมให้บริษัทปรับต่อตัวที่เพิ่มหรือขาดหายไป ตามผลต่างระหว่างราคาตลาดกับราคาประกันแล้วคุณด้วยน้ำหนักเฉลี่ยสุทธิต่อตัวหน้าโรงงาน

“ ถ้าไก่กระทงที่บริษัทฯ รับซื้อคืนมีจำนวนรวมทั้งสิ้นน้อยกว่าร้อยละ 92 ของลูกไก่ที่นำเข้าเลี้ยงผู้เลี้ยงจะต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่บริษัทฯ สำหรับไก่กระทงที่ขาดจำนวนไป ตามน้ำหนักเฉลี่ยและตามราคาตลาดขณะนั้น ซึ่งแตกต่างจากราคาตามสัญญา เว้นแต่ผู้เลี้ยงจะพิสูจน์ได้ว่าการขาดจำนวนไปนั้นมีสาเหตุเนื่องมาจากเหตุสุดวิสัย แต่ถ้าไก่กระทงที่รับซื้อคืนมีจำนวนรวมทั้งสิ้นเกินกว่าร้อยละ 92 บริษัทฯ มีสิทธิปฏิเสธไม่รับซื้อคืนไก่กระทงจำนวนที่เกินนั้น หรืออาจจะรับซื้อคืนในราคาต่ำกว่าราคาตามสัญญาแล้วแต่บริษัทฯ จะพิจารณาเห็นสมควร

“.....บริษัทมีสิทธิส่งมอบลูกไก่เพิ่มหรือลดได้ไม่เกินร้อยละ 10 ของจำนวนที่กำหนดไว้ ”

(2) ด้านคุณภาพ (สภาพทั่วไปและน้ำหนัก) : บริษัทเป็นผู้กำหนดคุณภาพไก่ที่จะรับซื้อว่าสภาพโดยทั่วไปแล้วไก่กระทงนั้นต้องมีสภาพสมบูรณ์และไม่มีสารตกค้าง น้ำหนักไม่ต่ำจนเกินไป เพราะหากพบว่าไก่ไม่สมบูรณ์ เช่น ไก่พิการ ไก่เปียกน้ำ หรือไก่เป็นโรค หรือแคะแกร็นจนมีสภาพไม่ตรงตามที่บริษัทกำหนด บริษัทมีสิทธิปฏิเสธไม่รับซื้อทั้งหมดหรือบางส่วน หรือให้สิทธิบริษัทตัดน้ำหนัก

ตัวอย่างเช่น

“..... บริษัทรับซื้อไก่ (คละเพศ) น้ำหนักไม่น้อยกว่า 2.00 กิโลกรัม ต่อตัว หากมีน้ำหนักไม่ถึงที่กำหนดแต่ไม่ต่ำกว่า 1.70 กิโลกรัมต่อตัวบริษัทฯ สงวนสิทธิปฏิเสธไม่รับซื้อคืนไก่กระทงนั้นหรืออาจจะรับซื้อคืนโดยตัดราคาตามน้ำหนัก..... แต่หากไก่กระทงมีน้ำหนักเฉลี่ยต่ำกว่าตัวละ 1.70 กิโลกรัมบริษัทฯ จะไม่รับซื้อคืนไก่กระทงทั้งหมดนั้น และผู้เลี้ยงจะต้องเป็น

ผู้รับผิดชอบต่อความเสียหาย ทั้งนี้ ไก่กระทงทั้งหมดจะต้องได้รับการชั่งน้ำหนักจากเครื่องชั่งภายในโรงฆ่าแหละของบริษัทฯ เท่านั้น ”

“.....ในกรณีที่ไก่กระทงที่ส่งให้บริษัทเปียกน้ำ, เป็อนโคลน , มีหินหรือกรวดในกระเพาะ , ไก่พิการ , มีสารตกค้างเกินมาตรฐาน ฯลฯ บริษัทจะตัดน้ำหนักรับซื้อตามสูตรการคำนวณที่บริษัทกำหนด ทั้งนี้ กรณีต่างๆ สัตวแพทย์ของบริษัทจะเป็นผู้วินิจฉัย”

(3) ด้านราคา: บริษัทจะเป็นผู้กำหนดราคาขายและราคาซื้อ (ราคาประกัน) ได้แก่ ราคาลูกไก่ ราคาอาหารแต่ละระยะ ราคายาและวัคซีนที่จำเป็นต้องใช้ รวมถึงราคาประกันเมื่อรับซื้อคืนไก่กระทงนั้น รวมถึงอัตราค่าขนส่งที่เกษตรกรต้องรับผิดชอบ

ตัวอย่างเช่น

“.....บริษัทฯจะรับซื้อคืนไก่กระทงตามน้ำหนักหน้าโรงฆ่าแหละของบริษัทฯ โดยราคาในการรับซื้อคืนไก่กระทงชนิดคละเพศ หรือเพศผู้ หรือเพศเมีย ตามราคาของบริษัทจะกำหนดและประกาศให้ทราบเป็นคราวๆ ไป ซึ่งบริษัทฯ สงวนสิทธิเปลี่ยนแปลงราคาซื้อคืนตามที่เห็นสมควร”

“.....บริษัทจะเป็นผู้สั่งซื้ออาหารไก่ตามจำนวนและชนิดที่เหมาะสมตามโปรแกรมการเลี้ยง โดยจะออกเงินทดรองค่าอาหารไก่และค่าขนส่งให้ก่อน ตามราคาที่กำหนด”

“.....ผู้เลี้ยงต้องซื้อเวชภัณฑ์ ซึวะภัณฑ์ เคมีภัณฑ์ หรือสารอื่นใดจากบริษัทเท่านั้น ตามราคาของบริษัทกำหนด”

“.....กรณีผู้เลี้ยงให้บริษัทจัดหากรรับขนไก่ให้ ค่าขนส่งให้เป็นไปตามตารางอัตราค่าขนส่งที่บริษัทกำหนด”

จากตัวอย่างข้อสัญญาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบริษัทมีสิทธิแต่ฝ่ายเดียวในการกำหนดเงื่อนไขการรับมอบตัวทรัพย์สินว่า รับมอบจำนวนเท่าใด อยู่ในสภาพเช่นไร ด้วยราคาประกันเท่าไร พร้อมกันนั้นยังให้สิทธิแก่บริษัทแต่ผู้เดียวที่จะปฏิเสธไม่รับมอบทรัพย์สินที่ไม่ได้มาตรฐาน โดยที่การวินิจฉัยสภาพทรัพย์สินว่าตรงตามสัญญาหรือไม่นั้นเป็นไปตามดุลพินิจของเจ้าหน้าที่บริษัท น้ำหนักของทรัพย์สิน (ไก่กระทง) ก็ต้องเป็นไปตามเครื่องชั่งของบริษัทเท่านั้น ส่วนเกษตรกรไม่สามารถเข้าร่วมสังเกตการชั่งน้ำหนักได้เลย การกำหนดราคาขายวัตถุดิบ (อาหาร ยา หรือ วัคซีน) ในแต่ละงวดรวมถึงราคาประกันรับซื้อก็ให้สิทธิบริษัท มีสิทธิเปลี่ยนแปลงราคาได้ หรือสัญญาบางฉบับบริษัทร่างสัญญาไว้ล่วงหน้ากำหนดให้ราคาสินค้าขึ้นอยู่กับพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นกรณีไป

กรณีเช่นนี้ผู้เขียนเห็นว่า ข้อสัญญาที่บริษัทเป็นฝ่ายร่างขึ้นนั้นผลักระความเสียหายต่างๆ ให้เกษตรกรทั้งหมด ทั้งเรื่องจำนวน น้ำหนัก หรือสภาพความสมบูรณ์ กล่าวคือ หากไถ่กระทั่งที่ส่งมอบไม่ตรงตามจำนวนลูกไก่ที่บริษัทส่งให้ ไม่ว่าจะพ่องหรือล่าจำนวน เกษตรกรจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายหรือถูกตัดราคาบริษัทซื้อหากไม่สามารถพิสูจน์ให้เป็นที่พอใจว่าเหตุใดจำนวนคลาดเคลื่อน ต่างจากกรณีที่บริษัทนำส่งลูกไก่ให้เกษตรกร บริษัทสามารถส่งมอบมากหรือน้อยกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบหรือให้สิทธิเกษตรกรปฏิเสธ นอกจากนั้นในเรื่องน้ำหนักหรือสภาพความสมบูรณ์ของไถ่กระทั่งที่ไม่เป็นไปตามที่บริษัทกำหนด บริษัทมีสิทธิตัดราคาตามสูตรการคำนวณของบริษัทโดยที่เกษตรกรไม่สามารถต่อรองได้ ทั้งที่น้ำหนักหรือสภาพความสมบูรณ์ของไถ่กระทั่งนั้นเป็นผลจากการกินอาหาร การรับยาหรือวัคซีนที่ซื้อจากบริษัท อีกทั้งบริษัทยังเป็นผู้ทราบถึงคุณภาพของวัตถุดิบต่างๆ ทั้งหมด และเกษตรกรยังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามโปรแกรมการเลี้ยงของบริษัทอย่างเคร่งครัดอีกด้วย ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า กรณีเหล่านี้เป็นความเสี่ยงที่อาจมีขึ้นและเมื่อบริษัทเป็นฝ่ายกำหนดข้อสัญญาต่างๆ แต่ฝ่ายเดียวแล้ว ดังนั้น บริษัทควรมีส่วนรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย หากไม่แล้วควรมีหน่วยงานกลางเป็นผู้วินิจฉัยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เกษตรกร

4.4.3.3 เงื่อนไขเกี่ยวกับระยะเวลา

ข้อสัญญาที่ให้บริษัทเป็นผู้กำหนดระยะเวลาแต่เพียงฝ่ายเดียวในการปฏิบัติการชำระหนี้ใดๆ ตามสัญญา ตั้งแต่การลงลูกไก่ อาหาร และยา หรือ กำหนดระยะเวลาจับไก่ใหญ่ รวมถึงรอบรถขนส่งไก่ใหญ่เพื่อส่งเข้าโรงงานชำแหละ หรือ กำหนดเวลาการชำระเงิน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

“.....บริษัทฯ จะแจ้งกำหนดการจับไถ่กระทั่งให้แก่ผู้เลี้ยงทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วัน หากมีการเปลี่ยนแปลงวันเวลาในการจับไถ่กระทั่งบริษัทฯ จะแจ้งให้ผู้เลี้ยงทราบก่อนล่วงหน้า 1 วัน ก่อนการจัดไถ่กระทั่ง ถ้าผู้เลี้ยงไถ่ไม่ยอมให้จับในวันและเวลาที่บริษัทกำหนด ผู้เลี้ยงจะต้องจ่ายค่าเสียหายแก่บริษัทเป็นจำนวนเงิน 5,000 บาทต่อครั้งที่มีการส่งจับ”

“.....ผู้เลี้ยงจะต้องส่งไถ่กระทั่งให้มาถึงโรงงานชำแหละของบริษัทฯ ตามกำหนดวัน เวลา (คิว) ที่กำหนดไว้ของแต่ละกะ หากผู้เลี้ยงไม่ปฏิบัติตามกำหนดระยะเวลา (คิว) ส่งไถ่กระทั่งเข้ามาถึงโรงงานล่าช้าเกินกว่ากำหนดไว้ 15 นาที บริษัทฯ ถือว่าเป็นไถ่ตกคิว ผู้เลี้ยงจะต้องชำระค่าเสียหายการผิดเวลา (คิว) ตามที่บริษัทกำหนด.....”

“กำหนดการเข้าลูกไก่แต่ละครั้งเป็นไปตามที่บริษัทกำหนด ซึ่งมีสิทธิแก้ไขปรับปรุงกำหนดการดังกล่าวได้และบริษัทจะแจ้งให้ผู้เลี้ยงทราบล่วงหน้า 1 วัน ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงเวลาจับไก่กระทง”

จากตัวอย่างข้อสัญญาข้างต้นนี้ผู้เขียนเห็นว่า บริษัทคู่สัญญาสามารถกำหนดข้อสัญญาที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนในการควบคุมการผลิตให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการกิจการของตน กล่าวคือ กำหนดเวลาจับไก่กระทงส่งเข้าโรงชำแหละ ซึ่งกำหนดเวลาเหล่านี้ระบุไว้อย่างกว้างๆว่าจะแจ้งให้เกษตรกรทราบล่วงหน้า 1-3 วัน เท่านั้น แต่ไม่ได้รับระบุความรับผิดชอบของตน เช่น หากไม่มาจับไก่ตามวันที่กำหนด ส่งผลให้เกษตรกรต้องเสียค่าอาหารและค่าดำเนินการเพื่อเลี้ยงไก่ต่อไป ซึ่งราคาค่าอาหารคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 85% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด และหากบริษัทมาจับไกรุ่นนั้นล่าช้า อาจเป็นเพราะปริมาณไกล้นตลาด หรือบริษัทต้องการลดจำนวนผู้เลี้ยงในสัญญาลง ส่งผลให้เกษตรกรรายนั้นขาดทุนได้ หรือ บางกรณีพบว่าบริษัทผิดสัญญาจากการลงลูกไก่ล่าช้ากว่ากำหนดเป็นเดือน ส่งผลให้เกษตรกรเลี้ยงไก่เนื้อได้เพียง 4 รุ่น ต่อปี แทนที่จะเลี้ยงได้ 5-6 รุ่น ตามที่บริษัทให้ข้อมูลไว้ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้น้อยลง

นอกจากนั้น ในกรณีที่บริษัทไม่ชำระค่าตอบแทนให้เกษตรกรภายในเวลาที่กำหนดก็ไม่มีข้อสัญญาใดกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในการชำระค่าตอบแทนแก่เกษตรกรล่าช้าหรือไม่คิดดอกเบี้ยแก่การชำระหนี้ล่าช้านั้น แต่กลับกำหนดหน้าที่เหล่านี้ให้เกษตรกรชำระหนี้ที่ค้างบริษัทภายใน 7- 14 วัน หากราคาไก่กระทงที่ขายคืนบริษัทไม่เพียงพอแก่หนี้ค่าลูกไก่ และค่าอาหารที่ค้างชำระบริษัทนั้น

4.4.3.4 เงื่อนไขเกี่ยวกับการเลิกสัญญา

ข้อสัญญาที่ให้สิทธิบริษัทเลิกสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียว หากว่าเกษตรกรกระทำผิดสัญญาไม่ว่าข้อใดข้อหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวได้ แต่หากเกษตรกรต้องการเลิกสัญญานอกจากจะต้องชำระหนี้สินต่างๆที่ค้างบริษัท รวมถึงความเสียหายอื่นที่บริษัทกำหนดแล้วยังต้องแสดงเจตนาโดยการบอกกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าแก่บริษัทอีกประการหนึ่งด้วย

ตัวอย่างเช่น

“.....ในกรณีที่ผู้เลี้ยงไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อสัญญาข้อหนึ่งข้อใดของสัญญานี้อย่างเคร่งครัด ผู้เลี้ยงยินยอมให้บริษัทฯ เลิกสัญญาได้ทันทีโดยมิพักต้องบอกกล่าว”

“.....สัญญาที่ให้มามีผลบังคับตลอดไปจนกว่าวันที่บริษัทฯ ได้รับซื้อคืนไก่
กระทงในแต่ละรุ่นจนหมดแล้ว หรือได้มีการบอกเลิกสัญญาฉบับนี้โดยบริษัทฯ นอกจากนี้
คู่สัญญาดตกลงให้สัญญานี้ต่ออายุโดยอัตโนมัติ ในกรณีที่ผู้เลี้ยงรับอาหารไก่หรือรับลูกไก่จาก
บริษัทฯ เพื่อเลี้ยงเป็นรุ่นต่อไป หากผู้เลี้ยงไม่ยอมรับลูกไก่และอาหารไก่เพื่อเลี้ยงเป็นรุ่นต่อไปและ
ทำให้บริษัทฯ ได้รับความเสียหายจากการนั้น ผู้เลี้ยงจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายที่มีขึ้นให้แก่
บริษัทฯ ตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจนครบจำนวน”

“..... สัญญาที่มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ เป็นต้นไป ทั้งนี้ บริษัทสงวน
สิทธิในการบอกเลิกสัญญา โดยบอกล่วงหน้าก่อนมีการเลี้ยงรุ่นต่อไป หรือ บอกกล่าวล่วงหน้า 1
เดือน ทั้งนี้ถูกคำต้องชำระหนี้บรรดาหนี้สินที่ค้างชำระเมื่อมีการบอกเลิกสัญญาภายใน 15 วัน”

จากตัวอย่างข้อสัญญาข้างต้น พบว่าสิทธิในการบอกเลิกสัญญากำหนดให้ไว้
แต่ฝ่ายบริษัทเพียงฝ่ายเดียวที่สามารถใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา ในขณะที่สัญญาส่วนใหญ่ไม่
ปรากฏว่ามีข้อสัญญาให้สิทธิเกษตรกรบอกเลิกสัญญาได้ด้วยใจสมัคร คงมีแต่เฉพาะกรณีบริษัท
ผิดสัญญาเท่านั้น นอกจากนี้ การเลิกสัญญาก่อนครบกำหนดถือเป็นการเพิ่มความเสี่ยงให้
เกษตรกรหากว่าบริษัทบอกเลิกสัญญาเร็วเกินกว่าระยะเวลาคุ้มทุน ย่อมส่งผลให้เกษตรกรเป็นหนี้
สถาบันการเงินและขาดรายได้ทันที สำหรับกรณีที่เกษตรกรทำผิดสัญญาข้อใดข้อหนึ่งและให้
สิทธิบริษัทบอกเลิกสัญญาได้ทันทีโดยมีพักต้องบอกกล่าว อาจไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกร เนื่องจาก
หน้าที่และความรับผิดชอบของเกษตรกรในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อมีมากกว่าหน้าที่และความรับผิดชอบ
บริษัทมาก ฉะนั้นข้อผิดพลาดต่างๆที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการเลี้ยงไก่ หรือระหว่างที่ไก่อยู่ในความ
ครอบครองดูแลของเกษตรกรย่อมมีมากเช่นกัน กรณีเช่นนี้เท่ากับว่าบริษัทผลักระหน้าที่และ
ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับการเลี้ยงไก่ให้แก่เกษตรกรโดยใช้ข้อสัญญาเป็นเครื่องมือควบคุม
อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า บริษัทควรใช้สิทธิเลิกสัญญาได้แต่เฉพาะกรณีเกษตรกรกระทำผิด
สัญญาเลี้ยงไก่ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ หรือหากเลิกสัญญาโดยฝ่ายเกษตรกรไม่มีส่วนผิด
บริษัทควรให้เงินทดแทนการลงทุนที่เกิดจากการเข้าร่วมทำสัญญากับเกษตรกรในราคามูลค่าซาก
ที่อาจใช้ประโยชน์ได้ด้วย

4.4.3.5 เงื่อนไขเกี่ยวกับการประกันความเสียหายแก่บริษัท

ข้อสัญญาที่กำหนดหน้าที่ให้ฝ่ายเกษตรกรต้องนำหลักทรัพย์มาวางเพื่อ
ประกันความเสียหายที่อาจเกิดแก่ฝ่ายบริษัท จากการผิดสัญญาของเกษตรกร

ตัวอย่างเช่น

“.....เพื่อเป็นการประกันการปฏิบัติตามสัญญา รวมถึงการชำระเงินค่าสินค้าและความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งประกันหนี้สินทุกชนิดบรรดาที่ผู้เลี้ยงมีต่อบริษัทฯ ในขณะที่หรือก่อนหรือภายหลังจากวันที่ทำสัญญานี้เป็นต้นไป และรวมทั้ง ดอกเบี้ย ค่าเสียหาย ค่าสินไหมทดแทนในการไม่ชำระหนี้ ค่าฤชาธรรมเนียม ค่าทนายความ เพื่อบังคับให้ชำระหนี้และการบังคับจำนอง โดยผู้เลี้ยงตกลงจัดหาบุคคล และ/หรือ หลักทรัพย์มาค้ำประกัน จำนำ หรือจำนอง เป็นจำนวนเงิน บาท”

“.....ลูกค้ายินยอมนำหลักทรัพย์ และ/หรือ บุคคลมาค้ำประกันการปฏิบัติตามสัญญานี้ทั้งหมด ตลอดจนค่าสินไหมทดแทนและค่าใช้จ่ายต่างๆ อันเกิดขึ้นในอัตราตัวละ 35.00 บาท ของลูกไก่ที่ได้ระบุไว้ใน ข้อ 2”

“ผู้เข้าร่วมโครงการตกลงยินยอมนำหลักทรัพย์ค้ำประกันการปฏิบัติตามสัญญานี้ทั้งหมด ตลอดจนค่าเสียหาย ค่าสินไหมทดแทนและค่าใช้จ่ายต่างๆ อันเกิดขึ้นและบริษัทฯ ได้เรียกร้องแล้วในอัตราตัวละ 36 บาท (สามสิบหกบาทถ้วน) ของจำนวนลูกไก่ที่ระบุในข้อ 1 ”

กรณีตัวอย่างข้างต้น เป็นข้อสัญญาในรูปแบบหนึ่งที่กำหนดหน้าที่ให้เกษตรกรเพียงฝ่ายเดียว โดยเกษตรกรจะต้องนำเงินมาวางให้แก่บริษัทก่อนส่งมอบลูกไก่และอาหารเข้าในฟาร์มเลี้ยงของเกษตรกร เพื่อเป็นการประกันความเสียหายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับบริษัท แต่ขณะเดียวกันบริษัทคู่สัญญาไม่ได้กำหนดหน้าที่หรือความรับผิดชอบใดๆ ของตนไว้ในข้อสัญญาเพื่อเป็นประกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่เกษตรกรไม่ว่าบริษัทจะมีส่วนผิดด้วยหรือไม่ ซึ่งกรณีนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อการประกอบธุรกิจที่เลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญานั้นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย เช่นนี้บริษัทจึงควรรับความเสี่ยงร่วมกันสำหรับกรณีการวางหลักทรัพย์เพื่อประกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ก็ให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีส่วนร่วมในสัดส่วนที่เหมาะสม เพราะมิฉะนั้นแล้วเท่ากับว่าหากการเลี้ยงไก่รุ่นใดรุ่นหนึ่งล้มเหลว นอกจากเกษตรกรจะไม่ได้รับค่าตอบแทนการเลี้ยงไก่แล้ว ยังต้องชำระค่าลูกไก่ และค่าอาหาร รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ในขณะที่บริษัทเพียงเสียหายจากการขาดวัตถุดิบเข้าโรงงานชำแหละ แต่การลงทุนที่เกิดขึ้นนั้นได้รับค่าชดเชยจากเงินประกันที่เกษตรกรวางไว้เมื่อทำสัญญา

4.4.4 ปัญหาความไม่เป็นธรรมในกรณีอื่น

นอกจากความไม่เป็นธรรมที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบกรณีความไม่เป็นธรรมที่ไม่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในสัญญาอีกด้วย โดยความไม่เป็นธรรมเหล่านี้เป็นกรณีที่

กำหนดเงื่อนไขอันมีลักษณะเป็นการเอาเปรียบหรือเพิ่มภาระให้แก่เกษตรกรเกินสมควร ตัวอย่างเช่น

(1) การไม่กำหนดสูตรการคำนวณค่าตอบแทนไว้ในสัญญา กล่าวคือ ในสัญญาจะระบุเพียงราคาประกัน ราคาอาหารแต่ละรุ่น หรือ ค่าจ้างเลี้ยงต่อตัว (กรณีสัญญาจ้างเลี้ยง) แต่ในทางปฏิบัติแล้วเกษตรกรจะได้รับค่าตอบแทนสุทธิ (ยังไม่หัก ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแรงงาน) จากผลการคำนวณที่บริษัทแจ้งใน “ใบรายงานผลการเลี้ยง” หรือ “รายงานตอบแทนการเลี้ยง” หรือ “Settlement Sheet” โดยจะระบุถึงการคำนวณผลการเลี้ยงไก่เนื้อต่อรุ่น และหักออกด้วยหนี้ที่เกษตรกรค้างชำระบริษัท เพราะโดยทั่วไปแล้วเกษตรกรจะไม่ได้รับค่าตอบแทนตามน้ำหนักไก่ที่เลี้ยงได้ แต่จะต้องผ่านการคำนวณหาผลลัพธ์ต่างๆ ได้แก่ น้ำหนักเฉลี่ยต่อรุ่น การเลี้ยง อัตราแลกเนื้อ ค่าความต่างระหว่างผลที่เลี้ยงได้จริงกับค่ามาตรฐานที่บริษัทกำหนดเกณฑ์การตัดราคาไก่ตามเงื่อนไขต่างๆ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม วิธีการหรือสูตรการคำนวณต่างๆ นอกจากจะไม่ระบุไว้ในสัญญาแล้ว ยังพบว่าแต่ละบริษัทมีเกณฑ์การคำนวณแตกต่างกัน แต่ยังคงเป็นสูตรที่ซับซ้อนสำหรับเกษตรกรคู่สัญญาที่ไม่อาจเข้าใจได้

(2) บริษัทมีเงื่อนไขให้เกษตรกรคู่สัญญารายเดิมที่อยู่ระหว่างสัญญาปรับปรุงโรงเรือนให้เป็นระบบปิด (Evaporation System) ด้วยเหตุผลเพื่อจะสามารถควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง ฯลฯ อันเป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงไก่ได้ ทั้งนี้ เกษตรกรต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายแต่ผู้เดียว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากในการปรับปรุงโรงเรือน ขึ้นกับขนาดและความซับซ้อนของระบบ โดยมีราคาขั้นต่ำประมาณ 550,000 - 600,000 บาท แต่ขณะที่บางโรงเรือนต้องใช้งบลงทุนไม่ต่ำกว่า 1,000,000 บาท เป็นต้น

สำหรับปัญหาความไม่เป็นธรรมในการทำสัญญาทางการเกษตร ศาสตราจารย์ ดร. สมคิด เลิศไพฑูรย์³⁶ เคยให้ความเห็นผ่านการนำเสนอเรื่อง “ความเป็นธรรมและกลไกกฎหมายที่คุ้มครองเกษตรกรพันธะสัญญา” สรุปได้ว่า พื้นฐานของการทำสัญญาใดๆ ในทางกฎหมายควรจะต้องมีสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร และคู่สัญญาควรต้องมีสัญญาเก็บไว้ที่ตนเอง หากไม่มีสัญญาลายลักษณ์อักษรแล้วจะเกิดปัญหามาก เช่นในกรณีที่เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการผลิตแบบเกษตรพันธะสัญญา ซึ่งปัญหาที่พบเช่น

³⁶ กล่าวในการสัมมนา “รู้ให้ทัน เกษตรพันธะสัญญา” วันพฤหัสบดีที่ 17 กันยายน 2552 ห้องประชุม 209 ชั้น 2 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เวลา 13.00 น. – 16.30 น.

- เรื่องค่าตอบแทนจากการผลิตที่เป็นเรื่องของเทคนิคการคำนวณต้นทุน - รายได้ที่ซับซ้อน
- อายุสัญญาที่ไม่ชัดเจน ซึ่งต้องกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมและชัดเจนที่เกษตรกรสามารถคืนทุนจากการทำเกษตรพันธสัญญา เพราะมิฉะนั้นหากบริษัทบอกเลิกสัญญาก่อนที่จะถึงจุดคุ้มทุนเกษตรกรจะล้มละลายได้
- การกำหนดระยะเวลาที่บริษัทจะส่งปัจจัยการผลิตและการซื้อคืนผลผลิตไม่ชัดเจน เช่น การเลื่อนระยะเวลาการรับซื้อผลผลิตคืน ในกรณีเช่นนี้ควรจะต้องระบุความรับผิดชอบของบริษัทที่ชัดเจน
- การกำหนดคุณสมบัติของปัจจัยการผลิต เช่นการส่งอาหารสัตว์หรือเมล็ดพืชไม่ตรงกับคุณภาพหรือมาตรฐานที่ได้ตกลงไว้ หรือในสัญญาไม่ได้กำหนดไว้
- ประเด็นเรื่องการรับความเสี่ยง ในส่วนของบริษัทมีความเสี่ยงในการนำเอาปัจจัยการผลิตมาให้เกษตรกร แต่อย่างน้อยก็ความเสี่ยงของเกษตรกรที่ต้องลงทุนจำนวนมากเพื่อปรับปรุงระบบการเลี้ยงตามคำแนะนำของบริษัท, ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ตลอดจนการใช้แรงงานในการดูแลบริหารจัดการอย่างเข้มข้น ถ้าเกิดความเสี่ยงขึ้นควรจะต้องมีการระบุในสัญญาว่าบริษัทกับเกษตรกรจะเฉลี่ยความเสี่ยงที่เกิดขึ้นอย่างไร ในสัดส่วนเท่าไร อย่างไรบ้าง ถ้าไม่เขียนไว้ในสัญญาก็จะเกิดปัญหา

จากตัวอย่างสัญญาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาสำเร็จรูปอย่างหนึ่งที่บริษัทผู้ประกอบการเป็นผู้จัดทำไว้เป็นการล่วงหน้าเพื่อนำมาใช้กับเกษตรกรจำนวนมาก โดยที่ข้อสัญญาส่วนใหญ่กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่คู่สัญญาไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ข้อสัญญาส่วนใหญ่กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบแก่ฝ่ายเกษตรกร ในขณะที่กำหนดให้บริษัทผู้ประกอบการมีสิทธิต่างๆแต่เพียงฝ่ายเดียว เช่น สิทธิในการกำหนดวันและเวลาลงหรือจับไก่ สิทธิในการเปลี่ยนแปลงราคาหรือปริมาณวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตได้หากราคาตลาดเปลี่ยนแปลงหรือสิทธิบอกเลิกสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียว เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่าสาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการที่บริษัทมีอำนาจเหนือตลาดในเกือบทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิต(ลูกไก่ อาหารไก่ ยา และวัคซีน) จนถึงการมีอำนาจเหนือตลาดของผลิตภัณฑ์ (ปริมาณและราคาไก่กระทงที่ออกสู่ตลาด) ย่อมทำให้บริษัทสามารถกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในข้อสัญญาได้ เช่น การกำหนดราคาต้นทุนตั้งแต่ต้นทาง (up stream) คือ การจัดหาพันธุ์ลูกไก่และวัตถุดิบอื่นๆ ไปจนถึงปลายทาง (down stream) คือ การ

กำหนดราคารับซื้อผลิตผลคืน รวมทั้งกำหนดราคาขายในตลาดภายในประเทศ นอกจากนั้น บริษัทยังเป็นฝ่ายกำหนดคุณภาพและเวลาส่งมอบปัจจัยการผลิตด้วย ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น ขณะที่บริษัทยังคงได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นจากการขายปัจจัยการผลิต

เมื่อบริษัทมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจเหนือกว่าย่อมสามารถแสวงหาประโยชน์จากการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นการผลัดภาระหรือเพิ่มความเสี่ยงในการผลิตให้กับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียม ส่งผลให้ข้อสัญญาบางข้อมีลักษณะเป็นการได้เปรียบเกินไปจนอาจสร้างความไม่เป็นธรรมในธุรกิจนี้ในที่สุด

4.4.5 ปัญหาการใช้บังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ

จากตัวอย่างข้อสัญญาการเลี้ยงไก่เนื้อที่ได้ศึกษาพบว่า ข้อสัญญาบางข้อกำหนดขึ้นโดยอาศัยความไม่รู้และไม่เข้าใจในเนื้อหาของสัญญาของเกษตรกร รวมถึงการขาดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้บริษัทสามารถร่างข้อสัญญาที่มีลักษณะเป็นการได้เปรียบเกษตรกร โดยเกษตรกรไม่อาจขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาใดๆ ในข้อสัญญาได้ แต่ประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณา คือ บทบัญญัติแห่งกฎหมายของไทยในปัจจุบันสามารถแก้ไขปัญหาจากความไม่เป็นธรรมในสัญญาลักษณะนี้ได้หรือไม่

โดยที่พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 เกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่าในสภาพสังคมปัจจุบัน หลักกฎหมายเกี่ยวกับนิติกรรมและสัญญาที่ใช้บังคับบนพื้นฐานของหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาและเสรีภาพของบุคคลโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐนั้น ไม่อาจนำมาใช้ในการทำสัญญาทางธุรกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสัญญาซื้อขายสัญญาเช่าซื้อ สัญญาจ้าง สัญญาขนส่ง หรือสัญญาธุรกิจประเภทอื่นๆ เพราะเมื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปก็ทำให้ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าถือโอกาสอาศัยหลักดังกล่าวเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจด้อยกว่า โดยจัดทำสัญญาไว้ล่วงหน้าในรูปแบบสัญญามาตรฐาน (Standard Form Contract) หรือสัญญาสำเร็จรูป (Adhesion Contract)³⁷ เป็นเหตุให้ฝ่ายซึ่งอ่อนแอกว่าทั้งเรื่องความรู้ความเข้าใจในการทำสัญญาจำต้องยอมรับข้อสัญญาที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้น ซึ่งทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่สงบ

³⁷ ดารารพร ติระวัฒน์, กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม, หน้า 42.

สุขในสังคม ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงตราบทบัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดกรอบการใช้หลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาและเสรีภาพของบุคคลเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมและความไม่สงบสุขดังกล่าว โดยกำหนดแนวทางให้ศาลใช้พิจารณาว่าข้อสัญญาหรือข้อตกลงใดที่ไม่เป็นธรรม และให้อำนาจศาลสั่งให้ข้อสัญญาหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมนั้นมีผลใช้บังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี ซึ่งเมื่อพิจารณาจากแนวความคิดการตรากฎหมายดังกล่าวแล้วเห็นว่า อาจเป็นแนวทางการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมอย่างหนึ่งที่น่ามาใช้บังคับกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในปัจจุบันได้ โดยผู้เขียนจะพิจารณาเป็นประเด็น ดังนี้

4.4.5.1 ปัญหาประเภทของสัญญา

สำหรับประเด็นแรกที่จะต้องพิจารณา คือ สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ทำโดยรูปแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมีงั้นนอยภายใต้บังคับแห่งกฎหมายนี้หรือไม่

เมื่อพิจารณาหัตถนิยาม³⁸ ของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 แล้วจะเห็นว่าเกษตรกรมิได้มีฐานะเป็น “ผู้บริโภค” ตามความหมายของกฎหมายฉบับนี้ แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาพการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อจะเห็นว่า มีลักษณะเป็น “สัญญาสำเร็จรูป” อย่างหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่าสัญญาที่นำมาใช้กับการเลี้ยงไก่นั้น เป็นสัญญาที่มีได้เกิดจากการเสนอและสนองตอบข้อเสนอของคู่สัญญาแต่อย่างใด หากแต่เป็นสัญญาที่ฝ่ายบริษัทจัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในข้อสัญญาไว้เป็นการล่วงหน้าแต่เพียงฝ่ายเดียว ขณะที่

³⁸ มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติว่า

“ข้อสัญญา” หมายความว่า ข้อตกลง ความตกลง และความยินยอมรวมทั้งประกาศ และคำแจ้งความเพื่อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดด้วย

“ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ซื้อ ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้กู้ ผู้เอาประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดโดยมีค่าตอบแทน ทั้งนี้ การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปโดยมิใช่เพื่อการค้า ทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดนั้น และให้หมายความรวมถึง ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันของบุคคลดังกล่าวซึ่งมิได้กระทำเพื่อการค้าด้วย

“ผู้ประกอบการการค้าหรือวิชาชีพ” หมายความว่า หมายความว่า ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ขาย ผู้ให้เช่า ผู้ให้เช่าซื้อ ผู้ให้กู้ ผู้รับประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อจัดให้ซึ่งทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้ การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปเพื่อการค้า ทรัพย์สิน บริการหรือประโยชน์อื่นใดนั้นเป็นทางค้าปกติของตน

“สัญญาสำเร็จรูป” หมายความว่า สัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรโดยมีการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะทำในรูปแบบใด ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำมาใช้ในการประกอบกิจการของตน

เกษตรกรคงมีสิทธิเพียงแค่ว่าจะทำหรือไม่ทำสัญญาด้วย (take it or leave it) เท่านั้น และไม่มีสิทธิขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในสัญญา เช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรคท์ฟาร์มมิงเป็นสัญญาสำเร็จรูปตามความหมายที่กฎหมายบัญญัติไว้

4.4.5.2 ปัญหาความได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร

ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ใช้กันทั่วไปนั้นมีข้อสัญญา³⁹ (หรือข้อตกลง) ที่ทำให้ผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูป (ฝ่ายบริษัท) ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง (ฝ่ายเกษตรกร) เกินสมควรที่จะถือว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่ เพราะหากเป็นเช่นนั้นกฎหมายวางหลักให้ศาลสามารถสั่งให้ข้อสัญญามีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี⁴⁰

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติถึง “ความได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร” เป็นการบัญญัติไว้อย่างกว้างๆ กฎหมายจึงได้อธิบายและยกตัวอย่างสภาพที่ถือว่าเป็นการ “ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่าย” ไว้ในมาตรา 4 วรรค 3 (1) – (8) เพื่อเป็นแนวทางการวินิจฉัย⁴¹ และ

³⁹ โปรดดู คำนิยาม “ข้อสัญญา” ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

⁴⁰ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติว่า “ข้อตกลงในสัญญาระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ หรือในสัญญาสำเร็จรูป หรือในสัญญาขายฝากที่ทำให้ผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพ หรือผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูป หรือผู้ซื้อฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร เป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น

ในกรณีที่มีข้อสงสัย ให้ตีความสัญญาสำเร็จรูปไปในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายซึ่งมิได้เป็นผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูปนั้น

.....”

⁴¹ มาตรา 4 วรรค 3 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติว่า

“.....

ข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติเป็นข้อตกลงที่อาจถือว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น

(1) ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดที่เกิดจากการผิดสัญญา

(2) ข้อตกลงให้ต้องรับผิดหรือรับภาระมากกว่าที่กฎหมายกำหนด

(3) ข้อตกลงให้สัญญาสิ้นสุดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือให้สิทธิยกเลิกสัญญาได้โดยอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ

เมื่อศาลได้พิเคราะห์ถึงลักษณะของข้อสัญญาที่ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งตามแนวทางข้างต้น ศาลยังต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าการได้เปรียบนั้นเป็นกรณี “เกินสมควรหรือไม่” ด้วย ทั้งนี้เพราะได้เคยกล่าวแล้วว่าตามปกติของสัญญาคู่สัญญาจะมีความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติ อยู่เสมอ เช่น อีกฝ่ายหนึ่งอาจได้รับประโยชน์จากข้อสัญญามากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งบ้างอันเป็นลักษณะปกติธรรมดาของคู่สัญญาโดยทั่วไป ฉะนั้น กรณีที่ศาลจะพิจารณาว่าเกินสมควร จึงเป็นกรณีที่ต้องมีพฤติการณ์ที่ผิดไปจากธรรมดา ซึ่งกฎหมายก็ได้วางแนวทางให้ศาลต้องใช้ในการวิเคราะห์ไว้ในมาตรา 4 วรรคท้ายว่าให้นำมาตรา 10 มาใช้โดยอนุโลม⁴²

ข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติเป็นข้อตกลงที่อาจถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น

- (1) ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดที่เกิดจากการผิดสัญญา
 - (2) ข้อตกลงให้ต้องรับผิดหรือรับภาระมากกว่าที่กฎหมายกำหนด
 - (3) ข้อตกลงให้สัญญาสิ้นสุดโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือให้สิทธิยกเลิกสัญญาได้โดยอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ
 - (4) ข้อตกลงให้สิทธิที่จะไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อหนึ่งข้อใด หรือปฏิบัติตามสัญญาในระยะเวลาที่ล่าช้าได้โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร
 - (5) ข้อตกลงให้สิทธิคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเรียกร้องหรือกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระที่เป็นอยู่ในเวลาทำสัญญา
 - (6) ข้อตกลงในสัญญาขายฝากที่ผู้ซื้อฝากกำหนดราคาสินค้าได้สูงกว่าราคาขายบวกอัตราดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี
 - (7) ข้อตกลงในสัญญาเช่าซื้อที่กำหนดราคาค่าเช่าซื้อ หรือกำหนดให้ผู้เช่าซื้อต้องรับภาระสูงเกินกว่าที่ควร
 - (8) ข้อตกลงในสัญญาบัตรเครดิตที่กำหนดให้ผู้บริโภคต้องชำระดอกเบี้ยเพื่อปรับค่าใช้จ่ายหรือประโยชน์อื่นใดสูงเกินกว่าที่ควรในกรณีผิดนัดหรือที่เกี่ยวเนื่องกับการผิดนัดชำระหนี้
 - (9) ข้อตกลงที่กำหนดวิธีคิดดอกเบี้ยทบต้นที่ทำให้ผู้บริโภคต้องรับภาระสูงเกินกว่าที่ควร
-”

⁴² พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

มาตรา 4 วรรคท้าย บัญญัติว่า “.....

ในการพิจารณาข้อตกลงที่ทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายตามวรรคสามจะเป็นการได้เปรียบเกินสมควรหรือไม่ให้นำมาตรา 10 มาใช้โดยอนุโลม ”

มาตรา 10 บัญญัติว่า “ ในการวินิจฉัยว่าข้อสัญญาจะมีผลบังคับเพียงใดจึงจะเป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี ให้พิเคราะห์ถึงพฤติการณ์ทั้งปวง รวมทั้ง

จากการศึกษาตัวอย่างสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อซึ่งเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญไว้ล่วงหน้า โดยคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งในที่นี้คือ บริษัท นำสัญญามาใช้ในการประกอบกิจการของตน ในกรณีตัวอย่างสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา พบว่ามีข้อสัญญาที่มีลักษณะได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร ที่คนปกติธรรมดาทั่วไปจะพึงคาดหมายได้ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เช่น

(1) การใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ทันทีตามที่บริษัทจะพิจารณาเห็นสมควร โดยมีต้องบอกกล่าวล่วงหน้าและผู้เลี้ยงตกลงจะไม่ได้แย้งด้วยประการใดๆ* อาจถือได้ว่าเป็นข้อตกลงให้สัญญาสิ้นสุดลงโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือให้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้โดยอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ผิดสัญญาในข้อสาระสำคัญ และอาจเป็นข้อสัญญาที่ให้ฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่คนปกติธรรมดาทั่วไปจะพึงคาดหมายได้ตามปกติด้วย เพราะไม่ยอมให้ผู้เลี้ยงใช้สิทธิโต้แย้งตามกฎหมาย เท่ากับเป็นการปิดโอกาสไม่ให้ผู้เลี้ยงยกประเด็นโต้แย้งขึ้นสู่ศาล

(2) การให้สิทธิบริษัทโดยฝ่ายเดียวกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานการเลี้ยงไก่เนื้อเพิ่มเติมภายหลังจากทำสัญญา เช่น การปรับปรุงโรงเรือนให้เป็นระบบปิด (Evaporation System) การปรับเปลี่ยนสูตรอาหาร หรือการเพิ่มมาตรการการดูแลโดยไม่จำเป็น หรือการกำหนดราคารับซื้อหน้าโรงชำแหละที่จะประกาศให้ทราบในภายหลังและสามารถเปลี่ยนแปลงราคาได้ตามที่บริษัทเห็นสมควร* หรือบังคับซื้อวัสดุอุปกรณ์การเลี้ยง รวมถึง

(1) ความสุจริต อำนาจต่อรอง ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ชัดเจน ความคาดหมาย แนวทางที่เคยปฏิบัติ ทางเลือกอย่างอื่น และทางได้เสียทุกอย่างของคู่สัญญาตามสภาพที่เป็นจริง

(2) ปกติประเพณีของสัญญานั้น

(3) เวลาและสถานที่ในการทำสัญญาหรือในการปฏิบัติตามสัญญา

(4) การรับภาระที่หนักกว่ามากของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

.....”

* สัญญาซื้อขายลูกไก่และรับซื้อคืนไก่กระທงบริษัท B กำหนดว่า “ในกรณีที่ผู้เลี้ยงไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อสัญญาข้อใดข้อหนึ่งอย่างเคร่งครัด ผู้เลี้ยงยินยอมให้บริษัทเลิกสัญญาได้ทันทีโดยมิพักต้องบอกกล่าว หรือยินยอมให้บริษัทเข้าจับไก่ที่รับไปได้ทันทีโดยมิต้องแจ้งล่วงหน้า เพื่อนำเงินไปชำระหนี้ค่าลูกไก่และค่าอาหารไก่ และหนี้สินต่างๆ ค่าเสียหายรวมทั้งค่าเสียหายประโยชน์ที่บริษัทจะพึงได้รับจากการขายไก่ตามสัญญานี้ด้วย หากเงินจากการขายไก่ไม่เพียงพอต่อความเสียหายของบริษัท ผู้เลี้ยงตกลงชำระเพิ่มเติมจำนวนภายใน 7 วัน นับจากวันที่ได้รับแจ้งจากบริษัท หากผู้เลี้ยงผิดนัดชำระหนี้ ผู้เลี้ยงตกลงยินยอมให้บริษัทคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดตามที่กฎหมายกำหนดไว้จากมูลค่าที่ค้างชำระจนกว่าจะชำระครบถ้วน”

* สัญญาซื้อขายลูกไก่และรับซื้อคืนไก่กระທง บริษัท S (ไทยแลนด์) จำกัด ข้อ 4.1 กำหนดว่า “บริษัทจะรับซื้อคืนไก่กระທงตามน้ำหนักหน้าโรงชำแหละของบริษัทฯ โดยกำหนดราคาในการรับซื้อคืนไก่กระທง

เทคโนโลยีต่างๆ จากบริษัท หากไม่แล้วบริษัทจะไม่ต่อสัญญาหรือบริษัทอาจใช้วิธีหักเห้าโดยการไม่ลงลูกไก่รุ่นต่อไป จนทำให้การเลี้ยงในปีนั้นขาดทุน ข้อสัญญาที่กำหนดเช่นนี้อาจเป็นข้อที่ให้สิทธิคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเรียกร้องหรือกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระที่เป็นอยู่ในเวลาทำสัญญา⁴³

(3) กรณีที่มีการบอกเลิกสัญญาไม่ว่าจะเนื่องด้วยเหตุใดก็ตาม แล้วบังคับผู้เลี้ยงต้องให้สิทธิแก่บริษัทในอันที่จะเข้าไปดำเนินการเลี้ยงเองโดยใช้โรงเรือนและอุปกรณ์ต่างๆ ของเกษตรกรผู้เลี้ยงได้ตามความประสงค์ของบริษัทจนกว่าจะจับไก่รุ่นได้* โดยใช้โรงเรือนและอุปกรณ์ของผู้เลี้ยง อีกทั้งบริษัทจะคำนวณจ่ายให้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่บริษัทกำหนดผู้เลี้ยงจะมาทำการโต้แย้งใดๆ มิได้ทั้งสิ้น อันเป็นข้อตกลงให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนทั่วไปจะพึงคาดหมายได้ตามปกติ ซึ่งมีลักษณะของข้อตกลงที่อาจถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(4) กรณีที่ผู้เลี้ยงไม่สามารถเลี้ยงไก่ได้ตามน้ำหนักที่กำหนด บริษัทสามารถปฏิเสธไม่รับซื้อคืนไก่นั้นหรืออาจรับซื้อคืนโดยมีเงื่อนไข* หรือกรณีที่อาหาร ยา รวมทั้งภาชนะบรรจุที่ผู้เลี้ยงรับมอบไว้ซึ่งเป็นทรัพย์สินของบริษัทได้เสียหาย สูญหาย เสื่อมคุณภาพ หรือ

ชนิดละเพศหรือเพศผู้หรือเพศเมียตามราคาของบริษัทจะกำหนดและประกาศให้ทราบเป็นคราวๆ ไป ซึ่งบริษัทสงวนสิทธิเปลี่ยนแปลงราคารับซื้อคืนตามที่เห็นสมควร

⁴³ มาตรา 4 วรรค 3 (5) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

* สัญญาซื้อขายไก่ประกันราคา บริษัทหนึ่ง กำหนดว่า " โดยที่บริษัทเป็นผู้ลงทุนในการเลี้ยงไก่แต่ละรุ่นให้แก่ลูกค้าไปก่อน ดังนั้นลูกค้าจึงมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในสัญญาโดยเคร่งครัด หากลูกค้าไม่ชำระหนี้สินที่พึงจ่ายต่อบริษัท หรือไม่สามารถส่งไก่ให้บริษัทได้ตามกำหนดเวลา หรือ มีพฤติกรรมส่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย บริษัทจะส่งพนักงานหรือ ตัวแทนบริษัทเข้าไปในฟาร์มของลูกค้า เพื่อจับไก่ทั้งหมดหรือบางส่วนได้ตลอดเวลาโดยค่าใช้จ่ายนี้จะคิดจากลูกค้า"

* สัญญาซื้อขายลูกไก่และรับซื้อคืนไก่กระทง บริษัทหนึ่ง กำหนดว่า "ไก่กระทงที่บริษัทรับซื้อต้องมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 2.00 กิโลกรัมต่อตัวสำหรับไก่ละเพศ หรือไม่น้อยกว่า 2.10 กิโลกรัมต่อตัวสำหรับไก่เพศผู้ หรือไม่น้อยกว่า 1.90 กิโลกรัมต่อตัวสำหรับไก่เพศเมีย โดยไก่กระทงทั้งหมดจะต้องได้รับการชั่งน้ำหนักจากเครื่องชั่งภายในโรงชำแหละของบริษัทนั้น หากผู้เลี้ยงไม่สามารถส่งไก่กระทงตามน้ำหนักที่ได้กำหนดไว้ดังกล่าวแล้ว บริษัทสงวนสิทธิที่จะปฏิเสธรับซื้อคืนไก่นั้นก็ได้ หรืออาจรับซื้อคืนโดยมีเงื่อนไข (ปรับราคาใหม่) แต่หากไก่กระทงมีน้ำหนักต่ำกว่า 1.70 กิโลกรัมต่อตัว บริษัทจะไม่รับซื้อคืนไก่กระทงนั้นทั้งหมด และผู้เลี้ยงจะต้องรับผิดชอบต่อค่าเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแต่ฝ่ายเดียว และผู้เลี้ยงยินยอมให้บริษัทเข้าทำการจับไก่กระทงที่ไม่ได้ขนาดข้างต้นในสถานที่ของผู้เลี้ยงไปจำหน่ายในราคาตลาด ณ ขณะใดก็ได้ เพื่อนำเงินมาชำระค่าลูกไก่และ/หรือค่าอาหารไก่ หรือหนี้สินอื่นที่ผู้เลี้ยงติดค้างบริษัท"

ขาดจำนวนไปหรือเกิดความชำรุดบกพร่องและหรือไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ก็ตามอันเกิดจากการกระทำของผู้เลี้ยง ลูกจ้างและหรือคนงานของผู้เลี้ยง และหรือไม่ว่ากรณีใดๆ ก็ดี ผู้เลี้ยงต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงตามที่บริษัทแจ้งให้ทราบ รวมไปถึงความเสียหายที่เกิดจากเหตุสุดวิสัย⁴⁴ ทั้งที่กฎหมายถือว่าเป็นเหตุการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบต่อกรณีเช่นนั้นจึงอาจถือเป็นข้อตกลงที่ให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบหรือรับภาระมากกว่าที่กฎหมายกำหนด⁴⁵

ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า นอกจากข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่ระบุไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมีกรณีที่ไม่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาฝ่ายที่ต้องเสียเปรียบได้ ยกตัวอย่างเช่น การจ่ายค่าตอบแทนไม่ตรงเวลา การไม่ระบุเงื่อนไขการคำนวณค่าตอบแทนไว้ในสัญญา การไม่ส่งมอบใบแสดงผลการเลี้ยง (Settlement Sheet) ซึ่งจะประกอบไปด้วยข้อมูลทั้งหมดที่ใช้ในการคำนวณค่าจ้าง เช่น จำนวนของผลผลิต น้ำหนักต่อหน่วย การไม่แสดงสูตรคำนวณผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้ไว้ในเอกสาร การไม่ส่งมอบสัญญาฉบับไว้ให้เกษตรกรครอบครอง การห้ามเกษตรกรเข้าร่วมซึ่งน้ำหนักไก่กระตังที่ส่งขายโดยใช้ตราชั่งของบริษัทเท่านั้น เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้แม้ไม่สามารถวินิจฉัยความไม่เป็นธรรมได้จากข้อตกลงในสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วยอมแสดงว่ายังมีความไม่เป็นธรรมที่เกิดกับเกษตรกรคู่สัญญาอยู่มาก ซึ่งจะเป็นช่องทางที่บริษัทซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าสามารถเอาเปรียบเกษตรกรได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี ผลของการบังคับใช้กฎหมายข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในฐานะที่เป็นสัญญาสำเร็จรูป พบว่า กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมให้อำนาจศาลเข้าตรวจสอบความเป็นธรรมโดยต้องคำนึงถึงพฤติการณ์หลายด้าน⁴⁶ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าพฤติการณ์สำคัญที่ศาลต้องพิจารณาโดยละเอียดนอกเหนือจากความสุจริต ความรู้ความเข้าใจของคู่สัญญาแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงภาระหน้าที่ตามความเป็นจริง อำนาจการต่อรองและฐานะทางเศรษฐกิจของคู่สัญญาประกอบด้วย นอกจากนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาของการใช้ดุลพินิจดังกล่าว ดังนี้

⁴⁴ โปรดดู มาตรา 219 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁴⁵ มาตรา 4 วรรค 3 (2) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

⁴⁶ โปรดดู มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

ประการแรก การจะได้รับความเป็นธรรมทางกฎหมายสำหรับการใช้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อรูปแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งนั้น ฝ่ายที่ต้องเสียเปรียบจากการใช้สัญญา (ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย) จะต้องนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากในสภาพความเป็นจริง ด้วยเพราะสาเหตุหลายประการ เช่น เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีสัญญาคู่ฉบับในครอบครอง การใช้สิทธิทางศาลต้องเสียค่าใช้จ่ายและเสียเวลาในการดำเนินการไม่คุ้มค่ากับโอกาสที่เสียไป และเมื่อเกษตรกรเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคดี ย่อมต้องมีภาระการนำสืบพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาลว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือได้รับความเสียหายอย่างไร เป็นต้น

ประการที่สอง กฎหมายให้อำนาจศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจปรับลดข้อสัญญาที่เห็นว่าไม่เป็นธรรม กรณีเช่นนี้จึงเป็นการอำนวยความสะดวกในเชิงอัตวิสัย (Subjective) ของผู้พิพากษาแต่ละท่าน ปัญหาจึงมีว่าหากพฤติการณ์ที่ศาลคำนึงถึงในการใช้ดุลพินิจแตกต่างกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสัญญาทางการเกษตรของผู้พิพากษาแต่ละท่านต่างกัน เช่นนี้แล้วอาจส่งผลให้คำพิพากษาแตกต่างกันก็เป็นได้

สำหรับการคุ้มครองคู่สัญญาที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจน้อยกว่าในสัญญาสำเร็จรูปนั้น รองศาสตราจารย์ ดร.ดาราทพร ติระวัฒน์ ได้ให้ความเห็นว่า⁴⁷ การใช้มาตรการทางศาลไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองได้ ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริง ศาลเปรียบเสมือนผู้ซ่อมแซมงานงานจิปาณะและคอยตีความแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาซับซ้อนและเป็นการแก้ไขตอนปลายเหตุ เพราะพิจารณาตีความเพียงว่าสัญญามีผลตามกฎหมายหรือไม่ต่อเมื่อมีประเด็นขึ้นสู่ศาลเท่านั้น การคุ้มครองคู่สัญญาในสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปควรอยู่ที่ต้นเหตุในขณะที่ทำสัญญา การกำหนดเนื้อหาของสัญญาที่ควรจะถูกควบคุมโดยกฎหมายเฉพาะเรื่องของสัญญาสำเร็จรูปที่อาจมีข้อสัญญาที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม (ดังเช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 โดยเฉพาะการกำหนดให้มีคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา)

ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าว เพราะเห็นว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่สร้างขึ้นระหว่างเอกชนที่มีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกัน โอกาสที่จะเกิดความไม่เป็นธรรมแก่ฝ่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำว่าย่อมมีสูง แต่หากให้รัฐเข้ามาคุ้มครองโดยใช้มาตรการทางศาลอาจไม่ทันการณ์และทำให้ธุรกิจไม่สามารถดำเนินต่อไปได้เพราะเกษตรกรต้องลงทุนกับหน่วยการผลิตเป็นจำนวนมาก จึงต้องการเป็น

⁴⁷ ดาราทพร ติระวัฒน์, กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม, หน้า 46.

คู่สัญญาระยะเวลาอันยาวนานพอกับการลงทุน ผู้เขียนเห็นว่ารัฐควรกำหนดให้มีกลไกทางกฎหมาย เพื่อช่วยคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่ต้องเสียเปรียบให้ได้รับความเป็นธรรมตั้งแต่ต้นทาง โดยพิจารณาถึงความเท่าเทียมและความยุติธรรมเป็นสำคัญ เน้นความรับผิดชอบของผู้ร่างสัญญาที่มีต่อบุคคลที่จะเข้าทำสัญญาด้วย เพื่อให้เขาเข้ามาทำสัญญาด้วยความมั่นใจว่าจะไม่ถูกเบียดบังผลประโยชน์แม้จะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจน้อยกว่าก็ตาม

อนึ่ง นอกเหนือจากพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 แล้ว ผู้เขียนเห็นว่ากฎหมายที่อาจนำมาพิจารณาประกอบเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไข ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ คือ พระราชบัญญัติพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เนื่องจากสาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ คือ การให้ความคุ้มครอง สิทธิโดยทั่วไปของผู้บริโภค ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย⁴⁸ นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เพื่อทำหน้าที่พิจารณาว่าธุรกิจประเภทใดที่ต้องควบคุมสัญญา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นธุรกิจที่กระทบต่อผู้บริโภคในวงกว้าง เช่น สัญญาเช่าซื้อรถยนต์และจักรยานยนต์ สัญญาสินเชื่อบัตรเครดิต สัญญาให้บริการ โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น โดยประกาศของคณะกรรมการนี้จะกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องจัดให้มีข้อความบางประการ ซึ่งหากไม่มีแล้วจะทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบเกินสมควร หรือกำหนดห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจใช้ข้อความบางประการซึ่งไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค หากปรากฏข้อความต้องห้ามในสัญญาให้ถือว่าข้อความนั้นไม่มีอยู่

นอกจากนี้ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า เกษตรกรตามสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในรูปแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งไม่ใช่ “ผู้บริโภค” ตามนิยามที่กฎหมายบัญญัติไว้⁴⁹ เนื่องจากเกษตรกร

⁴⁸ นพปฎล เมืองรักษ์, “สิทธิและหน้าที่ของผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522”, รพี 2539 ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ (2539) : 129-141.

⁴⁹ มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 บัญญัติว่า

.....

“ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อซื้อสินค้าหรือรับบริการ และหมายความรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม

มิได้ซื้อหรือรับบริการจากบริษัทคู่สัญญาแต่อย่างใด แม้ลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาจะมีวัตถุประสงค์ของสัญญาซื้อขายสินค้า (ลูกไก่และปัจจัยการผลิต) รวมอยู่ด้วยก็ตาม หากแต่เป็นเพียงวัตถุประสงค์เกี่ยวเนื่องที่แฝงรวมอยู่ในสัญญาเลี้ยงไก่เท่านั้น นอกจากนั้นหากพิจารณาลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง เกษตรกรก็ได้ซื้อสินค้าจากบริษัทแต่อย่างใด ทรัพย์สินที่ได้เป็นเพียงการรับเอาทรัพย์สินของบริษัท (ลูกไก่ และปัจจัยการผลิต) มาสร้างมูลค่าด้วยกรรมวิธีที่บริษัทกำหนดเท่านั้น ดังนั้น เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาจึงไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในฐานะผู้บริโภคได้

ผลการศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายบางประการเกี่ยวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรคท์ฟาร์มมิ่งพบว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งแบบรับจ้างเลี้ยงและแบบประกันราคามีลักษณะเป็นสัญญาต่างตอบแทนอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม ทำให้การปรับใช้บทบัญญัติกฎหมายที่มีอยู่ลักษณะใดลักษณะหนึ่งอาจไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมกับรูปแบบสัญญาสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ได้ศึกษานี้ อีกทั้งบทบัญญัติเกี่ยวกับสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่บนพื้นฐานของการใช้บังคับกับสภาพสัญญาที่คู่สัญญามีความเท่าเทียมกันตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) ซึ่งต่างจากรูปแบบการทำสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในปัจจุบันที่อำนาจการต่อรองของคู่สัญญาไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลให้ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าโอกาสเอาเปรียบได้ง่ายจากการใช้สัญญาสำเร็จรูปเข้าสู่สร้างนิติสัมพันธ์

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อที่ไม่เป็นธรรมแล้วเห็นว่า ยังคงมีอุปสรรคอยู่บ้างในส่วนของหลักเกณฑ์การพิจารณาความได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรต่อสัญญาทางการเกษตร อีกทั้งการใช้มาตรการทางศาลนี้คู่สัญญาจะต้องเป็นฝ่ายนำคดีขึ้นสู่การพิจารณากับทั้งมีภาระหน้าที่พิสูจน์ถึงความไม่เป็นธรรมและความเสียหายที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากนั้น การให้ศาลใช้ดุลพินิจปรับลดข้อสัญญาเกี่ยวกับอุตสาหกรรมทางการเกษตรนั้นเป็นการใช้อำนาจตามอัตวิสัย (Subjective) ที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและรูปแบบเกี่ยวกับสัญญาดังกล่าวอีกด้วย เพื่อความเป็นธรรม

“ผู้ประกอบการธุรกิจ” หมายความว่า ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า หรือผู้ให้บริการ และหมายความรวมถึงผู้ประกอบการโฆษณาด้วย

“สัญญา” หมายความว่า ความตกลงกันระหว่างผู้บริโภคและผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อซื้อและขายสินค้า หรือให้และรับบริการ

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

“การทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่ง” (Contract Farming) เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีสัญญาผูกพันและมีการจัดการร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการที่ดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร (Vertical Integration) กับผู้ผลิตที่เป็นเกษตรกรรายย่อย โดยตกลงกันทำสัญญากำหนดว่าผู้ประกอบการจะเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ ส่วนเกษตรกรจะเป็นผู้ผลิตสินค้าภายใต้ข้อตกลงเรื่องปริมาณ คุณภาพ ลักษณะผลผลิต ราคาซื้อขาย ฯลฯ ซึ่งรายละเอียดของข้อตกลงนั้นผู้ประกอบการมักจะเป็นฝ่ายกำหนด และการทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งนี้ก็ได้นำมาใช้กับการเลี้ยงไก่เนื้อในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

การเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งนั้น เป็นการจัดการระบบการเลี้ยงไก่เนื้อรูปแบบใหม่โดยอาศัยสัญญาเป็นเครื่องมือสร้างนิติสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาฝ่ายบริษัทและฝ่ายเกษตรกรผู้เลี้ยง บริษัทมีหน้าที่หลักด้านการสนับสนุนวัสดุที่จำเป็นต่อการเลี้ยง ในขณะที่เกษตรกรมีหน้าที่เลี้ยงไก่ให้ได้ขนาดและน้ำหนักตามที่บริษัทต้องการเพื่อการค้าและแปรรูปสำหรับตลาดภายในและเพื่อส่งออก โดยวัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงรูปแบบนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้กับคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ฝ่ายบริษัทต้องการลดความเสี่ยงด้านปริมาณการผลิต เพราะการทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งทำให้มั่นใจได้ว่าจะมีไก่เนื้อส่งเข้าโรงงานอย่างต่อเนื่อง สามารถวางแผนการผลิตได้จากการควบคุมปริมาณและคุณภาพ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของที่ดินหรือโรงเรือนเอง ส่วนฝ่ายเกษตรกรต้องการลดความเสี่ยงด้านการตลาด เพราะมั่นใจได้ว่าเมื่อเลี้ยงไก่จนได้ขนาดตามต้องการแล้วจะมีตลาดรับซื้อสินค้านั้น

ผลการศึกษาลักษณะสัญญาการเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งในประเทศไทย สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และ สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

(1) สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง

การเลี้ยงไก่เนื้อรูปแบบนี้ บริษัทเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในพันธุ์ลูกไก่และปัจจัยการผลิตทั้งหมด โดยมีหน้าที่จัดหาและจัดส่งลูกไก่ อาหาร ยาและวัคซีนมาให้แก่เกษตรกรเพื่อเลี้ยงให้เป็นไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ตามขั้นตอนและกรรมวิธีตามที่บริษัทกำหนด เมื่อเลี้ยงได้ตามขนาดและน้ำหนักที่ต้องการ บริษัทจะเป็นผู้กำหนดวันเวลาจับไก่เพื่อนำเข้าโรงชำแหละต่อไป ทั้งนี้ค่าตอบแทนคิดเป็น “ค่าจ้าง” ขึ้นอยู่กับอัตราการเลี้ยงรอดและอัตราการแลกเนื้อเป็นสำคัญ หากไก่ที่เลี้ยงมีจำนวนรอดมากและใช้อาหารน้อยก็จะได้ค่าจ้างสูง นอกจากนั้นอาจได้รับเงินเพิ่มพิเศษ (โบนัส) อีกด้วย

(2) สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

การเลี้ยงไก่รูปแบบนี้ ผู้เลี้ยงเป็นผู้ลงทุนเองทั้งหมด โดยซื้อพันธุ์ลูกไก่ อาหารสัตว์และวัคซีนที่บริษัทขายให้ เพียงแต่ยังไม่จำเป็นต้องชำระราคาในขณะที่ส่งมอบแต่บริษัทจะนำราคาดังกล่าวไปหักกับราคาที่ขายไก่กระทง (ไก่ใหญ่) ตามน้ำหนักที่ซึ่งได้นำโรงงานฆ่าและของบริษัทเพื่อคำนวณหาราคารับซื้อซึ่งคิดตามน้ำหนักของไก่คูณด้วยราคาประกัน เฉพาะไก่ที่มีสภาพสมบูรณ์ หักด้วยหนี้ค่าพันธุ์ลูกไก่ ค่าอาหารสัตว์ และค่าวัคซีน ตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ หากเกษตรกรเลี้ยงไก่ไม่ได้ขนาดตามข้อตกลงหรือเกิดความเสียหายอันเป็นเหตุให้ราคาการขายไก่แบบประกันราคาไม่เพียงพอกับหนี้ที่ค้างบริษัท ผู้เลี้ยงต้องชดเชยค่าเสียหายให้ครบถ้วนโดยบริษัทจะหักจากเงินประกันหรือราคาขายไก่ในคราวต่อไป

โดยที่สัญญาทั้ง 2 รูปแบบ มีความเหมือนและต่างกันในสาระสำคัญ กล่าวคือ เหมือนกันในส่วนของเกษตรกรที่ต้องเป็นฝ่ายลงทุนสร้างหรือปรับปรุงโรงเรือนให้เป็นไปตามมาตรฐานที่บริษัทกำหนดและรับผิดชอบค่าสาธารณูปโภคและค่าดำเนินการต่างๆ เองซึ่งเป็นจำนวนเงินที่สูงมากเมื่อเทียบกับผลตอบแทน อีกทั้งต้องปฏิบัติตามโปรแกรมการเลี้ยงของบริษัทอย่างเคร่งครัด แต่ในขณะเดียวกันยังพบความแตกต่างในสาระสำคัญดังนี้

- การลงทุน : สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา เกษตรกรเป็นผู้ลงทุนซื้อลูกไก่และปัจจัยการผลิตจากบริษัทเองทั้งหมดรวมถึงต้องรับผิดชอบต่อค่าขนส่งด้วย ในขณะที่สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง บริษัทเป็นผู้ลงทุนวัสดุ เกษตรกรมีหน้าที่เลี้ยงอย่างเดียว ดังนั้น บริษัทจึงถือเป็นเจ้าของลูกไก่และปัจจัยการผลิตต่างๆ
- การคำนวณค่าตอบแทน : สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา บริษัทกำหนดราคาประกัน (ราคารับซื้อ) บาท / กิโลกรัม ในขณะที่สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง บริษัทกำหนดเป็นค่าความสามารถ / ตัว ซึ่งแต่ละวิธีบริษัทจะให้สูตรการคำนวณแตกต่างกัน
- การวางเงินประกันการเลี้ยง : สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ก่อนเข้าทำสัญญาเกษตรกรต้องวางเงินประกันลูกไก่และความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ในขณะที่การเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงไม่มี

ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้ง 2 ประเภท แยกพิจารณาเป็นสองส่วน ได้แก่ พิจารณานิติสัมพันธ์ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะเอกเทศสัญญา และความไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

ส่วนที่หนึ่ง : นิติสัมพันธ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

โดยผู้เขียนพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของสัญญา ลักษณะทางกฎหมายของสัญญา และผลทางกฎหมายของสัญญา พบว่าสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้งสองรูปแบบจะมีความสมบูรณ์ตามหลักนิติกรรมสัญญาเมื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีความสามารถตามกฎหมาย ต่างเจตนาเข้าทำสัญญาโดยไม่สำคัญผิดหรือมีเจตนาวิปริตถูกกลฉ้อฉลหรือข่มขู่ ทั้งต้องตระหนักรู้ถึงเนื้อหาสาระที่ปรากฏในสัญญาด้วย เมื่อวัตถุประสงค์แห่งสัญญาไม่เป็นการพันวิสัยหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว สัญญาย่อมมีผลใช้บังคับเป็นการสมบูรณ์โดยไม่ต้องทำตามแบบแห่งกฎหมายประการใด

ในส่วนการศึกษาถึงลักษณะและผลทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อพบว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้ง 2 รูปแบบ ต่างมีวัตถุประสงค์หลายอย่างรวมอยู่ด้วยกัน ระหว่างการเลี้ยงคู่สัญญาต่างฝ่ายต่างมุ่งถึงผลสำเร็จของงานและความต้องการแรงงาน ฝีมือ ความเอาใจใส่จากเกษตรกรผู้เลี้ยง เมื่อถึงกำหนดเวลาจับไก่เข้าโรงชำแหละบริษัทคู่สัญญาในฐานะผู้ซื้อคืนก็ประสงค์จะได้รับโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ ส่วนเกษตรกรผู้เลี้ยงก็ประสงค์จะได้รับชำระราคาตอบแทนอย่างถูกต้องและรวดเร็ว ลักษณะทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อจึงพิจารณาได้ว่า เป็นสัญญาต่างตอบแทนที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม (Collective Contracts)

เมื่อพิจารณาถึงผลทางกฎหมายของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในฐานะที่เป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม พบว่า สัญญาที่มีวัตถุประสงค์แบบผสมถือเป็น "สัญญาไม่มีชื่อ" อย่างหนึ่งที่จะต้องนำกฎหมายในเรื่องของหนี้หลักทั่วไปและหลักทั่วไปของสัญญาตามบรรพ 2 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับด้วย อย่างไรก็ตาม การพิจารณาก็ต้องกำหนดประเด็นว่าเป็นเรื่องใด เช่น การรับโอนความเสี่ยงภัย อายุความ ความรับผิดของคู่สัญญา ฯลฯ ซึ่งต้องพิจารณาควบคู่กับหลักการใช้และการตีความสัญญาที่ต้องเป็นไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปรกติประเพณีด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาถึงการนำหลักกฎหมายเอกเทศสัญญาต่างๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่อาจเกี่ยวข้องมาปรับใช้กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้ง 2 รูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น

- เมื่อพิจารณาว่าการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นการทำงานอย่างหนึ่งที่มุ่งผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญเช่นเดียวกับลักษณะสัญญาจ้างทำของ หากเป็นสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงที่บริษัทเป็นฝ่ายจัดหาปัจจัยการผลิตอันเป็นสัมภาระในการจ้างมาให้แก่เกษตรกร ความชำรุดบกพร่องหรือความชกซ้ำของงานที่เกิดจากสภาพสัมภาระที่ผู้ว่าจ้างจัดหาหรือเพราะคำสั่งของผู้ว่าจ้าง ท่านว่าผู้รับจ้างไม่ต้องรับผิด เว้นแต่รู้อยู่แล้วว่าสัมภาระนั้นไม่เหมาะสมหรือคำสั่งนั้นไม่ถูกต้องและ

มิได้บอกกล่าวตักเตือน (มาตรา 591) เช่นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าไม่สอดคล้องในทางปฏิบัติ เนื่องจากหากไก่กระตังที่เลี้ยงไม่ได้ขนาดภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือมีความผิดปกติ เกษตรกรจะทราบได้อย่างไรว่าเป็นเพราะสัณนิษฐานที่บริษัทจัดหา เพราะเกษตรกรไม่ศักยภาพหรือความสามารถ พิสูจน์สภาพของสัณนิษฐานได้ว่าเกิดจากสาเหตุที่ถูกไก่อัดโรคตั้งแต่ส่งมอบ หรืออาหารและเวชภัณฑ์ที่บริษัทจัดส่งให้ไม่มีคุณภาพ หรือเพราะโปรแกรมการเลี้ยงที่บริษัทกำหนด อีกทั้งแม้เกษตรกรไม่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายแต่ก็ถูกตัดค่าตอบแทนเช่นเดียวกัน

- เมื่อพิจารณาถึงวิธีการ ขั้นตอนในการทำงานที่เกษตรกรต้องใช้แรงงาน ประสบการณ์ ประกอบกับทักษะความชำนาญในการเลี้ยงดูแลเพื่อจะส่งผลต่อจำนวนและน้ำหนักของไก่กระตัง และต้องปฏิบัติตามคำสั่งและโปรแกรมการเลี้ยงที่บริษัทกำหนดอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งจัดรายงานผลการเลี้ยงต่อเนื่องทุกวัน พบว่าเป็นรูปแบบของการใช้แรงงานอย่างเด่นชัด แต่เมื่อเกษตรกรไม่ได้รับค่าตอบแทนในรูปของเงินจ้างตามระยะเวลาดังเช่นสัญญาจ้างแรงงาน และข้อเท็จจริงพบว่าฝ่ายบริษัทมิได้อยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงานดังเช่นนายจ้างทั่วไป การนำบทบัญญัติว่าด้วยสัญญาจ้างแรงงานมาใช้บังคับจึงไม่สามารถกระทำได้

- กรณีสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา เมื่อเกษตรกรซื้อพันธุ์ลูกไก่และปัจจัยการผลิตจากบริษัทในรูปเงินเชื่อแล้วพบว่าเกษตรกรมิได้มีกรรมสิทธิ์อย่างแท้จริง เพราะไม่สามารถใช้จำหน่าย จ่าย โอน ทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของนั้นได้ตามกฎหมาย หรือหากไก่กระตังตายระหว่างเลี้ยงโดยมิใช่ความผิดของฝ่ายใด เกษตรกรผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต้องรับบาปเคราะห์ในผลแห่งภัยพิบัตินั้น (ตามหลัก Res perit domino) แต่ยังคงต้องชำระค่าปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ซื้อมาก่อนหน้านี้แก่บริษัท

ผลสรุปของการศึกษาในส่วนแรกนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าการปรับใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อโดยการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง อาจยังไม่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เนื่องจากสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัญญาที่มีลักษณะเฉพาะเป็นสัญญาผลิตสินค้าเกษตรและมีรูปแบบที่ซับซ้อน ประกอบกับการใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าคู่สัญญาต่างมีอำนาจต่อรองเท่าเทียมกันการใช้บังคับจึงจะอำนวยความสะดวกได้อย่างครบถ้วน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงความเป็นธรรมชาติของการใช้สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อตามกฎหมายพิเศษในส่วนต่อมา

ส่วนที่สอง : ความไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

เมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทั้ง 2 ประเภท (แบบรับจ้างเลี้ยง และแบบประกันราคา) เป็นสัญญาต่างตอบแทนอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์แบบผสม (Collective Contracts) ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของเอกเทศสัญญาหลายลักษณะจนไม่สามารถนำบทบัญญัติกฎหมายสัญญา ลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาใช้โดยลำพัง ซึ่งโดยหลักแล้วถือเป็น “สัญญาที่ไม่มีชื่อ” ที่ต้องอาศัย บทบัญญัติทั่วไปเรื่องนิติกรรม – สัญญา และนี่มาใช้บังคับ แต่โดยที่หลักกฎหมายดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (The Autonomy of the will) และหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) ที่คู่สัญญาต้องมีอำนาจต่อรองเท่าเทียมกัน การให้หลักดังกล่าวกับสัญญาเลี้ยงไก่ในปัจจุบันจึงอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

เนื่องจากสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อทำขึ้นเป็น “สัญญาสำเร็จรูป” หรือ Adhesion Contract โดยบริษัทเป็นฝ่ายร่างสัญญาไว้ล่วงหน้าและโดยธรรมชาติของธุรกิจผู้ที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูงกว่า (Superior Bargaining Power) ย่อมแสวงหาประโยชน์อันไม่เป็นธรรมในการทำสัญญาด้วยการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นประโยชน์แก่ตน ดังนั้น เกษตรกรจึงเข้าทำสัญญาโดยไม่สามารถขอแก้ไขเนื้อหาสาระในสัญญาได้ เสรีภาพในการทำสัญญาจึงถูกจำกัดเพียงว่า “จะทำหรือไม่ทำ” (take it or leave it) เท่านั้น

จากการศึกษาความไม่เป็นธรรมในสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อพบว่า มีได้ทั้งในส่วนของความไม่เป็นธรรมในกระบวนการ (Procedural Unfairness) เช่น การเขียนสัญญาลักษณะซ่อนเร้น อ่านเข้าใจยาก หรือเกษตรกรไม่มีโอกาสพิจารณาอย่างถ่องแท้ และในส่วนของความไม่เป็นธรรมในเนื้อหา (Substantive Unfairness) เช่น ให้สิทธิบริษัทแต่ฝ่ายเดียวในการเลิกสัญญา หรือให้สิทธิแก่บริษัทเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขทั้งด้านเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต เงื่อนไขการรับซื้อ จำนวนที่รับซื้อ ฯลฯ แต่จะกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบให้เกษตรกร เป็นต้น

เมื่อพิจารณาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 แล้วพบว่า ข้อสัญญาในสัญญาสำเร็จรูปบางข้อก่อให้เกิดความได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร อันถือเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งกฎหมายให้อำนาจศาลเข้าตรวจสอบความเป็นธรรมโดยต้องคำนึงถึงพฤติการณ์หลายด้าน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าพฤติการณ์สำคัญที่ศาลต้องพิจารณาโดยละเอียด นอกเหนือจากความรู้สึกและความรู้ความเข้าใจของคู่สัญญาแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงภาระหน้าที่ตามความเป็นจริง อำนาจการต่อรองและฐานะทางเศรษฐกิจของคู่สัญญาประกอบด้วย

และผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การใช้สิทธิทางศาลต้องเสียค่าใช้จ่ายและเสียเวลาในการดำเนินการ ไม่คุ้มค่ากับโอกาสที่เสียไปและเมื่อเกษตรกรเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคดี ย่อมต้องมีภาระการนำสืบพิสูจน์ ให้ศาลเห็น อีกทั้งการปรับลดข้อสัญญาที่เห็นว่าไม่เป็นธรรมเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในเชิงอัตวิสัย (Subjective) ของผู้พิพากษาแต่ละท่าน เช่นนี้แล้วอาจส่งผลให้คำพิพากษาแตกต่างกัน ก็เป็นไปได้

ในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่ามีปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อ เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบังคับให้เกษตรกรลงทุนเพิ่มภายหลังการทำสัญญา การเลิกสัญญาเร็วเกินไป หรือการควบคุมวัตถุดิบ ส่งผลต่อการผลักดันให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย เกี่ยวกับการทำปศุสัตว์ "Packers and Stockyards Act 1921" เพื่อแก้ปัญหาค่าไม่เป็นธรรม ต่างๆ โดยแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจการเลี้ยงไก่เนื้อในส่วนที่เป็นการกระทำอัน ไม่เป็นธรรม ว่าการกระทำใดที่เป็นการกระทำอันไม่เป็นธรรม หรือเป็นการเลือกปฏิบัติ หรือเป็นการ หลอกลวง หรือให้ข้อมูลเท็จแก่เกษตรกร การเหล่านี้กฎหมายกำหนดว่าไม่สามารถกระทำได้ และมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืน และยังกำหนดให้การทำสัญญาต้องระบุสาระสำคัญของเรื่องต่างๆ ไว้ให้ ชัดเจน เช่น ระยะเวลาของสัญญา หลักเกณฑ์วิธีการที่มีผลต่อรายได้เกษตรกรผู้เลี้ยง มาตรฐาน การจัดกลุ่มเกษตรกร สูตรการคำนวณค่าตอบแทน ผู้ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายในกรณีที่โรงเรือน ใช้การไม่ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ กฎหมายยังให้ความสำคัญกับการชั่งน้ำหนักโดยให้เกษตรกร เข้าร่วมสังเกตการณ์และคัดค้าน รวมถึงการที่บริษัทต้องจัดหาหน่วยงานอิสระเข้าตรวจสอบสภาพ เครื่องชั่งทุกๆ 6 เดือน เพราะตระหนักว่าปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อรายได้ของเกษตรกร

ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อด้วยการทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งใน ประเทศไทยจึงไม่แตกต่างจากปัญหาที่พบในประเทศสหรัฐอเมริกามากนัก หากแต่ระบบกฎหมาย ของไทยในปัจจุบันยังไม่เอื้อต่อการสร้างความเป็นธรรมให้กับธุรกิจการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญา เท่าที่ควร โดยจะเห็นได้จากการไม่หลักเกณฑ์ที่ทุกฝ่ายถือปฏิบัติหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามา รับผิดชอบเกี่ยวกับการทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งโดยตรง อาจเพราะถือว่าเป็นความตกลงระหว่าง เอกชนกับเอกชนที่รัฐไม่อาจเข้าแทรกแซง ภาระหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐจึงถูกจำกัดเพียง การตรวจสอบความปลอดภัย สุขอนามัย และมาตรฐานการผลิต หรือ ราคารับซื้อที่เป็นมาตรฐาน เท่านั้น ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าตรวจสอบแก้ไขความไม่เป็นธรรมตั้งแต่ต้นทางการผลิต ย่อมเปิด โอกาสให้บริษัทบางแห่งฉวยโอกาสผลกระทบความเสี่ยงให้เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของเกษตรกร ผู้เลี้ยงจากการกำหนดข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาสำเร็จรูป ยกตัวอย่างเช่น

- ข้อสัญญาที่กำหนดให้บริษัทเป็นผู้กำหนดวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตแต่ผู้เดียวไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ลูกไก่ อาหาร ยา วัคซีน และอาจหมายถึงรวมถึงเทคโนโลยีต่างๆที่นำมาใช้เลี้ยงไก่ ซึ่งบริษัทสามารถควบคุมทั้งชนิดและปริมาณของวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตนั้นได้ตั้งแต่ต้นทาง โดยปราศจากการตรวจสอบความผิดพลาดจากหน่วยงานภาครัฐ
- ข้อสัญญาที่ให้สิทธิบริษัทแต่ฝ่ายเดียวเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขการรับซื้อ การตัดราคา การระบุน้ำหนักและคุณภาพ รวมถึงให้สิทธิปฏิเสธไม่รับซื้อไม่ว่าด้วยเหตุผลใด
- ข้อสัญญาที่ให้บริษัทแต่ฝ่ายเดียวเป็นผู้กำหนดระยะเวลาปฏิบัติการชำระหนี้ต่างๆ เช่น กำหนดการลงลูกไก่ – จับไก่กระทง หรือ เวลาการชำระเงิน เป็นต้น
- ให้สิทธิบริษัทสามารถบอกเลิกสัญญาได้เพียงฝ่ายเดียว
- ไม่ให้สิทธิเกษตรกรรับรู้เกณฑ์การคิดค่าตอบแทน วิธีการคำนวณ หรือสัดส่วนที่ใช้สำหรับผลสมอาหาร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่เกษตรกรควรทราบเพราะส่งผลกระทบต่อผลการเลี้ยงและค่าตอบแทน

เมื่อปัจจุบันก็ยังไม่เห็นหลักเกณฑ์พิจารณาความเป็นธรรมสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเกษตรภายใต้การทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่ง อีกทั้งการใช้สิทธิทางศาลยังเป็นอุปสรรคแก่ฝ่ายเกษตรกรที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เสียเวลาและขาดโอกาสสร้างรายได้ และที่สำคัญยังทำลายความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา ทั้งที่เกษตรกรบางรายไม่ต้องการเลิกสัญญาก่อน จะคุ้มทุนที่ลงไป เพียงแต่ต้องการได้รับความเป็นธรรมบ้างในฐานะคู่สัญญา ผู้เขียนจึงเห็นควรให้มีกฎหมายเฉพาะควบคุมการทำเกษตรภายใต้การทำคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่ง ซึ่งหมายรวมถึงสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อด้วย เพื่อคู่สัญญาจะได้มีความชัดเจนว่านิติสัมพันธ์ สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายของตนเป็นอย่างไร และเพื่อป้องกันความไม่เป็นธรรมที่กำลังจะเกิดมากยิ่งขึ้นในอนาคต

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากแนวคิดและการปัญหาที่ผู้เขียนสรุปข้างต้น นอกเหนือจากการแก้ปัญหาระดับนโยบายที่ภาครัฐจะต้องดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาดและการผลิต ด้านสุขอนามัย ด้านแรงงาน ฯลฯ ในส่วนการทำสัญญาภายใต้คอนแทรกต์ฟาร์มมิ่งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ควรมีการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร (Agricultural Production) ขึ้นใช้บังคับเป็นการเฉพาะแก่การทำสัญญาในรูปแบบคอนแทรกต์ฟาร์มมิ่ง (Contract Farming) โดยตราเป็นกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดสำหรับการทำสัญญากับสินค้าแต่ละจำพวก

(การเพาะปลูก ปศุสัตว์ การประมง การป่าไม้) เพื่อเป็นวิธีการหนึ่งอันจะลดปัญหาความไม่เป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ต้นทาง ก่อนจะนำคดีพิพาทขึ้นสู่ศาล

ผู้เขียนจึงขอเสนอหลักการและสาระสำคัญเพื่อใช้ในเป็นแนวทางกฎหมายกำกับควบคุมสัญญาภายใต้คอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง โดยใช้ธุรกิจการเลี้ยงไก่เนื้อเป็นกรณีตัวอย่าง เพื่อที่ว่าหากมีการแก้ไขหรือปรับปรุงกฎหมายต่อไปในอนาคตควรคำนึงถึง ดังต่อไปนี้

หลักการ

1. กำหนดให้การเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้การทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งต้องกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นหลักฐานและความชัดเจนต่อคู่สัญญาโดยต้องใช้ตัวอักษรและภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย
2. กำหนดให้สัญญาจะต้องมีรายละเอียดครบถ้วนเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของคู่สัญญาแต่ละฝ่าย ตลอดจนเปิดเผยความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับการเลี้ยงไก่เนื้อและอธิบายรายละเอียด หลักเกณฑ์การคำนวณค่าตอบแทนไว้ในสัญญา เพื่อความโปร่งใสและรับรู้ที่มาของรายได้
3. กำหนดการกระทำที่อาจถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรม หากฝ่าฝืนมีความผิดตามกฎหมาย
4. กำหนดหน้าที่การระงับการพิสูจนความเสียหายและการตีความสัญญาในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายที่ต้องเสียเปรียบจากการทำสัญญา (เกษตรกรรายย่อย)

สาระสำคัญ

ประการที่หนึ่ง : การกำหนดนิยามศัพท์

เมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบอย่างชัดเจน ผู้เขียนจึงเห็นควรให้กำหนดนิยามศัพท์เกี่ยวกับการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งสำหรับสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อว่า หมายความว่า สัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง และสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา ทั้งนี้ เพื่อความชัดเจนต่อการใช้บังคับ เนื่องจากลักษณะของสัญญาดังกล่าวมีความแตกต่างกัน ในสาระสำคัญ และการทำในรูปแบบคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งแตกต่างจากเอกเทศสัญญาทั่วไป และเพื่อไม่ให้สับสนกับการกฎหมายไปใช้กับสัญญาคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่งกับสินค้าเกษตรอื่น

ประการที่สอง : การกำหนดให้การทำสัญญาคอนแทรคท์ฟาร์มมิ่ง ต้องกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร และส่งมอบให้คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเก็บรักษา

เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าใจเนื้อหาของสัญญาก่อนลงนาม อันเป็นการป้องกันการเข้าทำสัญญาโดยสำคัญผิดเพราะอ่านสัญญาไม่ออกหรือไม่เข้าใจสัญญา ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรกำหนดให้การทำสัญญาคอนแทรคท์ฟาร์มมิ่ง ระหว่างบริษัทกับเกษตรกรต้องทำเป็น ลายลักษณ์อักษร ด้วยภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย มีตัวอักษรชัดเจนขนาดไม่ต่ำกว่า 14 p. และบริษัท มีหน้าที่ต้องอธิบายสาระสำคัญของสัญญาให้เกษตรกรเข้าใจก่อนลงนาม รวมทั้งให้สิทธิเกษตรกร บอกละเลิกสัญญาได้ภายใน 7 วัน นับแต่วันลงในสัญญาเพื่อให้เวลาเกษตรกรสามารถพิจารณา ปรึกษา หรือ หาข้อมูลก่อนได้ภายหลังจากอ่านสัญญาแล้ว เนื่องจากบางครั้งเกษตรกรทำสัญญา โดยไม่มีโอกาสอ่านหรือทำความเข้าใจสัญญาและอาจถูกกลฉ้อฉล หรือ หลอกหลวง อันเป็นเหตุให้ สัญญาไม่สมบูรณ์ จึงให้สิทธิเกษตรกรบอกละเลิกสัญญาได้ในระยะเวลาที่กำหนด นอกเหนือจาก การพิสูจน์ความไม่สมบูรณ์ของสัญญาโดยมาตรการทางศาล

นอกจากนี้ เพื่อให้มีหลักฐานเป็นหนังสือและเพื่อประโยชน์ของคู่สัญญา ทั้งสองฝ่ายในการตรวจสอบและโต้แย้งสิทธิของตนตามข้อสัญญาอย่างเท่าเทียมกัน จึงเห็นควร กำหนดให้บริษัทมีหน้าที่ต้องส่งมอบคู่ฉบับสัญญาให้เกษตรกรเก็บรักษาไว้ด้วย

ประการที่สาม : กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในรายละเอียดของสัญญา

เมื่อสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อเกิดจากการร่างสัญญาของฝ่ายบริษัทซึ่งเป็นผู้มีอำนาจ ทางเศรษฐกิจเห็นว่า ย่อมต้องกำหนดสัญญาที่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายตนในรูปของสัญญาสำเร็จรูป เกษตรกรจึงไม่สามารถขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของสัญญาได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าควร กำหนดให้มีมาตรฐานขั้นต่ำของรายละเอียดในสัญญาแต่ละบริษัทว่าต้องมีสาระสำคัญเหล่านี้ ประกอบในข้อสัญญาด้วย เพื่อความโปร่งใสและชัดเจนมากขึ้น และเพื่อป้องกันการเอาเปรียบ ตัวอย่างเช่น

- ราคาประกัน (กรณีประกันราคา) บาท / กิโลกรัม ; ค่าความสามารถ บาท / ตัว (กรณีรับจ้างเลี้ยง)
- ระยะเวลาของสัญญาไม่ต่ำกว่า ปี โดยหนึ่งปี มีการเลี้ยง รุ่น
- ปัจจัยที่นำมาใช้คำนวณค่าตอบแทน สูตรที่ใช้คำนวณ ค่ามาตรฐานที่กำหนด โดยบริษัท และกำหนดเวลาชำระค่าตอบแทน
- หลักเกณฑ์การตัดราคาหรือซื้อในกรณีส่งมอบสินค้าเกษตรไม่ตรงตามที่กำหนด

- สิทธิตรวจสอบและทบทวนสัญญาของเกษตรกร
- สิทธิการขอรับคำปรึกษาหรือแนะนำจากบุคคลอื่นเกี่ยวกับคุณภาพสินค้าที่บริษัทจัดส่ง กรรมวิธีการเลี้ยง การคำนวณราคา โดยข้อสัญญาห้ามเปิดเผยความลับไม่ให้มีผลใช้บังคับ

ประการที่สี่ : กำหนดสาระสำคัญของใบแสดงผลตอบแทนการเลี้ยง

ใบแสดงผลตอบแทนการเลี้ยง (Settlement Sheet) เป็นเอกสารที่เกษตรกรจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเลี้ยงในแต่ละรุ่น โดยเป็นรายการระบุค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนต่างๆ ของเกษตรกร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญต่อการคำนวณผลตอบแทน ดังนั้น เพื่อสร้างความโปร่งใสในขั้นตอนการประเมินรายรับสุทธิของเกษตรกร ทราบที่มาที่ไปของรายได้ ค่าใช้จ่าย ค่ามาตรฐาน และป้องกันกรณีคู่สัญญาฝ่ายที่จัดทำสัญญาไว้ล่วงหน้ามีสิทธิเปลี่ยนแปลงราคาได้ หรือกำหนดให้ราคาขึ้นอยู่กับพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นกรณีๆ จึงควรมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

- รายละเอียดส่วนบุคคลของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย
- รายการแสดงจำนวนลูกไก่ที่บริษัทจัดส่ง และไก่กระทงที่จับออกขาย จำนวนไก่ที่ตาย จำนวนไก่ที่ผิดปกติพร้อมระบุสาเหตุ
- รายการแสดงราคา ระยะเวลาของสินค้าเกษตรต่างๆ ที่บริษัทจัดส่ง เช่น ลูกไก่ อาหาร เวชภัณฑ์ อุปกรณ์การเลี้ยง
- สูตรการคำนวณที่ชัดเจนพร้อมแทนค่าตัวเลขตามความเป็นจริง รายได้สุทธิที่เกษตรกรได้รับก่อนหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ
- ค่ามาตรฐานของบริษัทที่กำหนดไว้สำหรับรุ่นการเลี้ยงนั้น เช่น อัตราแลกเนื้อ อัตราการเลี้ยงรอด อันมีผลต่อการคำนวณเงินเพิ่มพิเศษแก่เกษตรกร
- การชำระราคาค่าไก่กระทง บริษัทจะต้องชำระตรงเวลาและเต็มจำนวน

ประการที่ห้า : กำหนดหลักเกณฑ์การชั่งน้ำหนักและวัดคุณภาพไก่เนื้อ

เนื่องจากผลตอบแทนของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงโดยรูปแบบใด ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อค่าตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับคือน้ำหนักไก่ ดังนั้น การชั่งน้ำหนักไก่หน้าโรงงานชำแหละย่อมมีความสำคัญ เพราะหากบริษัทมีพฤติกรรมเอาเปรียบ เช่น โกงตราชั่ง ย่อมส่งผลให้เกษตรกรได้รับความเสียหายด้วย ดังนั้น เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่เกษตรกรที่ควรรับรู้ผลการเลี้ยงในแต่ละรุ่น และเกณฑ์การคัดเลือกหรือวัดคุณภาพอันจะมีผลต่อ

การตัดราคา และเพื่อให้เกิดความโปร่งใส ป้องกันการฉ้อฉลหรือเอาเปรียบ ผู้เขียนจึงเห็นควรให้กำหนดหลักเกณฑ์การชั่งน้ำหนักและวัดคุณภาพไก่เนื้อ ดังต่อไปนี้

- ให้เกษตรกรมีสิทธิเข้าร่วมสังเกตการณ์เกี่ยวกับการชั่งน้ำหนักไก่กระทง ณ โรงงานของบริษัท และสามารถคัดค้านน้ำหนักที่ชั่งได้ภายใน 3 วัน นับแต่มีการชั่ง อีกทั้งการเข้าตรวจสอบคุณภาพไก่กระทงที่ผ่านการขนส่งจากโรงเรือนสุโรงฆ่าและร่วมกับตัวแทนฝ่ายบริษัท
- บริษัทมีหน้าที่จัดให้กรมการค้าภายในเข้าตรวจสอบรับรองสภาพเครื่องชั่งให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทุกๆ 6 เดือน

ประการที่หก : ห้ามบริษัทเพิ่มเงื่อนไขการเลี้ยงภายหลังจากได้ทำสัญญาแล้ว

เพื่อสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรว่าจะไม่ถูกบีบบังคับให้ต้องลงทุนเพิ่มเติมเพื่อแลกกับการลงลูกไก่รุ่นต่อไป อีกทั้งยังป้องกันข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมอันเกิดขึ้นภายหลัง ผู้เขียนเห็นควรกำหนดข้อห้ามมิให้บริษัทสร้างเงื่อนไขหรือบังคับเกษตรกรต้องก่อสร้างหรือลงทุนเพิ่มเติมไม่ว่ารูปแบบใด นอกเหนือจากข้อกำหนดมาตรฐานจากหน่วยงานของรัฐ เว้นแต่บริษัทเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมดหรือส่วนที่มากกว่า เนื่องจากภายหลังจากที่เกษตรกรเข้าทำสัญญาเลี้ยงไก่กับบริษัทแล้วจะสูญเสียอำนาจต่อรองเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามสัญญาเมื่อการลงทุนต้องใช้ระยะเวลาดำเนินทุนนาน จึงจำเป็นต้องผูกพันตามสัญญาต่อเนื่องโดยการปฏิบัติตามข้อกำหนดที่เพิ่มขึ้นภายหลัง

ประการที่เจ็ด : กำหนดสิทธิการเลิกสัญญา

ตามที่กล่าวข้างต้นว่า การลงทุนในการเลี้ยงไก่แบบมีสัญญาจำเป็นต้องใช้ทุนสูงและมีระยะเวลาดำเนินทุนนาน ดังนั้น เพื่อป้องกันการบอกเลิกสัญญาโดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือการใช้สิทธิบอกเลิกในเวลาใดก็ได้โดยไม่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้า หรือกำหนดระยะเวลาบอกเลิกไม่สมควร ส่งผลให้เกษตรกรขาดทุนเพราะยังไม่คุ้มกับเงินที่ลงทุนเตรียมการในโครงสร้างพื้นฐาน ที่เป็นข้อกำหนดก่อนเข้าทำสัญญา ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรกำหนดสิทธิการบอกเลิกสัญญาแก่บริษัทโดย

- ให้สิทธิบริษัทบอกเลิกสัญญาได้ในกรณีที่เกษตรกรเป็นฝ่ายผิดสัญญาในสาระสำคัญ เช่น การขายไก่กระทงให้แก่ผู้อื่น การนำอาหารและปัจจัยการผลิตต่างที่บริษัทจัดหาไปใช้โดยผิดวัตถุประสงค์ (กรณีสัญญารับจ้างเลี้ยง) หากการผิดสัญญาไม่เป็นสาระสำคัญบริษัทต้องบอกกล่าวล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์

อักษรไม่น้อยกว่า 90 วัน นับแต่ผิดสัญญาและชดใช้ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นแก่เกษตรกร

- ให้สิทธิเกษตรกรบอกเลิกสัญญาได้โดยแจ้งล่วงหน้า 1 รุ่นการเลี้ยง โดยให้สิทธิปฏิเสธการลงลูกไก่และปัจจัยการผลิตในรุ่นต่อไป

ประการที่แปด : กำหนดภาระการพิสูจน์ความเสียหาย

เนื่องจากบริษัทมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆไว้ในครอบครอง อีกทั้งเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการทำสัญญามากกว่าทั้งด้านการลงทุน การตลาดและเทคโนโลยี ผู้เขียนจึงเห็นว่าการที่เกิดความเสียหายขึ้นกับการเลี้ยงไก่เนื้อระหว่างสัญญา ควรกำหนดให้บริษัทเป็นผู้รับภาระการพิสูจน์ โดยต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเบื้องต้น เว้นแต่ จะสามารถพิสูจน์ได้ว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงเจตนาก่อความเสียหายนั้นขึ้นแต่ฝ่ายเดียว หรือโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

ประการที่เก้า : กำหนดหลักการตีความสัญญา

เมื่อการเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาภายใต้การทำคอนแทรคฟาร์มมิ่งนั้นเป็นการทำสัญญาทางการเกษตรรูปแบบใหม่ที่อาศัยสัญญาเป็นเครื่องมือสร้างนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่คู่สัญญาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมนี้มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลให้อำนาจต่อรองเพื่อเข้าทำสัญญาไม่เท่าเทียมกันด้วย สัญญาที่ทำขึ้นเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่ร่างขึ้นโดยฝ่ายผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านธุรกิจแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้น เพื่อสร้างหลักการใช้และการตีความสัญญารูปแบบนี้หากมีกรณีพิพาทเกิดขึ้น ผู้เขียนจึงเห็นควร กำหนดแนวทางการตีความสัญญาในกรณีเป็นที่สงสัย ให้ตีความสัญญาไปในทางที่เป็นคุณแก่ฝ่ายซึ่งมิได้เป็นผู้กำหนดสัญญานั้น ซึ่งเป็นแนวทางที่กฎหมายกำหนดให้ศาลใช้ในกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

ประการสุดท้าย : ผู้รักษาการตามกฎหมาย

ผู้เขียนเห็นควรกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รักษาการตามกฎหมายนี้ เนื่องจากเป็นหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการผลิตสินค้าเกษตร ย่อมสามารถเข้าใจลักษณะของการทำสัญญารูปแบบนี้ ประกอบกับมีเจ้าหน้าที่รองรับทั่วทุกภูมิภาค จึงเป็นการสะดวกแก่การนำหลักการไปปฏิบัติตาม

ผลสรุปสุดท้ายของการศึกษาลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้อภายใต้รูปแบบการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิงในประเทศไทย ทั้งในเรื่องลักษณะสัญญาและความเป็นธรรมที่เกิดขึ้น ผู้เขียนเห็นว่า แม้ปัจจุบันการเลี้ยงไก่เนื้อในรูปแบบการทำคอนแทรกซ์ฟาร์มมิงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตสินค้าเกษตรของประเทศไทย สามารถสร้างมูลค่าการส่งออกปีละหลายหมื่นล้านบาท แต่ขณะเดียวกันเกษตรกรรายย่อยที่มีส่วนสำคัญต่อภาคการผลิตยังไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร และเมื่อพิจารณาจากลักษณะของสัญญาเลี้ยงไก่เนื้ออันเป็นนิติสัมพันธ์ต้นทางแล้วจะเห็นว่า อำนาจการต่อรองทั้งหมดอยู่ที่ฝ่ายบริษัทผู้ประกอบการ สัญญาเปิดโอกาสให้สามารถเอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอ่อนแอกว่าได้ง่าย กฎหมายที่อาจใช้บังคับได้ก็ยังมีช่องว่างในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม แต่การจะแก้ปัญหาด้วยการล้มเลิกนิติสัมพันธ์รูปแบบนี้คงเป็นไปไม่ได้เพราะเกษตรกรยังต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ จากภาคเอกชนในทุกๆ เรื่อง ทั้งเรื่องปัจจัยการผลิต การสร้างระบบการจัดการ การถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัย และการวางแผนการผลิตไม่ให้สินค้าเกษตรล้นตลาด ขณะที่บริษัทผู้ประกอบการก็ยังคงต้องการสินค้าส่งเข้าโรงงานอย่างต่อเนื่องโดยเป็นสินค้าที่ตนควบคุมได้ทั้งปริมาณและคุณภาพซึ่งต้องพึ่งแรงงานและความร่วมมือของเกษตรกร เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า การเลี้ยงไก่เนื้อแบบมีสัญญาผูกพันควรได้รับการกำกับดูแลจากภาครัฐให้มีความเป็นธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะด้านกฎหมายควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบการตลาดการผลิต เพราะหากเกษตรกรได้รับความเป็นธรรมแล้ว บริษัทผู้ประกอบการก็ย่อมดำเนินกิจการได้อย่างราบรื่นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศและความเป็นอยู่ของเกษตรกรต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์, ระบบตลาดและเครื่องมือทางการตลาด, 2542, เอกสารพิมพ์แจก,
- กรมปลูสัตว์, จำนวนปลูสัตว์ในประเทศไทยประจำปี 2551. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly52/stock52/region/table1.pdf [30 มกราคม 2553]
- กรมปลูสัตว์, มูลค่าการนำเข้า/ส่งออกสินค้าปลูสัตว์ประจำปี 2551..[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.dld.go.th/ict/stat_web/yearly/yearly51/imex51/page/imex51-1.pdf [30 มกราคม 2553]
- จิต เศรษฐบุตร, ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเช่าทรัพย์ เช่าซื้อ จ้างแรงงาน จ้างทำของและรับขน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2493.
- จิต เศรษฐบุตร., หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา, แก้ไขเพิ่มเติมโดย ดาราพร ติระวัฒน์. กรุงเทพฯ:โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง มาตรา 452, พิมพ์ครั้งที่ 5, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- จุฑาธร พรสุวรรณ. การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546
- ไชยยศ เหมะรัชตะ, กฎหมายว่าด้วยสัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ดาราพร ติระวัฒน์. กฎหมายสัญญา สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- เดโช ณ ถลาง. ความแตกต่างระหว่างสัญญาซื้อขายและสัญญาจ้างทำของ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

- ธานี ภาคอุทัย และวิภาวรรณ ปาณะพล, การผลิตและการตลาดไก่เนื้อ : สถานภาพและ
แนวโน้มขยาย, กรุงเทพ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2539.
- ทวีศักดิ์ วัฒนกุล. อดีต ปัจจุบัน และอนาคต รูปแบบการเกษตรของไทย, วารสารธนาคารเพื่อ
การเกษตรและสหกรณ์ 18, 4 (2534) : 15-17.
- นพปฎล เมืองรักษ์, สิทธิและหน้าที่ของผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522,
รพี 2539 ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ (2539) :129-141.
- ปรีชา สุมาวงศ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้,
พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2532.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 3
เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม, 2546.
- ไพฑูริย์ เอกจริยกร. คำอธิบายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : วิญญูชน,
2552.
- พุทธกาล รัชช, โครงสร้างการผูกขาดของอุตสาหกรรมไก่เนื้อในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2524:
- พงศ์เทพ วิจารณ์ระเดช. รายงานนอกระบบภาคการเกษตร : สิทธิและสวัสดิการของเกษตรกรพันธะ
สัญญาและรับจ้าง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.), 2550.
- พอพันธ์ อูยานนท์ และคณะ , เกษตรกรพันธะสัญญา : ผลตอบแทน ความเสี่ยง และความเป็นธรรม
โครงการการคุ้มครองการพัฒนาแบบสัญญาที่เป็นธรรมและกลไกการจัดการ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : บริษัท
ซีวิลด์กราฟฟิกส์ จำกัด
- พินัย ณ นคร. กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม : แนววิเคราะห์ใหม่เชิงเปรียบเทียบ
วารสารนิติศาสตร์ 30, 4 (ธันวาคม 2543) : 549-555.
- ไพจิตร ปุญญพันธ์, กรรมสิทธิ์ในสัญญาอื่นๆนอกจากสัญญาซื้อขายโอนไปตั้งแต่เมื่อใด, วารสาร
นิติศาสตร์, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4, (ธันวาคม 2537)
- รุ่งรัตน์ ชมาฤกษ์, อำนาจการต่อรองในระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาของกลุ่มชาวนาในจังหวัด
เชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

- วัฒน์ เทพวุฒิสถาวร. แนวความคิดและวิธีการเพื่อการวินิจฉัยความเป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วย
ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- วิชัย จิตตपालกุล. สัญญาสำเร็จรูป : ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อการแก้ไขปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- วิชัย สุวรรณบรรณ. ซี.พี. ธุรกิจไร้พรมแดน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สุวานเศรษฐกิจ, 2536.
- วิษณุ เครืองาม. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ข้อขาย แลกเปลี่ยน ให้. พิมพ์ครั้งที่ 10.
กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2549.
- ศันท์กรณ์ (จำปี) โสติพันธ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน ให้ พร้อม
คำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และ
กฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2552.
- เสนีย์ ปราโมท, ม.ร.ว. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, เล่ม 1 (ภาค 1- 2)
พระนคร : อักษรสาส์น, 2505
- สุวรรณ ประณีตวตกุล. รูปแบบการทำสัญญาฟาร์มแบบมีข้อตกลง (Contract Farming)
ของสินค้าเกษตร : กรณีศึกษา สับปะรด. วารสารเศรษฐศาสตร์เกษตร, 16, 2 (ธันวาคม
2540) : 42-54
- สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์. สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ, วารสารนิติศาสตร์ 15, 1 (มีนาคม 2528) : 21.
- สุวิทย์ นิ่มน้อย. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยข้อขาย แลกเปลี่ยน และให้,
พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- สถาบันอาหาร, กระทรวงอุตสาหกรรม, อุตสาหกรรมไก่ : [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.nfi.foodfromThailand.com>, [2 กุมภาพันธ์ 2552]
- อัศรียา สอนบุญลา. การวิเคราะห์ต้นทุนเปรียบเทียบการเลี้ยงไก่เนื้อครบวงจรและการเลี้ยงไก่เนื้อ
ฟาร์มของเกษตรกรที่มีสัญญาผูกพันกับบริษัท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2545.

ภาษาอังกฤษ

- A. G. Guest, Anson's Law of Contract, 26th Edition Oxford : Charendon Press, 1984,
- Alison Peck. State Regulation of Production Contract. A research project from The National Center for Agricultural Law Research and Information, University of Arkansas School of Law. (May 2006)
- Christopher R. Kelley. An Overview of the Packers and Stockyards Act. Arkansas : The National Agricultural Law Center University of Arkansas School of Law., April 2003
- Ewell Paul Roy. Contract Farming, U.S.A. Ill : Interstate Printers & Publishers, Inc. 1963.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. Contract farming Partnerships for growth. Agricultural Services Bulletin No. 145., Rome, 2001
- Henry Campbell Black, Black's Law Dictionary 5th ed, St Paul Minn : West Publishing Co, 1979.
- Karl N. Llewellyn, The Common Law Tradition, Little, Brown and Company, 1960.
- MacDonald, J.M. Agricultural Contracting, Competition, and Antitrust. American Journal of Agricultural Economics, 88(5), 2006: 1244-1250.
- Minot, N. Contract farming and its effect on small farmers in less developed countries. Department of Agricultural Economics, Michigan State University. International Development Working Papers No. 31, 1986. [Online]. Available from: <http://www.econpapers.repec.org/paper/msuidpwrk/031.htm> [2008, Sep 25]
- Randi Ilyse Roth. Contract Farming Breeds Big Problems for Growers. Farmer's Legal Action Group, Inc. 1992. [Online]. Available from : <http://www.flaginc.org/topics/pubs/arts/artcf002.pdf>. [2008, December 24]
- Randi Ilyse Roth and Others. Assessing the Impact of Integrator Practices on Contract Poultry Growers. Minnesota : Farmers' Legal Action Group, Inc. September 2001, pp 119 - 207.
- Sinai Deutch, Unfair Contracts : The doctrine of Unconscionability, Massachusetts : D. C. Heath and Company, 1977.

USDA, Farmers' Use of Marketing and Production Contracts. Economic Research Service/USDA . AER -747, p. 3.

Yuliya Bolotova. Agricultural Contracting: A Legal and Economic Analysis of Selected Problems. Agricultural Economics Research Series No. 07-03 ,(May 2007).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวศรีภูพาน สุพรรณไชยมาตย์ เกิดเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2524 จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย โรงเรียนสาธิตศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2542 จบนิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2546 จบเนติบัณฑิตไทย รุ่นที่ 57 เข้าศึกษาต่อระดับนิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขาเอกชนและธุรกิจ เมื่อปีการศึกษา 2549

ปัจจุบันปฏิบัติงานตำแหน่งนิติกร (พนักงานราชการ) สำนักนิติธรรม สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย